VERSIGORA — NYUGATI PORTYA

VERSIGORA

NYUGATI PORTYA

BUDAPEST, 1962

П. П. Вершигора: Рейд на Сан и Вислу

Воениздат — Москва, 1960

Fordította

NEMESKURTY ISTVÁN

1.

Kijev, 1943 vége. Alig egy hónapja szabadult fel az õsi város. Az utcákat még harcárkok szelik át. Az utcakereszteződéseknél teknõsbékához hasonló tömzsi bunkerek sunyítanak. A Dnyeper barlangokkal szabdalt meredek partján páncélkupolák. A Krescsatik-negyed romokban hever, a Vörös Hadsereg útján, a Puskin meg a Proreznaja utcában vakon meredeznek az ablakok, s fönt a Hárshegyen süket csend.

Még nem füstölnek a gyárkémények, gyalogjáró sincs annyi, mint máskor, a lakosság a pincékben él. A fûtetlen lakások ablakait jégvirágokkal rajzolja tele a fagy.

A partizánmozgalom ukrajnai törzse a Vorosilov utca 18 — 20-ba költözött. A tizennyolcas számú ház kapuja elõtt kerek betonbunker terpeszkedik. Semmi szüksége rá a partizántörzsnek, alig várják, hogy eltüntessék a járdáról. Valami német parancsnokság lehetett itt a megszállás alatt, ki tudja, talán valami Sonderkommando, rendõrségi vallatóhely vagy az ördög tudja micsoda. A fasiszta megszállók meg a csatlósaik bõrüket féltve egész Kijevet, egész Ukrajnát, egész Európát telerakták ilyen óvóhelyekkel: bunkerekkel, páncélkupolákkal, vasbeton óvóhelyekkel. Mégse használt!

Rég jártam Kijevben. Pedig itt kezdõdött katonai pályafutásom: itt a Firdauszi utcai városparancsnokságon. 1941. július huszadikának reggelén ezernyi kijevi vonult innen tarisznyával a hátán Poltava felé: önkéntesek és szolgálattételre be-

hívott tartalékok. Egy óra múlva már a Dnyeper hídjára ért a menetoszlop. Egyszer csak, akár derült égből a villámcsapás, mint a darazsak ránk csaptak a kék égből — befelhősítve a fél égboltot — a Junkersek meg a Heinkelek. Egymásután zúdultak rá a Dnyeper kanyargós csíkját átszelő keskeny hídra. Megdöbbentő volt. Védtelennek és elhagyatottnak éreztük magunkat, parányi pontok voltunk a Dnyeper vize meg az érzéketlenül mosolygó mennyboltozat között. Igaz ugyan, hogy a meredek jobb parton egyre tüzelt a légvédelem, és csillagos szárnyú fürge vadászgépeink is elő-előszáguldottak a felhők mögül, de azért a bombák csak hulltak, csak hulltak — szerencsére egyetlen egy se talált célba.

Akkor ez csodának tűnt. Mert ha nem is voltunk járatlanok katonai dolgokban, azt mégse sejtettük, hogy milyen óriási mennyiségű fém, robbanóanyag, benzin, nyersolaj, lőpor fecsérelődik el a háborúban. Egyikünk se tudta még, mennyi tüzérségi lövedék kell egy tüzelőállás vagy egy bunker megsemmisítéséhez, vagy. hogy hányszor kell lecsapniok a bombázóknak ahhoz, hogy elpusztítsanak egy hidat egy olyan folyón, mint a Dnyeper.

De azóta sokat tapasztaltunk. A háború két esztendeje során ugyancsak simává egyengette gyakorlatlanságunkat a hadi tapasztalat csiszolópora. Még a háború legkiszámíthatatlanabb ördögét, a véletlent, a balszerencsét is kiismertük, és szolgálatunkba állítottuk.

És most, 1943 decemberében újra a Dnyeper hídja felé menetelünk, a Darnyickij-pályaudvar felől. Ez persze már nem ugyanaz a híd, amit annak idején szemem láttára bombáztak a Messerschmitt vadászgépekkel támogatott Junkers-rajok. Azt a hidat rég fölrobbantották, és csak a Dnyeper zavaros vize a tudója, hol is állottak pillérei. Mi azon az ideiglenes hídon megyünk át, amit az 1. Ukrán Front hidászai vertek. Közvetlenül a víz színe felett cölöpökből és pontonokból épített keskeny híd ez, de arra tökéletesen megfelel, hogy csapatokat, harckocsikat, tüzérséget irányíthassunk át a nyugati partra; egyszóval mindent, amire a háború mohó gyomra annyira éhes.

Az emberek nyugat felé igyekeznek. Katonák, civilek, férfiak, nők, öregek, kicsinyek. Megyünk a felszabadult Kijev

utcáin, teli tüdőből szívjuk a hazai levegőt, és észre se vesszük, hogy a levegőben még égés szaga terjeng, hogy mást se látni, mint a katonaköpenyek barnásszürke színét. Mindenki a front felé igyekszik. A város szinte felismerhetetlen. Feldúlták, lerombolták, félig elpusztították. Ez hát a mi Kijevünk. Lassan visszatér belé a lélek, mert íme visszatért a gazda: a szovjet ember. De azért őrzi még annak az ismeretlen, számunkra idegen városnak az emlékeit, amivé két év alatt változtatták, bunkereket kényszerítve utcáira, koromsötétté varázsolva minden éjszakára, hogy elrejthessék a hazafiak, az ellenállók, a partizánok szeme elől. Két és fél éve harcol az ország. Csaknem ugyanennyi ideje harcolok én is: először, mint tétlen hadbiztos, aztán mint Kijev egyik védője, majd pedig mint a Kurszknál harcoló 40. hadsereg politikai osztályának munkatársa, s végül, immár másfél éve, mint partizánfelderítő, mint a legendás hírű Kovpak helyettese.

A kárpáti portya után több, mint egy hónapot töltöttem el a Nagy Földön, Moszkvában, s most újra idevezényeltek a partizánmozgalom ukrajnai törzséhez, Sztrokacs tábornok mellé. Sztrokacs nevét minden partizán ismerte a Krimtől a Pripjaty-mocsarakig, a brjanszki és hinyeli erdőktől a Kaukázusig és a Volgáig. Hogy nyugati irányban milyen messze terjedt a híre, azt egyelőre még nem tudtuk . . .

— Nyáron, a kurszki csata idején még messzire voltak a Kárpátok — szólalt meg útitársam, Iván Namalevannij, akivel együtt éjszakáztunk Nyezsinben — most meg talán még messzebb megyünk: fel a Tátrába, meg a Visztulához. Mi?

— Korai még a találgatás. Különben is, aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.

Csakhogy én megnézegettem ám a térképet. Mennyi hegy! Egyik a másikon. Az Isten is partizántanyának teremtette azt a vidéket. Nemhiába szerzett hírnevet Kovpak apánk a Kárpátokban. Mindenki róla beszél.

Namalevannij nem vett részt a kárpáti portyában. Kórházban feküdt egész nyáron, s így nem tudta, hogy is vívtuk ki azt a hírnevet.

A Nagy Földön töltött másfél hónap nem múlt el tétlenül. Láttam hatalmas hátországunkat, a frontra irányított hadianyag

özönét; olvasgattam; bemagoltam a gyalogság harcszabályzatát. És, ami a legfőbb, sokat gondolkoztam. Hogyan harcoltunk eddig? Lelkiismeretesen. S hibáink? Baklövések, mulasztások? Bizony, követtünk el hibákat is. De a legfontosabbat elértük: csapást mértünk a német kőolajvezetékre, felderítettük a délnyugati határszélt. Hírnév? Hát igen, van az is: afféle felépítmény. Aki teljesiti a kötelességét, azt a hírnév is szárnyra kaphatja — válaszoltam gondolatban Namalevannijnak. — Minél inkább közügy az elért cél, annál nagyobb lehet a hírnév. Különben lehet, hogy amit ezután fogunk kiharcolni, elhomályosítja azt, amit tavaly nyáron sikerült elérni ott fönn a Kárpátokban, ahol a kakas kukorékolását három országban hallják: Romániában, Magyarországon és a Szovjetunióban.

Ezt gondoltam magamban, amikor az osztagunk után vágyódó Iván Namalevannij megint megszólalt, mintha csak kitalálta volna, min töprengek.

— Hová el nem jutott már Vatutyin meg Konyev! Egész a Dnyeperig! Rövidesen a Kárpátoknál lesz a front. Mi felderítők se toporoghatunk hát egy helyben. Nem igaz? — Nézett a szemem közé.

Persze, hogy igaz. De azért inkább hallgattam, hogy lecsillapítsam lángoló fantáziáját.

A kárpáti portya után, amelyből ki kellett vonnom Kovpak és Rudnyev alakulatainak jelentős részét, a törzsnél önálló parancsnoki beosztást kaptam. Erről már Harkovban említést tett Sztrokacs tábornok. Ezért vágtam el a beszélgetés fonalát: nem akartam fecsegni. Egy parancsnok ne szószátyárkodjék.

Pár nap múlva hívatott Sztrokacs tábornok. Kicsit izgatottnak látszott.

— Készülj föl, alezredes. Megyünk a front haditanácsához. Hozd magaddal a kárpáti portya térképét is. Tudod, azt a térképet...

— De hiszen egyszer már beszámoltam...

— Nem baj, most beszámolsz még egyszer. A front parancsnokát nagyon érdekli a dolog.

Az a bizonyos térkép a mi törzsünk kollektívájának munkája. Térképésztisztünk, Vaszja Vojcehovics vezetésével készült, aki békében erdész és talajjavító volt. Szemjon Tutucsenko rajzolta, építészmérnök és lelkes műkedvelő.

E művünk még Poleszjében, Konoton tanyán készült. Hason fekve ragasztgatta Vászja meg Szenya az irdatlan lepedőt hosszú napokon át. Csak egy távolságmérő körzőjük volt, meg a ceruzák. Különböző színekkel jelölték kárpáti portyánk útvonalát, és ennek az emlékezetes 1943-as nyárnak minden fontos mozzanatát, nélkülözését, tettét.

Először csak a hivatalos térképjeleket akartuk használni. De Szemjon semmi fantáziát nem látott benne.

— Utálom az ötlettelenséget — jelentette ki, és mozdonyokat meg vasúti kocsikat kezdett a térképre pingálni, azt a vonatot, amit 1943. július ötödikén Tarnopolnál siklattunk ki.

Grigorij Jakovlevics Bazima, a törzs főnöke egy falusi tanító oktató hangján hajtogatta:

— Ne kerekeket fössél arra a térképre, hanem inkább számokat. De érthetően, hogy hamar el lehessen olvasni.

Hanem Tutucsenko nem hagyta magát. Még hidakat is rajzolt a térképre, azokat a hidakat, amelyeket a Gnyezna, a Zolotaja Lipa, a Bisztrica meg a Dnyeszter folyókon robbantottunk fel 1943 júliusának első felében. Sokat vesződött azoknak az olajtornyoknak az ábrázolásával, amelyeket közvetlenül a Kárpátok gerincének lejtőin semmisítettünk meg; gondosan lerajzolta a sztanyiszláv-lvovi műúton kilőtt német harckocsikat; még annak a Messerschmitt 110-es repülőgépnek a farkát is akkurátusan eltalálta, amelyiket puska- és géppuskatűzzel semmisítettünk meg és ami Manyava falu mellett egy szakadékba zuhant s csak a farka látszott ki. Zászlókkal jelezte a Jablonkai hágón a felderítők útját, meg a Hoverla és az Iván Pópa nevű hegyeket, túl a magyar határon, amelyeket egységünk elfoglalt; gondosan megrajzolta a „Csillag manőver"-nek nevezett, visszafelé megtett utunkat is.

Ezzel a térképpel fölfegyverkezve indultunk el egy csukott gépkocsival az 1. Ukrán Front törzséhez, valahová Zsitomir alá.

Vatutyin hadseregtábornok dolgozószobájába vezettek be

bennünket. A tábornok még nem volt ott. Hanem a front haditanácsának tagja, N. Sz. Hruscsov már a dolgozószobában tartózkodott.

— Tud röviden jelenteni? — kérdezte Nyikita Szergejevics.

— A kárpáti portyáról?

— Igen. De csak röviden, velősen. A katonai kérdésekkel ne foglalkozzon, mint akkor ott, Harkovban. Az ellenség frontmögötti helyzetéről azonban minél részletesebben tájékoztasson. Készüljön fel. Ha szükséges, készítsen jegyzetet. Mi az ott a kezében?

— Térkép.

— Helyes. Könnyebb lesz eligazodni.

Hanem a jegyzetet már nem tudtam elkészíteni: belépett Vatutyin. Miután üdvözöltük egymást, kérdőn tekintett a haditanács tagjára.

Hruscsov felelt a kérdő tekintetre:

— Ez az az elvtárs, aki iránt érdeklődtünk. A Kárpátokból.

Vatutyin futó pillantással végigmért. Az alig egy hónapja kiutalt, gyűrött egyenruhát viselő, parasztszakállú alezredes — jómagam — szemmel láthatólag nem tett rá valami kedvező benyomást. Feltett néhány szokásos kérdést: hová való vagyok, hol harcoltam, mennyi ideig voltam az ellenséges front mögötti területen?

Azután belepillantott jegyzetfüzetébe, és jól hegyezett ceruzájával jegyezgetni kezdett:

— Mennyi időt töltött a hegyekben?

— Két és fél hónapot, hadseregtábornok elvtárs.

— Ön, személyesen?

— Én, személyesen, Kovpak és Rudnyev tábornokok partizán magasabbegységénél.

— Magasabbegység? Hogyhogy?

— Négy zászlóalj erejű osztagból álló alakulat.

— Létszáma?

— A portyára indulás előtt 1736 fő.

— Fegyverzet?

— Két darab 76 milliméteres hegyi ágyú; öt darab 45 milliméteres páncéltörő ágyú, harminckét páncéltörő puska, tíz aknavető, negyvenkét gránátvető, körülbelül kettőszáz gép-

puska és négyszázhetven géppisztoly. A többieknek puskájuk van. A gyalogsági fegyverek egyharmada zsákmányolt, kétharmada pedig saját.

— Híradás?

— Hét könnyű rádióállomás.

— Meddig jutottak el?

— A szovjet-magyar határig a Jablonkai hágó körzetében.

— Pontosabban. Térképen is meg tudná mutatni? — A falra nézett, ahol a törzs függönnyel eltakart térképe lógott. Majd kérdőn pillantott a haditanács tagjára.

Elfogtam ezt a pillantást, de úgy tettem, mintha semmit sem vettem volna észre. Világos, hogy nem mutathatta meg a térképet a rávezetett hadihelyzettel egy, a Kárpátokból jött embernek. Az ördög tudja, hová vetheti még a katonasors ezt a szakállast. Bizalmatlanság érződött ki a tábornok kérdéseiből. Úgy hatottak rá az én feleleteim, mint holmi horgász- vagy vadásztörténetek. Nagyon is érdekelte az, amit előadtam, de valahogy hitte is, nem is. De hát most már én is kiláboltam valahogy a zavaromból, amit a szokatlan helyzet, a rangkülönbség meg a számomra ismeretlen katonai nyelv okozott. Föltámadt bennem a partizánvér, meg hát aztán meg akartam győzni a parancsnokot ügyem igaz voltáról. A lehető legközömbösebben kérdeztem:

— Ha szabadna a saját térképemen, tábornok elvtársak . . .

Vatutyin szótlanul bólintott. Hanem most jöttem csak igazán zavarba! Semmiképp nem akart ráférni az asztalra a mi lepedőnyi térképünk. Nagy zörgés közepette szétgöngyöltem a péppel gondosan összeragasztott lapokat és akkurátusan hajtogatni kezdtem a hatalmas térképet. Mikor Vatutyin látta, hogy milyen sikertelenül ügyetlenkedem, megkönyörült a torkát. S ekkor a haditanács tagja jött segítségemre:

— Terítsd csak szét a padlón, partizán! Nem fér a térképed az asztalra! — biztatott mosolyogva Hruscsov.

És maga segített a padlón szétteregetni. Elénk tárult az egész erdővidék, a Dnyeper vidéke és a Kárpátok. Mint valami zöldesfehér szőnyeg, úgy simult lábunk alá egész Nyugat-Ukrajna; Tarnopol, Lvov, Bukovina és Huculföld, de még Magyarországból, Romániából és Besszarábia északi részéből

is egy-egy darab. Vatutyin gyors, szakértő pillantást vetett a jobb sarokban levő jelmagyarázatra, majd a bal sarokra pillantott, ahol kárpáti portyánk véget ért; feszesre húzta lovaglónadrágját, letérdelt, aztán féloldalt rákönyökölt a térképre, és úgy nézte. Megkeresett néhány helységet, folyót és átkelőhelyet, aztán gyorsan felugrott, megint a jobb sarokba pillantott, aztán rámnézett.

— Nem rossz — mondotta a haditanács tagja felé fordulva. — Van azonban néhány kérdésem. Világos feleleteket, pontos, és főleg őszinte válaszokat várok. Mesékre, fecsegésekre nem vagyok kíváncsi. A legkeserűbb igazságnál is rosszabb a szószátyárkodás.

— Mondja el, mi az igazság, minden szépítés nélkül — szólt kurtán és hivatalos hangon a haditanács tagja.

— Első kérdés: mit jelent ez a zászló Oszlava Csornaja falu mellett a Prut keleti partján, Gyeljatyin alatt?

— Itt vereséget szenvedtünk.

— Kitől?

— Krüger német tábornok csoportjától.

— Milyen alakulatokból állt ez a csoport?

— Nyolc SS-őrezredből, egy német hegyivadász-ezredből, egy magyar hegyivadász-hadosztályból, és a „Galícia" nevű 14. SS-hadosztály egységeiből. Összesen körülbelül huszonhatezer fő. Az SS-ezredek hadrendi számai: 4., 6., 21., 13., 16., 24., 26. és 32; a hegyivadász-ezred száma: 293.

— Veszteségük?

— Pontosan nem tudom, mert magasabbegységünk még gyülekezik. A partizánok csoportosan és egyenként szivárognak át. A személyi állománynak körülbelül egyharmadát vesztettük el, ezenkívül az összes nehézfegyvereink és járműveink ott maradtak.

— Járműveik? Hát akkor hogy jutottak el a Kárpátokig?

— Menetoszlopban.

— Pontosabban.

— Szabályos menetalakzatban. Elöl az élmenetőrs haladt, egy gyalogos vagy egy lovas század, aztán az elővéd, egy zászlóalj, majd pedig a főerők: körülbelül két zászlóalj, a törzs, a tüzérség, az egészségügyi részleg és a hadtáp.

Egy zászlóalj volt az utóvéd, és ez gondoskodott az oldalbiztosításról is. Éjjel: menet, nappal: körvédelem.

— Hol pihentek?

— Télen a falvakban, nyáron az erdőben.

Vatutyin sokáig szótlanul nézte a térképet. Aztán a haditanács tagjához fordult:

— Nem hiszem el. Akármit is mond, Nyikita Szergejevics, én ezt nem hiszem el.

Hruscsov elmosolyodott, széttárta a karját, és rendkívül egyszerűen, amúgy civil módra ezt mondta:

— Nos, ha neki nem hisz, nekünk azért csak elhiszi?

— Nem erről van szó... neki is hiszek. De hát lehetséges volna, hogy Mannsteinnek ilyen a hadtápterülete?

— Képzelje, ilyen. Mert nem egyszerűen Mannsteinről van itt szó, meg az ő hadtápterületéről. Végül is ott vannak a mieink is, a mi szovjet partizánjaink, akik a front mögötti területen megteszik a magukét: a nép! A hazafiak! — felelte mély meggyőződéssel Hruscsov.

— Úgy van. És természetesen ez a legfontosabb. Mannsteinre pedig még visszatérünk. A maga idejében. S ha már egyszer ott vannak a mieink, hát akkor segítsünk nekik.

Nyikita Szergejevics megint elmosolyodott, és jó hangosan, hogy mindenki hallja, azt mondotta:

— Ne tátsd a szád, partizán! Kérjél a parancsnoktól mindent, ami csak kell. Most jókedvében van. Ha nem is nagyon bízik a térképedben, a lényeget azért elhitte. — Majd Sztrokacs tábornokhoz fordult: — Ezt a térképet pedig őrizzék meg, ahogy mondani szokás, a történelem számára. — És most megint hozzám intézte szavait: — Azt azonban sohase mondja többet, hogy „vereséget szenvedtünk". Elpáholtak bennünket, ez rendben van, ilyesmi megtörténik, de vereséget szenvedni? Azt soha! Bennünket nem lehet legyőzni!

El sem mentünk a törzs épületéből, hanem az ottani beosztottak segítségével mindjárt összeállítottuk fegyver,- lőszer-, gyógyszer- és robbanóanyag igénylésünket. Egy óra múlva már újra a parancsnok szobájában voltunk.

Egy hadbiztos ezredes terjesztette elő kérelmünket.

Vatutyin egy futó pillantást vetett az elébe terített papírra,

és megkérdezte az ezredest: hány tonnányi anyagról van szó. Aztán az okmány bal felső sarkára nézett, ahol ez állt: „Jóváhagyom" és megint csak kérdést tett fel:

— És hol veszik át az anyagot?

— Ovrucsban — kottyantottam ki nagy bátran, mert előző nap ezen a városon száguldott keresztül Szaburov és Kovpak tábornok zsákmányolt gépkocsija Kijev felé, útban az ellenséges területről.

— Van ott megfelelő repülőtér? — kérdezte a parancsnok Sztrokacs tábornoktól.

— Nincs. Fogatokkal megyünk.

— Az arcvonalon keresztül? — érdeklődött Hruscsov.

— Pontosan — feleltem gyorsan. — Másfél hónapja nincsen ott már összefüggő frontvonal. Már ami az ellenséget illeti.

A parancsnok a hadbiztosra nézett. Az némán vállat vont, ezüst váll-lapjai egészen a tarkójáig csúsztak, amitől olyan lett az egész ember, mint egy eleven kérdőjel.

— Felhívtam az elvtárs figyelmét a körülményekre. De ő annyira erősködik ...

— Jól teszi — mondotta elgondolkozva Vatutyin. — Valóban nincs ott zárt arcvonal. Ovrucstól nyugatra, Belokorovicsa és Sztohod között nincsenek műutak. Tehát az ellenségnek ott valóban nem lesznek nagy erői.

— Átviszik ők azt az apróságot, ami nekik kell. Ha ugyan eddig át nem vitték — szólt közbe Hruscsov.

Felbátorított Nyikita Szergejevics támogatása és ezért így folytattam, bár nem a legmeggyőzőbben:

— Már novemberben kértük, hogy küldjenek egy lőszerszállítmányt. Moszkvától kértük.

Vatutyin hirtelen rámnézett. Aztán odament az elfüggönyzött térképhez, kicsit félrehúzta a függönyt, a térképre pillantott, de úgy, hogy közben eltakarja, és visszaballagott az asztalhoz:

— És mit feleltek magának? Természetesen megtagadták a kérésüket?

— Igen, megtagadták.

— Ez természetes. Ovrucs ugyanis novemberben még az ellenség kezén volt.

— Ovrucs a mi partizánjaink kezén volt. Szaburov tábornok partizánjai és Jan Nálepka csehszlovák önkéntesei foglalták el — helyesbített Sztrokacs tábornok.

A parancsnok elmosolyodott, de gyorsan el is nyomta mosolyát, és szárazon csak ennyit mondott:

— Igen, emlékszem. Meg is vitattuk már egyszer ezt a problémát. A partizánok tehát így látják a helyzetet: nem kell nekünk a másé, de a magunkét se adjuk ...

— Már miért ne kellene nekünk a más fegyvere? De hát azért csak kérhetünk önöktől is, hadseregtábornok elvtárs, egy kis fegyvert meg lőszert?

— De nem a miénk ám az a lőszer, hanem a népé. Az persze rendben van, hogy nem hagyják magukat. De az se ártott volna, ha nem kevernek akkora port a dolog körül. Szóval mit válaszoltak maguknak akkor novemberben? — szögezte megint nekem a kérdést.

— Hát azt, hogy ők bizony semmit se adnak romantikus álmodozók jóslataira, és eszük ágában sincs fegyvert adni begőzölt partizánoknak.

Vatutyin és Hruscsov elnevette magát. Nyikita Szergejevics hosszan, jóízűen nevetett, aztán megszólalt, de közben még mindig kacagott:

— Meg kéne mondani odahaza, hogy több gondot fordítsanak a hadtápakadémián a hadtörténelem tanítására.

— Nos, Ivan Pavlovics, mi a véleménye? — fordult Vatutyin az ezredes felé. Nem tudtam: vajon komolyan tette-e föl a kérdést, vagy csak a kedvünkért, afféle uniformisba öltözött civilek kedvéért választotta ezt a módszert.

A hadbiztos ezredes megismételte előbbi határozatlan gesztusát, amitől a váll-lapja megint a tarkójáig szaladt. A parancsnok viszont így folytatta:

— Ami az első világháború tapasztalatait illeti, a Pripjaty mocsárvidéke mindig is két részre: egy északi és egy déli részre osztotta az arcvonalat, legalábbis állóharc idején.

Ez az érv engem is meg kellett, hogy győzzön. A katonai földrajznak ez a roppant egyszerű igazsága eddig nem jutott az eszembe, már csak azért sem, mert mit sem tudtam erről a tudományról akkoriban.

Hruscsov most lassan Vatutyin felé fordult:

— Az ellenforradalmi lengyel csapatokkal vívott harcaink idején is létrejött ez a két arcvonal. Akkor sem számoltunk ezzel az erdős területtel. Nem szerveztük meg az együttműködést a Nyugati és a Délnyugati Frontok között. Trockij későn vonta vissza Lvov alól az 1. Lovashadsereget, s így azt az ellenség csapásának tette ki. De 1939-ben már másképp alakult a dolog. Akkor könnyűharckocsikat és lovasságot vetettünk be, és ezzel időt nyertünk. Így aztán Lvov, a Kárpátok és a Bug vidéke pár nap alatt a kezünkre került.

— Valóban — élénkült meg Vatutyin. — Egy pillanat — mondotta és egy gyors mozdulattal félrehúzta a függönyt, tanulmányozni kezdte a Korosztyenytól és Szárnitól északra elterülő erdővidéket.

A parancsnok széles válla eltakarta ugyan a térképet, de én anélkül se néztem volna oda, mert az elemi katonai tapintat így parancsolta. Csak úgy csengtek a függöny sárga karikái az erélyes rántás után. Aztán felénk fordult a parancsnok; tekintete találkozott Hruscsov figyelmes, nyugodt pillantásával. Mindkettőjük nézése szokatlanul élénk volt abban a pillanatban. Így nézhetnek egymásra a fiatal régészek, ha valami szokatlanul régi cserépdarabot találnak. Meg a tudósok, ha felpillantanak a mikroszkóp mögül. Meg a zeneszerzők, ha valami eddig ismeretlen dallamot rónak kottájukra...

— Helyes. Nagyon helyes. Váratlan lépés lesz... A szárnyukra fogunk lecsapni lovassággal — mondta Vatutyin, Nyikita Szergejevics Hruscsov felé fordulva.

Egymásra pillantottak, s mindkettőjük szeme felcsillant.

— Fél szavakból is értik egymást — gondoltam.

Hruscsov most újra Vatutyinra pillantott, s aztán csendesen megszólalt:

— Szidor Kovpak is ugyanígy vélekedik, s azt javasolja, hogy a partizánegységekből szervezzünk egy hadtestet és vessük be azt Szárni és Kovel ellen. Persze szerintem helyesebb, ha a maguk partizánfeladatait végzik.

— Csapás a front jobbszárnyával — töprengtem — hát akkor sohase jutunk mi el az ellenség hátába. Erdők, mocsarak, ezektől délre meg meleg vízű folyók...

Vatutyin fel s alá járkált, néhány jegyzetet készített, megmutatta nyitott jegyzetfüzetét Hruscsovnak, aki fejbólintással helyeselt.

Aztán megint kézbe vette jelentésünket, és elgondolkozva tanulmányozta.

— Hogyan képzelik maguk azt, hogy Ovrucsból mindezt átjuttatják az arcvonalon a partizánokhoz? — Vette fel újra a beszélgetés fonalát.

— Lóval, ökörrel, parancsnok elvtárs — feleltem hetykén, ahogy partizánhoz illik.

— Csak aztán vigyázzanak, el ne húzódjon a dolog — nyomott el egy mosolyt Vatutyin. — Mert nehéz lesz ökrösfogattal megelőzni a Vörös Hadsereget!

Hruscsov közben magához intette Sztrokacs tábornokot. Beszélgetni kezdtek:

— Igen, a központi bizottságban Gyemján Szergejeviccsel.

— Kidolgozták már a portya tervét?

— Jól van. Majd átnézem.

— Átadhatjuk a parancsnoknak?

— Igen, de zárt borítékban.

Messze bent az ellenség hátában is sokszor eszembe jutott ez a nevezetes megbeszélés. Főként pedig 1944. február 25-én, amikor felderítésünk hírül adta: az 1. Ukrán Front két lovas hadtesttel átkarolta a 4. német páncélos hadsereg balszárnyát, és rajtaütésszerűen elfoglalta Rovnót és Luckot. Akkor elmeséltem a partizánparancsnokoknak, hogy villant össze Hruscsov és Vatutyin szeme. Vatutyin azonban nagy önfegyelemmel és beidegzettséggel elfojtotta a felfedezés örömének ezt a megnyilvánulását.

Odament az asztalhoz és a „Jóváhagyom" szó alá — ez a szó volt partizánportyánk sok későbbi sikerének az elindítója — odakanyarította a nevét.

2.

Mielőtt még a frontparancsnokságra mentem volna, a partizántörzs ebédlőjében módom volt pár szót váltani Kovpakkal és Szaburovval. Egész külsejük — vállukra vetett puska,

a partizánszabású tábornoki lovaglónadrág, ruganyos járásuk, erőteljes hanghordozásuk — azt igazolta, hogy ők még mindig a honvédő háború kellős közepében vannak. Mindez felidézte bennem a partizánélet emlékeit.

Ahogy ott ültem a törzs ebédlőjében, és olykor-olykor tanítómesteremre pillantottam, akaratlanul is azt gondoltam: Vaszja Vojcehovics meg én vezettük vissza a hegyi portyáról a legnagyobb osztagot Kovpak törzséhez. Vajon mit szól most a parancsnokság átadásához? Viharos kedve lehet ma az öregnek. Kovpak szívélyesen, tréfálkozva beszélgetett velem, de a lényeg elől kitért. Titokban elnézegettem bajszát, szakállát. Még mindig az olevszki rajtaütés emlékei foglalkoztattak. A fiúk ünnepelték az öreget, az olevszki vasútállomás szétrombolásának irányítóját. Az állomáson több tüzérségi lövedékkel rakott vagon állt. De volt ott még a hitleristák által zsákmányolt más anyag is: élelmiszer, vágóállatok, munkapadok, gépkocsik, sőt még kijevi villamoskocsik is. Németországba akarták vinni a hitleristák.

Mikor az állomást birtokba vettük, befutott egy ellenséges páncélvonat. Tűzharc kezdődött, s eközben a partizánok tüzérségi gránáttal vagy páncéltörőpuska lövedékkel telibe találtak egy lőporral megrakott vagont. A robbanás következtében kigyulladt a lőszeres szerelvény is: vissza kellett vonulniuk a partizánoknak. Félkilométeres körzetben mint az eső, úgy hullottak a repeszek. Futottak a németek is, sebesebben, mint a partizánok...

Ahogy ez az olevszki hadművelet szóba került, Kovpak föl- és alá járt a szűk ebédlőben. Fölvágott az öreg egy kicsit, és volt mire.*

Hanem a jövőt illetően sehogyan sem sikerült szóra bírnom az öreget. Ilyenkor csak hallgatott, és csöndesen mosolygott. Kénytelen voltam visszavonulni, ismertem már a természetét. Ha egyszer nem akart valamiről beszélni, akkor még harapófogóval se lehetett kihúzni belőle a szót.

* Sztrokacs tábornok ezt jelentette Kovpak olevszki rajtaütéséről: „Az olevszk—sznovidovicsi vasútállomás elfoglalásakor megsemmisült: 7 ellenséges mozdony, 58 tehervagon, 40 gépkocsi, 5 könnyűharckocsi, 10 személyszállító vagon, 1700 méter vasúti sín, 700 méter távbeszélő vezeték, 702 fő ellenséges tiszt és katona." — *A szerző.*

Miközben a tábornokok viccelődtek, én gondolataimba merültem.

— Hát te min merengsz? — kérdezte tőlem Szaburov, ahogy befejezte az ebédjét.

— Azon, hogy elválaszt engem a katonasors azoktól, akikkel a hegyekben harcoltam, a Dnyeper jobb partján meg az erdőháton.

— Sose bánkódj ezen. Ilyen a szolgálat. Meg a háború. Viszont önálló parancsnok leszel. Eleged volt már abból, hogy mások parancsait hallgasd. Jól megálltad a helyedet a Kárpátokban — vigasztalt Szaburov, miközben az öregre nézett mosolyogva. — Ideje, hogy megtanulj a magad fejével gondolkodni, ideje, hogy önállóan döntsél és a döntéseidet végre is hajtsad.

Ebben a pillanatban lépett be a távbeszélő ügyeletes az ebédlőbe:

— Versigora alezredest sürgősen kéri Sztrokacs tábornok a törzshöz!

A partizántörzs főnöke íróasztala mellett állva fogadott, ezzel is hangsúlyozva a beszélgetés hivatalos jellegét. Szótlanul nyújtott át két parancsot. Egyikben üdülés és egészségének helyreállítása céljából hosszú szabadságra küldték Kovpakot. A másikban a partizánmozgalom ukrajnai törzse kinevezett a magasabbegység parancsnokává. Ez tartalmazta a további teendőket is.

— Kovpak tud már a kinevezésemről? — kérdeztem ijedten.

— Nemcsak hogy tud, hanem elsőnek javasolt utódjául. Olvassad el a parancs második részét és írd alá.

Csak arra emlékszem, hogy egy pillanatig sem habozhattam. Az a körülmény, hogy a magasabbegység feladatát szemmel láthatólag elavult adatok alapján a megváltozott helyzet figyelembevétele nélkül határozták meg, aránylag kevéssé zavart. Az volt most a legfontosabb, hogy találkozzam barátaimmal és megtanácskozzam a teendőket a felderítőkkel.

Ezért elsőnek mindjárt azt kértem Sztrokacstól, hogy egy rövid rádiógramot küldhessek Vaszja Vojcehovicsnak a magasabbegység törzsfőnökének: „Sürgősen küldj Ovrucson át fogatokat."

Pár óra múlva megjött a válasz: „Száz pár ökör és ötezer újonc máris útban."

Megmutattam a táviratot Kovpaknak:

— Nem értem, Szidor Artyemovics, hogy mi akar lenni ez az ötezer újonc?

Nagyot nevetett az öreg:

— No nézd csak, alig egy hónapja, hogy elkerültél tőlünk és máris elszoktál? Hát tudod, a fiúk, hogy ne kelljen a fiataloknak karba tett kézzel otthon ülniük, miután rájöttek, hogy Ovrucsnál nincs összefüggő arcvonal, elkezdték a mozgósítást...

— De hiszen a partizánkodás az önkéntes dolog!

— No persze, de hát nem is partizánok lesznek, hanem sorkatonák. Már több, mint egy hete fölvettük a kapcsolatot azzal a gárdahadosztállyal, amelyik Kurszktól a Gyeszna, a Dnyeper és a Pripjaty folyókon át, megállás nélkül tört előre s nagy veszteséget szenvedett. Csak a neve hadosztály. A törzsön, az ezred-zászlókon és a fegyvereken kívül alig van valamije. Egy-egy zászlóalj létszáma nem lehet több 50 főnél. Föl kell tölteni a hadosztályt! Hát ezért rendeltük el a mozgósítást. Nincs még három hete sem, hogy kikergettük a megszállókat, s máris bevonultak a fiúk száz-kétszáz kilométeres körzetből. Így legalább a saját szülőföldjüket szabadítják fel. Ha tudnád, hogy örül a hadosztályparancsnok! Mit bámulsz úgy? Lőszert majd csak kerítünk nekik...

Negyvennyolc óra hosszat dolgoztunk a törzsnél. Kovpak készségesen segített az előkészületekben. Bár sebesülése miatt szabadságolták, semmiképpen nem volt hajlandó szanatóriumba menni, amíg mi el nem indulunk. Hiába, az öreg már csak ilyen volt. Forma szerint ugyan átadta a parancsnokságot; de az persze már más dolog, hogy atyailag gondoskodni akart partizánjairól. Ez fontosabb volt neki, mint a formalitások. Különben is láttuk, hogy milyen nehezen tud elszakadni fiaitól, akikkel több mint két évet töltött együtt, s akikkel végigjárta egész Ukrajnát Putyivltől a Kárpátokig.

Harmadnapon mindkettőnket berendeltek Sztrokacs tábornokhoz.

— Kész vagy, parancsnok? Mikor indulsz?

— Kész vagyok. Csak hát ágyúkat nem kaptunk még — feleltem.

A tábornok felvette a telefonkagylót:

— Hogy-hogy? Miért nem adták még ki a lövegeket Versigora alakulatának? Hiszen a frontparancsnok elrendelte! Tessék? Hogy az intézkedés? Miféle intézkedés? Jöjjön át hozzám az okmányaival.

Két-három perc múlva már ott is állt a tábornok előtt a törzs ellátó szolgálatának vezetője.

— Novakovszkij őrnagy. Parancsára megjelentem... Az intézkedés...

— Mutassa — parancsolta a tábornok.

Novakovszkij őrnagy, az 1941-es Leningrád környéki harcok partizánja, testes, kopasz ember, átadta a papirost.

— De hiszen itt van egy ugrásra a kijevi gyárban — mondta bosszúsan Kovpak.

— A gyárat lerombolták. Helyreállítását még csak most kezdik. Csak két hét múlva kaphatják meg lövegeiket.

Két hét? Szinte megállt a szívverésem. Ennyi idő múlva nem az ellenség, hanem a szovjet csapatok hadtápterületén leszünk.

— Szinte hallottam a frontparancsnok hangját, amint búcsúzásul azt mondta: „Aztán nehéz lesz ám ökrös fogatokkal megelőzni a Vörös Hadsereget..."

— Tábornok elvtárs — fordultam Sztrokacshoz —, engedje meg, hogy az őrnaggyal együtt magam menjek abba a gyárba. Beszélünk az igazgatóval, a munkásokkal. Hiszen most nem egy tüzérezredről van szó, hanem csupán két-három 45 milliméteres lövegről...

— Igaza van, Petro — helyeselt felélénkülve Kovpak. — Lám, a munkásosztály segítségét kéri. Lehetetlenség, hogy a gyárak ne sietnének a partizánok segítségére.

— Életrevaló ötlet. Meg kell próbálni. Üljetek a gépkocsimba és induljatok. Most rögtön. — A tábornok az órájára nézett. — Éppen műszakváltásra értek oda.

— Telefonáljanak. Én itt maradok a törzsnél. Ha valami baj van, megyek én is. Képtelenség, hogy ne segítene a munkásosztály a partizánokon — magyarázta felélénkülve Kovpak, aki kikísért bennünket a folyósóra.

Fél óra múlva már ott voltunk a híres kijevi üzemben. Szét volt rombolva.

— Rosszul állunk az esztergapadokkal — panaszkodtak az igazgatóságon, félretolva az intézkedést, amit Novakovszkij őrnagy dugott az orruk alá.

Csak hát a partizánok nyakas emberek; a gyárvezetőség képviselője úgy kapkodta a fejét a partizántörzs őrnagya előtt, mintha darazsak röpködtek volna körülötte. Aztán végigmérte új köpenyemet, vadonatúj alezredesi váll-lapomat (mert az újonnan kinevezett parancsnokok már újfajta, ezüst váll-lapokat kaptak, s nem a régi hadi rangjelzéseket), és recsegő derékszíjamat, majd bizalmas hangon megszólított:

— A kiegészítőtől, ugye? És még maguknak magyarázzam, hogy két hét alatt nem tudjuk kijavítani a lövegeket? He?

Nem válaszoltam. Nos hát akkor tüzérség nélkül kell nekivágnunk a portyának. Már azt kezdtem mérlegelni, nem volna-e elég, ha aknavetőket vinnénk. Ezt meg is mondtam. Erre aztán úgy eltátotta a száját a hivatalnok, hogy mindjárt láttam: azt hiszi, csupa civilekkel van dolga:

— Maguk kicsodák? Mérnökök, vagy talán orvosok?

— Egy partizánalakulat parancsnoka — felelte helyettem Novakovszkij. — Pontosabban: egy hadtestnek megfelelő partizánegység parancsnoka. Maga Kovpak adta át neki a parancsnokságot. Maga meg itten meg akarja fosztani a lövegeitől.

— Maga Kovpak adta át? Mért nem mondták hamarább? — tüsténkedett a gyári ember. — Mit is csinálhatnánk... Tudják mit? Jöjjenek le velem a műhelybe. Ott majd meglátjuk, mit tehetünk.

A műhely olyan volt, mint valami fém-temető: lövegtalpak, irányzékok, és más alkatrészek hevertek szanaszét.

Az igazgatóság tartózkodó, hangsúlyozottan hivatalosan viselkedő tagja egy csapásra megváltozott. Sápadt, elnyűtt arca felderült, a keserű ráncok kisimultak a szája szögletében, fásult tekintete is megtelt élettel, csak úgy sugárzott belőle az energia.

Odajött a műhelyfőnök. Mogorva öregember.

— Ágyú kéne a partizánoknak, Osztapics — szólította meg kísérőnk, akiről kiderült, hogy a gyár főmérnöke.

— Hány kéne? — kérdezte Osztapics.

— Amennyit adtok — vágtam a dolog kellős közepébe.

— És ha mindet?

— Elég lenne öt-hat 45 milliméteres — szólt közbe Novakovszkij.

— Mikorra kell?

— Most mindjárt.

— Mindenki ezt mondja.

— Mert háború van, Osztapics, háború. Nem várhatunk — szóltam közbe.

— Hát az igaz — ismerte el a műhelyfőnök. — Bár azért most rögtön nem megy a dolog. Várjanak, mindjárt megbeszélem a brigáddal. Van itt valahol egy 76 milliméteres . . .

Odajött néhány munkás. Üdvözöltük egymást.

— Segítenünk kell a partizánoknak, fiúk. Rendbetesszük azt a 76 milliméterest? — kérdezte a mérnök.

— Hát ha kell, akkor kell. És az igazgatóság mit szól mindehhez? — krákogott jelentőségteljesen Osztapics.

— Holnapra kész lesz?

— Hát az ilyesmivel sietni kell — mondotta egy bajuszos lakatos, aki mintha Repinnek a zaporozsjei kozákokat ábrázoló képéről lépett volna le.

— Akkor hát megegyeztünk — könnyebbült meg a mérnök. — Holnapra kész az ágyújuk. Ami pedig a többit, a 45 milliméteresereket illeti, válasszanak maguknak amennyit csak lehet.

Másnap meghitt kis ünnepély fogadott bennünket. Vörös posztóval díszítették a műhelyt. Vagy negyven ember gyűlt össze. Megkezdődött a röpgyűlés a munka újbóli megindítása alkalmából. Rövid szónoklatok hangzottak el. Szólt a zene.

A partizánok is eljöttek a röpgyülésre.

Nekünk adták át az első lövegeket, amelyeket a félig lerombolt gyár kijavított. Két 76 és négy 45 milliméteres ágyút kaptunk.

Rögtön a röpgyülés után az igazgatóságra hívtak.

— Maga a partizánok parancsnoka? Petro Petrovics? A központi bizottságból keresték. Sürgősen hívja fel ezt a számot.

Tárcsáztam. Jelentkeztem.

— Egy pillanat. Kapcsolom!

S már hallottam is Gyemjan ismerős hangját:

— Megvannak az ágyúi? Minden rendben? Szóval nem csalódott a munkásosztályban. Na látja. Az a mi támaszunk. Hogy a legelső ágyút mindjárt maguknak...? Igen, tudom. Mikor indul? Holnap? Nos, jó. De akkor most rögtön jöjjön hozzám. Nem, nincs semmi különös, ne hozzon semmiféle papírt. Utóvégre sok sikert, jó utat, erőt, egészséget csak kívánhatok búcsúzásul?

Egy óra múlva Gyemjan Szergejevics Korotcsenkónál voltam. A központi bizottság titkára türelmesen kifaggatott előkészületeinkről. A beszélgetésből kiderült, hogy a párt tud a gyárbeli látogatásunkról és helyesli azt.

— Miért nem beszélt részletesebben azon a röpgyűlésen? Alakulatáról, a partizánokról. Hadd lelkesítette volna a munkásokat. Na, mindegy, majd Kovpak elvtársat kérjük meg erre. Neki ezentúl több ideje lesz. Szóval holnap? — Gyemjan Szergejevics fölállt, és az ablakhoz ment, ahonnan kilátott a Sevcsenko körútra; nyárfasor kígyózott onnan nyugat felé.

— Mit mondjak búcsúzásul? Ápolja a hagyományokat, de fejlessze is tovább azokat. Sose torpanjon meg. Az öregek már megharcolták a magukét. Rájuk most már az újjáépítésben van szüksége a pártnak. Maguknál viszont nagyszerű ifjúság nőtt fel. Hiszen maga is fiatal kommunista. Bízunk magában, azért lett partizánparancsnok. Hogy érzi magát? Boldogul, mint parancsnok? Ne feleljen. Mert mi is az a szó? Magának adjon inkább választ. És ne szakadjon el a kollektívától. Önnek kitűnő a kollektívája! Maga Kovpak hozta létre. És Rudnyev, a pártszervező.

Gyemjan Szergejevics nyugodtan, megfontoltan beszélt. Hópelyhek szálldostak az ablak előtt. A kanyargós Sevcsenko körút feketéllő jegenyesora a messzeségbe hívott.

— Nos, ahogy mondani szokás, nem kívánok szerencsét. — Azzal már emelte is karját, hogy átöleljen, de megtorpant. — Mit adjak magának emlékül?

Odament a szekrényhez, amelyben könyvek sorakoztak: Marx, Engels, Lenin, a szovjet enciklopédia, szépirodalom. Ki-

nyitotta a szekrény félajtaját, és egy könnyű mozdulattal kivett egy könyvet. Címlapján, nagy vezérünk neve állt.

— Tessék. Ezt vigye magával, olvasgassa. Ez számunkra a bölcsesség forrása, ez a mi lelkesítőnk. Feltétlenül olvassa el, ha lesz ideje a harcok közepette. Hasznos. Sok olyan akadály leküzdésében fogja segíteni, amelyek útjába kerülnek.

Megnéztem a könyvet. Lenin művei háború előtti kiadásának tizedik kötete volt. Milyen különös, gondoltam, hogy éppen a tizedik. Biztosan véletlen. Megköszöntem Korotcsenko elvtársnak az ajándékot.

Gyemjan Szergejevics mélyen a szemembe nézett. Elővette a tollát és ezt írta ajánlásképpen a címoldalra: „Sokat kell tanulnia és sokat kell megértenie annak a partizánnak, aki ezt a könyvet olvassa."

— Megértett engem? — kérdezte. — Nehéz helyzetekben segíteni fog ez a könyv, hogy megtalálja a helyes megoldást.

Pár perc múlva búcsút vettünk egymástól.

Néhány óra volt csak az indulásig. Sietnünk kellett. Hajnalra menetkészek voltunk. A kijavított lövegek már ott álltak a törzs épületének udvarán, mellettük a kezelőlegénység. A gépkocsivezetők, a fronttörzs gépkocsi oszlopának emberei, már ott sürgölődtek járműveik körül.

Az éjszakát búcsúzkodással töltöttük.

3.

December huszonnyolcadikán indultunk Kijevből. Szokatlan külsejű utasok gyűltek össze a tizennégy teherautón aznap hajnalban: szovjet egyenruhában, német egyenruhában, civilben, ujjatlan bekecsben, csizmában, és lábszártekercses cipőben, füles kucsmában és kozákkucsmában, sapkában és kalapban; egészséges falusi emberek és a hosszú kórházi kezeléstől némelyek még sápadtak. Olyan vidáman fecsegve nyüzsögtek a fiúk a lőszeresládákon, mint a varjak tavasszal; gondosan elrendezkedtek. Nem hiányozhattak a potyautasok sem. Indulás előtt odajött hozzám Kozsusenko hadnagy, ez a fekete szemű, fürge, eleven eszű ukrán fiú.

— Parancsnok elvtárs, találtunk valakit a lőszerládák között. Azt mondja, hogy csernigovi és valami Krjucskova vagy Krikovka nevű faluból való.

— Mit keresett ott?

— Fene tudja.

— Melyik az?

— Az ott, nemezcsizmában és sapkában.

Tulajdonképpen semmi kifogásom sem volt a potyautasok ellen, de a szolgálat az szolgálat és ezért szigorúan megparancsoltam:

— Hívják ide.

Kozsusenko elővezette a legényt. Középtermetűnél magasabb, hirtelenszőke, kicsit zavart, de furfangos tekintetű fiatalember állt előttem, civilnadrágra húzott nemezcsizmában, amire német autógumi-belsőből magaeszkábálta kalucsnit húzott; szemmel láthatólag másra szabott vattakabátban és gyerekméretű kis sapkában.

— Neve?

— Szokol, Nyikoláj.*

— Már hogy lennél te sólyom — kottyant közbe Kozsusenko —, mikor olyan vagy, mint a tépett varjú?

És tényleg, a rongyos vattakabátból úgy álltak ki a vattacsomók, mint a varjútollak.

A ravasz szemek mögül is kérdő tekintet nézett rám; furfangos mosolya most inkább félszegnek tünt. Szürke szemében apró vörös pettyek ültek.

— Partizánkodtál már?

— Már hogyne partizánkodtam volna. Otthon, Csernigov környékén, a helyi alakulatban.

— Akkor meg miért jöttél ide potyautasnak? Miért kapaszkodsz idegen szekérre?

— Mert csak tegnap tudtam meg, hogy mennek. Szaladtam a személyügyi osztályra, de ott azt mondták: vége a munkának, jöjjön holnap — felelte egykedvűen, egyik csizmájával a másikat taposva.

— No és aztán?

* Szokol = sólyom.

— Megtudtam a fiúktól, hogy kora hajnalban indulnak. Mire az osztályon kiadják a papírjaimat, maguknak már hírük-hamvuk sincs. Így hát elhatároztam: idejövök inkább a gyülekezőhelyre. Ha igazolványom nincs is, de van géppisztolyom meg kézigránátom — próbált hatni partizángondolkodásomra Nyikolaj Szokol.

— Mit akarsz te azzal mondani, hogy van fegyvered, te széltoló? — szólalt meg ismét Kozsusenko.

Erre mintha kicserélték volna a fickót. Eltűnt arcáról a kérlelő mosoly, kihúzta magát, s hetykén odavágta:

— Hat vonatot siklattam ki. Magam helyeztem a sínre a robbanóanyagot. Ha nem lenne itt az alezredes, adnék neked széltolót.

Kezdett nekem tetszeni a fiú. De azért azt mondtam:

— De hát hogy higgyünk neked igazolvány nélkül? Utána kell járni a dolognak.

— Vannak nekem tanúim. A maga alakulatából.

— Kik azok?

— Hát a Vászja.

Valóban, ott állt a közelünkben egy tizenötév körüli gyerek. Katonazubbonyban, katonasapkában. Olyan katonás jelenség volt, hogy rögtön bizalmat keltett. Mintha már láttam volna valahol ezt a fiút. Alighogy rápillantottam, már ugrott is előre, keményen felém lépett, tisztelgett és jelentkezett:

— Korobko partizán-aknász, Popudrenkónak, a Szovjetunió hősének csernyigovi partizánalakulatából jelentkezik.

Sokan hallottunk már Korobko aknászról. De azt nem is sejtettük, hogy ez a pelyhes állú kölyök az a híres robbantó, akiről még a legöregebb aknászok is tisztelettel beszélnek.

— Te vagy Korobko? — kérdeztem meglepetten.

— Igenis, személyesen — felelte büszkén.

— Vaszja Korobko?

— Igen, alezredes elvtárs.

— Régóta szolgálsz?

— Két éve és három hónapja.

— Kitüntetésed van?

— Lenin-rend, Vörös Csillag rend és a Partizánérem első fokozata. Fölterjesztettek a Szovjetunió Hőse kitüntetésre is...

A többiek körénk gyülekeztek. Elismerő kiáltások hallatszottak. Andrej Cimbal eldicsekedett, hogy a kórházban toborozta Vászját a szakaszába, ahol egymás mellett feküdtek.

— Mered ajánlani ezt az elvtársat az alakulatunkba? — mutattam fülöncsípett potyautasunkra.

— Miért ne? Hiszen közénk tartozik.

De most elakadt a hangja, mert a poytautasra figyelt, aki a hátam mögött úgy látszik jeleket adott neki.

— Nos? Mi van?

— Azt akarta mondani, hogy ő is aknász, mint én. Jónéhány vonatkisiklatást írhat a számlájára.

— Hatot, pontosan hatot — segített neki Nyikolaj Szokol a hátam mögül, mint valami színházi súgó.

— Füllentenek, ravaszkodnak ezek, parancsnok elvtárs — erősködött Kozsusenko, menetoszlop-parancsnoki minőségében és a felelősséget érezve.

Én is mindjárt átláttam, hogy alighanem tódít egy kicsit ez a Szokol, meg a barátja is, dehát ez amolyan partizántódítás, az ügy érdekében, amit nem kell rossznéven venni. Utóvégre később is szemmel tarthatjuk őket, s akkor majd elválik — gondoltam magamban s azzal megadtam a jelet az indulásra.

— A többit majd a helyszínen meglátjuk — szóltam Kozsusenkónak. — Most indulás.

Felhangzott a parancs: „Gépkocsira!" Amint ránéztem a két gyerekre, láttam, hogy nagy büszkén és elégedetten mennek az autó felé. Vászja Korobko mellett ott ügetett védence, Szokol, ormótlan csizmájában. Egymás mellé ültek a gépkocsiban. Én is beültem a sofőr mellé, lábam között egy géppisztollyal meg a szokásos katonai cókmókkal. Egy perc múlva már szaladt is hozzám Kozsusenko hadnagy, tisztelgett és engedélyt kért az indulásra.

4.

Kijev utcáin lassan haladtunk. Valahányszor az útkereszteződéseknél sűrűn összetorkolódtak gépkocsijaink, olyanok voltak szorosra húzott ponyváikkal, egymásután sorakozó kere-

keikkel, mint valami egyetlen, nagy, vízözönelőtti sárkány. A forgalomirányítók jelére aztán megint szétváltak. Hanem amikor aztán kiértünk a nyílegyenes bresztlitovszki országútra, a gépkocsioszlop behozta a késlekedést. A tizennégy teherautó körülbelül negyven tonna lőszert szállított. Az öt ágyút Studebakerek vontatták. A száz ember pedig — száz összeillő partizán, mintha csak kiválogatták volna — dalra gyújtott.

Azok az emberek jártak a fejemben, akikkel az imént futólag megismerkedtem: Kozsusenko hadnagy, Vászja Korobko, Nyikolaj Szokol. Róluk pedig azok jutottak eszembe, akiket ők itt minálunk, a mi osztagunkban képviseltek: a csernyigovi partizánok.

Kétszer találkoztam velük. Először az 1942-es, őszi dnyeperi portya idején. Akkor még nem volt alkalmas az idő tartós barátságok és hosszabb kapcsolatok kiépítésére, csak felderítőink és járőreink találkoztak Fjodorov és Popudrenko alakulataival; híreket cseréltek és már mentek is a maguk útjára. Másodszor pedig a Pripjatynál futottunk össze 1943 áprilisában; itt már hosszabb időt töltöttünk együtt.

Kijevben értesültem Popudrenko hősi haláláról. A Szofijevszka környéki erdőkben esett el és Nyikolajevkában van eltemetve. Mivel 1943 végére Csernyigov környéke felszabadult, Popudrenko partizánjai „munka nélkül" maradtak. Nem volt tehát csodálkoznivaló azon, hogy olyan „hivatásos" partizánok, mint Korobko vagy Szokol hozzánk csatlakoztak, hiszen mi egyenest nyugatnak tartottunk.

A bresztlitovszki országút vége felé, valahol Pereszecsenyije körül megállt az oszlop. Kozsusenko még egyszer meg akart róla győződni, hogy minden rendben van-e.

Kiszálltam az autóból és gondolatban elbúcsúztam Kijevtől. A hegyről jól idelátszott a nyugati városrész: a főútvonal, az állomáskörnyéki piac és a Tarasz Sevcsenko körút a jegenyékkel.

— Viszontlátásra, Kijev! — sóhajtottam fel és megtapogattam a zubbonyom bélésébe rejtett borítékot.

Másokat is meglegyintett ez a furcsa bánat, akárcsak az őszi szél. Csak az ügybuzgó Kozsusenkón nem fogott ez a méla hangulat. Még egyszer alaposan végigvizitálta az oszlo-

pot, ráripakodott a gépkocsivezetőkre, hogy szigorúan tartsák be a követési távolságot: aztán huszárosan kiadta a parancsot:

— „Gépkocsioszlop: követési távolság ötven méter. Az oszlopparancsnok után induuuulj!"

Az oszlop sebesen haladt északi irányban, jobbfelé letért a bresztlitovszki országútról. Repülnek a gondolatok, űzik, kergetik egymást. A partizán elvtársakkal — parancsnokokkal, harcosokkal — együtt vívott dicsőséges csaták emléke tolul gondolatainkba. Ismerős helyek felé megyünk. Előttünk: Dimer és a dimeri erdők, ahol 1943 tavaszán Pjatiskin százada felrobbantotta a közúti hidat. Útirányunktól balra a nevezetes Blitcsa község fekszik, ahol a kijevi német helyőrség csapataival ütköztünk meg; Sommer obergauleiter vetette be őket ellenünk. Most viszont már a Tyetyerev folyón átívelő ivankovói híd bukkan fel előttünk, amit német filmszalagokkal gyújtottunk fel. Milyen érdekes a hétköznapi forgalom ezen a hídon...

Az út rossz volt: harckocsik, repülőbombák és lövedékek marták gödrösre. Még az előrelátó Kozsusenko tervezte óránkénti tizenöt-húsz kilométer is soknak bizonyult. Így hát aztán nem láthattuk meg a nevezetes ivankovói hídat napvilágnál, mert késő este értünk csak oda. De azért kielégítettük nagyon is érthető kíváncsiságunkat este a faluban, amikor jól kikérdezősködtük magunkat.

Az ovrucsi útra a második napunk is ráment. Felderítőnk, Kasickij, civilben földrajz-történelemszakos tanár, a megérkezésünk előtti éjszakán elmesélte Ovrucs történetét:

— Már a legelső orosz krónikák megemlítik ezt az orosz városkát. Az első kijevi fejedelmek is sarcolták ezt a környéket. Később, 1812-ben, innen indultak észak — Gomel és Mogiljov — felé az ukrán felkelők Napóleon ellen. Valamivel följebb, Szaltanovkánál vezette rohamra katonáit Rajevszkij tábornok két fiával.

— Te Kasickij — mondtam neki —, beszéltél te a felderítőidnek ezekről a dolgokról?

— Beszéltem.

— Na és?

— Érdekelte őket.

— A polgárháború idején is voltak errefelé partizánok?

— De mennyire! Nyikoláj Scsorsz innen vezette ezredeit Korosztyeny és Zsitomir felé, a Petljura ellen harcoló Bozsenko bátyó meg Csernyák megsegítésére.

Ovrucs nevéhez a legújabb időkben is sok partizánesemény fűződik. Egy hónapja sincs, hogy Szaburov tábornok lecsapott az itteni német helyőrségre. Szaburov alakulatában harcolt egy csehszlovák egység is, Jan Nalepka, egykori szlovák százados vezetésével. Jan Nalepka maga is elesett az ovrucsi csatában.

— Síremléket kell majd állítani az elesettek dicsőségére Ovrucsban — gondoltam magamban.

Így haladt előre oszlopunk ezen a hadiúton, meg-megindulva és el-elakadva. Ha elakadtunk, felbőgtek a motorok és a nehéz járművek lassan átkecmeregtek a bombatölcséreken; a rövid, épen maradt útszakaszon aztán csak úgy száguldottak, hogy behozzák a késést. A kékes benzinfüst vidáman pöfögött a kipufogókon.

Amikor egy-egy ilyen sima útszakaszra értünk, álomba ringatott az autó.

— Hej, Andrej, Andrej — mondtam egyszer félálomból ébredezve.

— Tessék? — kérdezte tőlem a gépkocsivezető.

— Semmi, csak éppen eszembe jutott, hogy ott fönn a hegyekben két Andrej is jelentkezett nálunk egyszerre.

Mosolyra fakadt a katona:

— Nincsenek errefelé hegyek, alezredes elvtárs.

— Csakhogy az nem is errefelé volt, barátom. Hanem a Kárpátokban.

— Messze van az még — vont vállat a sofőr.

Válasz helyett a Platon Voronyko-szerzette dalunkra gyújtottam:

Fegyverek zaja riasztja fel
A kárpáti erdők csendjét.
A partizán nyugalmat seholse lel,
Nincs, kivel megossza terhét.

Mert ezernyi versztre van innen a front,
Barátait hát messziről várja,
Mégis eloszlik szívéből a gond,
Ha felzúg a dalban a Don sebes árja.

Nos, megjöttek a messziről várt barátok. S itt van nálam a boriték is. Vajon mi vár ránk?

A vezető rákapcsol. Ovrucs van előttünk. Ovrucsban pedig száz pár ökör vár, amelyekkel újra fölkerekedünk arrafelé, ahonnan jöttünk: a Kárpátok felé.

5.

Másnap Ovrucsban mi, a kárpáti portya részvevői, sírdombot emeltünk Jan Nalepka és többi elesett társunk tiszteletére, akik itt alusszák örök álmukat.

— Ki volt ő? Abból az ezredből való? — kérdeztem Kasickijt, s hírneves földijének, Kovpaknak a szlovákoknál tett látogatására gondoltam.

— Magam sem tudom pontosan — felelte Kasickij —, csak annyit hallottam, hogy ez a százados a szlovák ezred törzsfőnöke volt.

Emlékeztem az ezredparancsnokra, Huszár József ezredesre is, akivel a bátor Karpovna még 1943 tavaszán tárgyalt. Maga az ezredes nem tudta rászánni magát, hogy átálljon hozzánk. De azért kapcsolatban maradt velünk, sőt, szemet hunyt afölött, hogy katonái és tiszthelyettesei átszökdösnek partizánosztagainkhoz. Az is eszembe jutott, hogy hála Karpovna és Kasickij jó munkájának, képzett szlovák partizánokat tudtunk átdobni Szlovákiába, azokat, akik később a szlovák fölkelés vezetői lettek.

Meg is mondtam ezt Kasickijnak, és sajnálkoztam, hogy rövid kárpáti portyánk után megszakadtak jó kapcsolataink a szlovákokkal.

— Segítenek ők már magukon — mondta erre mély meggyőződéssel Kasickij.

Valóban, segítenek ők magukon, gondoltam én is, és meg-

jelent előttem a szlovák partizánok nyílt, becsületes arca. Egyikük, Andrej Sachs, jelenleg is felderítőinknél harcol, a másik Andrej pedig Karpenko híres harmadik szakaszában küzdött. Velünk együtt érte el a szlovák határt, és akkor a többi szlovák partizánnal együtt, 1943 júliusában ottmaradt a hazai földön, hogy a partizánmozgalom egyik szervezője legyen.

— És Szaburov? Ő hozott össze bennünket — folytattam a beszélgetést Kasickijjel.

— Annak, barátom, még arra is maradt ideje, hogy hírszerző állomást létesítsen a Kárpátokban.

Jan Nalepka határozottabb egyéniség volt, mint Huszár József. Persze, azt már nem tudom, hogy a kezdeményező is Nalepka volt-e, vagy inkább Szaburov javasolta neki ezt a merész tervet felderítői útján. Mindenképpen óriási dolog volt ez: megszervezni az egész szlovák ezred átállását a partizánokhoz. Okosan dolgozták ki a tervet, csak egy kicsit túl részletesen. Pedig Rudnyev komisszár gyakran mondogatta: „A túlzott részletesség ilyenkor az egész konspiráció szellemével kerülhet ellentétbe. A túlságosan is elaprózott előkészítés az egész földalatti vállalkozást veszélyeztetheti és lehetőséget nyújt az árulásra." Ezúttal is így történt. Elárulták a tervet. Szerencsére Nalepka nem adott lehetőséget a Gestapónak, hogy felgöngyölítse a mozgalmat. Maga köré gyűjtötte legmegbízhatóbb elvtársait, és átmenekült hozzánk. A németek gépkocsikon és harckocsikkal üldözték a menekülőket. Közben a szlovák tiszteknek és katonáknak sikerült elrejtőzniük az erdőben. Ott pedig már várták őket ukrán és orosz elvtársaik.

Így alakult meg az első szlovák partizánosztag. A Kárpátokból való visszatérésünk után is gyakran hallottam róluk. Katonailag erős, erkölcsi-politikai szempontból pedig szilárd volt a szlovák hazafias szervezet.

Jan Nalepkának és elvtársainak átállása után a hitlerista német parancsnokság arra kényszerült, hogy az összes szlovák alakulatot kivonja a frontról, sőt, még a hadműveleti területről is.

Jan Nalepka és elvtársai megmutatták a hitleristáknak, mire képes a katona akkor, ha igaz ügyért harcol. A szlovákok, akiket eddig arra kényszerítettek, hogy a gyűlölt ellen-

ség, a német imperializmus oldalán harcoljanak, lett légyen az akár felderítő, vagy járőrtevékenység, ott szabotáltak, ahol csak tudtak. Gyakran előfordult, hogyha partizánokkal találkoztak, a látszat kedvéért a levegőbe lőttek, aztán lőszerüket és aknáikat a „harcmezőn" hagyva visszavonultak, mert tudták, hogy nekünk elsősorban lőszerre van szükségünk. Így történt ez Jurjevics alatt is, mikor Melnyik partizánjai két kitűnő Skoda-ágyút zsákmányoltak, teljes lőszerjavadalmazással. Ezeknek aztán kitűnő hasznát vettük a Bragin melletti harcban.

A szlovák harcosokat rövidesen külsőre is alig lehetett megkülönböztetni a szovjet partizánoktól. Katonasapkájuk hegyes csücskén rövidesen megjelentek a vörös pántlikák. A fegyvert is úgy viselték, mint mi, hogy bármikor használ vehessék. A könnyű cseh golyószóróval rendkívüli biztonsággal „nyírták ki" a német katonai szállítmányokat, oszlopokat és vonatokat.

Jan Nalepkáék igazán kivették részüket a partizánharcból. Nemcsak a helyi csatározásokban akartak részt venni, hanem nagy támadó harcokban is. Éppen ezért a partizánparancsnokság őket sem hagyhatta ki a számításból, amikor az Ovrucs elleni támadást megszervezte. Jan Nalepka egysége különlegesen nehéz és egyben önálló feladatot kapott: el kellett foglalnia és tartania kellett a hidat.

A szlovákok éjszakai harc folyamán hamar birtokba vették a hidat. Csakhogy a hitleristák páncélgépkocsikat vetettek be ellenük. De ez sem használt: a szlovákok mindhalálig kitartottak. Segítettek Szaburov partizánjainak, hogy felszabadítsák Ovrucsot a hitleristák megszállása alól. Sajnos, ennek a győzelemnek nagy ára volt. A szlovák nép hű fia, kedves elvtársunk, Jan Nalepka százados hősi halált halt. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Jan Nalepkát halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki.

Most itt állunk a sírjánál. Koszorúink, virágaink sajnos nincsenek. Parancsszó nélkül felsorakozunk és három dísz-összetüzet lövünk.

E dísz-összetűz alatt éreztem először, hogy mennyire fáj a fejem. Homlokomra szorítottam a kezem; éreztem: forró. Amikor szállásomra értem, már tántorogtam.

— Hát ez így nem megy tovább, parancsnok elvtárs — lé-

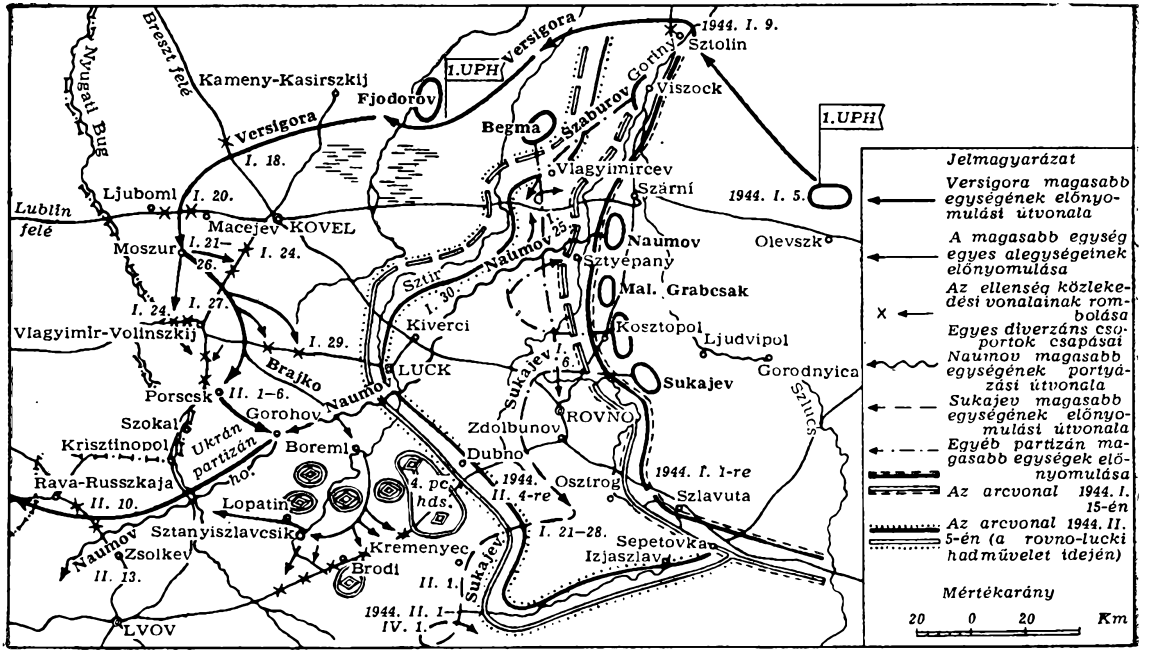

Az ukrán partizáncsapatok tevékenységének körzete 1944 elején

pett hozzám Kozsusenko. — Egyelőre átveszem a parancsnokságot. Irány az ágy, indulj!

Kénytelen voltam engedelmeskedni. Nincs mit tenni, le kell feküdni. Azalatt a két-három nap alatt átrakják a hadianyagot a Studebakerekről a szekerekre, amelyek az éjszaka érkeztek meg az arcvonalon keresztül.

Megjöttek az ellenség által még megszállt területen mozgósított újoncok is. A környező falvakban elszállásolt menetzászlóaljakat Berezsnoj százados, felderítő osztagunk parancsnoka vezette. A Brjanszki Frontnál találkoztunk korábban. Ejtőernyővel dobtak le bennünket a brjanszki erdőkbe. Régi jóbarátok voltunk.

Akkor állított be hozzám ez a nagy tréfacsináló, mikor én már ágyba feküdtem.

— Iván Ivanovics Berezsnoj, saját szüleim édesgyermeke, mint öt menetzászlóalj ideiglenes parancsnoka, jelentkezem. Zászlóaljként kétezer bocskor. A személyi állomány mintaszerű: egy puskalövéstől még nem futamodik meg. Hogy később milyen lesz, az már nem az én dolgom. Teljesítettem a parancsot, ezzel a gond az én vállamról lement. Magának meg mi baja? Ha szabad megjegyeznem, holnap újesztendő napja.

E tréfás jelentkezés után leült az ágyam szélére, kezet fogott velem, miközben fejét ingatta:

— Attól tartok, Iván Ivanovics, hogy számodra se fog jól kezdődni ez az új esztendő. Vedd át az embereimet és a szállítmányt, aztán holnap reggel indulj el az alakulathoz — kértem, miközben alig tudtam, hol áll a fejem, annyira rosszul voltam.

— Hát ezt megtehetjük. Holnap korábban kelünk és éjfélre a mieinknél leszünk.

Tudtam, hogy mennyire szeret aludni. Emiatt már a komiszszárral, meg velem is meggyűlt a baja.

Berezsnoj így folytatta:

— Harmadik zászlóaljunk harmincöt kilométerre van tőlünk.

— Matyusenko?

— Igen. Ő meg Petya Brajko. Odáig csak elvergődünk valahogy.

— Ökörfogattal?

— Azzal. Olyan ökrök azok, hogy alig lehet velük bírni. Főleg, ha borsot dugunk a farkuk alá.

— Jól van, jól — dörmögte Kozsusenko —, hagyd már aludni a parancsnokot.

Iván Ivanovics el is indult az ajtó felé, de onnan hirtelen visszafordult:

— Ja igen. Valamit majdnem elfelejtettem. Csakhogy tudjon róla... Mikor átadtam a zászlóaljakat a gárdistáknak, puhatolóztam, tudnának-e lőszert adni. Puska- és géppisztolytöltényt. Géppisztolylőszert nem ígértek, de ami a puskatöltényt illeti, a hadosztályparancsnok bőkezű volt. „Vigyetek, amennyit akartok" — mondta. Erre én gyors számvetést végeztem és azt mondtam: „Akkor elviszek ötszázezret, tábornok elvtárs." — „Tréfálsz?" — kérdezte. — „Dehogy tréfálok, mondom én. Száz pár ökröm szénázik odakünn." — Kinéz erre az ablakon a generális és csak ennyit mond: „No, vigyétek, partizánok." — Az ellátófőnök akadékoskodni próbált, de én gyorsan elvágtam a további okoskodás lehetőségét: „A tábornoki szó megmásíthatatlan; de még inkább a gárdatábornoké! Írja meg hát azt a lőszerkiutalást, hadbiztos elvtárs, hogy a hadosztályparancsnok rögvest aláírhassa."

Ez még Kozsusenkót is érdekelte:

— És mit mondott erre a tábornok?

— Mit mondhatott volna? Megadta magát és elmosolyodott: „Jól szavamon fogtál engem, te partizán." És azzal parancsot adott a lőszer kiutalására. Tessék, itt a dokument. Ha megengedi, hát még ma éjjel elintézem ezt az ügyet, hogy holnap kora hajnalban indulhassunk. Utóvégre a szekerészek is pihenni akarnak egy kicsit újév napján. Meg aztán: nehogy meggondolják magukat ott a hadosztálynál. Mert bizony egy cérnaszálon függ ez az ígéret, s az ő hadbiztosuk is éppen olyan, mint a mi Pavlovszkijunk. Nagy zsugori az öreg!

Kozsusenko hadnagy meglehetősen komoran hallgatta végig Berezsnoj százados vidám tréfálkozását, miközben az ajtóban álló őrszemet csak úgy rázta a nevetés. Az a bizonyos csernyigovi gyerek volt az őrszem, akit vattakabátban meg az autógumi belsőből készült sárcipőben elkaptunk. Engem is rázott valami a takaró alatt, de nem a nevetés, hanem a hideg-

lelés. Berezsnoj fura taglejtésekkel engem is meg akart nevettetni. De most mintha az alakja természetellenesen megnyúlt volna, majd hirtelen gömbölyödni kezdett. Kozsusenko: „elég már, elég" dörmögése nagyon messziről úszott felém. Már az őrszem is megkísérelte a maga módján, hogy békében hagyjanak. Berezsnoj most egy pillanatra újra visszanyerte normális térfogatát. Búcsúzásul fölém hajolt, és a fülembe súgta:

— Akkor hát én holnap hajnalban indulok. Van még valami parancsa?

— El ne feledkezzél a felderítésről és a menetbiztosításról.

— Efelől ne nyugtalankodjék — hajolt megint a fülemhez Berezsnoj és csak akkor jutott eszembe, hogy pont a felderítőt figyelmeztetem a felderítésre.

Berezsnoj Kozsusenkóval együtt lábujjhegyen kióvakodott a szobából. Az ajtóból csak az őrszem riadt szeme meredt rám.

— Alezredes elvtárs, maga lázas. Mutassa a pulzusát, kérem — szólalt meg mellettem az őrszem.

— Hát ezt meg mi lelte? — gondoltam magamban. Mi köze egy partizánnak a pulzushoz? Nem taposóakna ez, s nem is mágneses.

Csodálkozásom hirtelen bosszankodásba csapott át:

— Mit kotorászol ott a hónom alatt? Aknát raksz alám? Felrobbanok én anélkül is. A késleltető gyújtót három napra állítsd be. Ökrösfogaton átmegyek a mieinkhez, ott aztán a levegőbe röpülök, hogy a nyavalya törjön ki.

A szőke őrszem ezen csak nevetett, és megitatott valamivel. Gyakorlott, szinte orvosi mozdulattal vette ki a hónom alól a hőmérőt s megnézte.

Ahogy kicsit magamhoz tértem, látom ám, hogy az angol mágneses akna gyújtói a hőmérőre hasonlítanak. Meg is mondtam ezt Szokolnak, aki mosolyogva válaszolt:

— Szóval azt hitte, hogy ez az aknász az őseihez segíti megtérni? Dehát én nemcsak aknász vagyok, hanem doktor is.

— És ezt miért nem árultad el Kijevben?

— Féltem, hogy akkor nem visz magával. A káderosztályon azt mondták: Versigora egészségügyi osztagában már minden helyet betöltöttünk.

— De hát akkor mi vagy te: doktor, vagy partizán? — förmedtem rá az őrszemre.

— Doktor is, partizán is. Mikor hogy. Maga mondta Kijevben: majd elválik, mi hasznát vesszük. Nyelje le ezt a port.

Az orvosságot az órazsebéből vette elő, ebbe rakják a partizánok a gyutacsokat.

— Az ellenség hátában partizán vagyok, idehaza meg doktor. Magának magas láza van...

— Hát ha doktor, akkor doktor — dünnyögtem félálomban. — Fehér orvos, fehér... — azzal lázas, nyugtalan álomba merültem.

Éjszaka fölriadok... A doktor arca hajol fölém. De itt van Vászja, Uszacs, meg Dávid, és Pavlovszkij is... Sőt, maga Rudnyev komisszár is fölém hajol. Szóval mégis kikecmergett abból a kárpáti sírból. Él! A kedves. Csak Kovpak nincs itt. Sebesülten vittük a karunkon. De a komisszárt nem tudtuk kivinni, amikor sebesülten feküdt a Rahuv hegy alatt. De mi történt az öreggel? Ő is megsebesült. Kijevben átadta nekem a parancsnokságot, és búcsúzóul ezt mondta: Petro, ne hagyd magad. Nem is hagyom magam, hiszen itt van Szokol. A partizándoktor fölém hajol, hidegvizes borogatást tesz a homlokomra, s mintha a szó szoros értelmében lehúzná a fejemből a forróságot.

— Szokol, ne hagyd magad! — biztatom.

— Nem hagyom magam — feleli csöndesen.

6.

Hála Szokol ápolásának — akiről különben kiderült, hogy ha nem is orvos, de bizony képzett felcser — másnapra lement a lázam. A szilvesztert az ágyban töltöttem, de azért elhatároztam, hogy újév reggelén megindulunk nyugat felé. Állandó küldöncöm, Szaska Kozsenkov nagygallérú, hatalmas irhabundát kerített valahonnan, a „fehér doktor" pedig egy üveg vörös bort, így aztán illő módon ünnepeltük az újévet.

— Ha akarom orvosság, ha akarom újévi itóka — nevetett Szokol, miközben a palackot bontogatta. Együtt köszöntöttük

az újesztendőt, de utána rögtön ágyba parancsolt, majd Kozsenkovval pusmogott.

— Szigorú parancsom ellenére ti itt tanakodtok? Holnap hajnalban könyörtelenül indulunk!

Január 1-én délután már az arcvonalon haladunk keresztül. Előttem megnyugtatóan feszít Száska Kozsenkov széles válla, lábam meleg lábzsákba van burkolva, amit minden szekérútjára magával visz az előrelátó doni kozák. Azon az országúton ügetünk, amelyik Ovrucsnál kezdődik és az egykori járási székhelybe, Szlovecsnóba torkollik. Ezt a falut 1942 őszén felgyújtották a fasiszták.

Szlovecsno után utolértük a szekérkaravánt. Szobicsin erdei falu felé kígyózik a menet, itt helyezkedett el törzsünk és a főerők. A lövegeket egyelőre ökrök vontatják. A kezelőlegénység ügyet se vet erre: ünnepélyes képpel, fennkölten ülnek a helyükön. Érthető: eddig csak rövidcsövű gyalogsági lövegeink voltak, abból is könnyű hegyi típus. Kovpak kénytelen volt felrobbantani őket a Kárpátokban. De most ezek? Ezek igazi ágyúk, amelyeket a kijevi munkások javítottak meg nekünk.

Ahogy elhúzunk a tüzérség mellett, magamhoz intem Mihajlikot, az üteg politikai tisztjét. Mellém ültetem, és elmondom neki, hogyan szereztük ezeket az ágyúkat.

— Erről a tényről sohasem szabad megfeledkezni a politikai munkában. Meséld el az egész ütegnek — tanácsolom neki.

— Tudod-e, melyik gyárban javították meg őket? Kijevben, de hát ez mindegy. Akár a pityeri Putyilov-művek, akár... Te hová való vagy?

— Uráli.

— Hallottad már hírét a Káma menti Motovilihának?

— De mennyire.

— Nos hát, a forradalmi hagyományok szerint az teljesen mindegy, hogy a kijevi gyár látott el bennünket lövegekkel...

A politikai helyettes tisztelettel nézte az ágyúkat. S alig ugrott le a szekérről, máris sietett embereihez és szemmel láthatólag hozzákezdett a „kapott utasítás" végrehajtásához...

Fél óra múlva már el is nyelte szekerünket és lovas felderítő szakaszunkat az erdővidék ősrengetege. Jól emlékszem: egész a

Goriny folyóig se tisztás, se rét nincsen. Csak erdő. És mocsarak, patakok, meg egy keskeny csapás a sűrűben, éppen hogy csak elfér rajta a szekér. A Goriny folyó árterülete után pedig megint sűrűség, több száz kilométer hosszan nyugat felé, egészen a mocsarak között tucatnyi ágban kanyargó Sztohod folyóig. S onnan megint sűrű erdő egészen a nyugati Bugig, sőt, fel a Visztuláig: csupa erdő, erdő, erdő. Rengeteg erdő.

— Most már bedughatod a dugót az arcvonalon levő lyukba, Mannstein úr — gondoltam magamban, és még magasabbra húztam a bunda gallérját. — Csak ügyelj, nehogy a dugót elveszítsd.

Kozsenkov eltalálta gondolataimat. Jól bebugyolálta magát, ránțott egyet a gyeplőn, és megszólalt:

— Átmentünk a frontkapun...

Ezek a szavak megint egész sor gondolatot kavartak bennem. Most hát ismét átmentem az arcvonalon. Ki tudja, hányadszor? Itt húzódik valahol az a láthatatlan képzelt vonal, amit a törzsek térképein pontokkal vagy sűrű kis félköröcskékkel ábrázolnak. Mi azonban, jómagam meg Szása Kozsenkov, nem értünk ezekhez a „vezérkari finomságokhoz"... Szerintünk ezen a helyen kapu van, „frontkapu", amelyen tucatjával vonulhatnak keresztül a partizánosztagok. Vagy akár még hadosztályok is.

Szása Kozsenkov mellett ott ül a „fehér doktor" is, akit már kezdtem unni az örökös aggályos orvosi gondoskodásával. Miután beadta megint a szokásos poradagot, beburkolóztam irhabundámba, és alvást színleltem. Néha kinyitottam a szememet, és láttam, amint ünnepélyesen suhannak el fejem fölött a fenyők koronái.

A fagy megszilárdította a mocsaras földet. Az út kemény és sima.

— Nemsokára áttérhetünk a szánra — mondta Kozsenkov.

Senki sem felel, így hát küldöncöm ügetésre fogja a lovakat. Zörögnek a kerekek a zsombékokon. A levegőben egy-két hópihe szállingózik.

Majd valamikor, ha életben maradok, egyszer biztosan hosszan elgondolkozom az arcvonalon történt első átkelésemen. 1942. július tizenharmadikának éjjelén történt. Egy „U-2"-es

repülőgépen szálltunk fel a jeleci repülőtérről. A brjanszki erdő partizánjaihoz dobtak le bennünket a rádióssal együtt. Természetes, hogy az ilyen ejtőernyős ugrással végződő repülést ma még a legtapasztaltabb partizánok is hőstettnek tartják. Én azonban tudom, hogy ez egyáltalán nem volt hőstett... Hiszen végül is úgy szállítottak bennünket, mint kandúrt a zsákban. Különben is, ha valaki dicséretet érdemel, hát az a pilóta. A miénket, azt hiszem, Kuznyecovnak hívták. Úgy repült át az arcvonalon, hogy észre sem vettük. Már vagy két órája repültünk, amikor megkérdeztem:

— Messze van még?

— Micsoda?

— Hát az arcvonal.

Erre felém fordult, és ünnepélyes kis mosollyal igazított valamit a zöldes fényben foszforeszkáló műszertáblán:

— Későn kérdezed, barátom. Már régóta ellenséges terület fölött vagyunk. Több mint kétszáz kilométert tettünk meg.

Észre sem vettük azt az első vonalat, amelyet olyan szörnyűnek gondoltunk. Pedig később magam győződtem meg róla, hogy gyalog is, kocsin is, de még ökrösfogattal is át lehet menni rajta. S nemcsak mi közlekedtünk az arcvonalon keresztül. Vityebszk alatt Flegontov partizánjai lóháton mentek át az arcvonalon. Leningrádban száz meg száz mázsa húst, zsírt, lisztet csempésztek a partizánok a kiéhezett lakosságnak, a brjanszki erdőben pedig Medvegyev ezredes emberei sítalpon mozogtak. Karéliában a partizánok sajátos módszert alkalmaztak: rendszeresen behatoltak az ellenséges vonalak mögé, és a feladat végrehajtása után mindjárt vissza is fordultak.

Én magam már tizedszer jöttem át az arcvonalon. De eddig csak légi úton jutottam ide. A brjanszki erdőből repülőgéppel mentem a Brjanszki Front parancsnokságára Rokosszovszkijhoz, s onnan ugyancsak légi úton tértem vissza. Kraszivaja Mecsa helységnél szálltam fel és a szaltanovkai partizánrepülőtéren értem földre. Ismerem a szmelizsi repülőteret, a beloruszszijai Knyaz tó jegén létesített repülőteret; a csernobili kolhozlegelőn, meg Tolsztij Lesz és Tonkij Lesz községek között is volt egy. És innen az Erdőhátról is Feofán Raduginnal és Taránnal, a kiváló pilótákkal jutottam el a „nagy földre": Moszkvába,

Harkovba és Kurszkba. Most meg, íme, ökrösfogattal megyek át; így először.*

Miféle furcsa kísértet hát akkor ez az „arcvonal"? Persze tudjuk mi azt jól mindannyian, akik itt újév napján átkeltünk: tüzérek, fogatosok, parancsnokok, hogy tőlünk északra és délre vaskeménységgel áll a front és lövészárkok szakadatlan láncolata húzódik egészen Leningrádig, illetve Zsitomirig, ahol most elkeseredett páncélos ütközetek folynak. Itt viszont, ahol mi vagyunk, „kapu" van az arcvonalon. S ezzel mindent megmondtam. És máshol is vannak ilyen hézagok, északra is, délre is, ahol fényes nappal nyugodtan át lehet kelni, anélkül, hogy az ellenség észrevenné, és át lehet vinni ágyúkat, szekereket, sőt még újoncokat is. Azonban a valóság és a törzsek térképein ábrázolt helyzet — két különböző dolog. Az állóharcok réme már közöttünk is kísérteni kezdett: a menetoszlop, a szekerek lassú mozgása az erdei utakon — már ez is úgy tűnik sokaknak, mint valami rendkívüli dolog.

Vajon tudnak-e ezekről a kapukról a mi hadvezéreink? Vatutyin mindenesetre tudott róluk. Ki is használta ezt hadműveletei során. Nyikita Szergejevics Hruscsov is tudott róluk, és felismerte jelentőségüket, hiszen személyesen irányította száz meg száz partizánalakulat tevékenységét.

A harcászattal és a hadműveleti művészettel kapcsolatos elvont töprengéseimet hamarosan egészen konkrét benyomások, találkozások, futó beszélgetések váltották fel. Az erdőben ugyanis pezsgett az élet. Egyesek szolgálatba siettek. Másutt ebédet főztek, krumplit hámoztak, ruhát mostak. Fegyvert tisztogattak, újságot, levelet olvastak, a TASZSZ híreit tanulmányozták.

Egész fedezék-falura bukkantunk. Körös-körül földkunyhók, lakások és egyúttal fedezékek ezek.

Itt vagyunk már a partizánvidéken.

* A szerző gyakran emlegeti az Erdőhátat (Polekszje). Így nevezik a lengyel határtól (Bug folyó) Ovrucsig húzódó mocsaras-erdős területet a 25. és 30. hosszúsági és kb. az 52—55. szélességi fok között. Fő folyója a Pripjaty. — *A fordító.*

Január elsején már Brajko zászlóaljának körletében éjszakáztunk.

— Petya most már végleg zászlóaljparancsnok lett — adta hírül a hóban mosakodó Andrej Cimbal. — Ami nagy szó, mert eddig valahogy semmi se sikerült neki.

És valóban. Alig vette át Brajko a zászlóaljparancsnokságot, alig két hete, hogy harcolt, hát nem megjön a „nagy földről" a kórházból Kroleveckij osztagának szervezője s vele a zászlóaljparancsnok Kucserjavszkij. Át kellett adnia a parancsnokságot és tovább húzni az igát a törzsnél. Kucserjavszkijt valahová elvezényelték; ki vette át a parancsnokságot? Podoljako. Podoljako megsebesült — megint csak Petya Brajko lett a zászlóaljparancsnok. Alig harcolt egy kicsikét, hát nem előkerült megint Kucserjavszkij?

Emlékszem, hogy egész alakulatunk szerette Valentyin Podoljakót. Amikor a kárpáti portyán a 4. SS-ezreddel harcoltunk, bizony megsebesült az a forró feje. De Kucserjavszkij is megsebesült, úgyhogy ő a portya után Moszkvába került. Így aztán most Brajko végleg berendezkedett, mint parancsnok, bár gyakorlatilag azóta vezeti alakulatát, mióta visszatértünk a Kárpátokból.

Petya Brajko fiatal, erős, eleven, fegyelmezett fiú. Derekát mindig feszesen fogta át a derékszíj, bal oldalán: térképtáska és tiszti táska, jobb oldalán: pisztolytáska, benne zsákmányolt pisztoly. Röviden, katonásan beszél. Csak a hangja árulkodik: vékony, nőies a hangja, nincsen benne semmi határozottság. Hanem a jelleme, az annál — no, de erről később.

Mindig Petya az első, aki siet magára hívni a figyelmet: furcsa, kaján nevetése olyan, mintha szárazborsót gurítanának szét a padlón. Most is vacsora után azt mondja:

— Roppant kedvező a mi helyzetünk: a 4. gárdahadosztály áll mögöttem. És egy katonája sincs már. Hi-hi-hi.

— Hogy értsem ezt?

— Kovpak parancsára keleti arcvonallal védtem. Most azonban ez a mi hátországunk.

— Folytasd csak.

— Északra tőlünk ott kuksolnak a vöröspántlikások az erdőben. Mint a kakasok, hihihi. Nyugaton Kulbaka és Matyusenko zászlóaljai, ott a törzs is, meg most már az üteg is, méghozzá ökörfogat-üteg, hihihi. Olevszk alatt pedig, érdemes ezt is meggondolni, a vasútvonal mentén Bakradze véd. Egyszóval minden irányban harcolunk. Csak fordulni kell egyet s máris új harc, hihihi...

Nem értem, mi ezen a nevetnivaló. Úgylátszik, szégyelli a zászlóaljparancsnok, hogy már egy hónapja védelemben ül.

Hanem mielőtt tovább indultam, odajött ám Brajko a szekeremhez és nagy komolyan, vihogás nélkül emelte tisztelgésre kezét a kozák-kucsmájához, amit még a Kárpátokban szerzett:

— Egy kéréssel fordulnék az alezredes elvtárshoz.

— Tessék.

— Helyezze át hozzám Cimbal főhadnagyot.

Nem tetszett nekem ez a kérés:

— Ugyan minek? Tréfálsz megint?

Brajko hallgatott

— Most miért nem vihorászol?

— Szeretném, ha ő lenne a komisszár.

Ezt meg kellett fontolni. Vége a tréfának, ez már komoly dolog. Cimbal, málnapirosfedelű fekete kubáni kucsmában, oldalt állt és egy lovaglókorbáccsal ütögette a csizmaszárát. Tegnap este még Brajkónál láttam ezt az ostort. Cseréltek... Akkor hát barátok.

— Várj ezzel a kéréssel, Pjotr, előbb hadd ismerjem ki magam. Hadd nézzem meg a zászlóaljadat.

Megtekintettem a zászlóalj körletét. Mikor visszatértem, Brajko, aki lóháton követte szekerünket, várakozón tekintett a szemembe:

— Mi a véleménye, parancsnok elvtárs?

— Nem egyértelmű, zászlóaljparancsnok.

Most se buggyant ki nevetés Brajkóból, bizony a torkára forrott.

— A szolgálatot jól látják el. Egészségileg szépen rendbejöttek.

— Igen, egy kicsit összeszedték magukat a kárpáti koplalás után.

— A fegyvereik is rendben vannak. Sok az újonc?

— Harminchat fő.

— Hát látod, ez az, zászlóaljparancsnok. Elhíznak itt a te embereid, Hogy lehet, hogy te ezt nem veszed észre?

Erre aztán elnevette magát a zászlóaljparancsnok:

— Hihi. Hát ez csak a parancson múlik. Nem tőlünk függ. Ha megkapjuk a menetparancsot...

— Megkapjátok, Petya.

— Tíz nap alatt fölkészülünk és...

— Holnap estig kell fölkészülni. Akkor indulás — adtam ki a parancsot.

Brajko valósággal megdermedt a csodálkozástól és úgy megrántotta a kantárt, hogy hátaslova hátracsapta a fülét.

— Most már értem! — Nyerített a nevetéstől. — Kérek engedélyt, hogy távozhassak és végrehajtsam a parancsot.

— Mehetünk együtt. Félóra — egy óra múlva indulok Szobicsinbe.

Szobicsinben volt a magasabbegységünk törzse. Ötven kilométeres körzetben helyezkedtek el alakulataink. Igazi partizánhelyőrségek voltak.

8.

Január másodikán estefelé szerencsésen meg is érkeztünk Szobicsinbe. Azonnal megkezdtem parancsnoki tényked ésemet. Sorra paroláztam mindenkivel, majd rögtön a legfontosabb dologgal kezdtem. Először Vászja Vojcehoviccsal, a törzs főnökével tanácskoztam. Egyelőre ő ismertette a ránk váró feladatot teljes egészében.

— Legfeljebb egy hetünk van az előkészületekre... Azonnal vegyük sorra a zászlóaljakat. Oszd el a fegyvereket és a lőszert.

— A szállítás lesz a legnehezebb — töprengett Vojcehovics. — Nem készültünk fel újabb portyára.

— Az ökrökre kell alapoznunk... A Goriny folyóig eljutunk velük? Ott már lovakat is tudunk szerezni.

— Hát ez rendben volna. De...

Itt elhallgatott, és én mindjárt észrevettem, hogy gondter-

helt arcára nem a szállítás problémája vonta a barázdákat. Fél szóból is értettük egymást, hiszen a Kárpátokból való visszavonulás során csaknem ezer kilométert tettünk meg együtt.

— Mi a baj? Beszélj már . . .

— Hát a főmegbízott — nyomott el egy káromkodást Vászja, pedig ritkán szitkozódott. — Hogy vitte volna el az ördög, még mielőtt erre a portyára indultunk volna.

— Ki az a főmegbízott?

— Hát az, aki eddig: Szokolenko-Martincsuk ezredes.

— Ne beszélj! — El is felejtkeztem róla. Ő afféle összekötőtiszt volt a hadsereg és a partizánmozgalom között. Lehet, hogy értett a katonamesterséghez, de ami a partizánokkal való kapcsolatát illeti: ebben mindig követett el valami hibát. Hol hozzánk dörgölőzött, hízelgett, megjátszva a katonapajtást, pedig ez a magatartás ugyancsak elévült a Nagy Honvédő Háború idején; hol meg különböző „ügyekkel" foglalkozott, felfújva a partizánparancsnokok kisebb hibáit, és kotorászva nem valami rendezett magánéletükben.

Már a kárpáti portya előtt is róla folyt a szó.

— Mi mást várs tőle? Nem látod, hogy ilyen a természete? — mondta Bazima, az akkori törzsfőnök.

— Addig illegeti magát, míg tábornokot csinálnak belőle — nevette el magát Mihail Ivanovics Pavlovszkij.

— És miért ne? — elegyedett a beszélgetésbe a komisszár, maga is hivatásos katona. — Hiszen sok egykori beosztottja már rég tábornok. Ő meg ezredesként kezdte a háborút és lám, még mindig az.

Pedig még a mi nem hivatásos partizánparancsnokainkból is sokan lettek tábornokok — szólalt meg valaki.

— De mennyire. Képzeljétek magatokat ezek után Szokolenko-Martincsuk ezredes helyébe — folytatta a komisszár. — A lelkivilágába.

— A balsors ugyancsak megtréfálta a mi ezredesünket — nevette el magát Bazima.

Erre meg Pavlovszkij kacagta el magát:

— Még hogy a balsors? Másnak nevezik azt katonanyelven.

— Tényleg tábornoki kucsmára vágyik? — kérdezte Vojcehovics.

— Még hogy kucsmára. A rossznyelvek szerint már a lampaszokat is fölvarratta a nadrágjára.

Ez a beszélgetés jutott eszünkbe most, hogy együtt ültünk Vojcehoviccsal.

— Ez a főmegbízott minden idejét arra vesztegeti, hogy megmagyarázza a pártizánoknak: számukra befejeződött a háború. — panaszkodott Vojcehovics. — Az 1. Ukrán Front jobbszárnya még vagy ötven kilométert előnyomul — mondogatja —, s maguknak már nem lesz más feladatuk, mint hogy menet, irány: Kijev. Felszállhatnak a szekereikre és indulhatnak.

„Hogy a fene enné meg, miféle ember ez a Szokolenko-Martincsuk?" — gondoltam magamban. Vojcehovics folytatta beszámolóját:

— Egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy az ezredes ilyen jóslatai után a személyi állomány egy részén, főleg a veteránokon, akik már a háború legelső napja óta harcolnak az ellenség hátában és megették a kenyerük javát, erőt vett a leszerelés hangulata.

— Hivatalosan közölte ezt Szokolenko-Martincsuk? — szakítottam félbe a törzsfőnököt. — Mert akkor azonnal táviratozni kell Sztrokacs tábornoknak.

— Hát éppen ez az, hogy nem hivatalosan közölte. De ettől még nincs könnyebb dolgunk, mert tudod milyen: mindig úgy beszél, mintha tréfálna, de a hírek azért elterjednek.

— A hírek, a hírek... Mennyi bajt okoznak a háborúban!

Megtanácskoztuk a dolgot, és úgy határoztunk, hogy az öregekhez nem ragaszkodunk, hiszen sokukra valóban ráfér a pihenés; a fiatalokat viszont keményen fogjuk, hogy megértsék: számukra még egyáltalán nem fejeződött be a háború.

— Mert így van ez — sóhajtott Vászja. — Ideküldenek egy ilyen nagyfejűt a lampaszaival, keveri a kását, és most mi együk meg... Hej, ha én lennék a komisszár...

— Na jól van, elég ebből. Össze kell hívni a pártbizottságot. Meg kell ezt beszélni a kommunistákkal.

Vojcehovics e beszélgetés után szokott munkájába merült: parancsokat fogalmazott, szóbeli utasításokat adott; én meg, hogy úgy mondjam, pszichológiával kezdtem foglalkozni: azt próbáltam meg kisütni az emberekkel való beszélgetéseimből,

hogy tényleg igaza van-e Vojcehovicsnak abban, amit Szokolenko-Martincsukról mondott? Mindenkivel kellett egy-két szót váltanom. Az ilyen mellékesnek tűnő, futó beszélgetésekből alakult ki az a szoros lelki kapcsolat, ami most, hogy hosszabb ideig távol voltam, megszakadt.

Az osztagok az egész idő alatt egy helyben rostokoltak, pedig a portyázók nem szeretik az ilyen egy helyben topogást. Erősen hatott kedélyállapotukra, s ha ők nem is vették észre, nekem, mint friss szemnek, az első pillantásra feltűnt. Ha portyán vagyunk, az emberek éberek, figyelmük feszült, bármikor készek a bevetésre, habozás nélkül harcba indulnak. Az élet ritmusa ott valahogy felfokozottabb, feszültebb. Mindenki megtanulja értékelni az időt és a teret ügyesen használják ki. Még a pihenőkben is csak úgy nyüzsög az egész tábor. Itt viszont most közömbösséget, egykedvűséget, afféle nemtörődömhangulatot találtam. Még a falucska utcáin is szinte szédelegve járnak-kelnek a harcosok. A parancsnokok is szép nyugodtan végighallgatják a parancskiadást, és azon jár az eszük, hogyan odázhatnák el a végrehajtást.

Este nyugtalanul közöltem a tapasztalataimat a törzs főnökével:

— Erről is a főmegbízott tehet?

— Ugyan kérlek. Egy-két menet, és máris minden rendbe jön. A hátasló is toporzékolni kezd, ha a nyerget meglátja — próbált megnyugtatni Vojcehovics.

Hát ez bizony gyenge érv. Jobban örültem egy másiknak: az emberek minden közönyük mellett is jókedvűek voltak. Tréfáikból, apróbb csínyjeikből ráismertem a régi kovpaki szellemre. Megmaradt a partizánkedély. Tehát a kárpáti dráma sebei lassan behegedtek. A két-három hónappal ezelőtt lejátszódott események közül még a komorabbakat is megszépítette az idő varázsereje, s így mindennek a vidám oldalára emlékeztek. Pedig tudták ők azt jól, hogy nem volt abban semmi nevetséges.

Egy veterán például azt meséli, hogy mint egyik raj parancsnoka — s ebben a rajban az állomány fele sebesült volt — hogyan vonult vissza a Kárpátokból:

— Föltettem magamban, hogy mindenképpen eljuttatom a

fiúkat a Dubrovicsi melletti Szaburov-féle repülőtérre. Megyünk, mendegélünk az erdőben. Az Uborty folyó után már ismerős helyek következtek. Na, gondolom magamban, ez már tősgyökeres partizánföld. 1942 végén otthonosan berendezkedtünk mi itten. Hát uramfia, egyszer csak elibénk gördül egy kétlovas szekér. A biztonság kedvéért azonnal beugrottunk az erdőbe. „Áll, ki vagy?" — „Hát ti?" — „Nem látod? Hát partizánok. És ti?" — „Mi az, kirándulásra mentek?" Több se kellett nekem, megköszörültem a torkomat és nekieresztettem a hangomat: „Honnan jöttök? Feleljetek tétovázás nélkül!" — „A Kárpátokból jövünk, testvér." — „Híjnye a mindenségit. Miféle irányban van az a Kárpátok? Hol tanultatok meg hátrafelé járni?" — „Ugyanott, ahol ti. A Fekete Erdőben sok utat tettünk meg, és sok mocsáron keltünk át fordított patkóval, hogy az SS-ek fejét a hamis nyomokkal megzavarjuk." Félreértésről szó sem lehet: a mi fiaink ezek, a harmadik zászlóaljból. Matyusenko egész idő alatt fordított patkóval járt előttünk...

Most váratlanul közbeszólt valaki:

— Jól van, Mikola! Nem te voltál az, aki a tehenek lábára SS csizmákat húzott? Olyanokat, amelyeknek a talpa bakancsszögekkel volt kiverve. Magúk a huculok se tudták megmondani a nyomokból: Krüger generális járt-e arra vagy valami tehéncsorda?

Most másvalaki szólalt meg:

— Te honnan jössz, hírvivő?

— Bakradze vonalától. Jelentést viszek a törzshöz.

— „Mi az ördög az a Bakradze-féle vonal?" — gondolom magamban. — „Már másodszor hallom említeni."

Magamhoz intettem a hírvivőt és kifaggattam. Az így tájékoztatott:

— Az olevszki hadműveletek után a kilencedik század Bakradze parancsnoksága alatt azt az utasítást kapta, hogy vonuljon Olevszk alá. A századot utászokkal és aknászokkal erősítették meg. Tartania kell Olevszket, visszafelé egy lépést sem. — Így szólt a parancs. Először fedezékeket építettünk. De milyen fedezékeket! Olyanok voltak, mint a csőszkunyhók. Még az esőtől sem óvtak. Hát így védtük mi a vasutat a fritzek

ellen. Telt-múlt az idő. Fa-föld erődöket kezdtünk építeni. Olyanokat, amilyeneket a fritzek szoktak. Újabb erősítéseket kaptunk. Most már az összes erdei utakat meg ösvényeket mi őrizzük. Úgy berendezkedtünk, hogy nemcsak a policájok, de még egy nyúl se tud észrevétlen átsurranni az erdőn. Köröskörül három-négy sorban akadályok. Kiépítettük a híradást is. A déli irányban lassanként egész erődrendszert hoztunk létre. Hogy nevezzük el? Egyik azt mondja: hívjuk Maginot-vonalnak. Másik meg: Siegfried-vonalnak. Harmadik szerint legjobb a Mannerheim-vonal elnevezés. Erre aztán azt mondják az őrizői: semmi Siegfried, semmi Mannerheim. Bakradze-vonal és kész.

Másnap megszemléltem ezt a Bakradze-vonalat. Bakradze maga kísért végig. A századparancsnok elégedetten jelentette:

— A tőlünk délre és nyugatra működő partizánok is mind lehúzódtak a vasútvonalig. Mindkét szárnyon összeköttetésben vagyok velük. Ezért aztán most már csak párszáz méteres körzetben ellenőrzik a fasiszták a vasútvonalat. Meg persze az állomások és őrházak vannak minden oldalról megerősítve. Mi mindent nem építettek egy ilyen őrház körül! Bástyákat, tornyokat, fedezékeket, páncélkupolákat. Kényelmetlenül érzik magukat a megszállók ebben az 1944-es új évben.

Ahogy Bakradzét hallgattam, eszembe jutott a tavalyi esztendő tavasza. Valahol Zsitomír környékén, egy Kodre nevű munkás-lakótelepen zsindely tetejű kőházban laktunk. Fecskefészkek húzódtak az eresz alatt. De verebek szemtelenkedtek az üres fecskefészkekbe. Még közénk is lemerészkedtek, úgy csipdesték a lótrágyát a szekerek körül. Csupa verébcsiripelés volt a környék, úgy zsinatoltak. Rudnyevvel meg Bazimával figyeltük őket. Egyszerre csak feltűntek a fecskék. Először néhány felderítőjük szállt le. Besiklottak a tető alá, és észrevették a hívatlan vendégeket.

— Majd meglátod, hogyan fognak védekezni a verebek — bökött oldalba Bazima.

Tomboló csata tört ki a szemünk láttára. Öt, hat, tíz fecske csapott le minden egyes elbitorolt fészekre, piros karmocskáikkal keményen megkapaszkodtak, szárnyukkal hevesen csapkodtak, s addig csipkedték a verebeket, míg azok el nem mene-

kültek. Leforrázva kotródtak el a hívatlan vendégek az idegen fészekből.

Pár perc alatt az összes fészket kitisztogatták. A kicsi, kerek fészkek lyukain apró fecskefejek nézegettek kifelé a világba: az igazi gazdák.

De most váratlanul újabb zsivaj. Az egyik fészekben megbújt egy veréb! Még csak ki se dugja a fejét.

— Ez a legtaktikusabb veréb — mondtam. — Látjátok: az szilárd védőállást épített ki magának, nehéz lesz kifüstölni onnan.

De elhamarkodottan ítéltem. A fecskék lerepültek a folyóhoz és visszatérve egyetlen, eleven gomolyagban nyüzsögtek a veréblakta fészek körül.

— Olyanok most, mint valami méhraj — súgta oda Bazima, aki szenvedélyes méhész.

Nem telt bele két perc és a furcsa raj szétoszlott. Élénk csicsergéssel ünnepelték győzelmüket. S volt is mit ünnepelniük. Mert ahogy jobban szemügyre vettük a fészket, nagy meglepetésünkre azt láttuk, hogy a fészek egyetlen alaktalan sárcsomóvá változott; kijárat sehol!

— Elevenen befalazták a betolakodót! — kacagott a komiszszár.

— Tanulság: ha nem akarod átadni a lakást az eredeti tulajdosnak, csak maradj benne, majd elintéznek — mosolygott Kovpak.

— Azt hitte, hogy erőddé varázsolta a fészket, s íme, ez lett a sírja — derült Ragyik is. — Odanézzetek, igazi Keopsz-piramis, csakhogy fordítva!

Ugyanígy történt ez most Olevszknél is. Akárcsak a fecskék a verebet, a partizánok is a saját fészkükbe falazták be, garnizonokba szorították a Korosztyeny és Szárni közti fontos vasútvonal védelmére hivatott fasisztákat.

Két nap telt el a régi barátok üdvözlésével, és a beszélgetésekkel. Így gondolkoztam: százféle ember van. De eggyé kell kovácsolni őket, főleg a parancsnoki és politikai állományt, amely harcba vezeti őket. Hiszen Bakradze valósággal odanőtt

védelmi vonalához. És milyen harci formában van vajon Platon Voronyko, Pavlovszkij, Mikola Szoldatenko? Hogyan fogja fel az új feladatot Kulbaka és Matyusenko? Vajon hogy fogadják a legjobb partizánparancsnokok, harcedzett veteránok a Kovpak helyébe való kinevezésemet? És újdonsült munkatársaimat: Cimbalt, Namelevannijt, Kozsusenkót? Nem is szólva a német Kleinről és a magyar Tóthról! — És a hadihelyzet? Ami a legelső és a legfontosabb: erősen összeszűkült a partizánküzdőtér. Ukrajna javarésze már felszabadult. Hogyan hat ez a tény vissza a mi embereinkre? És milyenek lesznek a kapcsolataink a helyi lakossággal?

Egyszóval volt min töprengeni.

Esténként összegyülekeztek az emberek a törzsnél. Az új év alkalmával partizán-jókívánságaikat fejezték ki a fiúk a németeknek az egész Bakradze-vonalon.

— De nem hagyták békén az olevszki és a belokorovicsi fasisztákat sem. De még Szárniban is nagy volt a riadalom — mesélte vidáman Mihail Ivanovics Pavlovszkij.

— Megemlegetik a mi Kovpakunkat! — Ez a közbeszóló bizonyára az olevszki hadműveletre gondolt.

— Nem engedte át az öreg a kijevi villamosokat a németeknek! És most ugyanazokon a kocsikon utazik Kijevben — filozofált Arbuzov páncélelhárító.

— Úgy beszélsz, Tyimka, mintha Kijevben nem is lennének zsákmányolt gépkocsik — igazította helyre Polituha, Kovpak kocsisa.

Tyimka Arbuzov tudomásul veszi ezt a helyesbítést. Legendás hírű parancsnokától igazán nem sajnálja ezeket a zsákmányolt gépkocsikat.

Ahogy ezeket a beszélgetéseket hallgatom, megfogalmazódik bennem első parancsom szövege, amit az éjjel fogok aláírni és amit holnap fognak a hírvivők a századoknak és zászlóaljaknak továbbítani.

Vojcehoviccsal, a törzs főnökével a szomszédos helyiségben üldögélünk.

— Bevezetésnek ez jó lesz? — kérdezi Vászja, s átadja a „dosszié"-t.

„A 117-es számú katonai egység 449. sz. parancsa, Szobi-

csin, 1944. január 2. A partizánmozgalom ukrajnai törzsének 1943. december 24-én kelt 269. sz. parancsa alapján a magasabbegység parancsnokságát átveszem . . ."

— Ennyi a ténymegállapítás. A többit, a politikai részt majd te hozzáírod.

Határozatlanul simogattam a szakállamat.

— Mikolának is szólni kellene.

Öt perc múlva előkerült Mikola Szoldatenko, akit politikai helyettesemnek szemeltem ki, s a folytatást már együtt fogalmaztuk:

„Most, hogy szolgálati beosztásomat elfoglalom, visszaemlékezem, hogy egységünk a német bitorlók ellen két éven át vívott számtalan harcban erősödött és izmosodott meg. Mélyen az ellenség hátában végrehajtott portyázásaink, amelyeket olyan partizánhősök vezettek, mint . . ."

— Kit írjunk ide elsőnek?

— Szerintem Rudnyevet — javasolta a leendő politikai helyettes. — Utóvégre hősi halált halt, és ő volt a politikai komisszár is.

— Mégis a parancsnokot kell legelőször említeni.

— Akkor egyszerre említjük meg őket. Mint ahogyan Fjodorovék is teszik.

— Akkor is: Kovpak csak egy van. Őt nem lehet másokkal összekeverni.

Végül is én döntöttem el a vitát, mert így fejeztem be a mondatot:

— . . . olyan partizánhősök vezettek, mint Kovpak és Rudnyev, összekovácsolták harci kollektívánkat."

Különösen a parancs „történelmi" részét volt igen nehéz megfogalmazni. Vojcehovics és Szoldatenko minduntalan vitatkozni kezdett.

— Elég ebből — csitítottam a vitázókat. — Így reggelig se készülünk el. — A papírra hajoltam és folytattam:

„Rudnyev komisszár és Kovpak parancsnok gazdag örökséget hagyott ránk: az egység hagyományait, harci szellemét és azoknak a partizánharcosoknak erkölcsét, akiket a nép szeret, az ellenség pedig gyűlöl és fél tőlük."

— Most te jössz, Vaszilj.

Vaszilj nekiül és a portyákról, a fegyelemről, a kötelességtudásról és a lakossággal való viszonyról ír.

Közben bejött a hírvivő, észrevette az asztal fölé hajló fejeket, az összekuszálódott hajtincseket, és halkan odasúgta valakinek, aki az ajtónál állt:

— Ezek valami faliújságcikken kotlanak... Vagy talán a hadműveleti terven dolgoznak.

Mikola összeráncolta a homlokát. Mikor a hírvivő lábujjhegyen kióvakodott, megjegyezte:

— Igaza van. Hosszú parancs nem ér semmit. Néhány pontban foglald össze a tennivalókat, és írd alá.

„MEGPARANCSOLOM:

1. Ápolni kell az egység harci hagyományait, fokozni kell az ellenséggel szembeni gyűlöletet, s erősíteni kell a harci barátságot. Meg kell őrizni a katonai titkokat, fokozni kell a forradalmi éberséget."

— Elég ez?

— Uhüm. És a 200-as parancs? — kérdezte Mikola.

Elmosolyodtunk.

— A 200-as parancs: „A tett színhelyén főbelövendő." Írjam? — nevettem el magam. A Kovpak—Rudnyev-féle magasabbegység 200-as számú parancsa ugyanis szigorúan megtiltott bárminemű fosztogatást vagy a helyi lakossággal szembeni más visszaélést. A parancs ellen súlyosan vétőket agyonlőtték. Ezért aztán szólás-mondássá vált: „200-as parancs — a tett színhelyén főbelövendő."

— Nem, nem! Itt is a legfontosabb a politika. Írd — diktálta Mikola — „sose felejtsétek el, hogy a mi erőnk — a nép. A nép szeretetébe fogadott minket. Csak úgy érhetünk el eredményt, ha megtaláljuk az utat a néphez." — Na most már írhatod: „A parancsot fel kell olvasni..."

— „A parancsot fel kell olvasni az egész személyi állomány előtt" — biggyeszti oda a szokásos utolsó mondatot Vojcehovics. Aláírjuk a parancsot, aztán a törzsfőnök odaül az írógéphez, Mikola meg én pedig átmegyünk a törzsszázadhoz.

Itt gyűltek össze a színjátszók, akik a pihenés heteiben új műsort állítottak össze. Fő hátramozdítójuk Dorofejev volt,

akit Csepűrágó Griskának csúfoltak, bár hívták Leningrádi Griskának is. De így csak komoly harci helyzetben nevezték. Ilyenkor pihenőben általában csak Csepűrágónak szólították. Egyszóval ő igazgatta a „Csudabogarak testületét", ahogy az együttes tagjai saját magukat nevezték. Voltak itt muzsikusok, énekesek és más mulattatók, még bohócok is.

Jó óra hosszat türelmesen üldögéltem a fülledt helyiségben, ahol egy magaeszkábálta pódiumon Dorofejev mutatott be mindenféle bonyolult akrobatamutatványt. A szünetben kimentem az utcára. Nagyot szippantottam a fagyos levegőből ezen a csillagos éjszakán, amikor a vattapuhaságú téli csendet váratlanul igen távoli ágyúdörgés hangja zavarta meg.

Az 1. Ukrán Front jobbszárnya úgylátszik támadásba lendült. Jó lesz hamar nekivágni az útnak. Különben egy csapásra a saját arcvonalunk mögött találjuk magunkat.

— Ez alighanem a Vörös Hadsereg tüzérsége — mondom a felém tartó törzsfőnöknek.

Megáll erre Vászja, és ő is hallgatózik. Dörögnek az ágyúk.

— Támadnak?

— Alighanem.

Még egyszer meghánytuk-vetettük, mikor indíthatjuk el zászlóaljainkat, s aztán keményen elhatároztuk, hogy január ötödikén reggel mi is elindulunk északnyugat felé.

Vojcehovics bement a törzs épületébe; egy percbe sem telt, s máris kivilágosodott az ablaka. Hű barátom és segítőtársam a térképek fölé hajolt. Gondolatokba merülten ballagtam tovább az utcán, és gépiesen felelgettem a mellettem elsiető őrjáratok hangos köszöntésére.

A falu zsúfolásig megtelt partizánokkal. Csak újonc több, mint száz érkezett. Abban a házikóban, ahol egy hete még Kovpak lakott egyedül, most rajtam kívül még hatan laktak, mindannyian azon a bizonyos „front-kapun" jöttek át hozzánk.

Mikor beléptem szállásomra, még mindenki fent volt. Nemrég ért véget a csudabogarak testületének „estélye".

— Megpihenek egy kicsit a kemencén — mondtam az asztal körül ülő elvtársaknak. — Alig várom, hogy fölmelegedjek.

Jó meleg van a kemencén, de valahogy mégse tudok elszenderülni. Árnyak vonulnak a mennyezeten. Tücsök ciripel.

Erdei lámpás világít a szobában, amit a fiúk ejtőernyőnek hívnak, mert négy szál dróton lóg a mennyezetről, mint valami széles ejtőernyő, bádogból, vagy duralumíniumból készül, s olyan mint valami bölcső. Száraz fadarabok égnek benne, a tűz fölött kis kéményféleség tornyosul, mint az ukrán kandallókon. A meghitt, kellemes tűz narancssárga fénye kedvez a beszélgetésnek. Borzas és kopasz fejek hajolnak a tűz fölé. De ki az ott abban a félrecsapott kucsmában? Ahá, Cimbal.

Egész este a politikai munka megszervezésén gondolkoztam. Pontosabban egy valakin, akiben majd megtestesül ez a munka. És lám, nemcsak én töprengek ezen. Mert ime Cimbal is erről társalog az újonnan jöttekkel:

— Láttátok? Azt, aki olyan mint egy kiszáradt pózna? Sas ő, barátaim, ha hallgatag is.

Cimbal elragadtatva bólogat, megigazítja a kócos haját a málnaszín födelű kucsma alatt, és úgy néz hallgatóira.

— Ez az a Mikola Szoldatenko, aki a Pripjatynál... — Csöndes nevetéssel kezdi mesélni Szoldatenko valamelyik kalandját. — Ő az, barátaim, aki a hajók elleni vállalkozás után dicséretet is meg fenyítést is kapott az öregtől... Nem mindennapi ember. Katonai szakértő, diplomata, politikai munkás. Pedig a háború előtt csak egyszerű kolhozparaszt volt Vorgola községben.

A hallgatóság közelebb húzódott a tűzhöz, és a szemét se vette le Cimbalról.

— Mit beszél itt összevissza ez az Andrej Kalinovics? Én nem emlékszem ilyen esetre. Csak annyit tudok, hogy Mikola, a negyvenöt milliméteres ágyúk parancsnoka, nem is egy, de nem is két hajót lőtt ki a Pripjatyon. — És a fenyítés? Azt miért kapta? — kérdem én magamban.

Pár perc múlva nagy nevetés mozgatta meg az „ejtőernyő" lángocskáját. Megmozdultak az árnyak is a mennyezeten. Nevet Szlava Szlupszkij, nevet a magyar Tóth, de még a komoly Szokol is kacag. A hírvivők basszusa is beledörmög az általános nevetésbe, de belecsilingel Vászja Korobko gyermeki hangja is.

— Szóval egyszerre fenyítés is, dicséret is? A gránátok miatt? — kérdi nevetés közben Szokol.

— De úgy ám! — feleli az elégedett Cimbal. — Mit gondolsz? Spórolni kell, barátocskám. Mindössze hét gránátja maradt.

Erre megint kacagás a válasz. Hogy fogok én elaludni ezen a kemencén?

Cimbalra rájött a beszélhetnék. Ahogy talpraesett ukrán beszédét hallgatom, eszembe jut: ne osszam-e be őt is politikai munkára? Megnyitja ez a fiú az emberek szívét. Ez pedig a mi partizánéletünkben a legfontosabb a politikai munkás számára.

Közben Cimbal átült a hírvivőkhöz, akik között nem egy „veterán" is akadt, pedig majd mindegyikük tizenhat-tizennyolc éves volt.

— Azt az új vörös hajú századost kérditek? A nagy mozgó orrával? Aki az egyik lábára sántít? Az, barátaim, német. Fajtiszta, eredeti német! Csönd, ne zúgolódjatok. Ő már a mi nemzetünk — szovjet német. Rövidesen megkapja a Szovjetunió Hőse kitüntetést. Maga Sztrokacs tábornok mondotta, hogy hamarosan megjön rá a parancs.

— És honnan került ide? — kérdezte gyanakodva Skurat, a harmadik zászlóalj hírvivője.

— És hogyan szólítsuk őt? — faggatózott egy másik.

— És milyen hőstettet hajtott végre? Valami nagy dolgot kellett tennie, ha megkapja az arany csillagot... — mondta csodálkozva Vászka Korobko.

De Cimbal most már megelégelte a gyűlésezést:

— Ideje már, hogy aludni menjünk. Holnap is van nap. Ha ráérek, majd mesélek nektek erről a németről.

Azzal fölfeküdt mellém a kemencére, jó melegen betakarta sebesült kezét és megkérdezte:

— Miért nem alszik, alezredes elvtárs?

— Az érdekes meséd miatt.

— Hát a kórházban ezt is megtanultam. Ha már egyszer a karomat ellőtték, legalább a szájammal harcoljak. Hogy a nyavalya...

— Fáj?

— Nem csak hogy fáj, de még a velő is mocorog a csontomban.

Elhallgattunk.

— Mi a véleményed Brajkóról, Andrej Kalinovics?

— Semmi különös. Jó zászlóalja van — felelte.

— De a parancsnok, az milyen. A Petro?

— Ha rossz lenne a parancsnok, a zászlóalj sem érne egy hajítófát se.

— Elmennél hozzá komisszárnak?

Sokáig hallgatott Cimbal. Töprengett a kérdésen. Aztán visszakérdezett:

— Tehát parancsnokságra nem tart alkalmasnak?

— Félreértettél. Hát Rudnyev? Ő is komisszár lett, pedig milyen jó parancsnok volt.

— Az Rudnyev volt. Egész Ukrajnában nem volt nála különb partizánkomisszár.

— Hát ilyenre van szükségünk nekünk is.

— És ha volna hozzá kedvem?

— Akkor igyekezzél. Mikoláról is nevelési céllal beszéltél. Nemde . . .?

— Miért, észre lehetett venni? — ijedt meg Cimbal.

— Dehogy, dehogy. Senki sem gondolt rá — siettem megnyugtatni. — Csak az a fontos, hogy agitációnk a lélek mélyéről jöjjön és ne csak holmi szolgálati kötelesség legyen, hanem baráti, emberi érzéseken alapuljon.

— Csak aztán nehogy a torkára forrjon a szó annak . . . — mosolyodott el Cimbal.

Azzal elaludt, anélkül, hogy válaszát befejezte volna.

9.

Január negyedikén kora reggel megérkezett a partizánmozgalom ukrajnai törzsének megbizottja, Sztarinov ezredes. Egy öreg, rozoga, háború előtti típusú autón jött. A hadseregben mosolyogva emlegették ezt a gépkocsit, mint ami csak arra jó, hogy bombatámadáskor az árokba borítsa a bennülőket. Ez a magas, szinte lábujjhegyen járó masina, a maga őszi tájra emlékeztető terepszínével a háború első napjait idézte föl az ember képzeletében.

— Negyvenegyben ilyen antilopokkal szaladtunk visszafelé. Most meg az arcvonalon is átkelünk velük — mondta Sztarinov ezredes, mikor kezet ráztunk.

— Ki antiloppal, ki ökrösfogattal — dünnyögte sértődötten Mihail Ivanovics Pavlovszkij.

— Hát ami azt illeti, mi se egészen úgy szaladtunk negyvenegyben, ahogy szerettük volna — nevetett Sztarinov.

Sztarinovot sok partizánalakulatnál ismerték. Elsőrangú robbantási szakember volt, aki egész sor kitűnő fiatal aknászt képzett ki. A Sztarinov szerkesztette aknák kifogástalanul működtek. Harkovban például egy egész német törzset röpített a levegőbe egy ilyen akna, jó csomó hitlerista tábornokkal együtt. Még a kubáni partizánok is használták Sztarinov aknáit, mégpedig a Kaukázus előhegységeiben. Ő tervezte meg az Azovi tengerszorosok elaknásítását is, oly eredményesen, hogy számos fasiszta gépkocsi robbant fel a jégen, tele katonákkal, lőszerrel és a Kubánban zsákmányolt holmival.

Olyan a partizánegység ilyenkor, mint a falusi nép: ha idegen jön, máris mindenki tudja. Nem telt bele félóra, s már majd mindenki megtudta, a drótnélküli „katonatávíró" segítségével, hogy megérkezett Sztarinov. Nagyrabecsülték a bátorságot, a tudást, a tehetséget. Különösen azokat becsülték, akik a háború első hónapjaiban sem inogtak meg. Sztarinov harkovi hőstettéről sokan hallottak. És ime, most közöttünk van.

Sztarinov látta, hogy mennyire szeretnénk nekivágni a portyának, de nem sürgetett, nem hajszolt bele a kalandba. Részt vett a sebtében összehívott taggyűlésen, s ott részletesen ismertette a ránk váró nagy nehézségeket. Helyeselte azt az elhatározásunkat, hogy néhány veteránt, akik már megharcolták a magukét, hazabocsássunk. Szovjetukrajna felszabadult területeinek nagy szüksége volt pártmunkásokra és főleg — mezőgazdasági munkásokra.

— Olyan emberek például, mint Pavlovszkij, odahaza megfizethetetlenek — mondotta Sztarinov.

— De a harcban sincs párjuk — szólt közbe Brajko.

Mikor Pavlovszkij megtudta, hogy visszarendelik Kijevbe, nekibúsult. Még a szeme is könnybelábadt.

— Nincs megelégedve a döntéssel? — kérdezte tőle másnap

Sztarinov. — Magáról meg a többi idősebb elvtársról rendeletet adtunk ki. A Központi Bizottság határozott így.

— Nem, dehogy vagyok én elégedetlen. Csakhát fáj a szívem. Olyanok ezek a fiúk, mintha az édesgyermekeim lennének. Fiatal gyerekek és mennek a halálba. Ki ruházza, ki táplálja majd őket? Hevesvérű fiúk ezek, nem nőtt be még a fejük lágya, hogy is mondják ... olyan romantikusak. Éhséget, koszt, nyomorúságot tűrnek azzal a romantikus fejükkel.

Sztarinov elvtársnak tovább kellett mennie az „antilopján" más, tőlünk délre fekvő egységekhez. Azokat is meg kellett szemlélni, mielőtt útnak indulnának. Sztarinov ugyanis elárulta, hogy nemcsak mi indulunk nyugatnak.

— Szaburov, Begma, Sitov, Ivanov, Andrejev és sokan mások is nekivágnak — közölte velem bizalmasan.

Csak Naumov tábornok lovas magasabbegységéről nem kaptam semmiféle tájékoztatást. Jóbarátságban voltam Naumovval. Ő miért ne venne részt az ukrán partizánok általános nyugati hadjáratában?

— Naumov valahol délen van — mondta határozatlanul az ezredes. — És nem kapott még lőszert. — Nos, Petrovics, foglalkozz a magad dolgával, én meg tovább megyek a többiekhez. Ki lesz a politikai helyettesed?

— Mikola Szoldatenko.

— Majd vele is elbeszélgetünk. — Karon fogott és félrevont. — Mikor akarsz elindulni?

— Holnap reggel.

Sztarinov két lépést hátrált, és onnan mért végig.

— Merész lépés.

— Kénytelen vagyok így dönteni, ezredes elvtárs. A szovjet hadsereg előrenyomulása késztet bennünket erre.

10.

Január negyedikén este a Szovjet Tájékoztató Iroda közölte, hogy csapataink visszafoglalták Olevszk városát. A partizánfelderítők jelentették, hogy a hadsereg egységei a vasútvonal mentén Szárni felé nyomulnak előre.

— Valósággal kergetnek bennünket — jegyezte meg komoran Vojcehovics, mikor a támadási parancsot hozta be aláírásra. Megnehezítik a dolgunkat. Kevés idő maradt az előkészületre.

A szálláshelyünkön töltött utolsó nap nem valami jól telt el. Elbúcsúztattuk az öregeket. Elindult délfelé Bujko lengyel százados ajándékán, egy csézán, amit még Kovpak kapott, az öreg küldönce: Polituna. Aztán: Mihail Ivanovics Pavlovszkij, a hadtápfőnök helyettese, Scsorsz egykori katonája, aki a Kárpátokban az éhhaláltól mentett meg bennünket, mivel anekdotikus zsugoriságával a végső pillanatokig megőrzött egy zsák kristálycukrot. Hogy örültek ennek a cukornak az emberek ott fenn a Sevka-hegyen, amikor már egy hete éheztek és jártányi erejük is alig maradt! Elment Fedot Danilovics Matyusenko is, a harmadik zászlóalj parancsnoka, egy tréfáskedvű ukrán nagyapó, bölcs parancsnok. Az ő alakulatának volt a legkisebb vesztesége a Kárpátokban. Búcsút vettünk Jakov Grigorjevics Panyintól is, a pártszervezet titkárától, akit a központi bizottsághoz hívtak. Magával vitte azt a magakészítette bádogkazettát is, amelyben a sok száz partizán pártokmányát őrizte.

Mindenütt, ahol eldőlt a háború sorsa — a kétszázötven napig ostromlott Szevasztopolban, a körülzárt Leningrádban, Sztálingrád sáncai mögött — népünk ezer meg ezer fia és lánya írta le: „Harcba indulok a hazáért, kérem, vegyenek fel a pártba." És a párt felvette őket. Azok, akik hősi halált haltak, örökre a halhatatlanok sorába kerültek, akik pedig életben maradtak, megkapták a párttagsági könyvet s vele a párt mélységes bizalmát.

Így volt ez nálunk is: a Knyaz-tó körüli harcokban, a Kijev alatti portyán, a Pripjaty és a Dnyeszter partján, Rovno alatt és a Kárpátokban kemény partizán-kezek írták le ugyanazokat a szavakat, mint a szevasztopoliak, a sztálingrádiak, a leningrádiak. És íme, pártszervezetünk titkára most útnak indult és magával viszi ezeket a felbecsülhetetlen értékű kincseket, a partizánok lakonikus tömörségű felvételi kérelmeit, a századpártszervezetek és a pártbizottság határozatait, s mindezt egyetlen kis pléhdobozban.

Sokan mások is eltávoztak közülünk. Putyivliak, konotopiak, gluloviak. Az ő szülőföldjük már felszabadult. Várták őket a kolhozok, a föld, a család. Mégsem siettek ezek a veteránok. Könnyes szemmel vettek tőlünk búcsút, fiataloktól, akiket a párt nyugatra küldött.

A búcsúztatók élén Jasa Panyin utóda, Mikola Szoldatenko haladt. Szoldatenko, ez a kiváló tüzér, majd század-politikai helyettes, később pedig zászlóaljkomisszár kétségtelenül egységünk legszínesebb egyénisége volt. Ő volt az, aki Kovpak és Rudnyev parancsára nekivágott, hogy rendkívül kockázatos tárgyalásokba bocsátkozzék Berkutával. Bármilyen nehéz feladattal bízták meg ezt a hallgatag, csöndes embert, ő mindig szerényen, csöndesen és módszeresen végrehajtotta azt, s rendszerint csak ilyen tömör jelentéseket küldött: „A fiúk igyekeztek." — „Minden rendben." — A leghosszabb jelentés, amit Szoldatenkótól hallottam, ez a három szó volt: „Kinyírtuk a fasisztákat."

Január ötödikén reggel elkezdtünk készülődni a menetre. A szekerek az erdei utakon jöttek a gyülekezőhelyre. A kocsisok megnövesztett és kipödrött bajszukkal nagy büszkén feszítettek a bakon. A gárdahadosztálytól tanulták el a bajuszviseletet, amikor rövid időre összetalálkoztak felderítőikkel Ovrucsban. A kocsik között a szolgálatvezetők futkostak. Az utolsó huszonnégy órában a szemüket se hunyták le, mert minden egyes szekeret, lovat és ökröt számba vettek. Most még egyszer végignézték a birodalmukon.

— Hiába no, rendnek muszáj lenni — mosolyodott el láttukra Pavlovszkij — a parancsnokok megszemlélik a századaikat.

— Meg akarják mutatni, milyen buzgók — mondta Vojcehovics.

— Még hogy meg akarják mutatni. Nem is szolgálatvezető az, aki ne tudna port hinteni az elöljáró szemébe és rá ne tudna ijeszteni az alárendeltjeire.

Pavlovszkij váratlanul elkezdett krákogni, és elfordult. Észrevettem, hogy könnycsepp fénylik az arcán, a bajuszán. Ő az

utolsó szállítmánnyal indult haza, Kijevbe. Az olevszki század parancsnoka, Fedcsuk építészmérnök váltotta le, maga is tizenhetes partizán. Százada nem hajtott ugyan végre különleges hőstetteket, nem is hagyta el járása területét, de azon belül derekasan harcolt, és a vasútvonal körülzárásában is részt vett. A nyár folyamán igen erősen fellángolt a népi partizánmozgalom az Erdőháton. Minden Olevszk környéki falu felnőtt férfi lakossága, sőt sok helyen még nők is megalakították a maguk partizánegységét. Őszre már háromszázan voltak. Ezekkel az emberekkel csatlakozott hozzánk Fedcsuk, amikor visszatértünk a Kárpátokból. Kovpak Platon Voronykót, az aknászt és költőt osztotta be Fedcsuk mellé komisszárnak, aki később a parancsnok helyettese lett. Fedcsukot maga Mihail Ivanovics Pavlovszkij ajánlotta hadtápfőnöknek, mielőtt visszatért a Nagy Földre. Egyetértettünk a javaslattal . . .

A zászlóaljaknak alig volt saját járművük, tehát poggyászuk zömét ismét parasztszekerekre kellett rakniuk. A falu közepén álló nagy oszloprész igen furcsán festett. A zárt rendhez nem szokott ökrök is összevissza ácsorogtak. Az üteg meg az egészségügyi részleg pedig valósággal olyan volt, mint egy zsibvásár. Új hadtápfőnökünk gondterhelten szaladgált egyik kocsitól a másikig. A hajtók időnként körülvették, és kérdeztek tőle valamit. Fedcsuk nyugodt hangon beszélt velük, bár néha azért elordította magát, mire azok vállvonogatva odébbálltak.

Rendkívül fontosnak tartottam a hadtáprészleg munkájának megszervezését. Több mint egymillió töltény, ezer gránát, sok tonna robbanóanyag, egyszóval csaknem az egész lőszerkészletünk, amelyet Vatutyin parancsára még az ovrucsi gárdaosztálytól kaptunk, ezeken a szekereken volt.

Fedcsuk különösen hosszasan beszélgetett a negyedik zászlóaljhoz beosztott kocsisokkal. Egyikét-másikát én is ismertem. Ők hoztak át bennünket Ovrucsból a „frontkapun" át. Mikor Fedcsuk meglátott bennünket, kivált az őt körülvevők gyűrűjétől, s hozzánk lovagolt.

— Nyugtalanok az emberek, parancsnok elvtárs — jelentette nálunk szokatlan és emiatt szinte mulatságos feszes vigyázállásban Fedcsuk. — Azt követelik, hogy pontosan mondjuk meg: meddig kell menniük. Egyre az bizonygatják, hogy nekik

már semmi kötelezettségük sincs velünk szemben. Most már, azt mondják, ha a hadseregre kell támaszkodnunk, a partizánok már nem a mi védelmezőink többé.

— Hamar kapcsoltak — ingatta a fejét Vojcehovics.

— Miért is ne? Értik ők a politikát — élénkült meg Pavlovszkij.

— Főleg, ha a maguk javára magyarázhatják — toldotta meg Szoldatenko.

— Ejnye, Fedcsuk elvtárs — szóltam oda a hadtápfőnöknek. — Hiszen maga idevalósi, az emberek ismerik magát . . .

— Hát igen, igen. Ha idegen lennék, egy szót se szóltak volna. Csak éppen menet közben tűntek volna el az ökrökkel együtt, az árokba hajigálva a szekereket rakományostul. Így viszont, elmondták nekem, mint közülük valónak, hogy mi a véleményük.

— Hát, ami azt illeti, tényleg nem is baj ez, legalább tudjuk, hogy állunk — mondta Szoldatenko.

— Egyszóval a hangulat nem a legjobb — összegezte a hadtápfőnök.

— Várj egy kicsit, Szoldatenko elvtárs. Hallgassuk meg előbb a hadtápfőnök javaslatát.

Fedcsuk gondolkozott egy kicsit, végigsimított őszbevegyülő hegyes szakállán és elgondolkozva mondta:

— Pontosan meg kell mondani az embereknek, meddig akarjuk őket igénybe venni. Hogy tudják magukat mihez tartani. Mondjuk, hogy addig kell vinniük bennünket, amíg olyan helyre nem értünk, ahol lovakat találunk. Ott aztán majd átrakodunk.

— Maga hurcolkodásnak képzeli a portyát, Fjodor Konsztantyinovics? — szólította meg bosszusan a törzs főnöke. — Nem ajánlom, hogy ilyen elhatározással induljanak útnak.

— Én nem képzelem a portyát semminek, Vojcehovics elvtárs. Nekem nincsenek portyázási tapasztalataim — felelte méltóságteljesen Fedcsuk. — Mi csak afféle erdei meg mocsári partizánok vagyunk. De azt tudjuk, hogy a néppel össze kell férnünk.

— Ez igaz. Bármilyen harci feladatról van is szó, a népre kell tekintettel lenni — helyeselt Mikola Szoldatenko.

„Igaza van a hadtápfőnöknek" — gondoltam magam is, és miután Vászjával latolgattuk egy darabig, mire is kötelezhetők az útirányunkba eső falvak lakosai, határoztam:

— Hívja össze a kocsisokat Fedcsuk elvtárs, és határozottan közölje velük: ha a Goriny folyóig egyetlen szekér se megy tönkre, egy kocsis se szökik meg, és senki se kezd szimulálni, akkor a Gorinytól mindenkit hazaengedünk.

— Ezt az ön nevében közölhetem? — próbálta leszögezni Fedcsuk.

— Miért? Ha ön a saját nevében beszél, az nem elég? — Vágtam vissza a hadtápfőnöknek, jelezve, hogy éppen eléggé önálló hatásköre van ahhoz, hogy önállóan is cselekedjék.

Fedcsuk elpirult, és zavarba jött, mintha nem is meglett ember lenne. Én is zavarba jöttem, mert éreztem, hogy egy nálam idősebb embert dorgáltam meg. És ráadásul ennek a Pavlovszkijnak a kutató szemei! Akaratlanul is az gondoltam: „Vajon bánja-e, hogy az utódát... Bár utazott volna már el... Ez a Fedcsuk mindent összezavar..."

De hát a szolgálat az szolgálat. Most nincs idő az egyes jellemeket, jellemárnyalatokat, az emberi kapcsolatokat tanulmányozni.

— Végrehajtani.

A hadtápfőnök tisztelgett, és balra átot csinált.

Pár perc múlva már ott toporgott a szekérkaraván mellett, a hajtók meg körülfogták. Figyelmesen hallgatták. Aztán csöndesen szétszéledtek.

— Akkor hát minden rendben van — biccentett Szoldatenko, aki jól megfigyelte ezt a jelenetet.

Én meg arra gondoltam, hogy milyen nagyszerű is a mi népünk. Szívesen odatartja a hátát, segíteni. Csak az igazat kell szólni. Szépítés nélkül. És mindig úgy kell beszélni velük, hogy tudják magukat mihez tartani, ahogyan Fedcsuk mondotta. Az előbb még zúgolódtak, morogtak, most meg szótlanul beleegyeznek a dologba: „Hát ha a Gorinyig, akkor a Gorinyig." De vajon el tudjuk-e ott eresztení őket?

Meg is kérdeztem Vaszilij Alekszandrovicsot, mi erről a véleménye.

— Majd meglátjuk — felelte könnyedén Vojcehovics.

— Fel kell hívni a századok politikai tisztjeinek figyelmét ezekre az emberekre. Beszéljenek velük... Biztos, ami biztos. Mert a végén az ökrök helyett a puszta lelkesedésünkön kell utaznunk — mondotta Pavlovszkij.

Közben felsorakoztak a gyalogosszázadok is. A harcosok körül helybeli lakosok álldogáltak, főleg asszonyok. Sokan hozzátartozóikat búcsúztatták. A fiatal asszonyok nyiltan szimpatizáltak a „hivatásos" partizánokkal, a Kárpátok és a brjanszki erdők veteránjaival. Ahogy körülnéztem, a baráti és rokoni pillantásokon kívül szerelmes pillantásokat is elkaptam, sóhajokat és fojtott zokogást hallottam.

Micsoda nyugodt, békés életet jelentett ez a kis pihenő a vérbeli partizánnak! És most indulás az ijesztő ismeretlenbe...

Meg kellett szakítani ezeket a futó kapcsolatokat. Kár, de hát ilyen a mi hivatásunk: nem ismeri az enyelgést.

Sürgettem a zászlóaljparancsnokokat. Azok meg alárendeltjeiket siettették éles hangon. Búcsú, könny, üdvözlés... Csak ritkán csillan fel a partizánok hetyke, kópés mosolya. Bal karjával magához öleli síró szeretőjét, és közben sete-sután pislant körül a barátokra, mintegy jelezve, hogy ő igazán nem tehet róla, a futó partizánszerelemnek már a legelején se hitegette az asszonyt. Tudta persze ezt az asszony is, de hát azért... Ez csak katonavétek. Elfordul a partizán, és ő is mélyet sóhajt...

Elbúcsúzott tőlünk Sztarinov ezredes is, majd „antilopján" más alakulatokhoz sietett.

— Most már a parancsnokság is autókon szaladgál — nézett az autó után Pavlovszkij. — Mint valami gépállomás-igazgató.

— Ez komám olyan gépállomási ember, aki még Hitler belét is kiontja. Ismeritek Sztarinov aknáját? — kérdezte Vászja Korobko, maga is a mester tanítványa.

Közben délről egyre erősödött az ágyúdörgés, sőt, már mintha nyugatról is idehallatszana. Akkor hát nem viccelt Vatutyin tábornok. Most már csak az hiányzik, hogy megjelenjen a lovasság. Akkor nekünk végleg befellegzett. Meddig jutunk el ezzel az óránként két-három kilométeres sebességgel haladó zsibvásárral? Elég a búcsúzkodásból, elég a könnyekből. Parancsot kell adni az indulásra...

— Akkor hát, barátaim, eljött a búcsú órája — mondta Pavlovszkij, és erősen átölelt engem, majd Vojcehovicsot, végül utódát, Fedcsukot.

„A mi barátságunk köldökzsinórját nehéz lesz elszakítani" — gondolom magamban. „Nem a szérűn, de nem is a kemencesutban született ez a barátság. Hanem a Knyaz-tó jegén, a pripjatyi mocsarakban meg a Kárpátok bércein."

— Indulás, Vaszil! — fordultam a törzsfőnökhöz.

Alighogy nyeregbe vetettem a lábam, hát nem megereszt a Mityka Gavrilov, a parancsnoki szakaszból, egy teljes sorozatot a géppisztolyából.

— Díszlövés, parancsnok elvtárs, díszlövés! — lelkendezett.

„Hogy a fene esne belétek, ti nyavalyások! Mind egyformák vagytok... Még jó, hogy már nyeregben voltam, és nem hajított le a ló. Nem figyelmeztetett a taknyos" — dohogtam, de belül ujjongtam. Előre! Harcba! Mit vacakoltunk volna még egy hétig az előkészületekkel, lövegkarbantartással, mit várjunk a duplacsövű légvédelmi puskára... Előre, barátaim, előre, nyugatra!

Ragyognak a szemek, ünnepélyesek az arcok. A menetoszlop elejéről felhangzik a lábdobogás. Egy perc — és a lábdobogásból hatalmas dobaj lesz. Ezernyi láb, száz meg száz kerék lendült mozgásba.

— Mint a hegyipatak zúgása — jegyzi meg Platon Voronyko, az ötödik zászlóalj parancsnoka.

— Ne emlegesd nekem most azokat a hegyeket — mordul közbe a második zászlóalj parancsnoka, Kulbaka.

— Miért? Nyugaton, Európában még magasabb hegyek is vannak ám — nevet Petya Brajko. — Megmutassam a térképen? Fogsz te még bennük gyönyörködni, Petro Leontyevics!

És vidáman felnevet, Kulbaka meg káromkodik.

„Együtt van az összes zászlóaljparancsnok. Nos, rendben van. Indulás!" Azzal megsarkantyúztam a lovamat és előre ügettem, ahogy azt felejthetetlen komisszárunk tette mindig.

Nyikorognak a kerekek, beszélgetés, nevetés hangzik fel. Egy perc és a faluból kifelé vonuló oszlop nótára gyújt. Száll a dal az erdőháti rengeteg felett.

Zúg, zúg a mi menetoszlopunk, mint a hegyipatak az erdőháti síkon. Már kiért az erdőből, mikor utolértem. A hírvivők kis csapata is velem lovagolt. Lépésre fogtuk a lovakat.

És most megint felmorajlott az ágyúszó dél felől. Sietni kell. Megsarkantyúztam a lovamat. Háromkilométeres vágta után odadobtam a gyeplőt a küldöncömnek:

— Bevárom a szekereket.

Az útelágazásnál széles tölgyfatuskó. Akár a karosszék. Az út, amelyen az ökörléptek sebességéhez igazodó oszlopunk halad, északnyugat felé kanyarog. Az erdőrengeteg vége több mint hatvan kilométerre van még. Csak egy sziget van benne: Glinnoje község.

Vajon mi vár ránk ebben a vadonban? Az embereket és a szekereket valahogy nekiindítottuk. Nagy üggyel-bajjal vánszorognak előre. A tapasztalat azt mutatja, hogy egy összeforrott harci kollektíva hamar belejön a menetelésbe. Csak három-négy napi menet, az ötödiken egy napi pihenő — az apróbb hibák helyrehozására —, s megy minden, mint a karikacsapás. De ez csak a fizikai erőfeszítésekre vonatkozik. De mi történik, ha meg kell ütköznünk a németekkel? Az már válságosabb pillanat lesz. Milyen a csapataink erkölcsi-politikai állapota? Ez a kérdés állandóan foglalkoztatott az utóbbi napokban. De a szervezési feladatok miatt nem értem rá vele törődni. Nem mintha senki sem foglalkozott volna politikai munkával — a századoknál rendszeresen felolvasták a Szovjet Tájékoztató Iroda közleményeit, és Kijevből is sok központi és ukrán újságot hoztunk magunkkal — de hát ez semmiképpen sem elég. Ez csak a napi politikai munka. Bár ez is élénkebben folyt, mint azelőtt. Megmutatkozott a vörös hadsereggel való érintkezésünk hatása. Nem csekély szerepet játszott a politikai munkában a tartalékszázad, amely velem együtt érkezett. Az újonnan jöttek között több politikai munkás is volt: Andrej Cimbal, Tóth József, Szlávka Szlupszkij. Mégis, ha a szó legtágabb értelmében akarjuk venni a politikai munkát, akkor azt jól meg is kell szervezni. Elmélyült, rendszeres tevékenységnek kell lennie. S ezt nem úgy kell irányítani, mint egy szekérkaravánt.

De jó dolga is volt az öregnek, hogy olyan komisszárja volt, mint Rudnyev! Mi meg komisszár nélkül vágunk neki az útnak. Pedig már Kijevben felhoztam ezt Sztrokacs tábornokkal együtt a központi bizottságban. Akkor merült fel az a gondolat, hogy a hadsereg mintájára kell nálunk is megszervezni a politikai munkát.

— Magának most már nem is komisszárokra van szüksége — mondotta a tábornok —, hanem politikai helyettesekre, éppen úgy, mint a hadseregben.

Kijevben mindez tökéletesen világos volt. De mit tegyek itt?

Ekkor utolért Vojcehovics.

— Add ide a térképet, Vászja.

Azzal a tölgyfatönk már át is alakult térképasztallá.

Mi meg a térkép fölé hajoltunk és néztük, fürkésztük, mi várhat ránk további utunkon.

Erdők, erdők, mindenfelé végtelen erdők. Vékony pallók vezetnek át a mocsaras árkokon, patakokon. Előttünk a Goriny folyó és a beléömlő Szlucs. A Goriny partján a folyóval együtt kanyarog a vasúti töltés. Ez még a németek kezén van: Rovnóból Szárniba tart, onnan meg tovább északra, Belorusszijába, Lunyinc, és Baranovicsi felé. Közben apró kis megállók: Viszock, Dombrovica, Sztolin, Davidgorodok.

— A vasútvonalon alig van közlekedés — közli a törzs főnöke.

— Úgy látszik, eddig nem igen volt rá szüksége a hitlerista parancsnokságnak. De most?...

— Minden a hadihelyzettől függ. Az arcvonal közeledik.

Még egyszer szemügyre vettük a térképet, aztán Vojcehovics lóra kapott, és előre ügetett, a felderítők felé. Lassan vonultak el mellettem a századok. Töprengtem.

„Sehogyse tetszik nekem a csapatok állapota. Ha hivatásos katona szemével nézem az oszlopot, azt kell mondanom, hogy ez az alakulat nem portyára megy, hanem a saját vesztébe rohan. És mégis, ugyanezek a rendületlenül menetelő, átabotában öltözött fiúk nyolc SS ezredet vertek szét a Kárpátokban. Micsoda nép! Halálos veszedelem fenyegeti őket, de tréfálnak, nevetgélnek, szemük kedvesen, szinte pajkosan mosolyog. Né-

hányan azonban, főleg azok, akiknek a legkülönbözőbb ügyekben dönteniük kell, elgondolkozó, komoly arccal menetelnek.

Igen, ezekkel a fiúkkal lehet harcolni, ezekkel lehet győzni. Csak hát minden lépést meg kell fontolni, és igyekezni kell, hogy a harcokban minél kevesebben essenek el, hiszen olyan drága nekünk elvtársaink élete. Ez a parancsnok kötelessége.

És mi a komisszár feladata?

De hiszen még nincs is komisszárunk. Még az sem dőlt el, hogy nem politikai helyettese lesz-e egységünknek. És vajon alkalmas-e erre a beosztásra Szoldatenko? Hogy fogadnák az emberek? Erre a feladatra mind politikai, mind pedig katonai szempontból képzett, rátermett embert kell kiválasztani. Ráadásul az ilyen feladatkört ellátó tisztnek — mint minden parancsnoknak — szíve és humora kell hogy legyen, de ugyanakkor törhetetlen akarata is...

Feltétlenül ki kell puhatolni, miként vélekednek az emberek Szoldatenkóról. Más dolog ugyanis a személyes rokonszenv és megint más a nép rokonszenve. Cimbal helyesen látta meg Mikola erényeit és igen szerencsésen közölte véleményét a többiekkel. És a többiek is kedvelik ezt a hallgatag embert. Azért, mert olyan szófukar, még nem biztos, hogy politikai munkára alkalmatlan. Végül is nemcsak beszédből áll a politikai munka. Egy jól elhelyezett, jó időben kiejtett szó a legragyogóbb szónoklatnál is többet ér. És ami a legfontosabb, Mikolának komoly harci tapasztalata van.

Elügettem a harmadik zászlóalj mellett, s amint megpillantottam Cimbal kubáni kucsmájának liláspiros fedelét, ami úgy virított, mint pipacs a vetésben, megszólítottam:

— Andrej Kalinovics! Neked az ötödik zászlóaljban lenne a helyed. Sok ott az újonc. Még nem estek át a tűzkeresztségen.

— Miért? Parancsnok kéne? — éledt benne a reménység.

— Inkább komisszár. Parancsnokuk már van: Platon Voronyko.

— Rajtuk tartom majd a szemem.

— Merthát mesélni azt tudsz, ugye?

De ez a Cimbal valahogy sehogyse akarta elérteni a célzást és zavartan hallgatott.

— Szoldatenkóról van szó. Meséld el megint azt a históriát az egyetlen gránátról. Ami miatt fenyítést is, kitüntetést is kapott. Úgy, mint akkor Szobicsinben.

— Értettem. Meglesz, parancsnok elvtárs.

Estére megérkeztünk Glinnoje falucskába. Az első nap mindössze huszonhárom kilométert tettünk meg. Nem szabadott hajtani az embereket, lovak és harcosok égyaránt pihenőre vágytak; holnap tovább menetelünk.

Felderitőink és a régi partizánok nemegyszer pihentek meg már errefelé, úgy, hogy ismerősöknek számítottunk.

A kocsisok közül soknak volt is sógora, komája. Az olevszki zászlóaljnak pedig tetemes része egyenest idevalósi.

Az olevszkiek elárasztották az utcákat. Egy óra múltán megkerestem azt a házat, ahol Cimbal ütötte fel politikai hadiszállását. Megint szerét ejtette, hogy Kovpak és Rudnyev tetteiről meséljen. „Hát ez rendben volna — gondoltam —, csakhogy olyasvalakire is szükség van, aki harcba vezesse őket." És mintha csak kitalálta volna gondolataimat, Platon Voronyko, az ötödik zászlóalj parancsnoka — miközben rám kacsintott — azt kérdezte Cimbaltól:

— Hogy volt az a história azzal az egyetlen gránáttal?

— Ja, a Pripjatynál, ugye? — kérdezett vissza tettetett közömbösséggel Cimbal.

— Ott bizony. Híre ment a históriádnak. Tanulságos eset. Érdekes meghallgatni a szemtanút.

A hallgatóság összébb zárkózott. Valaki lámpát gyújtott. Világosabb lett. Cimbal megköszörülte a torkát:

— Hát az úgy volt... hogy az én második századomat átdobták Arevicsibe, mégpedig Muhojedovból, ahol a csernigovi országút mellett úgy tőrbecsaltak. Így kerültünk a Pripjatyhoz. A parancsnokság elhatározta, hogy egy heti pihenőt ad. Hogy egy kicsit helyrejöjjünk. Közben megfelelő helyet kerestünk a repülőtér számára. Találtunk is egy kemény talajú, sima rétet Tulgovicsi falu közelében.

„Valóban úgy történt minden, ahogy Cimbal most elmeséli" — gondoltam magamban, és emlékeim szárnyán továbbszáguldottam. Alig érkeztünk meg Aravicsibe, máris előreküldtem felderitőimet a folyó mentén Csernobilig, ahol a Pripjaty a

Dnyeperbe ömlik. A feladat a következő volt: „Előrejutni, amennyire csak lehet. Haladjatok az országúton és ami legfontosabb — figyeljétek a folyót. Állapítsátok meg, nem szándékozik-e az ellenség megkezdeni a hajózást? A jégzajlás ugyanis már elmúlt, a folyó tiszta." A lovas felderítők öt nap múlva már jelentették is: „Akadálytalanul eljutottunk a Pripjaty felső folyásáig. Minden rendben: a környéket belorusz partizánok tartják ellenőrzésük alatt. Tovább folytattuk útunkat, elértük a csatornát. A csatornán bárkák, vontatóhajók és gőzhajók vannak."

És most Cimbal, mintha egyenest tőlem venné át a szót:

— Mert tudjátok, Hitlernek vagy a Reichsbahnnak, vagy az ördög tudja, kinek eszébe jutott, hogy a Dnyeper medencét összeköti a Visztulával. Vagyis, Ukrajnát Kelet-Poroszországgal. A törzs megtudta, hogy a Dnyeper—Búg csatornán — így hívják ma is — huszonhat gőzhajó van.

„Bizony, így volt — jut megint eszembe. — A felderítők ekkor azt a parancsot kapták, hogy nyomuljanak tovább előre a folyó mentén."

— Hát egyszer csak megjönnek a felderítők és jelentik: Mozir mellett öt hajót láttak. Méregbe gurult erre az alezredesünk. Legszívesebben újra visszazavarta volna őket Mozirba, hogy mondják meg végre pontosan: huszonhat hajó van ott, vagy csak öt. Éppen ekkor érkezett oda az öreg a komisszárral. Hallgatja, hallgatja Kovpak a felderítőket, aztán megkérdi: „Hallod-e te Petro, minek törjék össze kezüket-lábukat ezek a fiúk a nagy keresésben. Nem óceán ez." — „De még csak nem is az Azóvi tenger" — toldotta meg a komisszár. — „Kis folyó ez csak, semmi más. A folyó pedig csak egy irányban folyik." — „Nem tudnak ezek tőlünk megugrani" — okoskodott az öreg. — „Mindenképpen mellettünk kell, hogy elfüstölögjenek. Mi meg majd szépen megvárjuk őket. Elsüllyesztjük valamennyit, aztán majd megszámlálhatjátok, mennyi volt."

Cimbal megvárta, amíg a serpenyőre új parazsat tesznek, s aztán folytatta:

— Ami most következik, azt még sokszor fogjátok hallani. Széltében-hosszában mesélik már. De én csak azt mesélem

most el, hogy Mikola Szoldatenko mivel tüntette ki magát. Ő volt az ágyú parancsnoka. Persze, az csak amolyan partizán-ágyú volt, megfelelő optikai irányzék nélkül. De azért így is jól célzott vele. Leül Mikola az ágyú mellé, komótosan, a csövön keresztül becélozza a folyó megfelelő szakaszát, betölt, vár. Az ágyút a parton levő farakások között helyezték tüzelőállásba... Gondosan álcázták, fedezetet ástak, aztán vártak. Nem tudom, ismeritek-e Szoldatenkót? Akkorára nőtt, hogy rá se fér egy fotografiára. Magas, szikár ember. De nem az a fajta, mint a mi süket Kulbakunk, vagy mint a grúz David Bakradze. Azoknak szélesebb a válluk. A grúznak a lába is nagyobb. Negyvenhetes csizmát hord. A Szoldatenko meg olyan, akár a pózna. Ráadásul rettentően hallgatag ember, pedig már a Kárpátok óta komisszár.

— Hogy lehet ilyen szófukar emberből politikai helyettes? — vetette közbe valamelyik olevszki. — Nem tud az ilyen beszédet mondani, szónokolni.

— De a portyán annál jobban megállja a helyét — sóhajtott fel Platon Voronyko. — Meg a partizánmunkában.

— Jó, jó, a portyán. De a politikai munkával hogy fér össze az ilyen szófukarság? — kérdezte Szlupszkij.

— Itt most nem szónoklatokra van szükség, főhadnagy elvtárs. Itt az a fontos, kinek milyen a viszonya a harcosokhoz, a partizánokhoz. És ami a legfőbb: az egész néphez. Különben, hogy milyen politikai tiszt, azt magam sem tudom. Ez a parancsnokság dolga, törjék ők a fejüket. Ők jobban tudják. De hogy hallgatag, az biztos.

— Nem túl makacs? — érdeklődött a magyar Tóth.

— Szívós és kitartó, de nem csökönyös. És tudjátok, mi a szokása? Mondjuk, feltesznek neki egy kérdést. Fölegyenesedik erre, mint a kútgém, kémlel, toporog. Szinte látni, amint a gondolat megy fölfelé a lábából a fejébe. Igazi portyázó partizán! Tipródik egy kicsit a lábával, töpreng. Fölemeli a jobbkezét, hátratolja a sapkáját a homlokáról, és áll, csak áll. Még a két ujját se veszi el onnan, ahová rakta. Ahogy azt ukránul mondani szokás, úgy állt, mint a kapubálvány. Még egy kicsit kapubálványkodik, aztán kibök két-három, legfőljebb öt szót. És elhallgat.

— Mennyi időre? Félórára?

— Mikor hogy. Néha egy egész órára is. Esetleg egy egész napra. Kemény ember! A komisszár egyszer elküldte, hogy tárgyaljon a banderistákkal Gorinyi meg Szlucsi falvakban. Ganykával és Borodával hármasban mentek. Kovpak akkor ezt mondta a komisszárnak: „Nagyon jó küldöttség. Kíváncsi vagyok, képesek lesznek-e kihúzni csak egy szót is a Mikolából. Nem holmi titokra gondolok, hanem akármilyen közömbös beszédtémára, mint mondjuk az időjárás. Boroda meg az ujja köré csavarja Bandert. Jól kiválasztották őket..."

— A Pripjatyról beszélj! Azt mondod, dicséretet és fenyítést is kapott. Hogyan érdemelte ki? — szólt Platon Voronyko.

— Hát szóval elhelyezte Mikola az ágyút a hatalmas farakások közt.

A kezelőlegénység ott sürgött-forgott körülötte, de egy árva szó sem esett köztük. Úgy összeszoktak, hogy egy kézmozdulattal dirigálta őket. Ül Mikola az ágyú mögött. A csövön keresztül irányoz. A távolságot az ujjaival méri. Mintha hozzánőtt volna az ágyúhoz. Megbillenti a lábfejét, a fiúk máris balra mozdítják a lövegtalpat. Bólint egyet — máris beássák. Ránéz a kezelőkre — betöltenek. Mikor minden kész, Mikola előveszi a pisztolyát és szózatot intéz a katonáihoz.

— Szózatot? Azt akarod mondani, hogy elmagyarázta a feladatot?

— Igen. „Fiúk, most aztán víz alá küldjük a hajókat." Volt vagy nyolc gránátja, annyi, ahány szóból a szónoklata állt.

— Hát, ha annyira szűkében volt a lövedéknek, nem is volt mit tennie, beszédet kellett helyette mondania — nevetett közbe valamelyik hírvivő.

Lepisszegték, és Cimbal folytatta:

— Hát persze. Szóval elővette a pisztolyát, és azt mondta: „Aki nekem parancs nélkül lőni mer, annak ólmot eresztek a koponyájába. Világos? Holmiféle motorcsónakokkal vagy uszályokkal mi nem foglalkozunk. Azt intézzék el az aknavetősök. A legnagyobb hajót süllyesztjük el. Végeztem. Kezelők a helyükre!" A fiúk csak álltak, mint a szobor. El voltak képedve: ilyen hosszú beszédet még sohasem hallottak parancsnokuk-

tól... Miután magukhoz tértek, állukra könyökölve lefeküdtek, süttették magukat a nappal.

— Aha — nevetett türelmetlenül Vászja Korobko — lustálkodtak s azért mosták meg a Mikola fejét.

— Nyughass már, ne beszélj mindig közbe...

— Egyszóval a Mikola ágyúja meg a mi második századunk ott vár lesben a parton. A komisszár figyelőpontja Arevicsi közelében, a homokos parton a fenyves mellett volt. Odament az öreg is. Figyelnek. Előttük a Pripjaty. Délfelé füstcsíkok jelentek meg a folyón. Aztán felbúgott egy hajókürt. Jelzéseket adtak egymásnak. Olyan furcsa fátyoloshangú szirénáik vannak, nem olyanok, mint nálunk a Dnyeperen vagy a Volgán. Kovpak parancsokat osztogatott. Szaladgáltak a hírvivők minden irányba. „Tüzet nyitni szigorúan csak parancsra szabad. Be kell engedni a hajókat a csapdába." Két kisebb naszádféleség, egyik igazi, másik amolyan motorcsónak — szénnel vagy inkább pakurával fűtötték őket — már elhúzott a századunk mellett. Hallgattunk. Most egy kisebb vontatógőzös tűnt fel. Még mindig nem lövünk. Aztán egy motoros uszály következik, ennek a fedélzete tele volt katonákkal. Mint később kiderült, a folyamrendőrség emberei voltak. Most felhangzik a parancs és a hajót máris elárasztják a lövedékek. A rendőrök beugrálnak a vízbe, a partra úsznak, ott meg a géppisztolyok várják őket. Az uszály után még egy kisebb hajó és egy naszád jött. Ezeket majd Kulbaka intézi el — gondoltuk — az ő zászlóalja lejebb van, a híd mellett.

— Nem öt hajóról beszéltél az imént? — okvetetlenkedett megint Vászja Korobko. — Ez meg már a hatodik...

— Mondtam már, hogy a legelején huszonhatot számláltak össze, végén pedig ötöt. A felderítők nem tudták pontosan megállapítani hány hajójuk van a németeknek. Összesen hat hajó úszott el mellettünk, vagy talán hét, nem emlékszem pontosan — hessentette el Cimbal a kérdést. — Szóval, a Mikola még mindig hallgat. Az öreg már a látcsövét is elővette, úgy figyelte, mi lesz. Javában folyik a harc. Oda is szólt a komisszárnak: „Mi a fenének nem tüzel még az ágyú?" De a komisszár se tudott mit mondani. „Na, Tökmag, eriggy és nézd meg, miért nem lő az az ágyú, aztán jelentsd nekem, mi a hely-

zet." A Tökmag nem más volt, mint egyik hírvivőnk, Mihail Kuzmics Szemenyisztij. Ő volt a legfürgébb. Lóra is pattant azon nyomban, és már vágtatott is. Éppen ekkor bukkant föl a legnagyobb gőzhajó. „Leipzig" volt a neve. Erre már a Mikola is fölállt. Kiegyenesedett teljes magasságában és nekikészülődött: kezét rátette az elsütőberendezésre. „Ez már a miénk" dörmögte. A kezelők figyelték, mi történik. Mikola még közelebb engedte a hajót, s aztán egyetlen lövéssel bele a közepébe, egyenest a gépházba. A kapitány megpróbált ponyvát huzatni a beáramló víz ellen a lyukra, s manőverezni akarván, hirtelen mozdulattal jobbra vágta a kormányt. De túl hirtelen fordult meg a hajó, s így aztán zátonyra ült a „Leipzig." Feláll erre a Mikola, kiegyenesedik megint azzal a szálfa termetével, és csak annyit mond: „Ez kikészült." Közben a Tökmag lóhalálában vágtat feléjük. Már csak száz méternyire lehetett a tüzelőállástól, mikor géppuskasorozat a Leipzig fedélzetéről felbuktatta. A Tökmag leesett a lóról. Rudnyev látta ezt a messzelátójával. Vajon meghalt-e, vagy csak megsebesült? Vagy talán leugrott magától? Kovpak megdühödött: „Megyek és magam intézkedem" — mondta Rudnyevnek. Azzal lóra kapott s már vágtatott is az ágyú rejtekhelye felé. De ügyesen vágtatott, cikcakkban, nehogy eltalálják. Oda is ért. Szinte száguldás közben ugrott le a lóról, a szárat sebtében rákanyarította az egyik ágra, s már rá is förmedt a löveg kezelőire: „Léhűtő csibész banda! Ki ennek az ágyúnak a parancsnoka?" Föláll erre a Mikola a maga pózna termetével. „Miért nem tüzel ez az ágyú?" — ordította Kovpak közvetlenül Mikola orra alatt hadonászva. Mikola már mondana is valamit, de meggondolja és jól megrágja a feleletet.

— És két ujjával hátratolja a sapkáját — derült Vászja Korobko.

— Dehogy. Nem ért arra rá, mert félkezével még mindig tisztelgett. Kovpak pedig tökéletesen elvesztette a maradék türelmét is. „Málészájú hülyék vagytok ti, nem tüzérek! Öreganyátok szoknyája mögött a helyetek, tejfölösszájúak. Megfenyítem a parancsnokot!" Éppen ekkor ért oda a zászlóaljunk parancsnoka, Petro Leontyevics Kulbaka, civilben szövetkezeti dolgozó, jeles diplomata. Jól tudott bánni az öreggel. Az ágyú

az ő zászlóaljához tartozott s a megrovás így őt is érte. Belátta, hogy most semmi magyarázkodásnak nincs értelme, ahhoz túl döhös az öreg. Ezért hát nagy nekifohászkodással szabályos hivatalos jelentkezést vágott ki, hogy az időt húzza: „Parancsnok elvtársnak, a Szovjetunió hősének jelentem . . ." Ez az ünnepélyes forma kicsit lecsillapította Kovpakot. Még el is mosolyodott. „Nos, mit akarsz?" — „Ami az ágyút illeti, parancsnok elvtárs . . ." — „Nos, miért nem tüzel az ágyú?" — enyhült meg Kovpak még jobban. — „Parancsnok elvtársnak, a Szovjetunió hősének jelentem, azért nem lő . . ." — „Jó, jó, hagyjuk ezt az ilyen hősét, meg olyan hősét. Egyenesen válaszolj: miért nem lő az ágyú?" — „Azért nem lő, parancsnok elvtárs, a Szovjetunió hő . . . bocsánat. Szóval azért nem lő, mert már lőtt. Egyetlen lövedékkel eltalálta a hajót." Kovpak meghökkent. Körülnézett; és tényleg, a hajó ott van egy zátonyon, megfeneklett. Nincs az a hatalom, ami levontassa onnan. Már erre az öreg is elmosolyodott és azt mondta Kulbakának: „Dehát akkor miért nem süllyedt el ez az átkozott hajó?" — Parancsnok elvtársnak, a Szovjetunió hősének jelentem, azért nem süllyedt el, mert megfeneklett." — „Nem hazudsz?" — „Mikor hazudtam én magának?" — kérdezte sértődötten Kulbaka. — „Nos jó, hát akkor visszavonom a fenyítést és köszönetemet fejezem ki" — enyhült meg végleg Kovpak. És szivarra gyújtott.

Míg ez a mese folyt, azt gondoltam: vajon, jól választottam-e? Mikola alaposan különbözik Rudnyevtől, minden jellemvonása más, márpedig nekünk Rudnyev a példaképünk. Persze, ennek az arevicsi hőstettnek majd egy esztendeje. Azóta Szoldatenko már elég politikai feladatot megoldott, sőt Rudnyev is bizalmába fogadta. Emellett a pártszervezői feladatkört is ő vette át Panyintól, mikor azt visszahívták Kijevbe.

„Nincs értelme a további habozásnak. Sokszor meggyőződtem Szoldatenko rátermettségéről. Meg kell bízni a munkával."

A harmadik zászlóaljnál találtam meg Mikolát. Brajkóval együtt ült és éppen a Tájékoztató Iroda híreit tanulmányozta; jegyzeteket írogatott a füzetébe.

Nem akartam megzavarni. Tovább ballagtam hát az elcsöndesedett faluban, és azt gondoltam: „Figyelmeztetni kell Cim-

balt, hogy hagyja abba ezt a pripjatyi históriát. Ne mesélje többé. Egyszer érdekes volt, de most már elég ebből. Mikola pedig saját maga szilárdítsa meg a tekintélyét. Mi támogatni fogjuk . . ."

A második nap este elértük a Goriny folyó keleti partját, szemben Sztolin városkával. A felderítők már vártak bennünket. Híreik örvendetesek voltak.

— Zárt arcvonal nincs. De a városokat és a nagyobb falvakat megszállva tartják a hitleristák — jelentette Kasickij.

— Támpontszerű, körkörös védelem — egészítette ki Oszipcsik.

Természetesen átszivároghattunk volna a támpontok között. De ki akartam próbálni alakulatom harckészségét, főleg a fiatalokét.

Fedcsuk úgynevezett olevszki osztaga eddig inkább csak helyi csetepatékban vett részt. A parancsnokok nem nagyon bíztak bennük. Maga az új zászlóaljparancsnok, Platon Voronyko is csak a vállát vonogatta, amikor megkérdeztem, mi a véleménye az emberei harckészségéről:

— Tudja az ördög. Nincs velük semmi baj, rendesen viselkednek . . .

— A tekintetük mit mutat? — kérdezte Szoldatenko, mintegy tanulgatva politikai helyettesi teendőit, bár még nem jött meg Kijevből a hozzájárulás.

— Hát a tekintetük nem a legvidámabb. Megzavarta őket a vénasszonyok jajveszékelése és siránkozása.

— Mi a véleményed erről a városról itt előttünk? — szegeztem neki a kérdést.

— Mi lenne? Majd elválik. Ma éjszaka kiküldjük a felderítőket . . .

— Arra már nincs idő. Ma éjszaka elfoglaljuk Sztolint. A te zászlóaljaddal.

— Ez már bonyolultabb ügy. — Elgondolkozva dörzsölgette állát; az ábrándos költő egyszeriben felelősségét érző zászlóaljparancsnokká változott át.

— A felderítők már jártak a városban — szólt közbe egyet-

érthetőleg Vojcehovics. — Persze, nem harcfelderítést végeztek... Beszélj Kasickijjel és Oszipcsikkal. Tudj meg tőlük mindent, ami kell és másfél óra múlva századparancsnokaiddal együtt gyere a törzshöz. Ott majd megbeszéljük a részleteket.

A Sztolin felszabadításáért indított támadás sikerét a meglepetésre alapoztuk. A felderítők jelentették, hogy a folyó már beállt. Jég borítja.

— Ha meg is hajlik, nem szakad be — vélekedett a tapasztalt Kasickij. Épp úgy, mint tavaly a Pripjatyon. Gyalogság könnyen átkelhet rajta.

Csak egyet nem tudtunk: megerősítette-e az ellenség Sztolint, s ha igen, mennyire, mivel? Vannak-e a németeknek drótakadályaik és erődeik? A dolgot az is bonyolította, hogy a vékony jégen még nem lehetett átgördíteni az ágyúkat. A gyalogságban is kételkedtem: vajon sikerül-e az olveszki gyerekeknek gyorsan és meglepetésszerűen rárontaniuk az ellenségre?

— Megpróbáljuk — mondotta Platon, bár kissé bizonytalanul.

Éjfélkor megkezdődött a harc. Hamarosan kiderült, hogy a dolgok rosszul állnak. Voronyko zászlóalja gyorsan és észrevétlenül kelt át ugyan a folyón, sőt a városba is betört, de ott a központban, amelyet drótakadályok védtek, lefeküdt. Hosszas lövöldözés kezdődött. Megszólaltak az aknavetők, felugattak a géppisztolyok, s új páncélelhárító ágyúink is beleavatkoztak a küzdelembe.

— Nem sikerül előrenyomulni — jelentette félóra múlva a törzs főnöke.

— Hát ez baj. Akkor ebből már semmi se lesz — káromkodta el magát Szoldatenko.

Váratlanul német aknavetők, gyorstüzelő géppuskák és más nehézfegyverek avatkoztak a küzdelembe.

— Ellenlökés. Hogy az ördög... — szitkozódott a törzs főnöke, és azt javasolta rendeljem el a visszavonulást.

Kiküldtünk egy hírvivőt, de leszakadt alatta a jég. Márpedig Platon Voronyko nem volt hajlandó parancs nélkül visszavonulni. A meglepetés adta kezdeti fölényünk rövidesen semmivé

vált. Amikor az olevszkiek a németek nyomására megkezdték a visszavonulást, a fasiszták még erősebb akna- és géppuskatüzet zúdítottak rájuk. Az eddig tűzkeresztségen át nem esett zászlóalj megfutott, és otthagyta a jégen, sebesült parancsnokát.

— Gyalázat! — ordított Szoldatenko Cimbalra, aki csak második nap volt komisszár az olevszkieknél.

Cimbal maga vezette vissza a hátráló századokat a jégre. Ágyúink a partról tűz alatt tartották Sztolint. A katonák zajtalanul mozogtak, és a parti füzesben jól rejtőztek, úgy, hogy az ellenség egy darabig nem is vette észre őket. De amikor aztán a Goriny folyó jegén kirajzolódtak sötét körvonalaik, ismét erős tüzet kaptak. Így hát kénytelenek voltak másodszor is visszavonulni. A feladatot azonban végrehajtották: a sebesült zászlóaljparancsnokot egy nagy bundára fektetve, kivontatták a jégről. Bár az igaz, hogy e közben Cimbal is könnyebb sebet kapott.

12.

Másnap éjszaka észak felől megkerültük Sztolint, és átkeltünk a Gorinyon. A jég ugyanis közben annyira megerősödött, hogy menetoszlopunk nyugodtan átkelhetett a nyugati partra. Csupán a nehezebb szekerek és a lövegek számára kellett egy vékony deszkapallót lefektetnünk.

Leléptem a pallóról és kimentem a friss jég zöldesfehér, vakító felületére. Megbűvölve néztem le a mélybe, s éreztem, hogy a folyó lázadozva zúg a kemény páncél alatt. Mint a gitár húrjai, úgy zúgnak a vizek a jég alatt. Sebes áramlatok surrannak a zuhatag felé . . .

Hirtelen mintha megrendült volna a föld. Roppant egyet a jég alattam.

— Parancsnok elvtárs, menjen vissza a deszkára — figyelmeztetett Jakovenko utász, a partizánátkelések mestere.

Éppen egy ágyú gördült el előttem. „Hová jutottál, te ágyú, kijevi munkások ajándéka" — gondoltam, és mögé léptem.

Alig értem partot, máris mindenütt, amerre tekintettem, partizáncsoportok feketéllettek. Óvatosan keltek át a folyón, s

a túlparti erdő csak úgy ontotta az újabb meg újabb csoportokat. Nyugodtan, fegyelmezetten gyülekeztek a sötétben, mindenki megkereste a maga helyét, mindenki teljesítette a kötelességét. Még az újoncok se toporogtak összevissza, még ők se zavarják meg az átkelés rendjét.

A nyugati parttól három-négy kilométerre országút vonult. Mögötte pedig vasút. A vasútvonalon élénk forgalom bonyolódott le. A nappal kiküldött és most a közeli cserjésben várakozó felderítők több mint tíz vasúti szerelvény áthaladását jelentették.

— Szokatlan szám egy ilyen félreeső szárnyvonalon, nem, Vojcehovics?

— Azonnal át kell kelni rajta. Maholnap itt a front.

— Nappal?

— Nem. Most rögtön.

Félórába se telt és rövid csetepaté után már át is keltünk a magyar katonák őrizte vasútvonalon. A frissen patkolt lovak patái alatt csak úgy csengett a sín vasa.

— Az ökrök lába nem bírja soká ezt a jeges utat — talált módot a panaszkodásra Fedcsuk.

Nem válaszoltam.

Hajnalra már Kolodno faluban voltunk, vagy tíz kilométerre nyugatra Sztolintól. Már jártunk egyszer errefelé 1943 februárjában.

— A régi menetvonalunkon haladunk keresztül — hozták szóba a parancsnokok. — Csakhogy akkor a Knyáz-tótól indultunk ki Kovpakkal és Rudnyevvel, és onnan déli irányba fordultunk, Nyugat-Ukrajna felé.

Kolodno és környéke dimbes-dombos tájék, tőle északra és nyugatra síkság terül el. A végtelen pinszki és kasiri mocsarak nyalogatják a síkság szélét.

Azzal, hogy átkeltünk a vasútvonalon, megnyílt előttünk az út nyugat felé. Ha a fasiszta hadvezetőség ugyanis a Goriny folyó partján próbálja feltartóztatni a szovjet csapatokat, előttünk már nem tudja lezárni az utat, mert mi már a folyó mögött vagyunk. Igen ám, de itt egy másfajta, nem kevésbé nehéz feladatokat adó fronttal kerültünk szembe: a lápvilág süppedékes, szinte leküzdhetetlen frontvonalával, amelyet itt-ott csa-

tornák szelnek keresztül-kasul; gödrök, ingoványok, bozótok teszik nehézzé utunkat.

— Lehet, hogy a helyi partizánoknak jó szolgálatot tesz ez a láp — mondta rezignáltan Petya Brajko —, de nekünk nem a legmegfelelőbb.

— Itt úgy besüpped az ember a mocsárba, hogy soha nem kecmereg ki belőle. Aztán etetheti a szúnyogokat meg a piócákat a háború végéig — dörmögte elégedetlenül Uszacs, lovasságunk parancsnoka. Ki nem állhatta a mocsarakat meg a sűrű erdőt. Ha tőle függne, csak olyan helyen harcolna, ahol kedvező a terep a lovasrohamnak.

— Erőltetett menettel segíthetünk csak magunkon. Zárt oszlopban. Fene enné ezt a mocsarat — zúgolódott egyetértőleg Petya Brajko.

— Az volt az igazi, ott fenn a Kárpátokban — nevetett nagyot David Bakradze. — Fölment az ember valamelyik hegyre, és ellátott akár száz kilométerre is.

Kulbaka erre csak a fejét csóválta. Utálta a hegyeket. Gyeljatyin alatt, mikor leereszkedtünk a Kárpátokból, hangosan kijelentette:

— Most már akár meg is halhatok. Síkságon ez is jobb...

Hát igen, a hegyek, a mocsarak és a járhatatlan erdők nem a legkedvezőbbek a portyázó partizánnak. Éppen ezért meg is változtattuk útirányunkat. Kolodnóból délnyugat felé indultunk el, mert arra a terep kissé dombosabb volt, s az erdők se voltak áthatolhatatlan ősrengetegek.

— Százötven kilométert kerülnünk kell és ki kell jutnunk Kovel irányába — mondottam este Vojcehovicsnak. — Gyere, nézzük meg a térképet.

Egy új partizánvidék tárult a szemünk, illetve képzeletünk elé: a két Fjodorov és Begma tábornok egységei uralták ezt a környéket. A pinszki mocsarakhoz közelebb eső hatalmas területen a rovnói Fjodorov partizánjai működtek, délnyugatra pedig, Rafalovka vasútállomás közelében a csernyigovi Fjodorov emberei tevékenykedtek. Valósággal uralkodtak itt, mint a régi orosz fejedelmek. És harci okmányaikon a parancsnok neve mellett a komisszárét is mindig feltüntették.

Mondjuk azt kérdezte valaki a törzsből:

— Melyik Fjodorovról van szó?

— Fjodorov-Druzsinyinről — válaszolták neki, s az illető máris megértette, hogy arról a Fjodorovról van szó, aki Csernigovból indult el, komisszárja pedig Druzsinyin.

Vagy pedig:

— A Fjodorov-Kizjáról.

Ez viszont azt jelentette, hogy az illető arra a Fjodorovra gondol, aki Rovnóból való, és akinek a fekete hajú Kizja a komisszárja.

— Ennél a Fjodorov-Kizjánál nekünk semmi keresnivalónk nincs — jelentette ki a törzs főnöke. — Felderítőink már felvették velük az érintkezést, de mivel ők nem szándékoznak mozdulni, átadjuk neki harcos üdvözletünket és menet tovább nyugat felé.

— Akkor hát Fjodorov-Druzsinyin irányába tartunk. Viszont ebben az esetben távolfelderítőket kell kiküldeni.

Abban az irányban, amerre a következő éjszaka menetelni akartunk, a síkságon két-három policáj-helyőrség tevékenykedett.

Nehéz megmondani, miféle alakulat. A helyi rendőrség, az ukrán nacionalisták és a Vlaszov-féle renegátok keveréke — jelentette Robert Klein, a felderítők új parancsnokhelyettese. Elég jól beletanult a szerepébe, hiszen Berezsnoj százados mellett töltötte próbaidejét.

— Nem ütközünk meg velük. Ilyen szemét népséggel még harcolni sem érdemes. Intézzék el őket a helyi partizánok, akik eddig tűrték a garázdálkodásukat — javasolta a felderítés adatai alapján a törzs főnöke.

Hanem azért mégiscsak meg kellett velük ütköznünk. Estefelé, mikor már menetkészek voltunk, Fedcsukot megkereste a kocsisok küldöttsége. Emlékeztették igéretére: a Goriny után hazamehetnek. Fedcsuk, aki nem akarta megszegni adott szavát, kijelentette:

— Haza kell engedni az ökröket, parancsnok elvtárs. Megígértük.

— Nem tehetek mást, magam is látom.

Kidolgoztuk a policáj-helyőrségek elleni támadás tervét.

— Nem szükséges megszállnunk a falvakat. Csak éppen a lo-

vakat kell megszereznünk. Ebben az értelemben tájékoztasd a zászlóaljparancsnokokat — mondtam Vojcehovicsnak. — Csak szóban intézkedj, írásbeli parancsot nem adunk ki. Nem lesz valami dicsőséges hadművelet.

— Nem is kell az ilyet az utókorra hagyni — értett velem egyet Vojcehovics.

Fedcsuk pedig összehívta az embereit, és közölte velük:

— Aki lovat, hámot, kocsit szerez, az átrakodhat, és már indulhat is hazafelé.

— Hát a papírok?

— Miféle papírok?

— Hát hogy katonáskodtunk. Hány napig, merre, satöbbi, ahogy szokás.

— Értik ezek a módját — mosolygott Mikola Szoldatenko.

A rajtaütés sikerült. A biztosító csoportba a putyivli osztag tapasztalt harcosait osztottuk be; a vállalkozó csoportba pedig a második, harmadik és negyedik zászlóalj egy-egy századát. A harc mindössze negyven percig ha tartott. A havazás is segítségünkre volt. A rossz látási viszonyok miatt a policájok az istállók környékére nem tudtak célzott tüzet lőni. Vaktában tüzeltek, elő se mertek jönni a házakból. Csak úgy találomra lövöldöztek, hogy mégis elmondhassák magukról, hogy védekeztek. Gyorsan átrakodtunk, és oszlopunk máris ment tovább nyugat felé, erőltetett menetben. Reggelre már a rafalovi erdőben jártunk.

Hajnalban olyan sürgés-forgás volt a törzsnél, mint fizetés napján valamelyik erdőgazdaság irodájában. Megjelentek a századok szolgálatvezetői és a zászlóaljak hadtápfőnökei s velük a vidám, nevető kedvű kocsisok.

— Ez igen. Megtartották a szavukat. Becsületesen. Ahogy az igazi katonához illik is — sürgölődött a magas, szürke szakállú öreg, aki Szobicsinben annyira szeretett volna meglépni a rövid szarvú ökreivel. — Most már csak a papírok hiányzanak, s azzal — nyomás hazafelé.

— Az üres szekérrel gyorsabban fogunk haladni.

— Mégpedig toronyiránt, Viszock felé — tódította két hadirokkant, egyik falábú, másik félkarú.

— Vagy Szárni felé. Azt is bevették már a mieink.

— Nem, mégis jobb Viszock felé. Arrafelé Szaburov támad s mi már jó ismeretségben vagyunk vele.

Közben már jelentették is, hogy az átrakodás megtörtént. Minden szekér előtt két ló. Jó utat, derék emberek!

Megkapták az igazolásokat, gondosan beletették a kabátjuk vagy a sapkájuk bélésébe:

— Így könnyebben csusszanunk át! Ki tudja, hátha találkozunk németekkel vagy a csatlósaikkal.

A parancsnokok egy darabon elkísérték a kocsisokat. Fedcsuk rettentő rangosan ment közöttük. Aztán csatlakozott a földijeihez. Azok között akadt egy-két részeg is. Elbúcsúzott tőlük. Különböző üzeneteket, üdvözleteket, jókívánságokat küldött. Irigykedve néztük, s én is új megvilágításban láttam ezt az embert. Igazi népi hős volt. Igaz, hogy csak néhány falusi meg erdei embernek, de hős volt.

— Tekintélyes muzsik — mondta Szoldatenko.

— Mit értesz te ezen, hogy tekintélyes? — kérdeztem a komisszárjelölttől.

— Hát hogy... a nép... tiszteli... — De ennél többet nem volt hajlandó kibökni semmiképpen sem, hanem bölcsen nézett rám.

Mikor visszatértünk a törzsépületbe, odaszóltam Vojcehovicsnak:

— Na most aztán igazán kiértünk a magunk harcmezejére. A Bug nyugati partjáig megállás nélkül nyomulhatunk előre.

Úgy látszik, rám is megtette a lókötés a maga hatását:

— Ha ökrökkel eddig eljutottunk, meddig jutunk el lovakkal!

— Lovakkal? Már az igaz. Bár én nem ezekre a vén csendőrgebékre gondolok, vetette közbe Vojcehovics. Hanem csak úgy jelképesen: lóugrásszerűen kell haladnunk, mint a sakktáblán.

— Majd meglátjuk, Vászja. Ezt még meg kell gondolni. Csak ne hamarkodjuk el a dolgot.

Nekiláttunk a térkép tanulmányozásának. Újra meg újra végignéztük az összes lehetőségeket, helységeket. Az erdőt jelző zöld színtenger egészen a Visztuláig terjedt. Mögöttünk kanyargott a Goriny. Előttünk délről északi irányba új meg

új folyók szelik át menetirányunkat. Tőlünk nyugatra száz kilométerre a mocsaras Sztohod folyó, újabb száz kilométerre pedig a nyugati Bug igyekszik észak felé, tőle délre a Szan. Még északabbra: a sok vízű Visztula kék szalagja kanyarog. Ez az a terület, ahol az első világháború kezdetén és az 1915—16-os állóharcok idején a legtöbb csata zajlott. Ettől délre pedig Volhínia sztyeppés pusztasága és Galícia, az 1941-es tragikus kimenetelű júliusi páncélos ütközet színhelye terül el.

Alaposan áttanulmányozzuk portyánk színterét a százezres térképen. Aztán elővesszük a huszonötezrest. Ezen már részletesen fel van tüntetve a domborzat, az utak, az erdők, minden apró helység, és tereptárgy. Ott ülünk a térkép előtt, és megvitatjuk az összes lehetőséget.

— Mindenesetre Sztohod felé szabad az út — mondja elgondolkozva Vojcehovics.

— Elfáradtak az emberek. Kibírják holnap a negyvenkilométeres utat? Mit gondolsz? Kibírják?

— És ha szánra ültetnénk a gyalogságot?

— Megpróbálhatjuk, ha van elég szán. Elég, ha a sötétség beállta után két órával kezdjük meg a menetelést.

— Megpróbáljuk. Erdős vidék ez. Az ellenséges légifelderítés errefelé meglehetősen ritka és rendszertelen.

— Hát az igaz. Hitler is úgy járt a légierejével, mint az egyszeri ökör a jéggel. Most a mi légierőnké a kezdeményezés. Minden frontkatona tudja ezt.

13.

Kitűnő szánúton haladtunk; a német parancsnokság tartotta karban, bár nem valószínű, hogy a kedvünkért. Szárnit már elfoglalta Vatutyin, és az ellenség a vasútvonal mentén Kovel felé özönlött. Az erdőket a helyi partizánok uralták. Elérkeztünk abba a körzetbe, amit egy évvel ezelőtt a bácsik erdejének neveztünk el tréfásan, mivel a különböző kisebb egységek parancsnokait valami íratlan szabály szerint csupacsupa bácsinak nevezték: Péter bácsi partizánjai, Miklós bácsi,

Vászja bácsi, meg ki tudja még milyen bácsi emberei. Később aztán ezek a bácsik mind a Szovjetunió hősei lettek: Brinszkij, Prokopjuk, Karaszevics, Banovics...

Délnyugaton csak Kovelben, északkeleten pedig Bresztben állomásozott nagyobb német helyőrség. A vasútvonalak mentén őralakulatok helyezkedtek el. Ezenkívül csak a csatornák és lápok kellős közepén fekvő Kameny-Kasirszkij nevű városka volt az ellenség kezén. Ezt a banderistákkal együttműködő ukrán nacionalisták tartották megszállva.

Vojcehovics nekividámodva veregette meg Szása Lenkinnek, lovasságunk parancsnokának a vállát:

— No Bajszos, most aztán kiértünk a hadműveleti térségbe!

— Szeretem a mozgást és a nagy méreteket! — lelkendezett Lenkin.

— Hogy is van az, hogy „Sötét az éjszaka, fekete a boszorka..." Mensz, mendegélsz, de hogy hova érsz, csak az ördög tudja — fejezte be kedvenc mondókáját Lenkin.

Megértettem Vojcehovics jókedvét, hiszen valósággal megkönnyebbült, akárcsak jómagam. A félhónapos tétlen életnek vége szakadt. Ha nem is vérveszteség nélkül, de átjutottunk a Goriny folyó által alkotott határvonal éles pengéjén.

A háromnapos erőltetett menet és az apró sikerek felrázták az embereket. Megjött a jókedvük, vállalkozó kedvük.

Félórás pihenőt rendeltem el, és magam is leugrottam a szánról. Meg kellett mozgatni meggémberedett lábaimat. Egyszer csak valaki előhalászott valahonnan egy baltát. „Az ördögbe is, senki sem vág egy kis tűzrevalót?" A hívásra innen is, onnan is előjöttek. A kelő hold fényében egyre-másra csillantak meg a balták. Valaki vágott egy fiatal, karcsú fenyőcskét. Más valaki hógolyózás közben talált néhány fenyőgallyat és elcipelte a zsombékra, amelyet tavalyi száraz fű fedett. „Még félórára is érdemes kényelembe helyezkedni." Félrehúzódtam, és merengve figyeltem a fiúk őszinte, gyermeki jókedvét. Néha-néha felizzott egy-egy cigaretta piros parazsa is, bár tenyerükbe takarták a partizánok. Nevetés csendült; valaki rekedt hangon magyarázta:

— Hát testvérek, csalóka az idő. Az ember nem tudja, szánt készítsen-e, vagy szekeret kenjen?

Nyikorgott a rőzse a sebtiben összetákolt „tábori ágyon", a hatalmas testek súlya alatt. Nevetés hallatszott és egy kamaszos hang azt mondta:

— Az idővel törődjön a szolgálatvezető meg a jóságos úristen. Én inkább a legutolsó szállásadónőmre gondolok. De szép asszony! A haja a vállát verdeste. Magas termetű, szép járású asszony volt, és olyan forró, mint a tűz.

— Hát ami igaz, az igaz — tódította egy másik, a sűrűbe hajítva a kezében szorongatott ágat. — Aludni arra jó volt, de a reggelire már sose gondolt.

— Nekem viszont egy olyan boszorka jutott, hogy isten őrizz egy éjszakát tölteni vele. Rémisztő — panaszkodott tréfálkozva egy harmadik hang. — Hogy hová teszik a szálláscsinálók a szemüket!

— Nem az a dolguk, hogy neked asszonyt keressenek.

— Már az igaz. De mégis . . .

— Mi az, hogy mégis? Az az öreg boszorka kimosta és megvarrta a fehérneműnket. Még a csizmádat is rendbetette, bezsírozta. Köszönd neki, hogy olyan jó melegben van a lábad. Meg aztán a kapcáinkat is kicserélte. Mind a tizenegyünknek, mert annyian laktunk nála.

— Tőrődöm is én azzal, hogy mit varrt, meg mit nem. Én már csak a jó szerető mellett szavazok . . .

A beszélgetést vezényszó szakította félbe: Lóra! Összeseregleltek a fiúk, fölkeltek fenyőágyukról. Pár perc múlva már menetelt is tovább az oszlop.

Kihasználtuk azt a körülményt, hogy az erdők felett semmilyen légitevékenység nem volt, és azért fokozatosan áttértünk a nappali menetelésre. Ez megkönnyítette a mozgást, erőt takarított meg.

— Olyan ez a menetelés, mint valami kirándulás, parancsnok elvtárs — mondta Vojcehovics, felkönyökölve a szánon.

Semmit se válaszoltam.

Arra gondoltam, mi lesz ezen a portyán. Mi is a portya célja? Az igazság az, hogy a szovjet hadművészet szabályait és általános elveit akkor még nem ismertem. Az olyan szavak értel-

mét azonban, mint „mélységi hadművelet" éppen ezekben a napokban kezdtem megérteni. Harci tapasztalataim alapján primitíven és zavarosan kezdtem megérezni azoknak a bonyolult és sokrétű körülményeknek a jelentőségét, amelyek akaratunktól függetlenül jönnek létre (ezeknek a lényegét a parancsnoknak feltétlenül meg kell értenie és fel kell azokat használnia egysége javára); lassan megismertem a terepet, amelyen mozogtunk, a maga látóhatárával, távolságaival, erdőivel és végtelen síkságaival.

Előttünk természetesen felderítők haladtak. Kitapasztalták az utakat, az akadályokat és a terepet. Jobb felől Kamenyi-Kasirszkij felé a fáradhatatlan hórihorgas Zsurov megy három szánon; hosszú gúnár nyaka ide-oda tekeredik, fürge szeme a messzeséget kémleli. Balra pedig, a vasútvonal mentén, Misa Gyemin, avagy barátai adta nevén Ária Miska cirkál, akit remek hangja miatt neveztek el így; pihenők idején sok gyönyörűséget okozott hangjával a partizánoknak. Itt van aztán Skurat és Murasko, a harmadik zászlóalj felderítői; Iván Dudka és a híres-nevezetes Svajka tanítványai; az uráli Berszenyov; egy lány: Nágya Ciganko, a komszomolka. Ők a mi előretolt figyelőink, ők világítanak előttünk az úton, ők tesznek bennünket, parancsnokokat éles szeművé és magabiztossá.

Hanem azért az előnyomulás lendületessége nemcsak az ellenség erőinek eredményes felderítésétől és a parancsnok helyes elhatározásától függ. A partizánháborúban rendkívül fontos, hogy számoljunk a nép, a lakosság érzelmeivel. Hogyan fogadnak? Minden háborúban fontos a környezet, de a partizánok számára különösen fontos. Minden siker, minden balsiker ettől függ a portyán. A környezet vagy megsokszorozza erőinket, vagy kedvezőtlen körülmények összejátszása folytán nemcsak, hogy fékezi, de egyenest meg is bénítható harci erőinket és az egész portya eredményességét veszélyeztetheti.

Nyáron ezt a saját bőrünkön tapasztaltuk.

„Nem a Huculföldre kellett volna mennünk, hanem Szovjet-Podóliába és Hotyin környékére. Kotovszkij forradalmi hagyományai ott segítségünkre lettek volna" — mondogatta akkor gyakran Tutucsenko meg Berezsnoj.

Most viszont a lehető legkedvezőbb körülmények között, a

saját partizánjaink ellenőrizte területen haladunk. Ez kétségtelenül megkönnyíti feladatunkat. Partizánlakta területen menetelni valóságos pihenés. Ezt ki is kell használni. Jól lehet gondolkozni a szánon heverve, a hó csikorgását hallgatva.

Jól osztottuk-e el a parancsnokokat? A megfelelő helyre állítottuk-e őket, oda, ahol a legtöbb hasznukat tudjuk venni? Nem egyszerű dolog ez. De azért a legfontosabb már megtörtént: a zászlóalj- és századparancsnokokat, valamint a komisszárokat elég jól kiválasztottuk. A felderítés problémáját azonban még nem oldottuk meg végleg. Jelenleg a derék Berezsnoj százados a felderítők parancsnoka. De őt rövidesen magasabb beosztásba kell helyeznünk. Már a brjanszki erdő óta vezeti felderítőinket. Kit állítsunk a helyére? Nos, természetesen, Robert Kleint. Ő már megmutatta, mire képes. A politikai munkával már rosszabbul állunk. Ez bizony a gyengénk. Cimbal mesedélutánjaira nem építhetjük fel a politikai munkát. Mikola is, a komisszárunk, tapasztalatlan még ebben a munkakörben. Igaz ugyan, hogy vannak még újságjaink és az emberek olvasnak is, meg aztán a Tájékoztató Iroda híreit leírhatjuk a rádióból is. De ez még nem minden. Nem ez határozza meg a személyi állomány erkölcsi-politikai állapotát. Márpedig szerintem az erkölcsi-politikai állapot a legfontosabb, mondhatni sarkalatos kérdés, ami a haditettekre és mindennapi életünkre egyaránt kihat. Sok partizán szökött fogolytáborokból. Sokak lelkületében mély nyomot hagyott a tragikus negyvenegyes év. Az ilyen lelki megrázkódtatások nem múlnak el nyomtalanul... És a jellemek? A szokások!... A zászlóalj fele ott szorongott ugyan az ajtóban, mikor Cimbal mesélt nekik, de a másik fele javában hortyogott a szalmán.

A közelmúltban embereink nagy részének igen szoros kapcsolata volt az arcvonallal, ami igen jól hatott rájuk. Dehát minden akkumulátor kimerül, ha nem töltik fel újra. Meg kell tehát hagyni Szoldatenkónak, hogy ő és a többi politikai munkás állandóan emlékeztessék a partizánokat arra, hogy mi itt a frontnak segítünk. Persze tudják ezt jól a fiúk is, dehát a mindennapos tevés-vevés során csak megfeledkeznek róla. Különösen a felderítőket kell emlékeztetni erre. Ők nemcsak nekünk, hanem a frontnak is dolgoznak...

Annyira elgondolkoztam, hogy észre se vettem: hatvan kilométert tettünk meg ezen a szánúton, egy nap alatt. Késő éjszaka helyezkedtünk el a kunyhókban. Bementem én is a törzshöz, lefeküdtem és tovább töprengtem.

Valahogy rámjött az írhatnék is. Meggyújtottam az „ejtőernyőt", amit küldöncöm mindig gondosan odakészített fekvőhelyem mellé. Hirtelen valami zajt hallottam, és felnéztem jegyzetfüzetemből. Az ablakra néztem, s hát látom ám, hogy az őrszem lapította oda orrát az ablaküvegre. Úgy tettem, mintha nem vettem volna észre, s hallottam is, amint félhangon suttogta:

— Megint firkál valamit. Csudabogár. Én már rég az igazak álmát aludnám az ő helyében.

— És miért nem alszol? — kérdi tőle a társa.

— Hát én szolgálatban vagyok.

— No, akkor te vagy a csudabogár ... Afféle „szolgálati" ...

Nevetés, halk zaj, mocorgás. Aztán csend. Egy szó se hallatszik.

Elfújom a mécsest, betakarózom és megfogadom az imént hallott tanácsot. Elalszom.

14.

Így mentünk szép kényelmesen még két napig. Az előre és oldalt kiküldött felderítők könnyűszerrel fölvették a kapcsolatot a különböző partizánegységekkel. A törzs gondoskodott arról, hogy az így befutott adatokat, de még a kósza híreket is összegyűjtse és értékelje. Mindent tudnunk kellett, mi történik Volhínia déli részén és előttünk, Sztohod körül.

Menet közben bepillantást nyertünk e partizánország különböző csoportjainak életébe és szokásaiba. E csoportok harcmodora néha egészen a szélsőségekig különbözött egymástól. Voltak olyanok, amelyek hónapokig egy helyben ültek, s voltak, amelyek állandóan mozogtak és le-lecsaptak az ellenségre. Voltak elsősorban felderítő jellegűek, és voltak, amelyek főhivatása a diverzió volt: ezek sohasem ütköztek meg nyílt csatában, hanem aknákkal és robbantásokkal dolgoztak. Voltak lovas és voltak gyalogos partizánok. Találkoztunk olyannal

is, ahol a család is a partizánokkal lakott és gulya, lábák, tyúkok hemzsegtek körülöttük. Ezek szabályosan erődített erdei falvakban tanyáztak. De voltak olyan földalatti csoportok is, amelyek tagjai nappal odahaza dolgoztak, a tanyán, a gazdaságban vagy akár a különböző fasiszta intézményekben is, hogy aztán éjszaka összegyűljenek és rátörjenek a gyűlölt megszállókra. Másnap aztán újra kezdték munkájukat vagy szolgálatukat. Egyszóval, sokféle partizáncsoport volt.

Hogy melyik volt jobb, s melyik rosszabb: azt nehéz lenne megmondani, akár ma is, amikor az emberek már lehiggadtak és objektívabban néznék esetleg a dolgokat. Nekem különösen nehéz! Hiszen én is, aki most ezen a téli tájon át vonulok, egészen sajátságos és szélsőséges módját választottam a partizánharcnak . . .

Január tizenötödikén, amikor huszonnégyórás pihenőt tartottunk Rafalovka állomástól északra, érintkezésbe léptünk Fjodorov-Druzsinyin megasabbegységével. Az alakulat 1943 nyarán jött létre. Igen magas színvonalra fejlesztették szabotázsakcióikat.

— Fjodorov-Druzsinyinnál gyűltek össze Sztarinov ezredes legjobb tanítványai — emlékezett Vojcehovics. — Platon Voronyko is mesélt már nekem róluk.

Fjodorov partizánjai akkor hívták fel magukra a figyelmet, amikor Csernyigov környékéről Volhíniába tartva, a koveli vasúti csomópontnál nagyszabású szabotázsakciót hajtottak végre. Ez a hatalmas csapás volt a Fjodorov-partizánok legfontosabb és legemlékezetesebb hőstette 1943 nyarán és őszén. Akkor pedig, amikor mi a Kárpátokban működtünk, ők Kolevet tartották blokád alatt.

A csernyigovi osztagok élén tapasztalt pártmunkások állottak. Tevékenységük részleteiről persze, konspirációs okok miatt, abban az időben igen keveset tudtunk. Minket nem is annyira ez érdekelt, mint inkább az, hogy milyen a felderítésük és vajon sikerül-e különösebb bonyodalom nélkül tovább jutnunk nyugat felé. Ezért elhatároztam, hogy Szoldatenkóval, politikai helyettesemmel és Vojcehoviccsal, a törzs főnökével látogatást teszünk a hírneves Leszográdban, az általuk alapított erdei városban.

— Amíg mi Mikolával felvesszük a diplomáciai kapcsolatot a tábornokkal, addig, te Vászja, menj a törzsükhöz és próbálj meg ott tájékozódni. Főleg az érdekel, hogy miféle német helyőrségek vannak Sztohodon túl — tanácsoltam Vojcehovicsnak.

Vászja Korobko és Nyikolaj Szokol is elkísért bennünket. Földijeikkel akartak találkozni. Sok barátjuk szolgált itt. Mikor láttam, hogy milyen nagy ovációval fogadják Vászja Korobkót a fjodorovisták, akkor döbbentem rá, hogy milyen kiváló és nevezetes felderítő is ez a kölyök.

Fjodorov és Druzsinyin szívélyesen fogadott bennünket. Először a szovjet hadsereg sikereiről folyt a szó. A távoli ágyúdörgés néha még idáig is elhallatszott. Aztán lassan áttértünk az előttünk álló feladatokra. A belorusz partizánok által folytatott „sínháború" igen sok robbanóanyagot követelt. Nekik pedig már alig volt lőszerük s főleg robbanóanyagban szűkölködtek erősen.

— Az én szabotőreim sasok. De robbanóanyag nélkül ők se mennek semmire — tárta fel őszintén a helyzetet Fjodorov. — Már rég maguk kotyvasztják a trotilt különböző repülőbombákból és lövedékekből.

— Neked bezzeg, újsütetű parancsnoknak, biztos van egy csomó robbanóanyagod — folytatta Druzsinyin. — Adj át belőle egy-két tonnát. Akár nyugtát is adok róla. A háború után visszaadjuk. Százalékot is fizetünk utána.

Sajnos azonban legjobb szándékkal se tudtam rajtuk segíteni. Ismervén ugyanis a harcmodorunkat, sőt talán azért is, mert minden szentnek maga felé hajolván a keze, maga Sztarinov is a diverzánsokhoz húzott inkább — (és mi, portyázók az ő számukra veszett fejsze nyele voltunk csupán, hiszen jóformán azt se tudtuk, mit kezdjünk az aknákkal) —, mi alig kaptunk robbanóanyagot. Ami volt, nekünk is kellett.

— Csak nem megint a Kárpátokba készülsz? — puhatolózott Druzsinyin.

„Készül az eszed tokja" — gondoltam magamban, mert neki nem szívesen árultam el tervemet. Rudnyev és Kovpak is mindig erre tanított: „Ne fecsegj, mert hallgatni arany" — mondotta az öreg. Rudnyev megkontrázott hozzá: „Ne szólj szám, nem fáj fejem."

Fjodorov szótalan volt, de szívélyes. Magához hívatta Rvanov századost, törzsfőnökét, akivel együtt harcoltunk Bragin alatt, és megparancsolta neki, hogy részletesen tájékoztasson bennünket:

— Az elvtársakat a felderítési adatok érdeklik, segítsen nekik, amiben csak tud.

Kapcsolatunk tehát a lehető legjobban alakult. De hogy is lehetett volna másképpen? Hiszen közös ügyet szolgáltunk.

Az persze igaz, hogy mindegyikünk elsősorban a maga érdekeit tartotta szem előtt. Fjodorov emberei is untalan körülöttünk sündörögtek, és vendéglátó gazdához nem egészen illő módon kunyeráltak:

— Idehallgass, alezredes, add át nekünk az egyik ágyúdat...

Elálmélkodtam: komolyan gondolja, vagy csak tréfál? Valahogy kényelmetlen lett volna másodszor is visszautasítani. „Jó áron el tudnánk adni, sok robbanóanyagot kapnánk érte." — Druzsinyin meg egyenesen falhoz szorított:

— Amint látom, te nemcsak fegyvert szereztél Kijevben, hanem még jól ki is kupálódtál. Gárdaegyenruha, arany vállpántok... Mondd, nincs véletlenül tartalékban egy ilyen törzstiszti vállpántod? Igazán ideadhatnád nekem. Engem csak rádión neveztek ki, váll-lapot nem mellékeltek hozzá, így hát vattakabátban járok. Kényelmetlen így, testvér — bökött oldalba.— A parancsnok tábornok, a komisszár meg így jár. Kisegíthetnél...

Mivel tényleg volt nálam tartalék váll-lap, átadtam neki.

— Fogd, a tiéd. Ráadásul kapsz húsz kilogramm robbanóanyagot. De már megbocsássatok, elvtársak, az ágyút nem hagyhatom itt.

— Nos jó — komolyodott el Druzsinyin. — Nagyon köszönöm. A mi Jegorovunk meg a fiai minden deka robbanóanyagért hálásak.

— Hiába, no, az elvtársak nehezen válnak meg a robbanóanyaguktól — jegyezte meg kicsit sértődötten a tábornok.

Éppen ekkor hozták be a rádióközpontból a Tájékoztató Iroda legújabb híreit. Druzsinyin hangosan felolvasta a jelentést. Jó hírek voltak. Mindenki a térkép fölé hajolt. Gondolatban mindenki a közelgő arcvonalat képzelte maga elé. Az arcvo-

nál már a Gorinyi folyó és valahol a Brucs mentén, a Dnyeszter felső folyása közelében húzódott.

„De azért mi már jó mélyen vagyunk az ellenség hátában. Ráadásul jó lovakat is sikerült szereznünk, így holnapra még messzebb leszünk" — gondoltam magamban.

A Fjodorov-Druzsinyin alakulat politikai munkásai szorgalmasan jegyezték a híreket, a fontosabb helységneveket, s kérdéseikkel néha félbeszakították a komisszárt. Mikor a jelentés ismertetése befejeződött, Fjodorov kiadta a parancsot: a komisszárok menjenek alegységeikhez és tartsanak politikai foglalkozást.

Velük ment az én politikai helyettesem is, Mikola Szoldatenko.

— Átmegyek egy kis tapasztalatcserére — szólt oda felém kimenet, de úgy, hogy a vendéglátó parancsnok és komisszárja is hallja.

— Természetes — mondta beleegyezően a tábornok. — Menjen csak, ez közös ügy.

Örültem Mikola kezdeményezésének: először is azért, mert itt valóban volt mit tanulnia, másodszor pedig, mert ezzel némileg enyhítette azt a kelletlen hangulatot, amit kérésük megtagadása okozott.

Több, mint egy óra hosszat tárgyaltunk Fjodorovval. A tárgyalást e szavakkal zárta le:

— Nos hát kedves szomszédaim, miután megtöltekeztünk lelki táplálékkal, töltekezzünk meg most testi táplálékkal is.

— Malasztból nem élünk meg — dörmögött közbe az egyik zászlóaljparancsnok, erős, széles vállú, feketére cserzett irhabundájú férfi.

— Szívesen látom önöket ebédre — invitált a tábornok.

A törzs ebédlőjének asztalán ukrán levesestálban krumpli gőzölgött. Egy telt keblű nő szolgált fel, aki egy üvegben valami zavaros színű folyadékot hozott.

— Harci barátságunkra! Sok sikert! — mondta el rövid tósztját a házigazda.

Behozták a második fogást.

— Szeretik a galuskát? Csernyigovi módra készült — kínálta körbe a telt keblű nő.

— Micsoda szakácsnő! Micsoda galuskák! — dünnyögte Mikola Szoldatenko elégedetten.

Druzsinyin úgy látszik félrenyelt, s ahogy köhögött, teljes erejéből a lábamra lépett a csizmája sarkával. Huncutul csillogott a szeme, miközben én a csillagokat láttam, mert akkorát taposott a tyúkszememre.

— Nem valami híres diplomata a te komisszárod — kuncogta.

Nekem is fölöttébb ízlett a csernigovi galuska, és tetszett a szemrevaló szakácsnő, de aztán bosszankodtam Mikola tapintatlansága miatt.

Különben minden rendjén zajlott le. Jót ettünk, ittunk. Ott is éjszakáztunk.

Sebtében bekapott reggeli után kora hajnalban indultunk vissza.

A pár napos hóesést hirtelen heves szélvihar váltotta fel: A kékesszürke égbolt alacsonyan lógott felettünk, a fenyőborította dombok feketére csipkézték az ég alját; a felleget tépett repedésein bármelyik pillanatban lezúdulni készült a gémberítő erdőháti ólmos eső.

A fehéren világító nyírfaerdők mögött koromfeketének látszott az ég, mintha ott messze nyugaton aszfaltot főztek volna irdatlan égi üstökben. A fagyos szánutak világító fehérsége kifakult. A hó megkásásodott, olyannak tűnt, mint a nedves vatta.

— Tönkreteszi ez az idő a szánutat — dörmögte bele a sötétségbe Vászja.

— Hát igen. Két-három nap és ez a nyugat-európai kultúrszél olyan sarat dagaszt, hogy térdig gázolhatunk benne — állapította meg a törzsnél immár végleg berendezett felcserpartizán, Szokol. A lovának, amit délcegen megül, a feje szinte belelóg a szánba, a vállunk közé. Ő meg Vászja Korobko a szán mögött dideregve ügetnek.

— A mocsárban még meg sem kötött a fagy — szólalt meg lehangoltan Vojcehovics. — Most mutasd meg, mit tudsz, doni kozák! Ma éjszaka már Sztohodon túl kell lennünk.

És amíg Szása Kozsenkov ügetésre nógatja lovait, mi útközben, a mellettünk sorra elsuhanó ezüstös fenyők, nyír- és nyárfák között megbeszéljük tapasztalatainkat.

— A politikai munkát jól megszervezték — állapítja meg Szoldatenko. — Az alegységeknél is rend van. Úgy élnek, mint a laktanyában.

— Tanulj te is belőle, komisszár! — biztatja nevetve a törzs főnöke.

— Tanulok is. Mindent érdemes megtanulni, ami jó. Ez világos — jelenti ki Mikola. — Hát a harci és az alaki kiképzés milyen náluk, parancsnok elvtárs?

— Ami a robbantás technikáját illeti, azzal is gyengébben állunk mi, mint ők — ismeri be Vojcehovics.

— Kár, hogy nem hoztuk magunkkal Kalnyickij műszaki századost — vetettem közbe. — Tanulhatott volna ő is tőlük.

— Talán még elküldhetjük — kockáztatta meg Szoldatenko.

— Azt már nem. Ezt a lehetőséget elszalasztottuk. Ma éjszaka túl kell jutnunk Sztohodon.

— De hiszen még ki se küldtük a felderítőket — kapott észbe Vojcehovics.

— Már késő.

— Abban reménykedtem, hogy Fjodorovéknál megtudok mindent, ami bennünket érdekel, s akkor a felderítőket csak az adatok ellenőrzése végett kell kiküldenünk. De sajnos, gyenge a felderítő szolgálatuk. Még azt sem tudják, hogy a Sztohod mögött milyen ellenséges erők vannak. „Banditák vannak ott is" — ennyit mondtak. De hogy hol, mennyi, honnan közelíthetők meg, arról már fogalmuk sincs. Úgy, hogy igyekezned kell, Kozsenkov komám. Indulás előtt két-három órával ki kell küldenem a saját felderítőinket Sztohod mögé.

Hirtelen megfogta Kozsenkov kezét:

— Állj. Lépést.

A szán futása meglassúdott.

— Idehallgass, doktor. És te is, Vászja — mondta a törzs főnöke. — Vágtassatok előre. Riadóztassátok a felderítő századot s várjon minket a falu nyugati kijáratánál.

Fél perc múlva már ismét repült a szánunk az olvadó havon, előttünk pedig az apró termetű erdőháti lovak, nyergükben a felcserrel meg a barátjával. A törzs főnöke fellélegzett.

— Nyerünk egy fél órát — mondta, azzal fölhajtotta gallérját, és nekidöntötte hátát a langyos szélnek. — Elvesztettél egy

napot, s most egy fél órán akarod behozni — jegyezte meg Mikola.

De Vojcehovics nem is felelt rá.

Ahogy így beszélgettünk szomszédainkról, lassan kezdtük felismerni azokat az okokat, amelyek a mi frissiben alakult magasabbegységünk felderítőmunkájának hiányosságait előidézték. Rájöttünk, hogy olyan területen, ahol nacionalista bandák garázdálkodnak, semmiképpen se boldogulhatnak kisebb partizáncsoportok. Az ilyen kis csoportokat ugyanis a helyi viszonyokkal ismerős és besúgórendszert is kiépített nacionalista bandák könnyűszerrel elintézték. Az osztálygyűlöleten kívül az a törekvés is hajtotta őket, hogy új mintájú szovjet géppisztolyokkal szereljék fel magukat.

— Ismerjük mi jól ezt a fajtát — fordult Vojcehovics Mikolához. — De azért alaposan fel kell készülnünk ellenük.

— Hát ami igaz, az igaz — hagyta helyben Szoldatenko.

Alighogy megérkeztünk, máris erős felderítő csoportokat indítottunk útba a Sztohod mögé: Szása Lenkin lovas osztagát és három századot.

Tudtuk jól, hogy ilyen erős felderítő osztag nem térhet ki a harc elől. Az éjszaka közepe táján azonban, amikor oszlopunk éle már átkelt a Sztohodon és a környező tanyákon, megpillantottuk felderítőink irányjelző tüzeit, kiderült, hogy Fjodorovék túlbecsülték a Sztohod mögött levő ellenséges erőket. Lovas felderítőink egyetlen puskalövés nélkül nyomultak előre, gyalogos századaink pedig reggelre elfoglalták Licsinye községet, ahonnan egy kisebb banda az erdőbe menekült.

— Véget ért a tétlen élet! Ez már a mi területünk, kiértünk a partizán-birodalomból — rikkantotta Brajko, és megsarkantyúzta lovát.

Bizony, a „bácsik országa" mögöttünk maradt. Lassan elcsöndesedtek az emberek, a lovak se nyerítettek már, a szekerek se nyikorogtak. Mindenki érezte, hogy megváltoztak a körülmények.

Már régen megvirradt. A szolgálatvezetők és az alegységek parancsnokai kérdőn tekintettek elöljáró parancsnokaikra: messze van-e még a pihenő helye? Mégse álltunk meg, hanem

elhatároztuk, hogy tovább menetelünk. Ugyanis könnyen előfordulhatott volna, hogy a fasisztákkal együttműködő nacionalista bandák nyakunkra küldik a repülőket. Meg aztán az idő is...

Az olvadást havazás váltotta fel. Odaszegődtem az egyik századhoz és egy gondosan felmálházott szán mögött lovagoltam. Egyenletesen, nyugodtan haladtunk. Az átvirrasztott éjszaka után elengedtem a szárat és elbóbiskoltam. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy két német sátorlapba burkolózott partizán vitatkozik egymással ingerült hangon. A kocsis leugrik az ülésről, menetközben megigazítja a baloldalon lecsúszott istrángot és így zsörtölődik a szánon ülőkkel:

— Elég már, elvtársak ebből a nyavalygásból. Ahogy lesz, úgy lesz... Nem kell előre töprengeni...

Ez a friss és erős hang felkeltette a figyelmemet. Az előttünk álló nehézségektől, a magasabbegység feladatáról és végrehajtásáról folyt a szó. A kocsis így folytatta:

— Nem vagyunk mi már mai csirkék, szereztünk mi elég tapasztalatot. És gondoskodtak is rólunk, istennek hála. Mekkora szekérkaravánnal utazunk! Úgy ülök a lőszeres ládán, mint valami kemencén. Nem kell takarékoskodni. Jók a fegyvereink is. A komisszár mesélte, hogy a kijevi munkások ágyút adtak nekünk ajándékba. És miért? Mert a nép tudja, hogy bennünk erő rejlik.

— Erő, erő. Majd úgy járunk ezzel is, mint az egyszeri ember.

— Ez a parancsnokok dolga. Főjön az ő fejük.

— Egyelőre jól vezetnek bennünket. Előre, nyugat felé. Csakhát hol lyukadunk ki?...

— Úgy beszéltek, mint az újoncok.

— Ne taníts te engem. Az újoncok a felét sem értik annak, ami körülöttünk történik, nekünk meg már benőtt a fejünk lágya. És ezért nem is vagyunk begyulladva. Csak azt fontolgatjuk, hogy juthatnánk minél kényelmesebben nyugatra. Meg aztán a komisszár ügye sincs elintézve. Hogy miért nem erősítik meg Mikolát ebben a tisztségében, meg nem foghatom. Pedig nekünk ő megfelel...

— Tudod is te, hogy ki felel meg neked. A komisszárság

nem csak egyszerű foglalkozás. Ez, testvér, több annál. Hiába lenne a te zsebedben a kinevezés, ha egyszer mégis Mikolához futkosnak a bajaikkal, mint valami doktorhoz. És jól teszik, hogy hozzá futkosnak. Én például direkt hányingert kapok, ha erre a német zubbonyodra nézek. Úgy gubbasztasz benne, mint valami varjú. Különben bánom is én, mit húzol magadra.

— Pedig én is kommunista vagyok, akárcsak ő.

— És én talán nem? Hogy a kitüntetési javaslatokat ki fogja elkészíteni, azt egyelőre nem tudjuk, de hogy a legnehezebb harcokban ki fog velünk együtt küzdeni, azt igen!

— De nagy hadvezérek vagytok! — A hajtó ismét leugrott a szánról, majd miután felült a lőszeres ládára, és betakarózott, odasúgta a vitatkozóknak:

— A parancsnok a szán mögött jön. Ti meg károgtok itten, mint varjak eső előtt... — Aztán rám nézett, és mint aki csak most vesz észre, mintegy társait mentegetve, így szólt hozzám:

— Ne vegye rossznéven, parancsnok elvtárs, de olyanok ezek, mint vizsla a vadászat előtt.

— Már miért venném rossznéven? — feleltem vidáman. — Az lenne a baj, ha semmivel se törődnének.

Azzal megsarkantyúztam lovamat és előrevágtattam. A szánokon hármasával-ötösével ültek az emberek; mindegyik egy kis harci kollektíva! És mindegyik gondolkozott; ha a maga szerény módján is, de gondolkozott. És mindez válasz volt arra, ami már jó néhány napja nyugtalanított: milyen az emberek erkölcsi-politikai állapota?

Megkerestem a szánt, amelyikről Mikola hosszú lábai lógtak le. A kis erdei szánok Szoldatenkónak kicsik voltak.

— Te is szólhattál volna a lábaidnak, hogy ne nőjenek tovább — szólítottam meg tréfálkozva, miközben leszálltam a lóról.

— Még szólhatok.

Mikola elnyújtózva ült, lábát kidugta a kas fonatain. Mellételepedtem, és elmeséltem neki az akaratlanul is kihallgatott beszélgetést.

— Beszélnek rólam még mást is — nevetett Mikola.

— Mit?

— Hát ezt, azt. Ami a politikai munkát illeti — ez bizony

menetközben nehéz dolog. Erről jut eszembe: kapok Komszomol-szervezőt magam mellé?

— Kapsz, Misa Androszovot.

Mikola megvakarta a tarkóját.

— Van itt egy kislány is... Nagya Ciganko. Bár...

— Mi bár?

— Bár ő a lovassághoz kérezkedett. Pedig jó komszomolista.

Ekkor lövöldözést hallottam elölről, s ez megszakította beszélgetésünket. Ismét lóra ültem, politikai helyettesem pedig az oldalbiztosítókhoz sietett a friss hóban.

Jó ötszáz méterről visszanéztem. Úgy ballagott a hóban a magas, szikár, hallgatag Mikola, mint valami daru.

Minél nyugatabbra jutottunk a Sztohodtól, annál gyakoriabbá váltak a rövid tűzharcok. Menyci községben szabályos harcot vívtunk. A küzdelem rövid volt, mint a nyári zivatar. Az oszlop tovább ment, meg sem állt. A zászlóaljparancsnokok — Kulbaka, Brajko, Tokar, Szergyuk — időnként megjelentek a törzsnél és különféle helyi összecsapásokról jelentettek.

— Mi a véleményed — kérdeztem Vojcehovicstól.

— Zavaros a helyzet. Csak úgy feleselgetünk egymásnak messziről. Az ellenség gyáva. Fél a közelharctól. De ha ez továbbra is így megy, mozgásunk lefékeződik.

Igaza volt. Ezek a csetepaték felőrölték a partizánok erejét. Mivel egyre nagyobb és egyre erősebb egységeket kellett előreküldeni, csapataink ereje szétforgácsolódott.

— Négyórás pihenőt kellene tartani — javasolta Vászja.

— Hol?

— Van itt a térképen egy tanya. Tíz kilométernyire a vasútvonaltól.

— Helyes.

Öt percig hallgatagon siklottunk tovább. Töprengtünk.

— Hát igen, ez az ukrán nacionalisták terepe — szólalt meg Szemjon Tutucsenko.

— Vagyis a fasiszták által szított ellenforradalomé — helyesbített Tokar zászlóaljparancsnok.

— Régen Petljura hordái garázdálkodtak itt — fűzte tovább a szót Szergyuk.

— Meg az ötödik hadoszlop — vélte Petya Brajko.

— Meg Mahno — emelte fel az ujját Kulbaka.

— Nem is szólva a Vatikánról — vette át megint a szót Tutucsenko.

— Meg a Gestapóról, amelyik a lengyelek és az ukránok között visszavonást szít — elegyedett közbe Vojcehovics.

— Meg aztán a mi hibáinkról, amit elkövettünk — mondta az örökké kritizáló Zsmurkin alezredes, hírszerzőink parancsnoka.

— Van itt még annyi ellenség, hogy nem győzi az ember tíz ujján előszámlálni — elégedetlenkedett Kulbaka.

— Nem is szólva arról — mondtam közömbösen —, hogy ahol ilyen bandák vannak, ott nincsenek fasiszta csapatok.

Erre mindenki elnevette magát.

— Hát ez nekünk kedvez — örvendezett Kulbaka.

Ez annyira nyilvánvaló volt, hogy senki sem szólt közbe. De azért én tovább beszéltem:

— Igaz, hogy eleinte több gondja lesz a felderítésünknek, viszont jól haladunk. Hány kilométernyire is vagyunk Sztohodtól?

— Negyvenre.

És közel-távolban egyetlen nagy német helyőrség sincsen. Se előttünk, se mögöttünk.

Amint később kiderült, ez a megállapításom nem volt a leghelytállóbb.

15.

Másnap éjszaka átléptük a kovel-breszti vasútvonalat. Gyönyörű sudár fenyők hevertek kivágva a vasútvonal két oldalán, mint temetetlen hullák egy csatatéren.

— Így védik ezek az átkozott fasiszták a vasútvonalat a diverzánsok ellen. Látszik, hogy sokat dolgoztak itt Linkov bátyó meg Petya bácsi partizánjai, nem is szólva Fjodorovról — állapította meg Kubalka. — A fene essen ezekbe a fasisztákba, mennyi szép erdőt kivágtak.

Felderitőink elfoglalták a vasúti ájárót. Jobbra és balra oldalbiztosítókat küldtünk ki.

Éppen az első alegységek mentek át a töltésen, mikor Breszt felől egy mozdony közeledett vagonnal. Az oldalbiztosítók által elhelyezett akna valamilyen oknál fogva nem robbant fel. Az egyik páncéltörő ágyúból azonban sikerült pár lövést beleereszteni a mozdonyba. A vonat a tehetetlenségi erőnél fogva továbbrobogott.

Ekkor egyik legrégibb aknászunk, Abramov bukkant fel éktelenül káromkodva. Vadul lövöldözött a vonat után, és fejét fogva kiabálta:

— A fenének adták ezeket a „kultúraknákat", hogy a nyavalya törné ki valamennyit! Hát lehet ezekkel partizán módra dolgozni? Hiába mondom: taposóakna kell ide, vagy gyújtózsinór. Nem! Ezek csak savas, meg vibrációs istenharagjával hajlandók dolgozni, és most tessék. Küldje a fészkes fenébe ezeket az „értelmiségi" aknákat, parancsnok elvtárs!

Nevetnem kellett Abramov kifakadásán. Ő még a híres Kursz tanítványa volt, aki 1941-ben aknarobbanás következtében halt meg. De csak kétféle aknát ismert el: a taposóaknát, amely a vonat kerekének nyomására robbant fel, meg azt, amelyet gyújtózsinór segítségével kellett működésbe hozni. Minket viszont elindulásunk előtt a legkülönbözőbb aknákkal láttak el.

Az aknák a régiek voltak: öt-nyolc kilogramm robbanóanyag — a háztartási szappanhoz hasonló, sárgásbarna színű trotil- vagy fémdobozban elhelyezve. Az akna fém- vagy fatestét gumiborítás védte, mivel az ellenség vasútbiztosító alakulatainak őrkutyái a trotil szagát kiszimatolták. Ez ellen védett a gumiköpeny. De jó szolgálatot tett a kutyák szimata ellen az aknára szórt dohány is.

Nem az akna változott tehát. Hanem a gyújtószerkezet. A háború elején az aknászok kézigránát-gyutacsot tettek az aknába. Később kis, a pisztolytöltényhez hasonló, nyomásra működő gyújtókat használtak. Minden valamirevaló aknász tucatszámban hordott ilyeneket a zsebeiben. Ezt a módszert puskavesszők és más fémrudacskák alkalmazása követte; ezeket beledugták az aknába, mégpedig úgy, hogy ha a vonat

tengelye nekiütközött, az akna felrobbant. De használtak grafitot és gyufát is. 1943 elején aztán Sztarinov és más lelkes feltalálók egy sor új gyújtót szerkesztettek: a vibrációs gyújtóban egy acélgömböcskét hozott rezgésbe a sín, s ennek következtében az acélgömb zárta az áramkört. Voltak furfangos szerkezetek, amelyek sav hatására működtek; mágneses és egyéb gyújtók.

Mialatt Abramov egyre mondta a magáét az ilyen meg olyan „kultúr" aknákról, a kilőtt mozdony messze a vasúti átjárótól a Brajko zászlóaljától kiküldött oldalbiztositók közelében megállt. Brajko partizánjai határozottan cselekedtek. Habozás nélkül rárontottak a szerelvényre, amelyen, legnagyobb meglepetésükre, egy árva lelket sem találtak.

De alighogy folytattuk a menetet, újabb vonat zakatolt felénk. A talpraesett Brajkónak sikerült előreszaladnia és aknát helyeznie a sínre. Ezuttal két akna robbant. Ezt a szerelvényt se kísérték katonák. Tehervonat volt, ládákkal megrakva. Az egyiket feszegetni kezdtük, remélve, hogy tán valami titkos szállítmány került a kezünkre. De a ládában csak egy esztergapadot találtunk. A halálra rémült mozdonyvezetőtől és a fékezőktől megtudtuk, hogy a vonat Dnyepropetrovszkból és a Don-medencéből bútort és mindenféle lim-lomot szállított. Nem értünk rá ezzel a kacattal vesződni.

Közeledett az éjfél, nekünk pedig hajnalra már a nyugati Bug folyónál kellett lennünk, vagyis a Szovjetunió nyugati határán. A nyáron Románia és Magyarország határán jártunk. Mennyi gondot, mennyi szenvedést hozott Kovpak legényeinek ez a merész lépés! És most milyen könnyedén értük el a szovjet—lengyel határt.

Utunkba már csak egyetlen falu esik, Kukuriki nevű; tulajdonképpen tanyacsoport. Legalábbis ezt mutatja Vaszilij Alekszandrovics Vojcehovics térképe.

A felderítők meglepő hírt hoztak: Kukuriki községben nagy banderista helyőrség állomásozik. Kellemetlen hír! Vojcehoviccsal az oszlop élére lovagoltunk. A felderítők ugyanis „nyelveket" is hoztak magukkal. Pontosabban a „nyelvek" botlottak bele a felderítőkbe. Vérbeli erdőhátiak voltak: egy ötven körüli paraszt és egy huszonnégy év körüli tejfehér bőrű me-

nyecske. Ünneplőt viseltek: litániáról jöttek. A falu pravoszláv vallású lakossága vízkereszt ünnepét ülte. A paraszt meg a menye szentelt sonkát, kolbászt, kalácsot, miegymást vitt hazafelé, még búzalisztet, diót és mézet is. A felderítők mármár útjukra engedték őket, amikor az akkurátus Kulbaka a biztonság kedvéért odaült a lány mellé, s miközben ebben a határszéli dialektusban beszélgetett vele, átkutatta a szalmát és talált is benne egy német puskát. Tovább kotorászva, előkerült egy osztrák Mannlicher is. Most már aztán igazán fülön kellett fogni a parasztot! Minden különösebb teketóriázás nélkül elmondta, hogy Kukurikiben egy egész banderista „kureny" tanyázik.

— Mi az, hogy „kureny"? — tudakozódott David Bakradze Kulbakától.

— Hát olyan ezredféle — magyarázta Petro Leontyevics.

— Tyűha! — füttyentett Bakradze. Más zászlóaljparancsnokok is odajöttek; a paraszt rögtön látta, hogy ennek fele se tréfa. Mindent elmondott, azt is, hogy a díszes társaság vezetősége javában lakomázik. Ajánlkozott, hogy ő majd elvezet minket oda.

— Hát ez rendben volna. El ne engedjétek! — dörmögte Mikola.

— Elég lenne menet közben megrohanni a falut — vetettem oda kicsit elhamarkodottan a törzs parancsnokának.

— Könnyen elkaphatjátok az egész törzset is egy füst alatt — jött tűzbe az öreg. — Csak a mi fiainkat ne bántsátok. Én magam vezetlek el titeket a „kureny" főhadiszállására. A fiúk nem bűnösök, bevonultatták őket. Alig egy hete. Elég, ha elkapjátok a törzsnek a frakkját, a többi már megy magától. A mi fiaink mind beállnak hozzátok szovjet partizánnak. Önként. Isten látja a lelkemet.

Sehogy se tetszett nekem ez a nagy átalakulás. Odaültem az öreg mellé, és keményen, áthatóan a szemébe néztem:

— A fegyvert honnan szerezted?

— Hát onnan — vágta rá a paraszt.

— Kitől?

— Hát a fiamtól, Vaszilijtól. Ő a felesége — mutatott a menyecskére.

— Hol a fiad?

— Hát ottan, a „kurenyban". — Azzal a fülemhez hajolt, és úgy súgta: — Hajnalban megszökik onnan az én Vaszilij fiam. Találkoztunk vele a kertekalján. „Ha majd jól berúgnak — azt mondta —, én meglépek tőlük."

— S mit ér a szökés fegyvertelenül? — kérdezte hitetlenkedve Kulbaka.

— Van neki pisztolya is. El akartam emelni egy német géppisztolyt is. Ha hiszitek, hát hiszitek, ha nem, majd meglátjátok a magatok szemével.

Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy azonnal rajtaütünk Kukurikin. Bakradze százada ment elől. Ő vette maga mellé az öreget, mint vezetőt.

— Csak az én Vaszilijemet agyon ne lőjék — kérlelte a szálfa termetű Bakradzét a menyecske. — Hiszen ő magától is szovjet partizánnak akart menni.

— Egyet se félj, galambom — vigasztalta Bakradze, s közben úgy bele talált feledkezni a szemébe, hogy az asszony egészen elpirult. — Hozzánk kerül a te Vaszilijed.

A rajtaütés sikerült. Bakradze a maga századával meg a kiegészítésképpen melléadott két szakasszal bekerítette a banderista törzs hadiszállását és, ahogyan az öreg mondotta, egy füst alatt elkapta az egész bandát.

Ez volt az első zászlóalj első vállalkozása; ennek az alegységnek a parancsnoki tisztét Platon Voronykónak szántuk, de most mégis úgy döntöttünk, hogy Bakradzére bízzuk a zászlóaljat.

— Hát ez rendben volna — mondja Vojcehovics az ütközet után.

— Bizony rendben — helyeseltem neki. — Megvan már a törzsfőnök is, mégpedig Berezsnoj. A komisszár pedig a magyar Tóth lesz.

— Megírjam a parancsot?

— Légy egy kis türelemmel. Azzal még várhatsz.

Már hajnalodott, mire az egész oszlop elhelyezkedett a terebélyes falubán. A törzs épületében a hadizsákmányt vettük

számba, foglyokat hallgattunk ki. Robert Klein valósággal rémületbe ejtette a banderistákat azzal, hogy az orosz beszédről hirtelen németre váltott át. Csak az ukrán nyelvvel nem boldogult sehogy se.

Mivel ennek a kulákfészeknek a kifüstölése nem ment lövöldözés és kézigránátok nélkül, sok olyan ukrán paraszt, aki ludasnak érezte magát valamiben, köd előttem, köd utánam, eltűnt: bevették magukat az erdőbe, amelynek minden zegétzugát úgy ismerték, mint a tenyerüket. Szétszaladtak, mint az egerek az égő szénaboglyából.

Néhányan közülük párórás barangolás után megszimatolták, kik vagyunk és honnan jöttünk, és egyesével-kettesével kezdtek visszaszállingózni. Kióvakodtak az erdő szegélyére, és onnan integettek puskákra meg póznákra aggatott sapkákkal.

Nagyobbik részük azonban még az éjszaka folyamán egy puskalövés nélkül megadta magát. Ezek közül sokan valóban őszintén kijelentették, hogy szívesen beállnának hozzánk partizánnak. Ez persze számunkra kétes öröm volt. Megbeszéltük a dolgot a politikai helyettessel, valamint a zászlóaljparancsnokokkal, és úgy döntöttünk, hogy csak a legbelevalóbbakat visszük el magunkkal. A többit hazaengedtük és segítettünk nekik, hogy helyi partizáncsoportot szervezzenek a szemrevaló menyecske férjének, Vaszilijnak vezetésével, akinek életéért az asszony úgy könyörgött Davidnak.

Ezt a legényt maga Bakradze vezette a menyecskéhez.

— Köszönöm szépen, nagyságos elvtárs úr — hajolt az asszony itteni szokás szerint Bakradze kezére, hogy megcsókolja.

— Azt már nem, kedvesem — kapta el kezét Bakradze —, csak apádnak, anyádnak csókolhatsz kezet. Senki másnak. De ha már annyira csókos kedved van, hát akkor az arcomra, vagy a szájamra nyomj egyet, ha a te Vaszilijednek nincs ellene kifogása.

A menyecske kérdőn nézett az urára. Az töprengve, megfontoltan engedte meg:

— Nézd Marina, ha egyszer náluk ez a szokás... Úgyis velük együtt akarjuk építeni a szovjet életet...

Marina nagy szemérmesen közelebb lépett a grúz parancsnokhoz, de aztán megtorpant.

— Nem érsz föl hozzám, galambom? Hát ami azt illeti, én is le tudok hajolni.

Erre megcsókolta Bakradzét az asszony, s nyomban utána az urához futott...

A zsákmány között volt néhány géppuska is. Ha nincs az a véletlen találkozásunk ezzel a fiatalasszonnyal meg az apósával, akkor nem hullik olyan könnyűszerrel az ölünkbe ez az erdőháti vidék, melynek egyszerű népét mindenáron szovjetellenes tevékenységre akarták felhasználni.

Másfajta zsákmányt is szereztünk: a géppuskákon kívül vagy kétszáz puskát, telefonkészülékeket, élelmet és katonai felszerelést. Találtunk térképeket és hivatalos iratokat is. Továbbá két ukrán betűs és egy latin betűs írógépet. Meg öt darab varrógépet, egy kézi- és négy szabászvarrógépet.

— Barátom, olyan hadtápjuk volt ezeknek, mint egy valóságos ezrednek — nevette a készletet az egyik partizán.

A zsákmányolt iratok közül az egyik különös figyelmet érdemelt. A banderista csapatok főparancsnokának, Klim Szavurnak a parancsa volt ez, amelyben közölte alárendeltjeivel, hogy a szovjet csapatoknak Nyugat-Ukrajna területére való lépése miatt kénytelen átszervezni a közigazgatást. Nyugat-Ukrajnát négy hadműveleti körzetre osztotta, s azok élére egy egy tábornokot, illetve ezredest nevezett ki. Kukuriki és környéke az erdőháti körzethez tartozott. A körzet parancsnoka Goncsarenko ezredes volt. Ő rendelte el a férfi lakosság erőszakos mozgósítását.

— Ezen a „kurenyen" kívül, ami különben mindössze pár napig működött Kukurikiben, semmiféle más ellenséges alakulat nincsen Koveltól északra — jelentette Zsmurkin alezredes, aki Robert Kleinnel együtt jött, és most éppen egy nagy csomó papírt tartott a kezében.

— Honnan tudja? Talán volt Kovelben? — kérdeztem.

— Dehogy. Hírszerzőink jelentették — nézett rám megdöbbenten.

— A hírszerzők szerint itt se volt senki. S ha nincs ez a véletlen...

— Esetleg körülnézhetek Kovelben — ajánlkozott Robert Klein.

— Magára itt sokkal fontosabb feladatok várnak.

— Ezekben az iratokban egy „ördögfiókák" elnevezésű különleges alakulat kiképzőiskolájáról is említés történik — folytatta Zsmurkin. — Arról azonban nincsenek adatok, hogy hol és milyen létszámmal működnek ezek az ördögfiókák.

— Ez érdekes. Akkor erre kell összpontosítani a felderítőink figyelmét. Mi van még?

— Egy végrehajtási utasítás a parancshoz. Maga Goncsarenko írta alá.

Már volt alkalmam tanulmányozni ezt az utasítást. Olyasféle zűrzavaros írás ez, mint a Mein Kampf. Amolyan értekező önéletrajz; Goncsarenko Klim Szavurnak, a főparancsnoknak ajánlotta. Egykor tizedes volt a lengyel hadseregben, és ott áttért a katolikus hitre. Alig hogy szovjet uralom alá került Nyugat-Ukrajna, máris ötventagú bandát szervezett és bevette magát az erdőkbe. Erdei „hőstetteiről" írásban is eldicsekedett: három falusi tanácselnököt, számos aktivistát és nyugat-ukrajnai parasztot ölt meg sajátkezűleg. Igazán azonban csak 1941 őszén virradt fel neki, amikor az SS parancsára szovjet hadifoglyokat lőtt halomra az országúton, szovjet tisztek asszonyait és gyermekeit kínozta halálra és száz meg száz zsidót pusztított el. 1943-tól kezdve ez az egykori lengyel tizedes, lengyeleket kezdett lemészárolni a volinszki és rovnoi Gestapo utasítására. Mint minden renegát, ő is kéjjel gyilkolta a katolikusokat, azokat a katolikusokat, akiknek vallására annak idején karrierizmusból áttért. A fasiszta kormányzat azt remélte, hogy ilyen nacionalista és vallási belvillongásokkal elterelheti a lakosság figyelmét a Hitler-ellenes háborúról. Ilyen körülmények között keresve sem találhattak volna jobb társat, mint Goncsarenkót, aki különben Rudóknak, Csernij Kruknak, Grimaljónak és Beda atamánnak is nevezte magát.

Undorodva olvastam ezt a zsivány-katekizmust és már éppen félre akartam hajítani, amikor Zsmurkin egy érdekes pontra hivta fel a figyelmemet, mégpedig Klim Szavur taktikájára. Goncsarenko ugyanis a főparancsnok személyes utasítására hivatkozva, azt tanácsolta bandítáinak, hogy „a Nyugat-Ukrajnába bevonuló Vörös Hadsereg csapataival kerülni kell a harcot".

— Úgy látszik, nem nagyon bíznak saját erejükben — jegyezte meg nevetve Zsmurkin. — De nézzük tovább: „Amikor aztán a hadsereg tovább nyomul nyugat felé, hátba kell támadni. A szovjet partizánokkal viszont a legkönyörtelenebbül le kell számolni."

— Tovább! Tovább! — kiáltott fel Klein, valami számomra érthetetlen izgatottsággal.

„A partizánokat már külsejükről is könnyű megkülönböztetni. A hadsereg egyenruhát, rangjelzéseket visel, a partizánok viszont csak vöröspántlikás sapkát..."

— Menjünk át a törzshöz, elvtársak — javasoltam Zsmurkinnak és Kleinnek. — Ezt jól meg kell rágni.

A törzs már a további menet tervén dolgozott.

— Délnek kell fordulnunk — dünnyögte Vojcehovics a térkép mellett. — Elég volt a toronyirányba menetelésből. De elég ám — ismételgette, miközben a körzőjével méricskélt. — Most már lóugrások következnek... Sakk!... azaz, hogy katonai nyelven fejezzem ki magam, egy ugrás — és máris Vlagyimir Volinszk alatt termünk. Igaz? — nézett rám kérdően.

— Mit akarsz ezzel mondani? — adtam vissza a kérdést.

Erre rámcsodálkozott, és nem szólt semmit.

Értettem ebből a hallgatásból. Mert mi is a helyzet? Több mint kétszázötven kilométert tettünk meg nyugat felé. A Koroszteny—Szárni—Kovel—Lublin vasútvonaltól északra haladtunk. Kijutottunk a nyugati Bughoz. Harminc kilométerre tőlünk már Lengyelország van, vagy ahogy az 1939 után kiadott német térképek nevezik, „német felségterület".

S ezen bizony volt mit gondolkozni.

Mert eddig a törzsnek úgyszólván semmi más tennivalója nem volt, mint a menet gondos megszervezése és biztosítása. Figyelembe kellett venni az ellenség szándékát, helyőrségeit, közlekedési lehetőségeit és légierejét, más alakulatok hollétét, és azt, hogy számíthatunk-e a segítségükre vagy szükségük van-e a támogatásunkra; számba kellett vennie a nappalok és éjszakák hosszát: mennyi időnk van a menetelésre sötétben és mennyi a pihenésre vagy a harcra nappal; tájékozódnia kellett az időjárás felől: esőt várhatunk-e vagy havat, olvadást-e vagy fagyot; végül tekintetbe kellett vennie a lakosság

rokon- vagy ellenszenvét. Ez volt minden. Így tettünk meg Olevszktől idáig tizenegy menetnap alatt kettőszázötven kilométert.

Egész sor bonyulult és tisztázatlan probléma várt megoldásra. A Bug túlsó partján Lengyelország van s ez már a magasabb politika területe. Különben a lengyelországi helyzetről még tavaly tájékozódtunk. A Knyaz-tó körüli harcok idején, 1943 elején járt nálunk a lengyel földalatti mozgalom képviselője, név szerint Robert Satanovsky. Tőle hallottam először arról, hogy Kovel és Zamoszty környékén is jelentős lengyel partizántevékenység folyik. Mozgalmuk nacionalista volt ugyan, de tagjai hazájuk felszabadításáért harcoltak. Satanovszky együttműködésüket is felajánlotta, és közölte, hogy ezer lengyel hazafit azonnal fel tudna fegyverezni. Ezenkívül találkoztunk egy lengyel ezredessel is valahol a belorusszijai erdőháton, a pinszki mocsarak környékén. Nagybajuszú bácsi volt, tipikus Pilsudszky-korabeli törzstiszt. Rettentően hencegett, hogy így meg úgy, majd kibabrálnak ők a svábokkal. Fantasztikus számokkal dobálódzott. Ez az ezredes nem tetszett nekünk, annál is kevésbé, mert földalatti csapatai egy ifjú parancsnoknő szép szemének igézetében állottak, aki pedig velejéig cselszövő természetű volt. Mi ettől nem estünk hasra, úgy határoztunk, hogy nem tartunk velük kapcsolatot.

De ez a Satanovsky már tetszett nekünk. Fegyverrel és tanácsokkal támogattuk őt, és további segítségünkről is biztosítottuk. De nem élt vele.

— Alighanem Szaburov kaparintotta meg őket — vélte kárpáti portyánk előtt Rudnyev. — Ő nagyon szereti az ilyen diplomáciai kapcsolatokat szőni-fonni.

Volt aztán még egy futó találkozásunk egy lengyel partizánosztaggal valahol Halics környékén, a Dnyeszter partján, mikor visszafelé jöttünk a Kárpátokból. De ezen túlmenőleg: a mi alakulatunkban sok olyan harcos akadt, akik azelőtt német koncentrációs táborokban sinylődtek, onnan szöktek meg és gyalogosan barangolták be fél Európát. Ezek Lengyelországon is keresztülvándoroltak. Tőlük is sokat tudtunk meg Lengyelországról.

Így hát nagyjából eléggé pontos képünk volt a Bug és a

Visztula túlpartjáról. Illetve: ha nem is pontos, sőt egyes részleteiben ellentmondásos, tehát konkrét harcászati elhatározások meghozatalára nem alkalmas, mégis, ahhoz elegendő, hogy megállapítsuk: a Bug mögött kedvező a helyzet a partizántevékenységre.

És mégis, most itt az ország határán megálltunk. A lengyelek németgyűlölete kétségkívüli. De ez még nem elég ok arra, hogy egyik napról a másikra átkeljünk a Bugon.

És azt is el kellett döntenünk, hogy hol harcoljunk: az erdőben, vagy a nyílt terepen.

Persze, tudtam én azt, hogy van egy harmadik lehetőség is, s ez már régen ott kóválygott a fejemben, csakhogy ettől a közlegénytől a parancsnokig valamennyien irtóztunk. S ez: a hegyi harc. A Kárpátok óta ebből elegünk volt.

Tehát akkor: erdő, vagy nyílt terep? Mikor ezt a két szót kiejtettük — (tapintatosan hallgatva a harmadikról) — nemcsak a földrajzi értelmükre gondoltunk. Az erdő és a nyílt terep a „partizánstratégia" és a belőle eredő taktika elemei voltak. A legtöbb nagy partizánalakulat, főleg azok, amelyek 1943-tól kezdve gombamódra szaporodtak, az úgynevezett erdei harcmodort választotta. A partizánmozgalom ukrajnai törzse viszont az összes partizánegységeket délre irányította. Felvilágosító munkával, meggyőzéssel és parancsokkal sikerült is 1943 nyarán néhány egységet a kijev-koveli vasútvonaltól délre eső területekre is átcsoportosítani. Ezek ott bizonyos sikereket is elértek. Délebbre azonban nem mentek. A kijev-rovnói műúttól északra harcoltak. Ettől a vonaltól délre csak Oduhi tanító csapatai működtek (Sepetovka környékén), meg Sukajev, a bátor partizánvezér legényei. A portyázó magasabbegységek körül csak kettő indult el dél felé: Melnyik ezredesé Proszkurov-Vinnyica körzetébe, Kovpaké pedig a Kárpátokba. Valahol Znamjonka alatt is működött egy alakulat, ezt Szkirdoj, a kirovográdi pártbizottság titkára vezette. Végül Korszuny és Cserkasz környékén Szivoron egysége harcolt.

Ez az emberileg tökéletesen érthető erdőbe húzódás furcsa következményekkel járt. Két moldvai partizán magasabbegység például Gorodnyica környékén, Moldva határától 500—600 kilométerre tanyázott.

Melnyik ezredes partizánjai és mi, kovpakisták büszkék voltunk arra, hogy oda is eljutottunk, ahova mások eddig nem merészkedtek. Bennünket valóban joggal neveztek nemcsak erdei, hanem pusztai partizánoknak is. Hiszen Melnyik Zsmerinkáig jutott el, Kovpak pedig a Kárpátokban járt. Hiába köpte a markát Hitler meg Himmler, egyik alakulatot se tudta megsemmisíteni.

Ha a szokásos katonai számvetéssel, az erőviszonyok alapján mérlegeltük volna a vereség valószínűségét, akkor a partizánalakulat megsemmisülésének lehetősége egy a tízhez, sőt, a Kárpátokban egy a hatvanhoz lett volna. A mi esetünkben azonban nem vált be a matematika. Ez már a háború algebrája volt, amelyben a szovjet nép hazaszeretete volt a legfontosabb tényező.

Még valaki portyázott délen: Naumov százados. 1942—43 telén ő hajtotta végre az első nagyszabású portyát a sztyeppén. Könnyű lovasságával beszáguldotta Poltava, Dnyepropetrovszk, Odessza, Kirovográd, Vinnyica és Zsitomir környékét és a portyáról tábornokként tért vissza. Vászja meg én sokat tudtunk erről a portyáról. Csakhogy ez most úgy tűnt számunkra, mint az a kivétel, ami a szabályt erősíti. És ez az iratlan szabály így hangzott: „Nagyobb osztaggal ki ne merészkedj a pusztára!"

A legtöbb alakulat szigorúan ragaszkodott ehhez a szabályhoz. Olyannyira, hogy mindenféle parancsra és tanácsra ezt felelték: „Mi keresnivalónk van nekünk délen? Kovpak nem számít, mert őt végül is a hegyekbe küldték." Naumov sikereiről mélyen hallgattak.

Most 1944 januárjában, második nagyszabású nyugati portyánkon, mi is az erdei taktikához alkalmazkodtunk mindaddig, míg bele nem ütköztünk a „német felségterület" határába. És itt eszünkbe jutott, amit Sztrokacs tábornok kötött a lelkünkre búcsúzóul:

— Bízunk önökben. Önök nyilván nem fognak az erdő önkéntes foglyaivá válni. Melnyiknél és Kovpaknál délebbre eddig még senki sem merészkedett. Ez jusson eszükbe.

— Még szerencse, hogy a hegyeket nem említi — gondoltam akkor elszoruló szívvel.

Ezért néztünk hát most itt, Kukurikiben olyan néma töprengéssel egymásra: Vajon tényleg itt-e az ideje, hogy délnek forduljunk?

A Gorinyon való átkelés óta ma kapcsoltuk be először rádióadónkat. Ez a rádió is amolyan partizánfabrikáció volt. A hadseregben az ilyet már rég kiselejtezték volna.

Ki is használták ezt a körülményt azok a partizánparancsnokok, akik valami olyan parancsot kaptak vagy vártak, amit nem akartak végrehajtani, mivel az más irányú terveiket keresztezte volna. Ilyenkor egész egyszerűen nem kapcsolták be a készüléket. Mi is így cselekedtünk portyánk legelején, mert nem akartuk, hogy bármi föltartson bennünket.

— Nehogy aztán valami váratlan parancsot fogjál nekem. Legjobb lesz, ha négy-öt napra meglógunk az orruk elől, s akkor nem tudják összezavarni a kártyáinkat — mondtam én is a rádiósnak.

Az ráncolta ugyan a homlokát, de aztán hozzálátott, hogy felvegye az összeköttetést.

Az első három napon az én parancsomra nem dolgozott, a következő öt napon pedig azért nem, mert akkor nappal mozogtunk. Menet közben pedig nem dolgoztak a rádiósok. De ma, itt Kukurikiben megpróbáltunk rádióösszeköttetést teremteni.

— No, mi van az éterben, hallasz valamit? — kérdezte Vojcehovics a rádióstól.

— Semmi jó — kacsintott a rádiós. — Mi a parancs? Vétel?

— Nos, mivel a Goriny jó kétszáz kilométerre van innen, azt hiszem, vétel. Nem, parancsnok elvtárs? — kuncogott Vojcehovics.

Határozottan bólintottam és Borzenko jegyezni kezdett. Mi pedig faggatni kezdtük a közben belépett Mikola Szoldatenkot: mi a véleménye Lengyelországról, az erdei vagy pusztai harcmodorról, s arról, hogy forduljunk-e dél felé?

— Kilovagolunk a pusztába? Helyes. Persze jól meg kell gondolni... bizony, ez megfontolandó... Hát ez a rádiós meg mit bùzgólkodik itt? Talán bepaprikázták a fenekét? — A máskor szótlan Szoldatenko újabban feltűnően beszédessé vált. Rá se lehetett ismerni.

— Rádióösszeköttetést keresünk Kijevvel — felelte komoran a törzs parancsnoka.

— Ahá! Nos? Sikerül? — Élénkült meg a politikai helyettes.

— Tizenhét villámtávirat...

— Dörög is ez még, nemcsak villámlik. — Azzal olvasni kezdte a befutó rádiótáviratokat:

„Haladéktalanul induljanak el a portyára Szobicsin községből. Jelentsék, miért halogatják az indulást tizennegyedik napja!" „Csak saját felelősségükre... Mosom kezemet"... —... Tizenhét villámtávirat, valamennyit Szokolenko-Martincsuk ezredes írta alá.

— No nézd csak! Képes kituszkolni bennünket egy ilyen portyára, télvíz idején! Szétszedte az osztagot, most meg sürget bennünket! Ideális elöljáró! — dühöngött Vojcehovics.

— De hiszen nem tehet róla szegény, muszáj volt neki hazaküldenie az „öregeket"! — vettem védelmembe Szokolenko-Martincsukot.

— Te csak ne védjed, parancsnok — vágott közbe Szoldatenko. — Ilyesmiért még a háború előtt is felelősségre vonták az embert.

— El kell kergetni az ilyeneket a törzstől — tüzelt Vojcehovics.

Éreztem, hogy a dolog kezd túlságosan is komolyra fordulni, ezért jónak láttam közbelépni és leszerelni a „törzsellenes" hangulatot.

— Nem úgy van az, barátaim! Nagyon könnyelműen dobálóztok ilyen szavakkal, mint: parancsnokság, törzs. Hogy mi elindulhassunk, ahhoz egy egész sor felsőbb szerv támogatására volt szükség: segítettek a Központi Bizottság titkárai, a frontparancsnok, a hadtápszolgálat, a partizánmozgalom ukrajnai törzse. Ti meg mégis úgy tesztek, mintha a törzs íróasztalainál csupa betűrágó bürokrata ülne. Nem, Mikola, te ezt tulzásba viszed.

— Semmit se viszek tulzásba. És nem tagadom, hogy a felettes parancsnokság igenis, támogat bennünket. De az is igaz, hogy szamarak is ülnek odafönn — heveskedett Vojcehovics.

Hát ami igaz, az igaz, ez az én törzsfőnököm fehér holló volt a maga beosztásában. Ezt őszintén meg is mondtam neki, de

hozzátettem, hogy az ilyen hang nem vezethet jóra. Szemrehányóan nézett rám, aztán elmosolyodott:

— Nem is általában beszélek én törzsről. Eszemben sincs általánosítani. Csak azt mondom, hogy van ott egy nagy szamár...

— Hivatásod becsületét, a törzsbeli tiszteket te így véded?

— Már miért ne? A törzsnél csak okos, tehetséges, becsületes emberek ülhetnek. De sajnos, van köztük egy szamár . . .

— Jól van, jól — csillapítottam, nehogy utóbb is kiderüljön, hogy Szokolenko-Martincsukra gondol.

Csak jóval később, a háború után tudtam meg, hogy ha a párt, a front haditanácsa, Sztrokacs és Kovpak nem segítenek, akkor ez az egy szamár — ahogy Vászja mondotta — elronthatta volna az egész portyánkat.

Jakov Skrjabacs, a 2. moldvai partizándandár parancsnoka így írt erről Moldvai út című könyvében:

„Amikor a térképen kijelöltem a szekérkaraván menetvonalát, eszembe jutott, hogy ezen az erdei folyosón át jelentős katonai egységeket lehet rejtve előrevonni s azokkal meglepetésszerű csapást mérni Kovelre, Luckra, Lvovra, megkerülve a Sepetovka körzetében védő ellenséges csoportosítást. Fel is kerestem Szidor Artyomjevics Kovpakot.

Sokáig jártunk fel-alá Szocicsinben, és a helyzetről beszélgettünk. Kovpak helyeselte tervemet, neki is eszébe jutott már ugyanez és el is indított egy menetoszlopot Ovrucsba. De még valamit javasolt . . . Északon, a pinszki mocsarakban és az Erdőháton Begma, Szaboruv, Ivanov, Zsukov, Taratuta, Rugyin, Mirkovszkij, Satanovsky, Jaremcsuk és mások vezetésével igen sok partizán magasabbegység és osztag működött. Tőlük délre helyezkedtek el az 1. moldvai, a sepetovkai, a kamenyec-podolszki és más egységek. Kovpak szerint az volt most a legfontosabb feladat, hogy ezeket az erőket egyesítsék, partizán hadtestet szervezzenek belőlük, s azt bevessék Szárni, Kovel, Luck térségében, mögötte pedig a vörös hadsereg magasabbegységeit. »Ezzel a partizánosztagok feladata befejeződött, kemény katonai egységet kell belőlük kovácsolni, amelyik képes arra, hogy mélyen benyomuljon az ellenség hátába« — mondotta Kovpak.

E beszélgetés után ebédhez hívtak bennünket. Egy számomra ismeretlen ezredes is ott ült az asztalnál, aki éppen Begma alakulatától jött. Szidor Artyomjevics bemutatott neki: »Ő a mi Skrjabacs szomszédunk.« Az ezredes szótlanul kezet nyújtott, de nem nevezte meg magát.

Ebéd közben Kovpak előadta tervét arról, hogy erős katonai egységeket kell előreküldeni az Erdőhátra, a partizánosztagokat pedig egyesíteni kell.

Egy darabig mindenki hallgatott, aztán megindult a beszélgetés; különböző kérdéseket tettek föl a terv részleteire vonatkozólag. Kovpak minden megjegyzésre figyelt s már éppen ki akarta teregetni a térképet, amikor megszólalt az ezredes.

— Ez az ötlet, Szidor Artyomjevics — vetette oda félvállról — első pillantásra igen tetszetős. Csakhogy nem elég átgondolt, gyakorlatilag kivihetetlen, és ezért szerintem semmi értelme sincs...

— Már hogy az ördögbe ne lenne értelme? — kérdezte Kovpak.

— Hát ezt igen nehéz önnel megértetnem, Szidor Artyomjevics — sóhajtott egyet az ezredes. — Ez külön tudomány, tudja, és annak aki ezt a tudományt nem ismeri, minden egyszerűnek és világosnak látszik.

— Azt akarod ezzel mondani, hogy fajankó vagyok? — nézett Kovpak az ezredesre. — Hogy fogalmam sincs, mi a harcászat?

— Ugyan, Szidor Artyomjevics! Én csupán azt gondoltam, hogy ön nem ismeri a hadtudomány minden ága-bogát, és ezért ilyen nagyméretű feladatok egyszerűen nem valók a magafajta embernek. Ez tudniillik már magasabb stratégia — jelentette ki nagyképűen az ezredes.

Erre Kovpakot is elhagyta a békètűrés. Öklével az asztalra vágott.

— Még ilyet! Kirázom a lelkedet, te! Elvégezted az akadémiát, aztán itt hízlalod a fenekedet a törzsnél. Mi meg harcolunk azalatt... és még te merészelsz stratégiáról szónokolni?

— De kérem, Szidor Artyomjevics! Hiszen én nem sértettem meg. Én csak megjegyeztem, hogy a stratégia igen bonyolult dolog — szabadkozott az ezredes.

— Vojcehovics! Pavlovszkij! Dobjátok ki! Halljátok? Szereljetek fel egy lovasrajt és hajíttassátok át az arcvonalon ezt a stratégát! — ordította. — Ez akar engem tanítani, hogy mi az a stratégia! Majd én megmutatom! Kitekerem a nyakadat, te nyavalyás!

Az ezredes felállt és kiment. Félóra múlva eltávozott. Két nap múlva pedig már a vörös hadsereget boldogította."

Eddig az idézet.

Sokféle partizán volt. Sokféle volt a vezető is. Köztük is akadtak „nagy szamarak". De nem is azért emlékezem én most minderre, hogy a szamarakat fölemlegessem. Hanem azért, hogy rámutassak: a németek oldalba támadása a Pripjaty felső folyásától délre levő erdőkből nemcsak az 1. Ukrán Front haditanácsának volt az elgondolása, hanem Kovpak is így vélekedett. És Skrjabacs helyesnek találta Kovpak elképzeléseit. Az olyan pártmunkának, mint amilyent Hruscsov is végzett, éppen a népbe vetett bizalom, a tömegek javaslataira való támaszkodás volt a legfőbb jellemzője. Már akkor láttam ezt, amikor a front törzsénél jelentkeztem. Erre egész életemben emlékezni fogok. Ott valóban azt a népi stratégiát alkalmazták, amit Lenin is ajánlott.

Persze az ilyen Szokolenko—Martincsuk-félék nem értettek ehhez a stratégiához. Sőt, lehetőségeikhez mérten ellenezték s ezért viseltettek irántuk olyan ellenszenvvel az én munkatársaim. És akkor, ott Kukurikiben, mikor egyszerre tizenkét rádiótáviratot volt szerencsénk olvashatni Szokolenko-Martincsuk aláírásával, érthető, hogy mindenki felháborodott.

A többi rádiótávirat főként gazdasági kérdésekkel foglalkozott. Megerősítették Mikola Szoldatenko kinevezését is politikai helyettesemmé.

Volt két olyan rádióüzenet is, amelyek hatására őszintén megbántuk, hogy olyan rendszertelenül vettük az adást. Mindkettőt Sztrokacs tábornok küldte. Mélyen hatott ránk mindkét üzenete, talán éppen azért, mert semmiféle fenyegetést, semmiféle dorgálást nem tartalmazott.

Sztrokacs tábornok ezt üzente: „Nem vártam tőletek, akik a Kárpátokban oly vitézül harcoltatok, hogy ilyen megenged-

hetetlenül lassan mozogtok előre. A vörös hadsereg már elfoglalta Szárnit. Most előttetek van a Goriny folyó, amit esetleg nem tudtok leküzdeni. Egymagatok nem tudtok áttörni . . .!" Mindjárt eszünkbe jutott a Sztolin alatt vívott szerencsétlen kimenetelű harc, a fölösleges veszteségek, Platon Voronyko és Cimbal sebesülése . . .

A második rádiótávirat azt adta hírül, hogy Szaburov és Begma tábornok nagy erői elfoglalták Viszock és Dombrovica helységeket.

„A Goriny folyó vonalát tehát ezen a helyen áttörték a partizánok. Az ellenség görcsös erőfeszítéseket tesz, hogy elreteszelje az áttörést. Ti itt átjuthattok az arcvonalon nyugat felé. Ezért haladéktalanul forduljatok Viszock irányába."

— Hát ez sajnos nem megy — mondta Vojcehovics maga elé, de mintha csak a tábornoknak jelentené.

— Ha nem megy, nem megy. De most már ki kell mászni valahogy ebből a helyzetből. Mégpedig sürgősen.

— Válaszoljon minél hamarabb, parancsnok elvtárs, mert már nincs sok időnk — sürgetett a rádiós.

Kicsit feszengtem ugyan, de azért igyekeztem jó képet vágni a rossz tréfához. Rádőltem az asztalra és tintaceruzával írni kezdtem: „Viszocktól nyugatra kettőszázhúsz kilométerre vagyunk. Elértük a nyugati Bug folyót. Hogy értsem a parancsot? Térjünk vissza Viszockhoz kelet felé, vagy folytassuk a portyát?"

Amikor aláírtam a rádiógramot, Mikola Szoldatenko eldörmögte magát:

— Cselekedjünk önállóan, de azért ráncigálnak bennünket, mintha valami diszszázad lennénk. Gondja legyen rá parancsnok elvtárs, hogy többet ne kerüljünk ilyen helyzetbe . . .

„Nélküle is elhatároztam már, hogy több ilyen »rádiótréfát« nem rendezünk. Nem létezik!"

A rádiós fogta a szöveget és rohant adni. Pár perc múlva mi is átmentünk a rádióközpontba. A rádió a pópa házában volt, a templom mögött, mert a templomtorony jól megfelelt antennának. Borzenko kopogtatni kezdett, és üzenetünk szállani kezdett Kijev felé.

Amint befejezte az adást, a rádiós levette ujjait a billen-

tyűről. A fejhallgatója nem búgott. Nyugodtan ült. De most hirtelen megmozdult, tapogatni kezdett az asztalon. Fogott egy ceruzát, és sebesen szántani kezdte a papírt. Különböző számokat írt. Három fej hajolt az USZ—5-ös készülék fölé, három partizán hallgatta a fekete fülhallgatóból tompán kiszüremlő halk kopogást. Végül is csend lett. Szünet. Pár percnyi várakozás, a rádiós nyugtázza a táviratot. Aztán a rádiósok közismert befejező üdvözlete következik: három hatos. Vége az adásnak.

Borzenko a rejtjel táblázat fölé hajolt. Az imént vett számok megelevenednek, betűkké formálódnak és már olvashatjuk is a fehér papíron kirajzolódó szavakat: „Köszönöm. Nem kételkedtem a sikerben, bár hallgatástok nyugtalanított. Sok sikert! Közöljétek, milyen szakaszon jutottatok ki a Bughoz. Üdv. Tyimofej."

Tyimofej Amvroszjevics Sztrokacs, mint mindig, most is korrekt volt. Rádiogrammjában azonban olyan kérdést tett fel, ami kizárta annak lehetőségét, hogy letagadjuk vétkünket. Alá is húztam rögtön ezt a mondatot: „Közöljétek, milyen szakaszon jutottatok ki a Bughoz" és kérdőn néztem a törzsfőnökre és politikai helyettesemre.

— Egyenest délnek kell fordulni — mondta Vojcehovics.

— Magától értetődik. Elég az erdei harcból — hagyta helyben Szoldatenko is.

— Úgy van. Kiértünk az erdőből. Délnek fordulunk.

— Akkor hát lóugrás szerint — állapította meg a nagy sakkozó Vászja.

— Mint a mellékelt ábra mutatja . . .

— A felderítők a ljubomil-koveli vasútvonalat ellenőrzik — közölte máris hivatalos hangon Vojcehovics.

Az órára mutatott. Délután két óra volt. Ekkorra hívtuk össze a zászlóaljparancsnokokat és helyetteseiket egy rövid megbeszélésre.

— Kezdjük?

— Hivd be őket.

A szoba pár perc múlva megtelt hideggel és párával, amit a sorra érkező parancsnokok hoztak be magukkal. Elsőnek David Iljics Bakradze és Pjotr Leoncsevics Kulbaka lépett be. Utána Petya Brajko, a harmadik zászlóalj parancsnoka jött, majd Sumejko százados, aki a sebesült Platon Voronykót helyettesítette. Őket követte Tokár, a Kroleveckij-osztag veteránja; a híres nevezetes Matyusenko; Cimbal és Psenyicin komisszárok. Irdatlan nagy ostorával és ugyanakkora bajszával becsörömpölt Szása Lenkin, avagy másképpen a Bajuszos is, lovasszázadunk parancsnoka. Itt volt Fedcsuk, az új hadtápfőnök, aki azóta, hogy olyan szerencsésen nyergeltünk át ökrökről lovakra, a legöregebb partizánok előtt is tekintélynek számított. Eszembe jutott egy korábbi beszélgetésünk Mikolával a tekintélyről. „Mit értesz te ezen, hogy tekintélyes?" — kérdeztem tőle. Ő azonban nem válaszolt.

Ismertettem Szoldatenko politikai helyettesemmé történt kinevezését, illetve az ezt megerősítő rádiótáviratot. Sok sikert kívántam neki; a parancsnokok gratuláltak az új komisszárnak.

Ezután szervezeti, anyagi és fegyelmi kérdéseket tárgyaltunk.

— A portya első tíz napja során töméntelen apróbb hiba fordult elő, és bár ezeket menet közben kijavítottuk, mégis sok civakodással, fecsegéssel és rendetlenséggel jártak. Igaz ugyan, hogy a zászlóaljparancsnokok ezeket egymás között elintézték, mégis szólni kell róluk, mert a súrlódások zavarják a munkát — mondottam az egybegyűlteknek. — Milyen panaszaik vagy észrevételeik vannak a törzs munkájával kapcsolatban? Mondja el bátran mindenki, mi nem tetszik neki.

Először Vojcehovicsnak adtam szót. Senki sem tudott olyan jól igazságot tenni helyi súrlódásokban, mint ő; e súrlódások okozói többnyire a hadtápfőnök és a szolgálatvezetők voltak.

Vojcehovics ezúttal is ragyogó békebírónak bizonyult. Nekem csak két-három mondatot kellett szólnom, hogy utasításait a parancsnoki parancs erejével ruházzam fel.

De volt még egy probléma. Mi portyán voltunk, partizán szakkifejezéssel élve „mély hadműveletet" hajtottunk végre,

ennek pedig a „manőver" volt az alapja. A háborúnak ebben a szakában már kitűnően és tudatosan alkalmaztuk a szuvorovi elvet: minden egyes harcos értse a maga manőverét.

Nekünk most dél felé kell fordulnunk. Így döntött a magasabbegység parancsnoksága. De vajon megértik-e ezt a manővert a katonák? Sőt: világos-e ez a cél a zászlóaljparancsnokok előtt, akik sokkal nagyobb hatalommal és sokkal nagyobb önállósággal rendelkeznek, mint egy lövész zászlóalj parancsnoka a hadseregben? Reméljük. Beszéljük meg mindenekelőtt az általános helyzetet.

— Zászlóaljparancsnok és komisszár elvtársak, kérem, jöjjenek a térképhez. Még nem fejeztük be a megbeszélést. Az ellenség . . .

Szünetet tartottam, és körülnéztem a térképre hajló embereken: ki bekecsben, ki subában, ki német egyenruhában, ki pedig civilben ült vagy állt az asztalnál. Nem, itt semmire se mennék általános frázisokkal. Ezért nem is folytattam a hivatalos hangú előadást, hanem baráti hangot ütöttem meg. Fölolvastam a Kukurikiben zsákmányolt ellenséges okmányt, a Goncsarenko „ezredes" által aláírt parancsot. A partizánparancsnokok figyelmesen hallgattak, néha elnevették magukat, vagy tréfás megjegyzéseikkel fűszerezték ennek a banditának a mondatait. Zsmurkin úgy fészkelődött, mintha tűkön ülne. Robert Klein viszont figyelmesen hallgatott.

— Van valami kérdés?

— Nincs.

— Mi legyen hát a további teendő, elvtársak?

— A további teendőnk nyilvánvaló — szólalt meg elsőnek Sumejko. Ő volt nálunk az ukrán nacionalista kérdések szakértője, egyébként az ötödik zászlóalj parancsnoka. — Az ellenség álnok, és ravaszsága igen veszélyes, főleg azért, mert mindenféle partizáncselvetésre is föl van készülve.

— No, csak próbáljon meg túljárni az eszünkön — szólalt meg a különben nyílt és minden furfangosságra képtelen Kulbaka.

Erre mindenki elnevette magát.

— Mi hát akkor a teendő, de konkrétan, Petro Leontyevics?

— Konkrétan, konkrétan — morfondírozott a második zászló-

alj parancsnoka. — Nem értek én az ilyen mesterkedésekhez meg csűrés-csavaráshoz. Szóljon inkább Sumejko, vagy Brajko.

— Már mi lenne a teendő? Majd csak eszünkbe jut valami — vette föl a beszéd fonalát vidáman Brajko a sarokból. — Igaz-e, elhárítók? — fordult Zsmurkin és Klein felé.

Mindketten helyeseltek neki.

Erre már én is bekapcsolódtam a társalgásba és terveinkről kezdtem beszélni:

— Kétféle lehetőségünk van. Vagy tovább megyünk nyugat felé: átkelünk a Bugon és átmegyünk Lengyelországba. Vagy pedig még ma délnek fordulunk, átkelünk a vasútvonalon, és kimegyünk Délnyugat-Volhínia erdős-sztyeppés vidékére.

— S onnan? — kérdezte gondterhelten Kulbaka.

— Onnan Lvov térségébe és a Dnyeszterhez.

— És a Dnyesztertől? — Faggatózott tovább Kulbaka, elárulva iszonyatát egy újabb kárpáti kalandtól, amit jelképesen is kifejezett, mert széles vállával eltakarta a térképen a Kárpátokat.

— Minek takarod el te a Kárpátokat? — ugratta David Bakradze.

— Hogy a szemem soha meg ne látta volna, hogy a lábam sose taposta volna ezt az átkozott hegyet!

Őszinte kifakadását általános nevetés kísérte.

— Hát arról mi a véleménye, zászlóaljparancsnok elvtárs, hogy Lengyelország felé fordulnánk? — nevetett rá Petya Brajko.

— Az attól függ — emelte fel a mutatóujját az öreg —, hogy van-e ott hegy?

— A térkép nem igen mutat ilyesmit. Erdős síkság terjed egész a Visztuláig. Sőt még azon túl is — közölte tárgyilagos hangon Vojcehovics.

— Nos, ha ott nincs hegy és a vidék sík, rendben van, megyek.

— Lengyelország után meg Németország következik. Oda mikor megyünk? — faggatózott tovább Petya.

— Mit ugratsz te engem? — rittyentett rá az öreg. — Harmadik éve harcolok a fasisztákkal épen-egészségesen, csak eljutok oda is.

Túlságosan tréfássá kezdett válni a beszélgetés. Nekem pedig nagyon is komoly céljaim voltak. Ilyen komoly célokat pedig lélektani munkával kell előkészíteni.

— Álljunk meg egy kicsit, Kulbaka elvtárs. Nem szabad mindent csak a hegyek szemszögéből nézni. Nézd, ha délre is fordulunk, a Kárpátok még akkor is igen messze vannak. Legalább három-négyszáz kilométerre. Onnét megint nyugat vagy kelet felé fordulhatunk.

— Jól van no — enyhült meg Petro Leontyevics . . .

Felkértem Vojcehovicsot, hogy ismertesse a zászlóaljparancsnokok részletjelentései alapján összeállított felderítési jelentést. Érdekes kép rajzolódott ki. A vasútvonaltól délre, le egészen Vlagyimir-Volinszkig, sőt talán még messzebb, számos banderista osztag működött. A legerősebb közülük Szoszenko-Antonyuk kurenyja volt. Valószínűleg ott tanyáztak az „ördögfiókák" is.

Nincs tehát más teendő, meglepetésszerűen rá kell csapni ezekre a fészkekre, mint most is. Persze az is igaz, hogy ennek a banditafészeknek a kifüstölése valószínűleg megriasztotta a többieket. Most már jobban vigyáznak. Nem fogunk könnyű győzelmeket aratni. Már csak azért sem, mert a kureny atamánja egyenest a mi derék, de úgylátszik nem elég éber Lenkinünknek, lovas századunk parancsnokának az orra előtt szökött meg.

Nem sikerült megtudni, maga Goncsarenko volt-e a szökevény, vagy más valaki. De sajnos, valóban megtörtént az eset. Reggel, miután partizánjaink az egész falut megtisztították a banditáktól és elszállásoltak a házakban, a lovas század körletében egy banderista „százados" vagy maga az „ezredes" egy óvatlan pillanatban észrevétlenül kibújt a szalmakazalból, és odaóvakodott a kapuhoz. Csak itt szólította meg az őr. Ez ugyan gyanusnak találta, az idegen eldünnyögte a jelszót, és így kiengedte. Kinn felnyergelt lovak álltak. A bandita felkapott az egyikre, és nem törődve a kiáltozással, elvágtatott. Mire az őr elsütötte puskáját, ő már befordult a szomszéd utcába. A lovas lóhalálában vágtatott végig a falun, a házkutatást tartó partizánok között. Szerencsés csillagzat alatt született. Csak úgy porzott a hó a ló körül, de őt egy lövés se találta el. Baj-

szosunk persze szorult, dehát az atamán, ha ugyan ő volt, ettől még nem került meg.

Ez az eset jutott eszembe, mikor Lenkint a kellő éberség hiányával vádoltam.

A megbeszélés folytatódott.

— Nos, mi a véleményed, Vaszilij? Délnek vagy nyugatnak, Lengyelországba? — kérdeztem Vojcehovicstól.

— Délen banderisták garázdálkodnak.

— Tehát?

— Tehát harcolnunk kell — mondotta határozottan a törzs főnöke.

— Harcolni? Ezekkel a férgekkel? Mi az ördög lelt benneteket? — fakadt ki megint Kulbaka.

— Kár a lőszert pazarolni rájuk.

— Elintézi őket Vatutyin meg a vörös hadsereg. Kirázza belőlük a lelket. Mi meg inkább menjünk nyugatra, Lengyelországba, ott legalább sík a terep. Nem igaz?

Kulbakának nem volt nyugta a hegyek miatt!

— Hagyd már abba a hegyeket — szólt rá David Bakradze. — Messze vannak még a Kárpátok. Mit is ír a vörös hadseregről ez a Goncsarenko és Szavur? Olvassátok csak fel.

Mikola Szoldatenko fölvette a vékony hártyapapírra nyomtatott utasítást.

— Azt mondja... „A vörös hadsereggel nem kell harcba bocsátkozni... A partizánokkal kegyetlenül le kell számolni..."

— Olvassa csak tovább, komisszár elvtárs — biztatta Brajko.

— Rögtön... Hol is van ez? Aha. Igen. „A hadsereg alakulatait könnyű megkülönböztetni a partizánoktól: azok váll-lapokat viselnek, a partizánok meg csak egy vörös szalagot a sapkájukon." — Micsoda hadvezér ez!

— Na, ez is jól eltalálta szarva közt a tőgyit! — vidámodott neki Petya Brajko. — Hiszen nálunk senki sem visel ilyen szalagot. Rendes katonai vörös csillagunk van mindannyiunknak.

És tényleg, a mi magasabbegységünknél Rudnyev komisszár, aki nagy hive volt a katonás fegyelemnek, egyszer s mindenkorra eltűntette a vörös szalagokat. El is dicsekedtek ezzel a kovpakisták. A jól felvágott nyelvű fiúk rettentően nagyra vol-

tak a csillagukkal és ha vörösszalagos partizánnal találkoztak, annak nagy begyesen így hencegtek: „No, te kakastaréjú — mert így nevezték el a szalagosokat —, láttál-e már eleven fasisztát?"

— Ezek szerint ami a fejfödőt illeti, mi katonának számítunk — szögezte le Kulbaka. — Na, olvasd csak, még egyszer hogyan különböztet meg még minket ez a zsivány?

— „A hadseregben váll-lapot hordanak, a partizánok pedig..."

— Várj! Tehát akkor mi csak úgy felibe-harmadába számítunk hadseregnek. Mi a fene!

Kulbaka elhallgatott. Kérdően néztünk egymásra, aztán lassan mindannyiunk szemében felcsillant a huncut mosoly. Gyakran van az így erős, jól összeforrott kollektívában, hogy amikor az élet valamiféle akadályt állít, akkor az így létesült akadályokat — ha mindenki előtt azonos cél lebeg — egy gyors pillantás, egy villanásnyi szünet pillanatok alatt ledönti, és a szemek máris azonos gondolatokat tükröznek, a szívek máris egy ütemre dobbannak.

Most is ilyen pillantást váltottunk egymással, itt, ebben a távoli Kukuriki nevű faluban.

— Miért ne volnánk mi is hadsereg? — kérdezték többen.

— Föltesszük a váll-lapokat és kész.

— De minél hamarabb.

— Honnan veszel váll-lapokat?

— Azon törje a géhás a fejét. Eleget csavargatta az ökrök farkát. Foglalkozzon egyszer katonai ügyekkel is.

— Majd mi megmutatjuk annak az atamánnak.

Fedcsukra néztem. Az egész megbeszélés ideje alatt szerényen és csöndesen ült a helyén. Most azonban megdörzsölgette azt a mérnöki formájú szakállát és középre ment.

— Mondjátok csak, milyen anyagból készül a váll-lap?*

— Cimbal zászlóaljkomisszár! Andrej Kalinovics! Te éppen most szabadultál a kijevi kórházból. Neked tudnod kell.

* E jelenet megértéséhez tudni kell azt, hogy a szovjet hadseregben a háború alatt változtatták meg az egyenruhát. Ezért van olyan szimbolikus jelentősége a váll-lap-kérdésnek. A nagy földtől elszakadt partizánok még nem láttak vagy alig láttak ilyen újfajta egyenruhát. — *A fordító.*

Cimbal nagy akkurátusan magyarázni kezdte:

— Anyaga posztó vagy más katonai szövet. A szegélye piros, fekete, vagy kék, a fegyvernemtől függően.

— A kék nem jó nekünk. Az a pilótáké. A fekete se, abból kevés van — szólalt meg Szlupszkij főhadnagy.

— Hány váll-lapot készítsek? — vágta ki a tromfot a hadtáp-főnök.

— Kétezer párat — válaszolta Vojcehovics. — De először öt-száz is elég lesz. Van anyaga?

— Van egy csomó ejtőernyőzsákom. De hogy piros posztót honnan veszek, azt egyelőre nem tudom.

— Megteszi a pamut is.

Tetszett nekem ez az ötlet. Már azon gondolkoztam, hogy csinálhatnánk ezt meg minél nagyobb titokban?

— Ki fogja a munkát elvégezni? Gyorsan, csöndben, feltűnés nélkül kell csinálni. Fedcsuk elvtárs. Kezelje ezt katonai titokként. Nem szabad elfecsegnünk. Csak így érhetjük el a kellő hatást.

A vidám arcok elkomolyodtak. A huncut, villogó szemeken meglátszott, hogy az emberek lassanként kezdtek rájönni, ez nem is olyan buta tréfa, sőt, igen nagy jelentőségű lépés lehet.

— Amíg Kukurikiból el nem indulunk, a jelenlevőkön kívül senki másnak nem szabad tudomást szerezni az itt megbeszél-tekről — hangsúlyoztam. — Az erdei menet során kell felrakni a váll-lapokat. A hadtáp számára ez a feladat becsületbeli ügy. Kivel végezteti el ezt a munkát, Fedcsuk elvtárs?

Fedcsuk nyugodtan gondolkozott. A zászlóaljparancsnokok és komisszárok, akiknek megtetszett ez az ötlet, várakozóan néztek a volt mérnökre.

— A legnagyobb nehézséget a váll-lapok piros szegélye okozza.

— Kerítünk anyagot. Az én zászlóaljamnál szilveszter óta őrzünk egy csomó piros posztót, ami valami ünnepélyre kellett — mondta Petya Brajko.

— De ki fogja megvarrni? — ismételte meg a kérdésemet Kulbaka.

— Vannak a hadtápnál zsidók, akiket a szkalati gettóból szabadítottunk ki.

Valóban, emlékeztünk rá, hogy Szkalat városában, Tarnopol mellett, egy gettóból zsidó szabókat és cipészeket szabadítottunk ki. Az öregek Zbrucsban maradtak, de a fiatalok velünk együtt jöttek a Kárpátokba, a partizánéletet választották.

Örömteli tréfálkozással végződött a megbeszélés. Nevetgélve, egymást ugratva széledt szét a társaság. A törzs és a hadtáp viszont komolyan nekifeküdt a nem mindennapi feladat megoldásának.

— Igen fontos a titoktartás. Ezért a szabókat egy helyen kell dolgoztatni — mondotta Vojcehovics.

— Talán az iskolában, ahol a banditák parancsnoksága volt — vélte Fedcsuk.

— Senkit sem szabad az iskola közelébe engedni. Hány varrógépünk is van?

— Van elég, törzsfőnök elvtárs. Meg aztán Goncsarenko úr is hagyott ránk valamicskét...

Jó két óra múlva, ahogy végigsétálok a falun, látom ám, hogy őrszem rostokol az iskola előtt. Rajta kívül még két lovas őr is ott tiblábolt. Nem csak hogy a helyi lakosokat, de még saját bajtársaikat sem engedték az épület közelébe. Gyorsan odasiettem és bementem. Képzőművészünk és tervezőnk, Tutucsenko egy német hegy- és vízrajzi térkép hátára rajzolta Cimbal és Szlupkij szakértő tekintete előtt a különböző mintákat.

— Ilyen lesz a legénységé. Ilyen a tiszthelyetteseké. Ez meg a partizán tiszteké — jelentette mosolyogva Tutucsenko.

A nagy asztal körül két szabó dolgozott. Javában szabták a vászonanyagot.

Fedcsuk szigorúan oktatta őket:

— Arra kell vigyázni, hogy a faluból partizánok menjenek el, de a vasúton túl már a vörös hadsereg katonái jöjjenek elő. Meg vagyok értve? Addig lélek az ajtón se be, se ki, amíg ez el nem készül.

Úgy berregett-zakatolt az a hét-nyolc kézi és két szabászvarrógép, mint egy géppuskás század...

Fedcsuk félrehúzott, és fülemhez hajolva, bizalmasan odasúgta:

— Gondoskodni kéne róla, parancsnok elvtárs, hogy minden egyes harcos sapkájában legyen tű és cérna, mint a hadsereg-

nél. Meg gomb is. De honnan a fenéből keríthetnénk szabványcsillagos gombokat?

— Hát talán megteszi csillag nélkül is — nyomtam el egy mosolyt magamban.

— Akkor ez rendben van. És rendeljen el kérem rajvizsgát is. Indulás előtt ellenőrizzük, van-e mindenkinél tű, cérna, gomb, szappan. Majd a szolgálatvezetők lelkére kötöm. Ők ellenőrzik.

— Csak arra nagyon ügyeljen, Fedcsuk elvtárs — mondottam —, hogy ez katonai titok. Tudja! Lélek az ajtón . . .

— Legyen nyugodt, parancsnok elvtárs . . .

Amikor kiléptem az iskolaépületből és elhagytam a hadi szabóműhelyt, az őrszem előírásszerűen tisztelgett német puskájával. Nem állta ki a tekintetemet, és cinkosan rám mosolygott. Ez a katona ismerte a saját manőverét.

Hanem akkor azért még sem az őr, sem én magam, sem azok, akiknek az eszébe jutott, nem is sejtették, hogy milyen messzemenő következményei lesznek ennek a csínynek. Sejtelmünk se volt róla, hogy nemcsak az ukrán nacionalista bandíták fognak meglepődni, de még a német Wehrmacht tábornokai, még Himmler és Hitler is, sőt Frank, a Führer krakkói helytartója, de még Sir Winston Churchill is ott a Themze partján álmélkodni fog: hogy a csudába kerültek ezek a katonák a Bug és a Visztula partjára?

17.

— Jól kihasználtuk itt Kukurikiben ezt az egynapos pihenőt, Vaszilij — mondtam másnap reggel, mikor beléptem a törzs épületébe.

Vojcehovics egyetértőleg bólintott. Remek hangulatban volt. Az olvadást havas idő váltotta fel. Az igazi kemény fagyok ugyan még nem köszöntöttek be, de azért a szánút már megfelelő volt.

Mielőtt elhagytuk a falut, ahol egy napot töltöttünk, megszemléltem az egészségügyi részleget. Nyilvánvaló, hogy elke-

rülhetetlenül összetűzésekbe és harcokba fogunk bonyolódni az ellenséggel. Ez pedig sebesülésekkel jár. A kárpáti portyáról való visszatértünk után új orvos-főnököt kaptunk Moszkvából, doktor Szkripnyicsenkót. Ezzel a fiatal, erélyes, zongoraművész kezű és hosszú távfutó alakú orvossal már többször elbeszélgettem. Akaratlanul is összehasonlítottam magamban első orvosainkkal: Gyina Kazimirovna Majevszkával, aki megalakulásunk első napjaiban működött nálunk és utódával, Ivan Markovics Szavcsenkóval, aki a Kárpátokból való visszavonulásunk idején esett el. Szkripnyicsenko fiatalabb és erélyesebb náluk. De vajon hogy fog viselkedni harcban? Most már valóságos egészségügyi oszlopunk van, tapasztalt sebesültvivőkkel, sebészetben jártas ápolónőkkel, zászlóaljanként egy-egy orvossal. Szkripnyicsenko pedig a híres Berjozkinnak, a moszkvai katonai kórház fősebészének tanítványa. Szobicsinben való tartózkodásunk idején katonai módra megszervezte az egészségügyi szolgálatot, és minden olyan eljárást, módszert alkalmazott, amit az utolsó két év hadisebészete mint helyeset könyvelt el.

De volt nekünk „európai orvosunk" is. Sztaniszlav alatt megmentettünk néhány zsidót, akik az ottani gettóból szöktek meg. Mint űzött vadak, bolyongtak az erdőben. Közöttük volt doktor Zimmer is. Prágában végezte el az orvosi egyetemet, Lengyelországban praktizált, 1939-ben Sztaniszlávban érte a felszabadulás, akkor szovjet állampolgár lett. A németek gettóba zárták, onnan szökött meg. Így lett partizán. Igaz ugyan, hogy ő nem sebész volt, hanem mint lengyel magánorvos, szakmája minden ágában járatos volt. Igen nagy hasznát vettük doktor Zimának — erre egyszerűsítették nevét a partizánok —, mert amíg közénk nem került, a zsákmányolt német gyógyszerek között alig ismerték ki magukat a mi orvosaink. Ő azonban kitűnően értette felhasználásuk módját. Felderítőink is jó hasznát vették: tudott németül, lengyelül, csehül és a magyar nyelvet is törte egy kicsit, így hát tolmácsolt is, meg a zsákmányolt iratokat is lefordította. Most pedig, hogy a lengyel határra értünk, különösen nagy hasznát vettem, mert valóságos kis tanfolyamot tartott nekem a lengyel közállapotokról és a háború előtti — nekünk tökéletesen idegen — lengyel államformáról.

— A háború előtt harminchat politikai párt működött Lengyelországban, parancsnok elvtárs — magyarázgatta egy egyetemi lektor vagy valami fiskális hanghordozásával Zimmer, és mindjárt sorra is vette ezeket a pártokat.

Ha ráértem, szívesen elhallgattam ezeket az „órákat". Fontos volt, hogy bepillantást nyerjek ebbe a különös, idegen és bonyolult polgári társadalomba, hiszen sor kerülhetett rá, hogy kapcsolatba kerülök vele. Igaz ugyan, hogy ez a törekvés nem volt egészen tudatos bennem, de mindenesetre azt gondoltam: „Tudja az ördög, nem fog ártani egy kis tájékozódás azoknak az országoknak a politikai életében, amelyeken át az utunk vezethet."

Nyikoláj Szokol felcserrel és aknásszal is találkoztam itt az egészségügyi részlegnél. Szégyenlősen mosolygott rám.

— Ne kapcsoljuk be a doktorokat is az ellenőrzésbe? — kérdeztem, amikor déltájban visszaértem a törzsépületbe, ahol már várt Mikola Szoldatenko új segítőtársával, Misa Androszov komszomolistával. — Majd végignézik, van-e harcosoknál tű, cérna, gomb, szappan és egy csipetnyi só vastartaléknak. Mai vállalkozásunknak úgyis igen fontos kelléke lesz a tű meg a cérna. Meg aztán a higiéniára is ügyelni kell. Nem árt, ha ellenőrzik, annál is inkább, mivel az egészségügyieknek úgyszólván nincs is munkájuk.

— De hiszen jóformán azt sem tudjuk, hová megyünk — bökte ki Misa Androszov. Először vett részt harcászati foglalkozáson, és nem értette, miért hallgatnak oly bölcsen erről a parancsnokok.

Mikola gyorsan Misára nézett. Utána pedig rám. „Eláruljuk?" — kérdezte a tekintete.

Vállat vontam.

— Megtudod te időben, majd ha oda értünk — nevetett rá Mikola.

— Akkor is jókor lesz — felelte egykedvűen ez a különben heves vérű, nyurga fiú.

Erre Mikola kézenfogta Misát és félrevonta. Halkan azt mondta neki, hogy csak én hallhassam:

— Idefigyelj. Fogadjunk, hogy nem tudod, miért ölte meg Káin Ábelt? Ugye, hogy nem tudod? Hogy-hogy? Hát te nem

tanultál hittant? Nohát akkor. Majd én elmondom. Ábel kiszimatolta Ádám apánk hadműveleti tervét. Eddig érted?

Nagy nevetés.

— Komolyra fordítva a szót — folytatta Mikola — ilyen kérdést mi az egész háború folyamán még egyetlen egyszer se tettünk fel. Kovpak apó vagy Rudnyev ilyesféle kérdésekre azt felelte volna: „Az orrunk után".

Ekkor jutott eszembe először, hogy engedélyt kellene kérni a boríték felnyitására. De nem, még korai. A tegnapi tizenhét rádiótávirat után ez még várhat.

Egy óra múlva ismét lóháton ültem.

Az orvosok lelkesedéssel fogadták ötletünket, hogy tartsunk egészségügyi ellenőrzést. Ahogy azt később megtudtam, ez a rendelkezésem a higiéniára vonatkozólag jelentősen növelte tekintélyemet mind az egészségügyi személyzet, mind pedig a szolgálatvezetők előtt.

Az egészségügyi oszloptól az üteghez mentem. Ott éppen a tengelykenőcsről meg a hámról vitatkoztak.

Miután eldöntöttem a vitás kérdéseket, és személyesen is meggyőződtem a tüzérek felkészültségéről, újra visszatértem a törzshöz. Útközben már láttam, amint az udvarokon sorakoznak az alegységek. A századparancsnokok, a szolgálatvezetők és az ápolónők javában folytatták a szokatlan vizsgálatot. Jól megnézték a partizánok nyakát és hetyke hajtincseit.

— Javában folyik a vizsgálat — jelentette Szkripnyicsenko.

— Van-e mindenkinél tű, cérna, szappan, meg egyéb felszerelés? — tette föl szigorúan a kérdést a páncélelhárítóból nemrég szolgálatvezetővé kinevezett Tyimka Arbuzov.

A partizánok zavartan, bűntudatosan bámészkodtak. Arbuzov urali basszusa meg egyre harsányabbá vált.

Másutt meg így szónokolt a kozák bajuszú őrmester:

— Tű, cérna van? Mutatni! És ha leszakad a gombotok? Mi? He? Akkor mi van? Miféle géppisztolyos vagy te? És ha menetközben lecsúszik a nadrágod, hogy fogsz akkor a fasisztákra tüzelni? Mi? He?

Nevetés.

„Még akkor is megérte ez a vizsgálat, ha a váll-lap ötletünkből semmi se lesz" — könyveltem el magamban.

Két órakor felsorakozott a menetoszlop. Az iskola elé már korábban odaállt három szán, felrakták rá a titkos szállítmányt, jól eldugva a sátorlapok alá. Félháromkor felhangzott a parancs: „Menet! Indulj!"

Kulbaka zászlóalja ment legelöl. Ő maga egy felnyergelt nagydarab tüzérlovon ügetett. Elengedte maga mellett saját zászlóalját és bevárta David Bakradze századait. Rámosolygott barátjára, és jó hangosan elkukorította magát.

— Hát te meg kinek dalolsz ilyen gyönyörűségesen? — kérdezte David.

— Goncsarenkónak, kinek is másnak. Meg Sztyepán Banderának. De meg Erich Kochnak is.

— Te már énekelted egyszer ezt a nótát.

— Mikor?

— A Jablonkai-hágón, a magyar—román határon. Emlékszel: ott, ahol a kakas kukorékolását három országban is hallják.

— Hogy a nehézség emésztette volna el azt a hegyet mindenestül — fortyant föl Kulbakában a régi méreg.

— Tán nem érezted ott jól magad? — nevette David. Ismerte Kulbaka gyöngéjét s ezért szívesen ugratta a Kárpátokkal a síkság szerelmesét.

Közben az oszlop szépen haladt előre. Délnek. Délnek! Lóugrásszerűen. Elöl még világos van, de nyugat és észak felől már terjesztgeti sötétkék szárnyait az éjszaka.

Elnéztem a lovát vígan ugrató Misa Androszovot. „Negyvenöt fokkal tértünk el eddigi menetirányunktól. Vajon észrevetted-e ezt, te komszomolista? Vagy azt hiszed te is, mint sok más tapasztalatlan harcostársad, hogy még mindig nyugat felé, előre tartunk?"

Tizenkét parancsnok gyűlt össze a falu szélén. Bennünket várnak. Odaérünk. Ott állnak az út szélén és kíváncsian néznek rám és Vojcehovicsra. Most már együtt vagyunk. Öt zászlóaljparancsnok, öt komisszár, Misa Androszov, Szása Lenkin, a lovas század parancsnoka, Tutucsenko, Berezsnoj, Zsmurkin, Klein. És az előttünk álló nagy feladat főirányítója, Fedcsuk hadtápfőnök.

Vágta, előre!

Csak úgy repül a hó a lópaták nyomán. Arcunkba fúj a szél,

köpenyünk gallérja alá is befújja a havat. Három kilométernyi vágta után csökkentjük a sebességet. Még tíz perc és már el is értük az erdészházhoz vezető útelágazást. Ott van a három szán, rajtuk a váll-lapok.

— Nyisd ki! — parancsolta Fedcsuk.

A menetoszlop meg se állt, úgy osztották ki a zászlóaljparancsnokok a századoknak és szakaszoknak a megfelelő mennyiségű tiszti és legénységi vállpántot.

— Egy órán belül mindenki fölszereli! Mindenkin rajta legyen a váll-lap!

— A beosztásának megfelelően — tette hozzá Kulbaka.

— Micsoda maskarádé! — jegyezte meg valaki.

— Egy kicsit elkéstek ezzel... Szilveszterre kellett volna...

Nevetés hullámzott végig az oszlopon. De hamar elnyomták a vezényszavak. Lassan mindenki megértette, hogy ez nem tréfadolog.

Egyórás pihenő következett.

Felállítottuk az őrszemeket. Az út mentén tüzek gyúltak. A fiuk csöndben, szorgalmasan dolgoztak. Járok-kelek a letaposott úton. Ilyesféléket hallok:

— Hol szerezted a csizmáidat?

— A szolgálatvezető osztogatta a portya előtt. Nem emlékszel? — gúnyolódott a kérdezett.

— Ismerem én azt. Policájnak hívják az ilyen zsíros vizhatlan csizma eredeti tulajdonosát.

— Nem, mi tényleg a Nagy Földről kaptuk. Kiosztottak egy párat. Úgy látszik, tinálatok elfelejtkeztek róla.

— Tényleg, nálunk nem volt csizmaosztás.

— Hát akkor neked valóban nincs más hátra, mint hogy valami policájtól szerezz be ilyen vízhatlan csizmát.

A tüzek mellett gyorsan varrogatták a partizánok váll-lapjaikat a német köpenyekre, bekecsekre, és kabátokra.

— Most bezzeg jól jött a tű meg a cérna — jegyezte meg valaki, leharapva a cérna végét. — Jól tette a szolgálatvezető, hogy megkövetelte. Úgy látszik, kitalálta.

A sötétben persze akadtak mulatságos ügyetlenkedések is. Volt, aki gyakorlatlanságában fordítva varrta föl a vállpántot. Másik meg felemás parolit varrt föl: egy pirosat, tüzérségit,

meg egy málnaszínűt. Voltak „karrieristák" is. De ez már másnap kiderült, a sztyeppén, mikor a nap rásütött a vakítóan fehér hóra. Akadtak hadnagyocskák, akik konzervdobozok födeléből akkora pléhcsillagot farigcsáltak maguknak, amekkora csak a marsalloknak dukál. Aztán egy-két őrmester két csíkot varrt a váll-lapjára, úgy, hogy a végén őrnagynak vagy ezredesnek nézte volna az ember.

Sajnos azonban ezt a napot nem mindegyikünk érte meg.

18.

Erőltetett menetünk 1944. január 21-ről 22-re virradó éjszaka kezdődött.

Húsz órára elértük a kovel—chelmi vasútvonalat. A törzs főnöke a térkép átböngészése után azt jelentette:

— Felderítőinknek már a ljuboml—rudai kereszteződésnél kell járniuk.

— És az oszlop éle?

— Podgorodnóhoz ért.

Lóra ültünk és előre ügettünk Podgorodnóba. A házban, amely körül felnyergelt lovak álltak, sebtében meghallgattuk az éppen visszatért felderítőket. Utána rögtön kiadtam a parancsot: a lovas század foglalja el a vasúti átjárót.

Lenkin utánozhatatlan huszáros mozdulattal emelte tisztelgésre kezét; hátra arc; és már ment is. Lovaglóostorának árnyéka végigcsapott a mennyezeten. Kimentünk az utcára. A lovas század nyeregbe pattant és elvágtatott.

Hullani kezdett a hó. A fehér pelyhek tétován keringve estek a nyirkos földre. Már az út se látszott. Süket csönd ülte meg a tájat.

A menetoszlop felkészült a további útra. A gyalogos századok mint az árnyak surrantak tova a havazás vattagomolyagján keresztül. Feszült a hangulat. Azon kapom magam, hogy minduntalan órám világító számlapjára nézek.

— Oldalbiztosítók? — kérdezem a törzs parancsnokától.

— A második zászlóalj két százada.

— Az aknászok?

— Századonként elosztva.

Megint az órámra nézek. Ez nem jó dolog. Mindössze negyven másodperc telt el a legutóbbi óranézés óta.

S ekkor, mintha gúnyos választ akartak volna adni a fiúk, a mellettünk elsuhanó, sátorlappal borított szánról ezt hallom:

— Ütközet előtt a legfőbb a hidegvér.

Könnyű nektek, fiúk! — felelem vissza gondolatban. — De mit tegyen az ember akkor, amikor az idő ólomlábakon halad, a gondolat pedig egyre sebesebben szárnyal. — De elég is ebből. Fő a hidegvér!

— Kulbaka! Visszavonhatod az oldalbiztosítást!

Húsz perc múlva befut a Bajszos hírvivője és jelenti:

— A keresztezést elfoglaltuk! Az őrséget egyetlen puskalövés nélkül elfogtuk! Megadták magukat.

— Menet, irány... indulj!

Csöndesen száll a parancs a vattázott messzeségben. Semmi visszhang. Csend.

Huszonhárom óra húsz perckor az oszlop éle megkezdte a vasútvonal „leküzdését". Rudnyev, kedves komisszárunk és tapasztalt hadvezérünk nevezte ezt így. Valamelyik katonai szaknyelvszakértő egyszer ezt mondta neki:

— Csak a folyót küzdik le, komisszár elvtárs. Ön meg azt mondja, hogy az országutat is leküzdjük, rossz kifejezés...

Rudnyev ránézett az okoskodóra fekete szemével:

— Tulajdonképpen a folyót se küzdik le, hanem egész egyszerűen átkelnek rajta. De ha harccal kelünk át rajta, akkor „leküzdjük". És mivel mi egyetlen vasútvonalon, egyetlen országúton se keltünk át harc nélkül, ezért erről is csak azt mondhatjuk: „leküzdjük". Nem tudok erre jobb szót kitalálni. A partizánok megszokták ezt a kifejezést, és csak használják is egészséggel.

E rudnyevi idők óta íratlan szabállyá vált nálunk, hogy az utakon vagy a vasútvonalakon való átkelés alkalmával valamelyik idősebb parancsnoknak ott kellett maradnia az átkelőhelyen, s ellenőriznie kellett az áthaladó egységeket. Erőt kellett öntenie a harcosokba, és szükség esetén, gyorsan kellett döntenie. A harc ugyanis akár jobbra, akár balra, akár elöl, akár hátul fellángolhatott.

A mi esetünkben jobbra volt nyugat, balra kelet, és dél felé nyomoltunk előre.

E portya során eddig csak két vasútvonalat „küzdöttünk le". De ezek csak másodrendű vasútvonalak voltak. Ez viszont a kovel—helm—lublini vonal, amelynek volt egy elágazása Koroszteny felé, elsőrendű fontosságú és nagy forgalmú volt. Ezért aztán mind a törzs főnöke, mind én megálltunk az országút és vasút kereszteződésénél.

Felderítőink jelentése szerint a környező falvak lakói egybehangzóan azt mondották, hogy a vasútvonalon igen nagy a forgalom, a vonatok főleg hadianyagot szállítanak. A lengyel határ közelsége és a banderista helyőrségekkel rakott falvak miatt a szovjet partizántevékenység errefelé igen ritka volt.

— Minden rendben, beástuk magunkat — jelentette Kulbaka hírvivője.

Ez azt jelentette, hogy az út-vasút kereszteződéstől egy-másfél kilométerre balra és jobbra kiküldött oldalbiztosítók aláaknázták a vasútvonalat.

Hirtelen eszembe jutott Abramov kétségbeesése, és elmosolyogtam magam. „De vajon ma hogy lesz? Végre is csak működni fognak azok az átkozott aknák . . ."

Huszonhárom óra ötvenöt perckor Lengyelország irányából vonatzakatolást hallottunk. Gyorsan közeledett a szerelvény. Már csak néhány másodperc hiányzott a robbanásig. Órám számlapjára pillantottam, de közben Kulbaka mozdulatlanul fekvő századait láttam magam előtt. Mikor aztán fellángolt a robbanás vörös fénye és a hatalmas légnyomás megrezegtette a levegőt, a mozdony meg szinte bukfencet vetett, abban a pillanatban eldördültek a fegyverek és felkattogtak a géppuskák. Tompa robajjal tüzeltek a páncéltörő fegyverek.

— Jól van. Ezt jól megcsinálták. Aprítsd őket, Kulbaka! Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon! — kiálltott fel elragadtatva Vojcehovics, aki a higgadt, megfontolt törzsfőnökből egyszeriben duhaj legénnyé változott.

Hallottuk, amint a megsérült kazánból heves sípolással tör ki a gőz.

— Túl magasan lőttök — nevetett Vászka, mikor a fejünk fölött fütyültek a lövedékek.

Vojcehoviccsal valóságos csoda történt. A vesztét érzi — gondoltam önkéntelenül — azért kacag olyan veszettül.

Tiz perc múlva hírvivő bukkant fel az átjárónál.

— Hol a parancsnok?

— Mit akarsz? Jelentsd!

— Sikerült. A mozdony és két vagon felborult. A többi kisiklott.

— Mit szállított?

— Szarvasmarhát. A századparancsnok azt parancsolta, hogy ezt jelentsem.

— Őrség?

— Van őrség is. Lövöldöznek.

— A mozdony megsemmisült?

— Saját szememmel láttam. A töltés alján hever, mint egy döglött állat. De nem lehet hozzá közel menni, két emberünket leforrázta a gőz.

— A vagonokat is láttad?

— Igen, hogyne — felelte kicsit zavartan a hírvivő.

— Saját szemeddel?

— Saját szememmel, parancsnok elvtárs!

Egy hosszú sorozat a földre kényszerített bennünket. Fedezéket kerestünk. Az átjárónál sebesült ló rúgdalózott.

Két perc alatt eltakarították az útból és az átkelés folytatódot.

— Sok vagon van?

— Nem értem én rá megszámolni. Talán tíz, talán tizenöt. Ablakos . . .

— Hogy-hogy ablakos?

— Rendes. Mint a tükör. Szép, keretes ablakai vannak a vagonoknak.

— Hát ez meg miféle zagyvaság? Mióta vannak ablakai a tehervagonnak?

— Nem tehervagonok azok, parancsnok elvtárs — toporgott nagy zavartan a küldönc —, hanem személyvagonok.

— De hiszen éppen az előbb jelentetted, hogy szarvasmarhát szállít ez a vonat. Megbolondultál? Személyvagonokban, ablakos pullmankocsikban utaznak a tehenek?

— Azt a parancsot kaptam, hogy ezt jelentsem. Kulbaka elv-

társ még külön is hangsúlyozta: mond azt, komám, hogy bikák bőgnek a vagonokban.

— Egyszóval személyvagonokat siklattunk ki, azokban pedig utasok vannak. Pontosan meg kell állapítani, hogy polgári utasokat hozott-e a vonat, vagy pedig katonákat — szakította félbe a hírvivőt Vászja.

— Mi az, hogy egyszerű utasokat? Ezek az egyszerű utasok az imént egy sorozatot eresztettek ránk. Nyilvánvaló, hogy katonákkal van dolgunk. Mégpedig tapasztalt katonákkal. Szaladj azonnal vissza és jelentsd a századparancsnoknak: megparancsolom, hogy az őrséget verje szét, a marhákat pedig hajtsa el.

A hírvivő eltűnt a sötétben.

Világos volt számomra, hogy az adott pillanatban a legfontosabb: átvinni az egész oszlopot a vasútvonalon, ami fölött egyre sűrűbben repkednek a lövedékek. Ezért sürgettem a parancsnokokat:

— Gyorsítani a mozgást.

Felvillantak a jelzőrakéták. A kocsisok odasuhintottak a lovaknak, s azok vad vágtába kezdtek. A lövöldözés zaja, ostorcsapások nélkül is nekivadította a lovakat. Időnként géppuskasorozatok söpörtek végig rajtunk: az ellenség magához tért első meglepetéséből. A különben nem nagy kezdeményező, de megbízható Kulbaka rohamra vezette századát.

A harcosok már az első lendületre behatoltak a vagonokba. Itt — nyilván a robbanás és az ezt követő kisiklás következtében — sok volt a sebesült. Ezek szinte semmiféle ellenállást nem tanusítottak. Tompa pisztolylövések hangzottak fel innenonnan: sok tiszt főbe lőtte magát, hogy ne kelljen fogságba kerülnie.

Kis szünet után újabb géppuskasorozatok a szerelvény közepe tájáról. Az átkelőhelyen azonban nem állhattunk meg. A kocsisok, akik száron vezették a lovakat, mégis megtorpantak. Újabb tűzszünet.

— Könnyűgéppuskáik vannak — mondotta a törzs főnöke. — Most tárat cserélnek.

Felhangzik a „hurrá". Lövöldözés. Gránátok robbannak. A mieink vagy a fasiszták? Úgy látszik, a mieink.

Megint csend.

A partizánszázad rohama ellanyhult.

— Csak vissza ne szorítsák őket. Nagyon egységesnek látszanak a németek — nyugtalankodott Vojcehovics. — Igen erős a tüzük. Csak vissza ne vonuljon ez a Kulbaka.

A század a vasúti töltés mentén tüzelőállást foglalt.

Pár perc múlva megjelentek az első foglyok.

— Robert Klein! Hozzám!

Klein nem váratott magára. Már itt is van. Walter, egy német kommunista, segít neki, Zsmurkin csoportjából.

— Aus dem Vaterland — dünnyögi egy hórihorgas német.

— Páncélos? Hányadik hadosztály? — faggatta németül Robert.

— Negyedik hadsereg — felelte késlekedés nélkül a hórihorgas főhadnagy, összecsapva bokáját.

Néhány perc múlva, három-négy fogoly kihallgatása után Klein már tudta is, hogy a vonat tizenkét vagonból állt, és csupa szabadságáról visszatért tisztet szállított a frontra.

— Kitüntették magukat a keleti fronton, rendkívüli szabadságot kaptak, és most éppen visszatérőben vannak „aus dem Vaterland" — jelentette Klein.

— Szóval, zsíros falat — vakarta meg a fejét Sumejko, miközben a havat rázta a csizmájáról. — Kár, hogy az én zászlóaljam még nem ért ide.

— Szaladj és siettesd a zászlóaljadat, ez nem tréfadolog. Az ellenség igen komoly. Ez nem olyan szedett-vedett népség, mint a Gorinynál vagy a Sztohodnál. Mozgás!

— Értettem. Hidegvér, meleg ruha! — azzal már vágtatott is alakulatához.

— Vaszil, menj az oszlophoz! Küldj összekötőket mindkét oldalbiztosító csoporthoz. Minden öt percben jelentsék a helyzetet, Kulbakát is meg kell erősíteni . . .

Szokás szerint mindig azt az alegységet vetettük be a szorongatott oldalbiztosítók segítségére, amelyik éppen abban a pillanatban kelt át az átjárón, mikor a támogatás szükségessége felmerült.

Most éppen az ötödik zászlóaljat, az egykori olevszki osztagot érte ez a „szerencse". A zászlóalj parancsnoka Sumejko

százados volt. Kiváló felderítő, főleg Nyugat-Ukrajnában: remekül beszéli a galíciai dialektust és a Kárpátokból való visszatérésünkkor még banderistának is sikerült álcáznia magát.

A százados gyorsan előrevonta zászlóalját, és most ismét itt állt mellettünk vidáman, harci tűzben és tettvágytól égve. A zászlóalj azonban nem tudta menetből megalakítani a harcrendet. Valami rémület kerítette hatalmába a partizánokat, és mikor elérték azt a zónát, amelyet az ellenség tüze pásztázott, lefeküdtek. Mikor pedig hárman megsebesültek közülük és a fájdalomtól meg az ijedtségtől ordítani kezdtek, szabályos pánik tört ki közöttük.

— Eriggyetek már innen az édes jó nagymamátokba! Tisztítsátok meg az átjárót! — harsant föl most az országúton Petya Brajko gyermekesen mutáló hangja. — Majd az én zászlóaljam! . . . Kérek engedélyt a támadásra, tábornok elvtárs! — forfult hozzám, a harc hevében összetévesztve a rangomat Kovpakéval, pedig se rá, se pedig Rudnyevre nem hasonlítottam.

— Menjél, Petro Jevszejevics! Csak rajta!

— Értettem, parancsnok elvtárs!

A derék Brajko, aki már előre kitervelte a rohamot, zászlóalját két részre osztotta, és azt a töltés két oldalán indította el a kisiklatott szerelvény felé. A harcosok meggörnyedés nélkül, hangosan kiáltozva száguldottak előre, bátorítva Kulbaka századának a töltés oldalában fekvő embereit.

— A két golyószórót a szárnyakra! Géppisztolyosok és gránátvetők középre! — vezényelt Brajko.

— Vedd fel a kapcsolatot az oldalbiztosító század parancsnokával és Kulbakával! — kiáltott utána Vojcehovics. — Nehogy nekem egymásra lövöldözzetek.

A szekerek, a szánok, emberek csak úgy repültek el előttem. Most nem tréfálkoztak. Arckifejezésük komoly volt, szemük feszülten figyelt. Fegyvereik harcrakészen. Ezek a szekerek még Matyusenkóval indultak el a Brjanszki erdőből a Kárpátokba. A zászlóalj halálmegvető bátorsággal támadott Brajkóval az élen a fasiszta tisztekre.

Minden egyes perccel, minden egyes lövéssel tisztább lett a helyzet a szárnyon. Az ellenség: komoly, aki nemcsak a sza-

bályszerű harcot, hanem a partizántaktikát is igen jól ismeri. Vajon megbirkózik-e velük Brajko?

Zászlóalja erős csapást mért a német tisztekre. Az oldalbiztosító század is erőre kapott, és észak felől szorongatta az ellenséget. A rövid, de elkeseredett kézigránát-harc a mi győzelmünkkel végződött. A hitleristák zömét megsemmisitettük. A mozdony tönkrement, a vagonok kisiklottak. Az életben maradt német tisztek bevették magukat az erdőbe.

Sem a zsákmány összeszedésére, sem az elesett hitleristák megszámlálására nem maradt időnk. Az oszlop átkelt a vasúti átjárón.

— Nem üldözzük az ellenséget — hagytam meg.

Az átjáró mögött, egy horhosban már várt Kozsenkov a fogatával. Éppen fel akartam szállni, mikor a másik oldalról is közeledett egy vonat. Új ütközet kezdődött.

Robbantak az aknák. Tüzeltek a páncéltörő fegyverek. Kelepeltek a géppuskák.

A mozdony hatalmas fehér gőzfelleget bocsátott ki magából, de még nem vált működésképtelenné. Hátrálni kezdett. Nem volt vesztegeni való időnk; nem vesződtünk ezzel a szerelvénnyel. Az átjárón már utóvédünk kelt át.

Az ellenség találomra aknákat küldött utánunk. A sötét égboltozaton úgy cikáztak keresztül-kasul a géppuskák nyomjelző lövedékei, mint nyáron, csillaghullás idején a meteoritok.

— Csak hadd eregessenek a levegőbe — mondotta elégedetten a törzs parancsnoka. — Visszarendelhetem az oldalbiztosítást?

— Vissza, Vászja, vissza. De Brajko és Kulbaka maradjanak hátul. Most ők lesznek az utóvéd.

— És az él?

— Sumejkón a sor.

Egymásra néztünk.

— Szép kis elővéd, mondhatom.

— Nincs időnk átcsoportosításra.

Virradt. Az égen pislákolni kezdtek a csillagok. Mintha lekacsintottak volna ránk odafentről. A havas mezőket kékes hajnali fény árasztotta el.

Négyen ültünk szánra: Vászja Vojcehovics, Szása Kozsen-

kov, új küldöncöm: Jászon Zsorzsoliani meg én. A horhosban megpihent lovak sebesen ügettek. Egyikünk sem fordult hátra; nem az eddig megtett út érdekelt bennünket, hanem ami előttünk van. Délnyugat felé fordultunk, a banderisták úgynevezett „önvédelmi" őrsei felé.

Három tanyán és egy falun vágtattunk keresztül; de egyetlen őrsöt sem találtunk. Csak a második faluban parancsoltam megállást, hogy az útirány felől tudakozódhassunk a furkósbotokkal elibénk jövő parasztoktól.

Egyszerre csak észrevettem, hogy az egyik ház sarkából valaki ránk céloz. De már Vojcehovics is észrevette.

Lovaglóostorával felé suhintva, rákiáltott:

— Majd mindjárt én puffantalak agyon! Téged, igen, téged! — Vaktában fenyegetőzött, de a hideg, tiszta levegőben mégis félelmetesen szállt szava.

— Ki ez? — kérdeztem a legközelebb álló paraszttól, a sarokba mutatva.

— Hé, Mikita, te célozgatsz ottan?

— Céloz a fene! — vakarta meg az üstökét Mikita.

— Mi nem lövünk, elvtárs urak — zengték kórusban a többiek is.

— Hát ha ti se lőttök, akkor mi se lövünk — feleltem a lehető legközömbösebb hangon, készenlétben tartva géppisztolyomat. — Ezer szerencsétek, hogy az a fickó nem lőtt. Gyere ide, Mikita. Ülj fel.

Mikita nagy kelletlenül közelebb jött és felült a bakra.

— Indíts, Kozsenkov — adta ki halkan az utasítást Vojcehovics.

A lovak szinte azonnal vágtába csaptak át.

— Visszaküldjük Mikitátokat! — kiáltott vissza Jászon, minden eshetőségre készenlétben tartott géppisztollyal.

Mikor kiértünk a faluból, faggatni kezdtük botcsinálta kalauzunkat, merre van Moszur község, utunk mai végcélja.

Mikita kényelembe fészkelte magát a szánon, aztán felénk fordult bozontos bajszával:

— Na fiúk, ti is jó helyre igyekeztek. Szoszenko atamán „kurenyén" kell keresztül vonulnotok.

— Hajts!

Eltöprengtünk ezen Vojcehoviccsal. Nem akartuk tovább faggatni ezt az embert az érkezés pontos ideje felől. Majd később. Fő, hogy ne vesztegessük az időt és hogy le ne kanyarodjunk az oszlop menetvonaláról.

Vezetőnk meglehetősen éles elméjűnek bizonyult.

— Értünk mi mindent, elvtársak. Jól odasóztatok a németnek. Már a verebek is csiripelik. Egész hadsereg jött ágyúkkal, tankokkal. Kikergetitek a németeket Lengyelbe. Jó kis zűrzavar...

Mosolyogtunk ezen, mert átkelésünk nemcsak a banderisták között, de még a mi sorainkban is „jó kis zűrzavart" keltett.

Kalauzunkra meg nagyon is rájött a beszélhetnék:

— Hogy harcoltak a mieink! Ne féljetek, úgy átcsússzanunk a kurenyon, hogy észre se veszik. Majd a kertek alatt megyünk. Én mondom nektek! Mint az egér!

Bár az ilyen egérmódra való keresztülillanás nemigen illett a mi partizán-felfogásunkhoz, most az egyszer az ügy érdekében félretettük partizángőgünket és bölcsen hallgattunk.

Néztem, néztem ezt a kalauzt és arra gondoltam: „Vajon nem kelepcébe vezet-e ez minket?" Hirtelen szán bukkant föl velünk szemben, még a Szoszenko-féle kureny előtt. Jászonnak sikerült idejében megállítani a szembe jövő szán lovait. Előkaptuk a fegyvert a szalmából, de nem volt rá szükség, mert a hold fényében megismertük egyik kocsisunkat.

— Hova raktad a német foglyokat? — kérdeztem a kocsist.

Elszakadt az oszloptól, és most visszafelé igyekezett. Persze megfordítottuk és átültünk hozzá Vojcehoviccsal.

A hegyes kecskeszakállú, sovány kocsis ijedten jelentette:

— A helyi banderisták az átjárótól három kilométernyire feltartóztattak. Azt hittem, nem viszem el szárazon. Hatan támadtak rám, furkósbotokkal.

— És miről társalogtál ezekkel a banditákkal? — kérdeztem.

— Fordulj balra, megrövidítjük az utat és visszatérünk az oszlopunk közepéhez.

— Nem bántottak azok engem, mert azt hazudtam, hogy a hadsereghez tartozom. Hogy már a vörös hadsereg harcol errefelé. És tényleg, éppen akkor folyt a legnagyobb lövöldözés, amikor elfogtak.

„Akkor hát bevált az átöltözési trükk. Klim Szavur parancsát úgy látszik itt is ismerik" — gondoltam magamban.

A lovak szája tajtékzott a sebes vágtától. A kocsis hirtelen élesen balra fordult.

— Még balrább, még balrább! — biztatta a mögöttünk jövő szánból Mikita. — Mindjárt itt a falu.

— Elfordultam — mondta vidáman a kocsis. — A felderítésük, parancsnok elvtárs, jobb, mint a mienk . . .

— A németeké? — csodálkoztam.

— Dehogy. Ezeké.

Most néhány lovas tűnt föl mögöttünk.

— Állítsd meg a lovakat . . . Hogy is hívnak? — kiáltottam rá.

A kocsis lépésre fogta lovait.

— Újonc vagyok én itt maguknál. Fjodornak hívnak. Fjodor Gajdaj. A mostani hadtápfőnök osztagában harcoltam, a helyi csoportban. De aztán önként átálltam magukhoz. Nem akartam elszakadni a földijeimtől.

A lovak ugyancsak küszködtek a havon, mert letértünk az útról és a szántóföldön haladtunk. Szalmakazlak sötétlettek előttünk. Nyilván a falu volt előttünk, amelyet valahonnan a szérűskertek felől közelítettünk meg.

— Most a másik oldalról jövünk — dünnyögte Fjodor Gajdaj. — Igen, a felderítésük jól működik, parancsnok elvtárs. Amikor az az éktelen durrogás kezdődött, egyszer csak előkerült egy lovas hírvivőjük, mintha a földből nőtt volna ki, és hangosan kiabálni kezdett. „A vörös hadsereg kergeti a hitlerista tiszteket." Kiugráltak erre a banderisták az én szánomból, és mint a nyúl, elfutottak. Köd előttük, köd utánuk.

— Akkor hát tényleg hadseregnek néztek bennünket?

— De mennyire! Hiszen az én zubbonyomon is vállpántok vannak.

Összenéztünk Vászjával. Gajdaj pedig folytatta:

— Azonnal varrd fel a vállpántot — mondta a szolgálatvezetőnk. Derék ember. Szerettem volna reggelre halasztani a felvarrását, de nem engedte. Erélyesen rám kiabált. Hát föl is varrtam, úgy, ahogy. Mégis bevált. Jót tett velem az úr, megmentett a haláltól, megszabadított a banditák golyójától.

— Az úr vagy a szolgálatvezető?

— Ki tudja.

Hátranéztem. Az iménti lovasoknak se híre — se hamva. Kik lehettek? Saját vagy ellenség? Lövésre készen tartottuk géppisztolyainkat.

— Kár, hogy nincs velünk golyószóró — mondta Vojcehovics.

Gajdaj meg nyugodtan fecsegett tovább.

— Mert hogyismondjam... ezek a banderisták mindenről értesülnek... Annak idején Olevszk alatt bármi történt, a mi parancsnokunk is öt perc múlva mindent tudott. Maguk még épp hogy csak visszatérőben voltak a Kárpátokból, de már Olevszkben mindent tudtunk.

Vésztjósló csönd telepedett ránk; csak a lovak ziháltak.

— Hol a fenében van az az oszlop? Az elővéd? Az oldalvéd? Gyerünk, Fegya, gyerünk... talán itt, ezekben a házakban vannak a mieink...

Alighogy ezt kimondtam, emberek árnyai tűntek fel előttünk. Valaki elkapta a lovak zabláját.

— Hé! hó! — mormogta zavartan a kocsis.

Olyan méregbe jöttem, hogy az ostorral hadonászva szidtam az összes szenteket és az összes ördögöket.

Nagy nevetés fogadta szitkaimat.

— Hát maga honnan került ide, parancsnok elvtárs?

— Hogy honnan? És te? — nevettem rá, mert megismertem a Bajszost. Mire ő elmormogta szokásos kifakadását, mint valami jelszót:

— Sötét az éjszaka, fekete a boszorka, mensz, mendegélsz, de hogy hova érsz — csak az ördög tudja...

— Tökéletes zűrzavar — nézett rám Vojcehovics.

— Miért, mit ír a szabályzat az ellenségtől való elszakadásról? — kérdeztem mosolyogva.

De a törzsfőnök már bele is zökkent mindennapos munkájába. Egyre morcosabbá, hallgatagabbá vált.

Hajnalra tehát elértük éjszakai menetünk végcélját: Moszur falut. Szokatlan élénk volt ez a falu. Még a begyulladt ötödik zászlóalj is fennhordta az orrát. Azok is a dicsőség csalóka

fényében sütkéreztek, akik az átkelés idején rettentően berezeltek és a hóba dugták a fejüket. Úgy gondolták, ők is valami hősies dolgot hajtottak végre.

Másnap közvetlenül a nyomunkban, ugyanazon a helyen egy másik partizánalakulat is átkelt a vasútvonalon: Ivanov őrnagy osztaga, amely kivált Szaburov tábornok magasabbegységéből és most önállóan portyázott. Felderítőink a helyi lakosságtól úgy értesültek, hogy a fasisztáknak több mint ötszáz halottjuk és sok sebesültjük van. Megbeszéltük a számunkra kedvező híreket, és megállapítottuk, hogy a békés lakosság szemében, mivel ez a környék jóformán 1941 óta nem látott harcokat, győzelmünk értéke a valódinak többszöröse.

Moszur község alkalmasnak látszott hosszabb pihenésre. Az ősi Vlagyimir-Volinszkij közelében terült el. A községtől délkeletre erdő húzódik, de két kilométerrel a falu előtt végeszakad, mintha meggondolta volna magát. A község szélén csupán néhány bokor árválkodik. Nyugaton, a látóhatáron fenyőerdő feketéllik. Délre és északra — első pillantásra — nincs más, mint pusztaság, de ha felmegyünk a toronyba, ligetek, tölgyesek és erdősávok zöldes foltjait láthatjuk. De a térkép segítségével még ennél is messzebbre láthatunk. Mocsaras területek sűrű vonalkái, köztük rétek fehér foltjai, Kovel környékének erdős rengetegei és a valagyimir-volinszki terület csalitos sztyeppéi tárulnak szemünk elé.

A törzs és a szolgálati ágak, valamint két zászlóalj magában Moszurban helyezkedett el. A többi három zászlóaljat a szomszédos falvakban szállásoltuk be. Miután délnek és a Bug felé felderítőket küldtünk ki, hozzáláttunk azoknak az aprócseprő feladatoknak a megoldásához, melyek nélkül nincs eredményes menetelés. Sok gondunk akadt. Értékeltük az elmúlt napok harcait. Feljegyeztük a kiváló harcosok nevét. Amiért olyan könnyelműen berohantunk Szoszenko-féle kureny kellős közepébe, négyünket súlyosan elmarasztaltak: Szása Kozsenkovot és Jászon Zsorzsolianyit Kosztya Rudnyev, a törzs kommendása, engem és Vojcehovicsot pedig Mikola Szoldatenko rótt meg. Mikola félrevont minket, és alaposan megmosta a fejünket ezért az elsőrendű marhaságért — amint kifejezte magát.

Meglehetősen udvariatlanul szakítottam félbe:

— Ami a parancsnoki helytállást illeti, ebből elég. Beszéljünk inkább az olevszkiekről. Javíthatatlan pánikkeltők. Ez a zászlóalj már másodízben mond csődöt: a Goriny jegén cserbenhagyták sebesült parancsnokukat, most pedig megijedtek egy kisiklott vonattól. Erről mi a véleményed?

— Nem tudom.

— Ez elég baj. Ajánlatos lenne, ha gondolkoznál rajta. Tudod te, barátocskám, hogy mi az a pánik, háborúban? Egy lengyel generális egész könyvet írt róla. A címe is ez: Pánik a háborúban. Egész tudomány!

— Fel kell oszlatni ezt a zászlóaljat és kész — javasolta Szoldatenko. — A mieink között majd feloldódnak valahogy.

— Vagy pedig a mieinket is pánikba ejtik — dörmögte a törzsfőnök.

Mindketten örültünk, hogy sikerült a politikai helyettes figyelmét magunkról egy másik, sokkal fontosabb dologra terelni.

— Nem szeretem az átszervezéseket — jelentettem ki, mikor Mikola elment.

— Miért, ki szereti, parancsnok elvtárs? — mosolygott rám Vojcehovics. — Hanem ez a mi komisszárunk, úgy látszik, begőzölt. Csak aztán el ne bízza magát.

— Pedig nagyon is igaza van, Vaszilj. Nem viselkedtünk parancsnokhoz illően.

— És a parancsnoki tekintély? Az semmi?

— Ezt egyszer már kérdeztem Mikolától. Még mikor ökörfogattal jöttünk.

— És mit felelt? — élénkült meg Vaszilj.

— Semmit. Hadd gondolkozzék rajta. Van ideje.

Tetszett a válasz Vojcehovicsnak. Elnevette magát.

19.

Már pihenőnk első napján megerősítették a befutó hírek, hogy cselünk sikerült. Hozzájárult ehhez, hogy eddig még egy erős partizánalakulat sem kelt át ezen a vasútvonalon.

A környék vasútvonalait erősen őrizték. A fasiszta parancsnokság század-zászlóaljnyi helyőrségeket tartott az állomásokon. Az őrházakat és átjárókat pedig szakaszok őrizték. Az őrházak között kettős őrjáratok portyáztak. Ezen a sajátos északi és déli irányú arcvonalon kisebb partizáncsoportok is csak ködben, vagy rossz időjárásban tudtak rejtve átszivárogni.

Ezért az éjszakai lövöldözés az átjáró körül, az e vidéken teljesen szokatlan egyenruha, meg a harcosok egyéni hírterjesztése megtette a magáét. Felderítőink háborítatlanul közlekedhettek a banderistának elkönyvelt falvakon keresztül, ki egészen a Bugig. De még a Bugon is át-átcsaptak, nemigen törődtek a Curzon-vonallal.

— A szokásos létszámban vonultunk át a falun. Egy raj — nyolc fő. Mégse bántottak egy ujjal se — jelentette Sumenko. — Pedig tudom, hogy banderisták vannak abban a községben. Úgy látszik, csöndben sunyítanak a suton.

— Kész komédia — háborgott egy másik zászlóaljparancsnok. — Egész egyszerűen egyetlen fegyveres embert se látni. Sem az utcákon, sem az udvarokban. Pedig még a házakat is átkutattuk. Jóllakatják az embereimet, fecsegnek összevissza, de alig lehet valamit megtudni a német fasiszta csapatok mozgásáról. Annyi tény, hogy az utóbbi napokban megélénkült az ellenség mozgása. A luck-grubesovi országúton egymást érik a gépkocsik.

A többiek is ugyanezt jelentették.

Este beállít hozzánk, a törzshöz Mikola, és mintha csak meghallotta volna, hogy Vojcehoviccsal éppen a lakosságról beszélgetünk, nagy torokköszörülés után azt mondja:

— Befejeztétek a hivatalos ügyeket?

— Hogy-hogy?

— Mondom, végeztetek-e. Tudnátok-e egy kis időt rám szánni?

— Attól függ miről van szó — válaszolt neki Vojcehovics.

— Komoly ügyről. Egy kis marxizmusról. Meg kell beszélni egyet-mást. Egyszóval politikáról van szó, fiúk!

Azzal előhúzott a térképtáskájából egy agyonolvasott könyvet, amelynek se fedele, se hátlapja nem volt.

— Ön akkor, parancsnok elvtárs, hadtápfőnökünket az olevszkiek atyjának nevezte. Ezt mondotta: irigylem a tekintélyét. Tessék, olvassa, mi is az a tekintély.

Beleolvastam a könyvbe, ott, ahol Mikola a körmével megjelölte.

„Az államhivatalnokok, mivel kezükbe kaparintották a hatalmat és tetszésük szerint rójják ki az adót, a társadalom *fölé* tornászták magukat. Az a szabad, önkéntes megbecsülés, amelyet a nemzetségi társadalom szervei iránt tanusítottak, nekik már nem elég . . ."

— De hiszen ez . . . — kezdtem, aztán gyorsan előrelapoztam de persze, a könyvnek nem volt meg a címlapja.

— Igen, ez Engels, parancsnok elvtárs. „A család, a magántulajdon és az állam eredete."

— De itt a primitív nemzetségi társadalomról van szó, az osztályelnyomás születéséről.

— Olvassa csak tovább.

„Még a legnagyobb államfő vagy hadvezér is megirigyelhetné azt a természetes tekintélyt és önkéntes tiszteletet, ami a nemzetségi társadalom legöregebbjének kijár . . ."

— Látjátok, most már értem, mért nevezik annyifelé bácsinak, apónak a partizánvezéreket! A háború, a fasizmus visszavetette a társadalmat. Hogy is élnek az Erdőháton? Ökrösfogat, fáklya, cséphadaró . . .

Hányszor, de hányszor töprengtünk el a tekintély mibenlétén az ellenség hátában, persze csak az életadta nyers tapasztalatok alapján! Azt mi is láttuk, hogy ez a tekintély nem a nyers erőn alapszik, hanem az eszmék erején.

— Tényleg nagyon tanulságos a Fedcsuk esete — szólalt meg Vászja. — A kocsisok bíztak benne, senki sem szökött meg. Persze az ő tekintélye nem a nagy öregek tekintélye. Hanem úgy alakult ki, hogy ő nem erőszakkal irányította őket, hanem szép szóval és meggyőződéssel.

Tulajdonképpen ugyanez a gondolatmenet futott át rajtam is, persze nem ilyen szabatos történelmi materialista megfogalmazásban, mikor irigykedve néztem, amint Fedcsuk nagy parolázásokkal szinte szülői tanácsokat adva búcsúzott el földijeitől az ökrök visszatérésekor. De van itt még egy érdekes dolog:

Fedcsuk nem a maga erejéből lett az, ami, hanem a szovjethatalom segítette ezt a munkásgyerkőcöt mérnökké válni, az emberekkel való bánásmódot pedig a párttól tanulta meg.

— Nézd, Szoldatenko elvtárs. Jó ez a felfedezésed, de ügyelned kell arra, hogy a marxista elméletet ne gépiesen alkalmazd a gyakorlatban. Ezért analógiád is kicsit erőltetett.

— Miért?

Vitatkozni kezdtünk. Hosszan érveltünk, győzködtünk, beszélgettünk. Végül is oda lyukadtunk ki, hogy a fasiszták által ránk kényszerített háború és a gazdasági élet ezzel összefüggő visszaesése jelentősen visszavetette ugyan a szovjet nép életszínvonalát, de társadalmi rendünket mégsem sikerült Hitlernek megsemmisítenie. A szovjet nép legjobb fiainak tekintélye egyenlő a szovjethatalom tekintélyével. Fedcsukot a szovjet élet, a szovjet valóság készítette elő arra, hogy egy válságos történelmi pillanatban néhány erdei falu tekintélyes vezetője legyen. Mikolát is ugyanez a szovjet valóság, ugyanez a párt nevelte. Éppen úgy, mint valamennyiünket.

Hogy így kilyukadtunk az igazságra, fellélegeztünk.

— Hol szerezted ezt a könyvecskét? — kérdezte Vojcehovics.

Mikola éppen válaszolni akart, mikor az ablakot erős repülőgépbúgás remegtette meg. Kimentünk az utcára. A falu felett irdatlan nagy repülőgép zúgott el, közepes magasságban.

— Utóbb is majd tankokat hoz a nyakunkra — mondta az őrszem.

— Látod, milyen módszerekkel igyekeznek visszavetni népünket a primitív sorba? — fordultam Mikolához.

— De nem hagyjuk ám magunkat.

— Sem mi, sem a hadsereg. A mi hadseregünknek is megvan ugyanez a haditechnikája.

— Mi pedig hű barátai és segítői vagyunk ennek a hadseregnek.

Minden kezdet nehéz. Mikola a beszélgetésünket követő napon egy párttörténetet adott, és közölte velem, hogy a Komszomol-titkárnál még húsz darab van. Mikola javasolta, hogy a pihenő idején esténként a századoknál olvassanak fel részleteket a párttörténetből. Egyetértettem vele.

Ennyit a könyvekről. Közben folyt tovább a hadiélet. Partizánfelderítésünk egyre határozottabban működött. Felderítőink kihasználták a banderisták passzivitását, mind nagyobb területet tartottak ellenőrzésük alatt. Naponta tucatjával indultak el a kis felderítő csapatok a szélrózsa minden irányába. Reggeltől estig folytak a kihallgatások és a beérkezett anyag feldolgozása.

— Átkozottul sok papírt gyártanak ezek a mi Sherlock Holmeseink — panaszkodott Vojcehovics. — Kérdés, felelet, megint kérdés, megint felelet, de egyikben sincs semmi tartalom. Üres fecsegés az egész.

— Ej-ej! Ne légy ilyen szigorú, látod, hogy igyekeznek — próbáltam lecsillapítani a „hivatali ellentétet".

De azért Szoldatenkóval együtt magam mentem az elhárítókhoz.

Az ajtóban Zsmurkin őrnagy fogadott. Szája elé tett kézzel suttogta:

— Beszerveztem...

— No és? — vettem át az általa megütött hangot.

— Nem ment könnyen. Csak a harminchatodik kérdésre adta meg magát.

— Kém?

— Azt még nem tudom biztosan. De a legfontosabbat megtudtuk. Nem ukrán.

— Hát micsoda? Volksdeutscher?*

— Mazurnak mondja magát.

Mikola csodálkozva nézett rám.

— Nem értem. Tudod, kit neveznek nálunk mazurnak?

— Hát a mazurokat. Ha egyszer ez is annak tartja magát. Örökké a szentekhez fohászkodik. És úgy hányja magára a keresztet...

Kezdtem bosszankodni. Beléptem az őrnaggyal együtt a házba és azt gondoltam: „Lehetséges lenne, hogy ez a Zsmurkin valóban nem tudja, kit hívnak nálunk Ukrajnában mazurnak? Csufnév ez; a soviniszták nevezik így a lengyeleket. Alaptalanul szekírozza az embereket..."

* Így nevezték azokat a német kisebbségieket, akiket nálunk sváboknak, Volksbundistáknak hívtak. – *A fordító.*

A fogoly kigombolt bárányбőrsubában ült a szobában. Ukrán szabású ingén nagy kereszt lógott. Szétnyílott az inge, őszesbozontos szőrzete kilátszott alóla. A kereszt, meg ahogy a nyakában lógott, valahogy papra emlékeztetett. Csupán a kereszt méretei voltak szabálytalanok: fele akkora volt, mint a pópák szokásos keresztje.

— Folytatom a kihallgatást — mártotta be a tollát Zsmurkin őrnagy. — Ismételje meg a legutóbbi kijelentését.

— Én mazur vagyok... Tanusíthatja a csensztohovai szent szűz is... — Azzal nagy buzgón hányni kezdte magára a keresztet, katolikus módra.

Újra összenéztünk Mikolával. Nyilvánvaló, hogy egy banderista mészárló által halálra ijesztett lengyel parasztal van dolgunk. Semmi értelme sem volt, hogy ennek a rémült parasztnak harminchat kérdést tegyenek fel. Csak azért nem tette rögtön szóvá, mert elkaptam Mikola Szoldatenko kárörvendő pillantását.

Ahogy belelapoztam a terjedelmes jegyzőkönyvbe, látom ám, hogy ennek a szerencsétlennek úgy látszik, a családneve a Mazur.

— Én nem tudtam, hogy maguk szovjet partizánok... Én azt hittem... — dadogott Mazur.

— Hangosabban beszéljen. Ne féljen — bátorítottam.

— Én azt hittem, hogy maguk a független Ukrajna emberei... hogy banderisták...

— Mi a vörös hadsereg katonái vagyunk. Érti ezt, Mazur úr? Ideért a vörös hadsereg.

Erre hajlongani kezdett:

— Én magukkal tartok... Elvtárs urak...

És ijedtében vagy talán örömében, elsírta magát.

Vizet kapott. Vacogott a foga a bögrén. Mikor nagynehezen megnyugodott, kereken megkérdeztem tőle:

— Akar nekünk segíteni?

— Jézus Krisztusom, de mennyire! A véremet sem sajnálnám kiontani áz elvtárs urakért.

— Nincs szükségünk a véredre, bátyó — szakította félbe a politikai helyettes. — Csak annyit kérünk, hogy mondj el szépen mindent. Utána hazavisznek a felderítőink.

— Hazavisznek?

— Haza. Éjjel.

Erre térdre borult az öreg, és megint sírva fakadt:

— Ne kergessenek el maguktól... Ha tényleg a vörös hadsereg katonái.

Hogyan magyarázzuk meg neki, kik vagyunk? Egymás szavába vágva kezdtük el mondogatni Mikolával, amit nálunk már minden úttörő, minden tanulatlan vénember tud:

— Nálunk nincsenek urak, grófok, méltóságok. Érted? Internacionálé... Mindenki egyforma... Mindenki dolgozik... Munka... Dolog... Pracuje...

De Mazur egyre csak ezt hajtogatta, mint valami gyerek:

— Ne kergessenek el. Nem megyek sehova. Ha kell, lovat őrzök, fát vágok, trágyát hordok és megvárom a háború végét.

— Megvárod? — nevette el magát Mikola. — Azt már nem. Nálunk — harcolni kell.

— De én nem harcolok.

— Akkor pedig menjél szépen haza. Haza!

— Haza? — Ettől a szótól halálra rémült az emberünk.

Az előbb azt hittük, sikerült elérnünk valamit ennél az embernél, és most íme, megint visszasüllyedt esztelen rémületébe. Megint átnéztem a jegyzőkönyv kérdéseit és feleleteit. Bizony nagy zagyvalék volt ez a szöveg, amit a hivatali ügymenet tolvajnyelve még értelmetlenebbé tett; nem csoda, hogy a kérdések szózápora nem jutott el az értelméig. Még az én szavaimnak, meg Mikola szavainak is csak a felét értette meg.

— Hát akkor maradjon nálunk, Zsmurkin elvtárs. Hogy minek? Azt mondja ez az ember, hogy szívesen vág fát, szívesen gondozza a lovakat. Erre is szükség van. Annál is inkább, mert mi magunk kérettük ide...

Másnap aztán kis híja, hogy ez a furcsa ügy vérontással nem végződött.

Robbanások zaja kergetett ki bennünket az utcára a törzsépületből.

— Kézigránátot hajítottak a különleges osztály épületére — jelentette a lovas hírvivő, aki vágtában érkezett a törzshöz.

— Riadó! — rendelkezett Vojcehovics.

Szása Kozsenkov már hozta is felnyergelt lovamat. Szoldatenko nem volt a közelben.

— Vászja, te maradj itt a törzsnél. Add ki a parancsot a körvédelemre és küldj ki felderítőket. A lovas század zárja le a faluba vezető utakat, a község szegélyétől három-négy kilométerre minden úton állítson fel tábori őrsöket.

Vágtába ugrattam a lovamat. Csőre töltött fegyverekkel Szása Kozsenkov és Jászon Zsorzsoliani vágtatott mögöttem.

Pár perc múlva kiderült, hogy a túlzott riadalom felesleges volt. Zsmurkin őrnagy sápadtan, de nyugodtan fogadott bennünket. Előadta, mi történt.

— A farakás felől ez a csudabogár Mazur szaladt felénk. Reszketett egész testében, egy szót sem tudott kinyögni. Nem sok ügyet vetettünk rá, mert már mindenki rájött, hogy ez valami vallásos hóbortban leledzik. De azért kimentünk az utcára. Mazur egy férfira mutatott, aki háttal felénk ballagva távolodott a kapunktól. „Polgártárs, álljon meg!" — kiáltottam rá. Az villámgyorsan megfordult, majd meggyorsította lépteit. „Állj vagy lövök!" — kiáltotta az őrszem. Az feleletül felemelte a kezét s akkor vettem észre, hogy gránát van nála. Kettőt hajított el. De egyik sem talált. Ebben a pillanatban rúgtattak elő a lovas század emberei, akik aztán lefogták.

— Megsebesült valaki a kézigránátoktól?

— Nem, senki. Ezek csak olyan saját gyártmányú „konzervek" voltak. Egy-két embert megkarcoltak . . .

Ekkor vettem észre, hogy Zsmurkin keze vérzik. A szilánkok föltépték a zubbonyát. „Hiába, azért bátor ember az a Zsmurkin, talpig férfi . . . Ezt egyébként már a Dnyeper menti portya idején is bebizonyította. Akkor súlyosan megsebesült . . ." — De gondolataim már vissza is tértek a jelen eseményeihez.

— Kihallgattátok?

— Éppen most folyik a kihallgatása.

— Megállapítottátok a személyazonosságát?

— Mazur szerint valami főemberük. Valami Gestapo-szerűségnek a főnöke lehet, amit itten SB-nek neveznek. Csendőrség.

— Szóval annyi bizonyos, hogy főzsivány.

— Az már biztos.

Beléptünk a szobába. A sarokban kuporgott a fogoly.

De micsoda fogoly! Magam is Ukrajna szülötte vagyok és a legváltozatosabb bandita pofákat láttam már kölyökkoromban: Nesztor Mahnót, Tyutyunnyikot. Felvillant előttem gyerekkori élményeimből a hírhedt anarchistának, Maruszjának fekete zászlaja is. Aztán a Zabolotnij, Liho atamán, Angel, Beda — ki mindenki vésődött bele már az emlékezetembe! De ilyen pofát, mint ez, még én se láttam. Európai szabású, világosszürke esőköpenyt, oldalgombolós szűk térdnadrágot, mintás nyakkendőt, fényes rézkaplikkal kivert, dupla talpú bilgerit viselt. Övön alul: hegymászó-turista; övön felül: diplomata vagy professzor. Sápadt, hosszúkás arc. Félig hunyt, püffedt, csipás szemek. Keményen igyekezett tartani magát, bár lovasaink már kezelésbe vették.

— Neve?

— Klescs — mosolygott sandán.

— Nos, legyen Klescs . . .

— Ne higgyenek neki — suttogta valaki a hátam mögött. Mazur volt. Az ajtóban állt, az ajtófélfának támasztotta a fejét, és rezzenéstelen arccal nézte a magát Klescsnek nevező embert. Mintha félt volna, hogy ez a bandita erős izmaival széttépi a kötelékeit vagy, akár a mesében, szeméből bűvös lángot lövell és mindannyiunkat megigéz.

Jól megnéztem magamnak a foglyot és mindjárt láttam, hogy ezzel a jómadárral nem fogunk egykönnyen zöld ágra vergődni. Sejtelmem valóra vált.

— Hát ha Klescs, akkor Klescs. Nevezzük így, ha ez az ezredes úrnak megfelel.

Lassan felemelkedtek a duzzadt szemhéjak. A két sárga szem egyenest nekem szegeződött.

— Bár hívhatnánk az igazi nevén is, Goncsarenko ezredesnek . . .

Gyűlölet csapott ki a fogoly szeméből, arcizmai megfeszültek, aztán tettetett fáradsággal eltakarta az arcát. De a homlokán így is jól látszottak a kidagadt erek, a megfeszült bőr, elárulva, hogy kétségbeesetten igyekszik összeszedni magát. Elővettem oldaltáskámból Goncsarenko parancsát, átfutottam és néhány sorát hangosan olvasni kezdtem. Nyugodtan, tagoltan olvastam a goncsarenkói kinyilatkoztatást. Közben

Mazur tekintetét figyeltem, s most először támadt az a benyómásom, hogy talán nem is olyan ügyefogyott, mint amilyennek mutatja magát.

— Oldjátok fel a kötelékeimet — nyögte fogcsikorgatva Goncsarenko.

— Előbb a nyelvedet kell megoldani — felelte Zsmurkin.

— Mindent elmondok. Kioldotok vagy nem?

— Csak nyugalom. Előbb két kérdést. Teketóriázás nélkül felelj.

— Felelek.

— Miért jöttél Moszurba?

— Saját szememmel akartam látni a vörös hadsereget.

— Láttad?

— Láttam.

— Második kérdés: Hajlandó vagy-e szélnek ereszteni a bandát és aláírni egy felhívást, hogy megtévesztett embereid oszoljanak szét?

Kínjában megpróbálta szétmorzsolni kötelékeit.

— Oldjatok fel, bitangok!

Pár percig csöndesen figyeltük őrjöngését. A végén már habzott a szája. Elernyedt.

Megjött Mikola Szoldatenko. Meghagytam neki és Zsmurkinnak, szedjenek ki ebből a toportyánféregből amennyit csak tudnak, én meg elmentem, hogy a riadóztatott alakulat védelmi készültségét ellenőrizzem. Egy titka sem maradt ennek a többszörös gyilkosnak és gonosztevőnek, az ukrán nacionalizmus e „hősének": este agyonlövettem.

Alighogy Goncsarenkót kivégeztettem, Mazur máris szedni kezdte a sátorfáját.

— Hazamegyek, elvtárs urak — jelentette ki.

— Hogy-hogy? — tudakolta Zsmurkin.

— Tetszik tudni, most, hogy ezt a sárkányt elemésztették, mi is fellélegezhetünk.

Letörölte ráncos arcáról a könnyeket, úgy folytotta:

— Hány, de hány embert veszejtett el. Gyerekeket, aszonyokat, leányokat is . . .

Ahogy a felderítőkkel együtt a távozó paraszt után néztem, rámosolyogtam Zsmurkinra:

— Nos? Beszervezted?

— Be — felelte Zsmurkin olyan komolyan, hogy látszott: nem értette el ironikus célzásomat. — Beszerveztem. Átformáltuk ezt az embert. Ő már a mi hivünk . . .

— Nagyszerű! — örvendeztem Zsmurkinnal együtt.

Derék fickó volt ez a Zsmurkin. Csak egy kicsit hivatalszagú. A sok előre megadott sablon, szabály és irányelv néha elfeledtette vele azt, amire az első csekista, Feliksz Dzerzsinszkij tanította a szovjet és nyomozó szerveket: a legfontosabb a tömegekkel való kapcsolat.

20.

Rengeteg adatot szolgáltatott a felderítésünk. Fontos volt, hogy eligazodjunk közöttük, helyesen értékeljük, nehogy politikai baklövéseket, taktikai hibákat kövessünk el. Sokszor eszembe jutott Mazur: itt, a határon kettős kémkedés is lehetséges. Mazur tanyája arra a vidékre esett, amit Lord Curzon memoranduma oly lakonikusan „Grubesovtól keletre eső területnek" nevezett. Így tehát Mazur egy másik, idegen hatalom ügynöke is lehetett. Nagy tapintattal kellett tehát eljárni!*

El is határoztuk, hogy összehívjuk a zászlóaljkomisszárokat, a századok pártszervezőit és a legaktívabb kommunistákat és komszomolistákat. Összevont párt- és Komszomol-taggyűlést az adott körülmények között nem tudtunk tartani.

A meghívottak a törzs épületében gyülekeztek. Vojcehovics ismertette a helyzetet, Zsmurkin őrnagy pedig értékelte az egyes zászlóaljaktól befutott felderítő jelentéseket. Voltak e jelentések között használhatatlanok is, amelyek tücsköt-bogarat összehordtak, de voltak megbízható adataink is, amelyek alapján hasznos és komoly következtetéseket vonhatunk le.

* Lord Curzon (1859—1925) 1919—1924 között brit külügyminiszter, a szovjetellenes intervenció egyik fő szervezője, az 1919—20-as szovjet—lengyel háború végén, 1920. július 12-én memorandumot intézett a szovjet kormányhoz és ebben javaslatot tett a szovjet—lengyel határ megvonására. A szovjet kormány ezt a javaslatot el is fogadta, sőt ehhez szigorúan tartotta magát még 1945-ben is; ma is lényegében ez a vonal a szovjet—lengyel határ. Versigorának tehát kínos gonddal kellett ezt a Curzon-féle demarkációs vonalat, ha nem is hadműveletileg, de politikailag tekintetbe venni. Ezért is döntött úgy, hogy Mazurt engedjék el. — *A fordító.*

— A banderisták — szólt hozzá Mikola Szoldatenko Zsmurkin előadásához — furfangos zsiványok. Ezt a törzsfőnök elvtárs is megerősítheti, aki ostorral akart ellenük harcolni.

— Hallottuk — nevették el magukat a jelenlevők.

— Tudjuk, hogy a parancsnokkal együtt milyen kalandosan vágott át a banderista kurenyen.

Beláttam, hogy Mikolát ebben az esetben bátorítani kell. Amilyen helyesen tette, hogy megdorgált bennünket Vojcehoviccsal — hiszen egy parancsnoknak nem szabad gyermekes vakmerőséggel kimutatni a bátorságát —, olyan igaza volt most is, mikor ezt szóba hozta a nyilvánosság előtt. Ezért nem hagyhattam, hogy e bátor lépése miatt népszerűtlenül elszigetelődjék. Mit meg nem bocsát egy vérbeli portyázó partizán a vakmerőségért! A harcos, de különösen a parancsnok bátorságát nálunk a legfontosabb katonai erénynek tartották. A bátorságot, a hősiességet, a férfiasságot nagyra becsülték, tisztelték, méltányolták. Az állandó mozgás és a helyzet gyakori változásai a parancsnoktól gyors elhatározást és józan észt kíván. Ilyen körülmények között nem lehet sokat töprengeni. Így aztán szinte természetszerűleg kialakult egy vidáman könnyelmű, a veszélyt hetykén lebecsülő életszemlélet.

Legfőképpen a lovas századnál, ennél a legmozgékonyabb alegységnél becsülték nagyra a személyes bátorságot. De már a gyalogos felderítőknél helytelenítették, sőt büntették az esztelen vakmerőséget. Viszont annál jobban értékelték a merészséggel párosult óvatosságot, az okos latolgatást, a kemény kitartást és a makacs elszántságot. A robbantó osztagnál viszont a legjobban azt becsülték, ha valaki zajtalanul és ügyesen közelítette meg a vasútvonalat vagy hidat, egyetlen hang nélkül helyezte el a robbanó anyagot a kívánt pontra, és végtelenül óvatosan, mint akinek az élete függ tőle, hiszen valóban a legkisebb rezdülésre is levegőbe repülhetett minden, húzta ki a biztosító szeget. Náluk tehát egy ötvös aprólékos gondossága vívta ki a legnagyobb megbecsülést.

Hát a tüzérek? A szolgálatvezetők és a hadtáposok? Az ápolónők és az orvosok? A kocsisok, akiknek bármelyik pillanatban, harc közben, éjjel és nappal, mindig a kocsijuk, szánjuk, lovuk mellett kell lenni? Az ő dicsőségük mitől függ?

A kitartástól, a rettenthetetlen harckészségtől. A kocsisok a háború becsületes munkásai. Értékes rakományt visznek: egy sebesült elvtársukat, vagy öt láda robbanóanyagot: húsz gránátot vagy hét-nyolcezer géppisztoly töltényt — ki merné őket gyávának nevezni?

Igen, a bátorságra mindenkinek szüksége van. Tehát a parancsnoknak is. De már az esztelen vakmerőség, a veszéllyel szembeni közömbösség, az elővigyázatlanság, ami gyakran és szívesen kapja a merészség látszatát: mindez veszélyes lehet és kárt okozhat.

Ezek a gondolatok suhantak át az agyamon. Fel is álltam és elmondtam mindezt a parancsnokoknak, és komisszároknak. Elismertem Mikola igazát.

Vojcehovics eleinte igencsak prüszkölt, kapkodta a fejét, mint a harci mén a bögöly elől. De aztán ő is igazat adott nekem.

Mikola Szoldatenko elégtételt kapott.

De hát nem is ezért gyűltünk mi össze. Ismét új kérdések megoldása elé állított az élet. A fasiszták által szított nacionalizmus rendkívül bonyolulttá tette a helyzetet ezen a vidéken. Lesz-e elég erőnk nekünk, fiatal kommunistáknak ahhoz, hogy megbirkózzunk vele? Vajon fel tudják-e fogni elvtársaink ennek a helyzetnek a szövevényességét? Alapjában véve igen. De azért nem gondolják végig a dolgot. Itt van például az izgága Sumejko, akivel már közöltük a parancsnokság döntését, hogy zászlóalját átszervezzük s aki személy szerint is fenyítést kapott, mert túlságosan behatóan tanulmányozta a kisüsti pálinkafőzdéket: most így hetvenkedik:

— Egyáltalában mi az, hogy banderisták? Kik vannak fegyverben? Egyik kurenyüket szétvertük, máris itt a második. Egész ezredeik vannak, meg a muzsikok, a nép . . .

— Fegyverben, vagy erőszakkal felfegyverezve? Ez itt a kérdés, százados elvtárs — szólt közbe Tokár, a negyedik zászlóalj parancsnoka, széles öblü á-hangjaival, amelyek ó-nak hangzottak: „Szózados elvtárs."

— Mindegy az — heveskedett Sumejko.

„Hogy értessem meg vele, hogy mégsem mindegy? Ő csak a tényeket látja, pedig ami mögöttük van . . ."

Összenéztünk Mikolával. Mi már a kárpáti portyán is valamilyen oknál fogva a banderizmus szakértőinek számítottunk. A sumi erdőben kettőnket bízott meg Kovpak és Rudnyev, hogy menjünk tárgyalni Berkutával. A tarnopoli megyefőnök ügyét is mi intéztük el. A Bajszos lovas századával együtt indultunk rohamra a Fekete Varjú bandája ellen. „Vajon Mikola se értené, miről van szó?"

De már fel is állt Mikola:

— Ahhoz szeretnék hozzászólni, amit előbb Sumejko elvtárs mondott. Ha szabad kérdeznem: hol látta ő a népet a banderisták között?

Egy hang a hátsó padokból:

— Biztos a pálinkafőzdében, azzal a részeg szemével...

— Tökéletesen józan vagyok — kérte ki magának Sumejko.

— Annál rosszabb — vágott vissza Mikola. — Annál rosszabb neked. És az ügynek még inkább. Miért teszed magad bolonddá? Hol vannak azok az ezredek?

— És a falvak? Ki támadt ránk vasvillával, doronggal? Kikből áll az önkéntes községi őrség? — gurult dühbe a „szózados".

— Az önkéntes községi őrség? Neked mindig előbb jár a szád, mint az eszed. Hogy kik ellen vonultak ki bunkóval? Hát én megmondom. A fasiszták meg a csatlósaik ellen. Olvastad Goncsarenko utasítását? Hát a főnökük, Klim Szavur parancsait? Abban benne van az egész fasiszta program.

Vojcehovics meg én nem győztünk csodálkozni. Hogy megjött a hangja ennek a szófukar embernek!

— Mitől támadt ilyen beszédes kedve? — bökött oldalba Vojcehovics, miközben úgy tett, mintha a térkép fölé hajolna.

— Ha a párt ügyéről van szó, akkor mindig megtalálja a megfelelő kifejezést.

Szoldatenko közben elővett egy füzetet, felolvasott belőle egyes aláhúzott részeket, hadonászott az öklével, érvelt, győzködött, magyarázott. Majd hirtelen benyúlt a zsebébe és előhúzott egy megviselt katonai noteszt.

— Most ebből fogok felolvasni.

Csönd lett. Csak Sumejko krákogott.

— Ez, fiúk, a párt utasítása az Ukrán Kommunista Párt tagjai számára.

— Kiknek a számára? — szólalt meg érdeklődve Fedcsuk.

— Hát olyanoknak, mint Kovpak, Rudnyev, Begma, Fjodorov. Nézzétek, a füzet felső sarkában a pecsét: „A voronyezsi front haditanácsának tagja..." Rudnyev leíratta velem a legfontosabbakat. „Jegyezd meg magadnak — mondotta —, hogy ez tartalmazza egész itteni politikánk lényegét." Az utasításban az áll, hogy az ukrán burzsoá nacionalisták vezetői német ügynökök, az ukrán nép ellenségei; és az egyszerű közlegények kicsodák? Ezt is mindjárt megmondom. Ezeket az embereket, mondja a párt utasítása, egész egyszerűen félrevezették olyanok, mint Goncsarenko; ezek jelentős része harcolni akar a német megszállók ellen. Érted ezt, Sumejko? Fölfogja ezt az agyad, Sumejko?

A párt kollektív bölcsessége tehát megoldotta a nacionalizmus bonyolult csomóját. Elnéztem, amint a zászlóaljak és századok politikai munkásai szinte itták magukba Mikola szavait és meg voltam róla győződve, hogy másnap már a harcosok százai között hintik szét ezeket a gondolatokat. Ami viszont azt jelenti, hogy kétezer főből álló kollektívánk egységesen fog cselekedni.

Örvendezve gondoltam magamban: „Hiába, no! A politikai munkában is igen fontos, hogy az egyes katona ismerje a saját manőverét."

De még csak ezután következett beszédének a java.

— És nehogy nekem úgy játszadozzatok az itteni nép érzelmeivel, mint valami játékszerrel, felolvasom nektek, mit mondott Lenin a nacionalizmusról. Figyeljetek ide.

Azzal megint fellapozta jegyzetfüzetét.

— Lenin elvtárs ezt mondta: „Amennyiben az évszázados elnyomás talaján az ukrán tömegek elmaradt részében nacionalista tendenciák észlelhetők, az OKP tagjainak rendkívül elővigyázatosan kell viselkedniük ezekkel a tendenciákkal szemben, testvériesen meg kell magyarázniuk, hogy Ukrajna és Oroszország dolgozó tömegeinek érdekei azonosak."*

— Világos? Nahát akkor holnaptól kezdve ebben a szellemben járjon el minden zászlóalj és század.

* Lenin Művei 30. kötet, 151. lap.

Közben megérkezett egy hírvivő Brajko kikülönített harmadik zászlóaljától. A zászlóaljparancsnok a következőket jelentette: „Kapcsolatba léptem egy örmény alakulattal. Szoszenko bandájával vannak összeköttetésben. Megegyeztem velük, hogy feltétel nélkül átállnak hozzánk. Megszerezték Szoszenko összes nehéz fegyverét: aknavetőket és géppuskákat. Felderítő osztagom kíséretében zászlóaljam körletéhez közelednek. Kérem a további parancsokat. Brajko."

Azonnal ismertettem a beérkezett jelentést. Még a legtapasztaltabb, minden hájjal megkent komisszároknak és politikai helyetteseknek is tátva maradt a szájuk.

— Ördögadta! Az ember a sajátjaival se tud zöld ágra vergődni, ez meg nem a nyakunkra hozza még az örményeket is? — csudálkozott Kulbaka. — Különben ez Bakradze elvtárs dolga. Az ő rokonai.

Bakradze tétován állt föl:

— A fene se érti. Talán valami tévedés van a dologban.

— Eszünk ágában sincs tévedni, Bakradze elvtárs — kelt parancsnoka védelmére a hírvivő. — Magam láttam őket. A banderisták a maguk útját járják, meg aztán ezek is. Ők az önálló, független Örményország hívei. Tengertől-tengerig.

— Miféle tengertől miféle tengerig? — kapta föl a fejét Bakradze.

— Tudom is én! — vonogatta a vállát a hírvivő.

Berekesztettem a megbeszélést, és meghagytam a parancsnokoknak, hogy siessenek körletükbe. A politikai helyettesek és komisszárok pedig körülvették Szoldatenkót, hogy a legfontosabbakat kiírják maguknak a mindentudó füzetéből.

Összejövetelünk nem volt eredménytelen. A legfontosabb tennivalókat megértették az elvtársak. Most már belátták, hogy a banderizmus a Gestapo provokációja. A fasiszták tervszerűen kavarják a vizet és ebben a zavaros vízben vígan fickándoznak a nacionalizmus halacskái. Ami az örmény változatot illeti; nem kell elhamarkodni a dolgot. Ha itt lesznek, hát itt lesznek; megnézzük őket magunknak, elbeszélgetünk velük, aztán majd határozunk.

— Hírvivő elvtárs! Adja át Brajko zászlóaljparancsnoknak a következő parancsot: „Örmények jöhetnek. A legnagyobb óva-

tosságot! Két-három vezetőjüket a törzshöz irányítani. Itt döntünk a továbbiakról."

— Bakradze, kérlek, te maradj itt. Segítened kell...

Három óra múlva elegáns trojka hajtatott a kapu elé.

— Virágmintás szőnyeg, csengők! Ejha! Micsoda nagyúri allürjei vannak ennek a Brajkónak. Barátom! — csóválta a fejét Bakradze. — Na jó, a szőnyeget még értem. De a csengettyük? Ugyan kérem...

A szánból a cingár Brajko ugrott ki, s miután parancsokat adott az őt kísérő lovasoknak, lerázta csizmájáról a havat és belépett az irodába.

Bakradze közelebb lépett az ablakhoz, és jól szemügyre vette a Brajkóval érkezett örményeket. Oldalt álltak: mindhárman egynövésűek, alacsonyak. Különösen azért látszottak alacsonynak, mert kicsit görnyedt volt a tartásuk.

— Dicső daliák — dünnyögte David.

Brajko röviden jelentést tett.

— Tehát harmincegy ember?

— Annyi. És mind örmény.

Bakradze eljött az ablaktól, de nem valami barátságosan pislogott Brajkóra. Voltak már közöttük nézeteltérések. Brajko örökösen ugratta a heves vérű óriást, kiröhögte cirkalmas mennydörgéseit és kacifántos dühkitöréseit. Davidot ez persze bosszantotta. Ezért Brajko ukrán családnevét is elferdítette. Brajko ugyanis hosszan elnyújtotta az ót, mintha énekelné. A többiek is így nevezték: Brajkó. De David ezzel szemben direkt az első szótagot hangsúlyozta, és az „a"-t „ó"-ra változtatta.

„Mert melyik bölcs szólalt fel megint? A Brójka. Hogy mit nem mond ez a Brójka! uramteremtőm, és mekkora nyelve van!" Azzal már mutatta is, félméterre nyújtva a karját.

David egyenesen Brajko felé tartott. Megállt előtte, aztán vállat vont és egy darabig nézte a vigyorgó, cingár legénykét:

— Hol szedted fel őket, Brójka? Mi az ördögöt akarsz kezdeni velük, he? Persze, te is kaukázusi fajta vagy... Mondd, kérlek, Brójka miben töröd a fejedet?

— Majd elválik — vigyorgott Brajko. — Látom, terhedre vannak a földijeid...

— Hogy-hogy terhemre vannak?

— Magam sem tudom. Különben hallom, már megint erősen fáj a tyúkszemed. Sehogysem sikerül a lábadra illő csizmát keríteni...

David Bakradze nézte, nézte egy darabig a kölyökkapitányt a toronymagas termetével, aztán köpött egyet és a sarokba húzódott.

— Most legalább lesz, aki elszórakoztat, megjöttek a földijeid — mondta gyöngéden Brajko, de úgy, hogy David nem bírta tűrtöztetni magát.

— Még hogy a földijeim! Senkiházik, nem a földijeim.

— Hát olyanok, amilyenek. Nem én válogattam ki őket — vágott vissza Brajko.

— Ne marjátok már egymást, mint két kakas — dörrentett rájuk Mikola Szoldatenko.

— Tréfán kívül, nagyon derék fickók ezek, politikai helyettes elvtárs. Elsőrangú fegyverzettel jöttek: aknavetőkkel, golyószórókkal. Szinte mindegyiküknél van golyószóró. Rendes emberek ezek, ha csak azért nem, mert Bakradze földijei.

David erre megint nekikészült valami gorombaságnak, de félbeszakítottam:

— No, lássuk azokat a daliákat.

Egy perc sem telt belé, már ott állt előttem a három örmény. Szovjet módra tisztelegtek, de a csizmájuk sarkát is összecsapták, s ez már nem a mi szokásunk. Hej, ez a bokacsattogtatás! Szinte halálos biztonsággal felismertük erről a fasiszta táborok volt foglyait. Megvolt ennek a fasiszta tisztelgésnek a maga szertartása: különös, kitekert módon repült a tenyér a sapkához és közben már csattant is a boka, mint valami pisztolylövés. Tudtam jól, hogy így dresszírozzák a koncentrációs táborokban a foglyokat, így idomítják a csatlósaikat: csendőröket, légionistákat, vlaszovistákat. Persze akik most előttem állanak, egészen másfajta emberek. Vigyázzban állnak, de minden SS-figura nélkül, nyugodtan.

Hallgatunk. Nézzük, méregetjük egymást. Ahogy jobban szemügyre veszem az embereket, látom ám, hogy ha alakra egymagasságúak is, de jellemben különbözőek. A jobboldali, az, aki az ablak mellett áll: a legsoványabb. Kopaszodik;

egy arcizma sem rándul, úgy nézi Bakradzét. Láthatóan mondani akar valamit, de még nem határozta el magát. A középső görnyedt egy kicsit, a sapkáját félrecsapta, nyugodtan áll, bal lábán van a testsúlya. A harmadikat nem látom elég jól innen, sötétben van. Csak annyit tudok kivenni, hogy szélesebb vállú, mint a többiek.

— Nos, ismerkedjünk meg. Persze mi nem akarunk benneteket kihallgatni. Öntsétek ti ki a szíveteket, ahogyan jólesik. Csak nyugodtan. De azt meg kell értenetek, hogy csak úgy szire-szóra nem hihetünk nektek. Ezért beszéljetek úgy, ahogy a szívetekből jön. Mondjatok el magatokról mindent, amit szükségesnek láttok.

Szünet. Csodálkozva néznek ránk.

— Mivel kezdjük? — kérdezte a középső, még jobban ránehezedve a bal lábára. — Nem is tudom. — Látszik rajta, hogy sokszor kifaggatták már, de így még sohasem fogadták s ezért zavarban van.

— Kezdd a neveddel — szólt rá a szoba sarkából Bakradze.

A középső elmosolyodott, de aztán megint hirtelen elkomolyodott. Bizony, nem a legkényelmesebb dolog most rögtön megnevezni magukat és felfedni kilétüket.

— Anton Szemjonovics Pogoszov. Születtem 1912-ben. Foglalkozásom bányamérnök. A Kirov műszaki főiskolát végeztem. A háború előtt az azerbajdzsáni kommunista párt központi bizottságában dolgoztam. Az iszmaili kerületben születtem.

Habozás nélkül, folyamatosan mondta el mindezt, aztán átváltotta a testsúlyát, minden széles mozdulat nélkül.

Mikola Szoldatenko felállt, odament Pogoszovhoz, megállt szorosan előtte, rátette inas, szikár kezét a vállára, s ezzel kényszerítette, hogy egyenest fölnézzen, bele a szemébe.

— Mondd elvtárs, ha te kommunista vagy, akkor ki az apád?

— Asztraháni vörös partizán. Kirov vörösgárdistája volt Bakuban. Később pedig az első muzulmán vasúti ezred géppuskása.

— Hogy kerültél ide? Amit eddig mondtál, az rendben van. De hol jártál ebben a két nehéz esztendőben?

Ekkor előlépett a legsoványabbik az ablak mellől és megszólalt:

— Szergo Arutyunyanc zászlóaljkomisszár jelentkezik. Kis örmény partizáncsoportunk 1943 márciusa óta működik az ellenség hátában. Működési területünk először: Lengyelországban, Zamosztye körzetében volt, majd később itt, Kovel és Vlagyimir között.

— Igaz, hogy ti valamiféle önálló Örményországért harcoltok? — kérdezte Bakradze.

Összenéztek, aztán, mint akiknek elegük van a katonás magatartásból, odamentek Davidhoz és elkezdtek neki nagy hadonászva magyarázni. Mind a hárman egyszerre beszéltek, orosz szavakat keverve hol örmény, hol grúz beszédükbe. Csendesen vártuk, míg a kaukázusiak kibeszélgetik magukat egymás között. Petya Brajko elégedetten állt oldalt és mosolygott, de most minden rosszmájúság nélkül.

David arca fokozatosan földerült, aztán előrelépett ő is és a többiekre mutatva így szólt hozzánk:

— Ezek a mieink. Én meg csak törtem a fejemet: kik lehetnek? Mi az, hogy tengertől tengerig? Ülök, töprengek, álmélkodom: hogy az ördögbe bukkanhatnak fel pont itt, a Bug meg a Visztula környékén a régi Örményország kísértetei? És egyáltalán, kik ezek? Örmény nacionalisták? Mensevikek? Musszavatisták? Vagy talán ellenforradalmárok? De nem, ezeket egészen más fából faragták. Nincs ezekkel semmi hiba. Akár én is most rögtön fölveszem őket a zászlóaljamba...

— Egy frászt veszed őket — ugrott fel megint kakasmódra Brajko, de aztán Szoldatenko szigorú, megrovó pillantására odament Bakradzehoz, és csöndesen azt mondta neki:

— Ne haragudj, Bakradze elvtárs. De ők nem a te zászlóaljadba jöttek. S nálunk, tudod az a szokás...

Íratlan törvény volt nálunk, hogy abba a zászlóaljba kerül az újonc vagy a szökött hadifogoly, amelyikkel legelőször találkozott.

— Semmi kifogásom, Brójka elvtárs. Neveld őket a magad szakállára.

— Egy pillanat — szóltam közbe. — Még tisztázni kell, mikor és hol estek fogságba, hogy kerültek szabadlábra. Brajko elvtárs, ön fokozott figyelemmel hallgasson. Hiszen önnél fognak harcolni.

David megint sebes eszmecserébe elegyedett velük; szívesen vállalta a közvetítő szerepét. Újra az előbbi orosz—örmény—grúz dialektust keverték. Minél tovább beszélgettek, annál szélesebbre derült Bakradze képe.

— Azt mondják, hogy Harkov alatt zárták körül őket 1942 tavaszán, az izjum—barvenkovói hadműveletek során.

— Közelebbről?

— Csoportunk zöme a 317. lövész hadosztály tisztjeiből és politikai munkatársaiból áll. A hadosztály bakui — felelte Pogoszov.

— Parancsnoka? — jegyezgetett Vojcehovics.

— Szirotkin ezredes. Rosztov alatt esett el, Bolsije Száli községben.

— A komisszár Akszenov volt — szólalt meg a harmadik, Tonyijan nevezetű. — Szirotkin ezredes hősi halála után Jakovlev ezredes vette át a hadosztályparancsnokságot. De ő is elesett, az izjum—barvenkovói hadműveletek idején. Lozovenyka községben temettük el.

— Melyik hadifogolytáborban voltak a németeknél? — kérdeztem Arutyunyancot.

— Templinben. Huszonnyolc barakkból állt a tábor. Nemzetek szerint csoportosítottak bennünket: voltak franciák, angolok, jugoszlávok, oroszok, örmények, grúzok, üzbégek. Mi örmények öt barakkot foglaltunk el.

— Onnan szöktek meg?

— Nem. Honfitársaink rá akartak venni bennünket, hogy vállaljunk szolgálatot a fasiszták oldalán.

— De nem voltunk hajlandók német egyenruhába bújni — tette hozzá gyorsan Tonyijan. — Ezért Sedlec községbe, Zamosztye körzetébe szállítottak bennünket. Onnan szöktünk meg.

— A banderistákkal való kapcsolatukat mivel magyarázzák?

— Semmi komoly közünk nincs a banderistákhoz — felelte Arutyunyanc. — 1943 márciusában kerültünk Lengyelországból Volhíniába. Akkor ott még nem működtek szovjet partizánok, de önkéntes paraszti rendőrség volt. Felajánlották, hogy lépjünk be. Megtagadtuk. Akkor elkezdtek gyúrni, hogy így meg úgy, a nemzeti eszme . . .

— No és? Hagyták magukat meggyúrni?
— Ugyan. Fehérek ezek tetőtől talpig.
— És mégis tanulmányozták a tanaikat?
— De mennyire. Ahogy az ellenséget illik — szólt közbe Pogoszov.
— Miféle ellenséget?
— Osztályellenséget.
— Gyakori a szovjetellenesség, a nacionalizmus ezekben a rendőri szervezetekben? — tudakozódott Mikola.
Arutyunyanc egy kicsit elgondolkozott.
— A kulák vezető réteg irányítja őket. Nagy csalás ez az egész banderizmus.
— Mit tud még róluk?
— Kuláklegények, a helyi értelmiség, Petljura egykori hívei, hivatalnokok, papok alkotják a törzsét.
— Mi a főelvük?
— A kolhoz gyűlölete. Érthető: a kulák a kolhozban a saját halálát látja. S innen táplálkozik a gyűlülete az egész szovjethatalom, a kommunisták ellen.
— A kulák a kolhozok bevezetése *előtt* is halálosan gyűlölte a szovjethatalmat.
— De én most Nyugat-Ukrajna kulákjairól beszélek.
— Értem. Folytassa.
— A szovjethatalommal együtt oroszok is kerültek ide. Ezért aztán az itteni kulákok azt hiszik, hogy a kolhoz: sajátosan orosz nemzeti sajátosság. Ezért tehát a nacionalizmus tartalma: osztályjellegű, formája pedig: nacionalista.
— Ön ugye tartott már előadásokat, Arutyunyanc elvtárs?
— Hogyne. Pedagógus és propagandista vagyok.
— Mindjárt észrevettem. De hogy is állunk azzal a független Örményországgal?
Elnevette magát a három dalia.
— Na, nem mindjárt ezzel kezdték. Hosszú ideig gyúrták a fiúkat... Mindenáron nacionalistákká akartak tenni bennünket is. No de föl vagyunk mi vértezve az ellen. Nem egykönnyen adjuk meg magunkat... Egy héttel ezelőtt forrongás, jövés-menés támadt közöttünk. Érthető: észak felől jelentős partizánerők közelednek, kelet felől a vörös hadsereg támad. Ezért

jónak látták, hogy parlamentereket küldjenek hozzánk. Tárgyalni kezdtünk: „Közöljétek velünk, milyen politikai vonalat követtek" — mondták. Hát ha mindenáron politikai vonalat akartok, nesztek... Először őszintén meg akartuk nekik mondani. De aztán úgy véltük, helyesebb taktikázni. Természetesen elhatároztuk, hogy ha jön a hadsereg, vagy a szovjet partizánok, csatlakozunk hozzájuk. Ami a banderistákat illeti, azokat alaposan fel kell deríteni... Van ezeknek mindenük a vlagyimiri erdőkben: törzsük, fegyvereik, iskolájuk...

— Iskolájuk? Az „ördögfiókák!"

— Tudnak róla?

— És maguk? Hol van ez az iskola?

— Eleinte csak hallomásból tudtunk valamit az iskola létezéséről. Leshelyeiket, védelmi és híradó rendszerüket titokban tartották előttünk. Ezért a bizalmukba kellett férkőznünk. S ez sikerült is. Rövidesen jön a vörös hadsereg, mondtuk nekik, ezért haza kell mennünk a Kaukázusba. De hát ehhez fegyverek és híradó eszközök kellenek...

— No és elárulták a titkaikat?

— Az utolsó szálig. Minden egyes rejtekhelyüket. Még az iskolájukhoz vezető titkos utat is. Minden oldalról mocsár veszi körül ezt az iskolát. Csupán két keskeny csapás vezet oda, út nincs. Még a jelszót is tudjuk, mert ezt is elárulták nekünk.

— No, ez jó! — kacagott harsányan Bakradze. — Elárulták a titkaikat a nacionalizmusukkal együtt. Becsületistenemre...

Azzal elvonult a földijeivel együtt. Szorosan nyomukban ment Brajko. Egy lépést sem tágított mellőlük. Jól összebarátkoztak Brajko felfedezettjei a két zászlóaljparancsnokkal, de még azok is egymással. Mi meg sürgősen hívattuk Zsmurkint, hogy gondosan ellenőrizze az imént hallottakat. Bennem személy szerint semmiféle kétely nem maradt: tragikus sorsú, férfiasan helytálló embereket ismertem meg. De hát egy parancsnoknak nem szabad a megérzéseire bízni magát.

Zsmurkin egy szempillantás alatt előkerült. Miután megfelelő utasításokat adtam neki, a törzsfőnökkel együtt nekiültünk, hogy kidolgozzuk az ördögfiókák kifüstölésének tervét.

— Erre az iskolára fogjuk mérni a főcsapást — mondtam

Vojcehovicsnak. — A kisegítő csapást pedig Szoszenko bandájának törzsére és a fegyverraktárra.

— Határidő? — kérdezte a törzs parancsnoka.

— Elég lesz két-három nap a fölkészülésre? Erőt kell gyűjtenünk a csapáshoz. A fiúkat szanaszét küldtük felderítésre.

— Kár, mert csak a legközelebbi napokra kiadott jelszót tudjuk.

— Ez igaz, de mihez kezdjünk csak a jelszóval, minden előkészület nélkül? És milyen messze vannak ezek az ördögfiókák?

— Légvonalban hatvan kilométer. Mocsarakon, erdőkön át. Nem elég rá egy nap.

— Látod. Nem, ezt nem szabad elsietni. Adjunk pár napot a fiúknak, hogy szétverhessék a lesállásában megbúvó fasisztákat. Majd valamelyik fogoly csak meghozza az új jelszót. Szóval, nem szabad elsietni. Persze ellustálkodni se ...

Telecigarettázták a szobát. Vágni lehetett a füstöt. A gazdaasszony éppen most sütötte ki a cipót. Kinyitottam az ablakot. Kedvrontó, sűrű, nyirkos téli köd ült az udvaron.

Az ablak alatt, a ház tövében ott kuporogtak a zászlóaljak és a századok hírvivői. Csendesen beszélgettek, és közben nagyokat szívtak ormótlanul sodort cigarettáikból.

Senki se figyelt rám. A hírvivők között sok volt a kamasz. Vászka és Tolka gyermeki, szinte lányos arcán még az a pár pihe se ütközött ki, ami pedig minden tizenöt-tizenhat éves fiúnak jellemzője. Nikodémusz már valamivel idősebbnek látszott náluk, bár azt hiszem, ő is éppen olyan fiatal, mint a másik kettő. Fázósan burkolóztak köpenyükbe és maguk alá húzták a lábukat, mert az ereszről rácsöpögött a hólé.

— Miféle neved van neked, te Nikodémusz? Hogy a fenébe tudtak neked ilyen nevet kikeresni a szüleid? — nevette a társát Tolka.

— Ajaj — felelte rekedten-mutáló hangján Nikodémusz. — A nagymamám titokban elvitt megkereszteltetni, és a pópa azt mondta, amikor születtem, éppen ennek a szentnek volt a napja ... Hogy a fene esett volna az egész keresztelőbe! Higgyétek el, fiúk, én ezt nem tűröm! Amint a háborúnak vége lesz, mindjárt beteszem az újságba: „Tudatom mindenkivel, hogy az én nevem ezentúl ..." Szóval majd még kitalálom.

Csizmakopogást hallottam, kinéztem az ablakon. A politikai helyettes jött vissza. Menetközben, mintegy mellékesen, a gyerekek fölé hajolt:

— Ejnye, kisöreg! Meg ne lássam még egyszer, mert meghúzom a fületeket! — szólt rájuk, azzal belépett a szobámba. — Parancsnok elvtárs, ezek a gyerekek titokban dohányoznak.

A már kikészített parancsokra mutattam.

Amíg Mikola olvasott, én újra az ablakhoz mentem.

A kölykök nagyban sugdolóztak:

— Barátom! Nem észre vette, pedig a markomba dugtam a cigarettát. Rudnyev komisszár a pálinkáért haragudott nagyon, ez meg a dohányzást tiltja.

— Csak az ilyen taknyosoknak, mint te.

— Mért, te tán nem vagy éppen ilyen taknyos?

Csöndes nevetés.

Tíz perc múlva Mikola végzett a parancsok átolvasásával, a gyerekek megkapták az iratokat, s már pattantak is a lóra, hogy széthordják az alegységeknek. Tompán halt el a lópaták kopogása a sötétben; a nyirkos köd, az olvadó talaj elnyelte a hangot.

Becsuktam az ablakot.

21.

A kiadott parancsban szó esett a Bug átkelőhelyeinek gondos felderítéséről is. Valóban: ez volt moszuri tartózkodásunk legfőbb célja. A törzset állandóan foglalkoztatta ez a kérdés: ne csapjunk-e át a Bug tulsó partjára?

De más körülmények is fontossá tették a moszuri pihenőt. A lovaknak pihenniük kellett. A szállító részleget is ki kellett egészíteni szánokkal. Átszervezésre is szükség volt, ezzel is növelni akartuk magasabbegységünk harckészségét. A németek Luckból és Kovelből rendszeresen szállították hátrafelé a rablott holmit, mind vasúton, mind pedig országúton, s ezért a közlekedési vonalakra még több robbanó csoportot kellett kiküldeni. Nagyon fontos volt az is, hogy alaposan tanulmányozzuk Volhínia nacionalista mozgalmait, mivel a Luck-

tól nyugatra és délnyugatra eső területeket valósággal elárasztották a fegyveres bandák.

De izgatott bennünket a közelben felállított „ördögfióka"-iskola rejtélye is.

Olyan okmányok voltak kezünkben, amelyek bizonyították, hogy a banderisták a hitlerista megszálló hatóságokkal paktálnak. A banderista vezetők lázas sietséggel igyekeztek szorosabbra fűzni kapcsolataikat a Gestapo embereivel. Bandera hívei fölkészültek a szovjethatalom elleni földalatti harcra: fegyvereket gyűjtöttek, az egyes csoportok között rádióösszeköttetést szerveztek. De az egyszerű emberek, akiket a megszállók elleni harc címén szerveztek be, éppúgy harcoltak a helyi csendőrség és a frontmögötti terület német közigazgatása ellen, mint azelőtt. Ezt a belső ellentmondást kellett kihasználnunk...

Gondolatokba merülten megyek el a felderítő század körlete mellett. A fiúk nevetgélnek, tréfálkoznak. Minden bizonnyal vállalkozásra indulnak. Menetkészek.

A kútnál Anton Zemljanka raja. Vagy nem volt vödör a közelben, vagy nem akaródzott érte menni, de sorra a tenyerükből isznak a fiúk.

— Mitől vagytok ilyen irgalmatlanul szomjasak? Tán heringet ebédeltetek? — kérdi tőlük Zajablickij őrmester, a század szolgálatvezetője.

— Dehogyis, őrmester elvtárs. Nem hering volt ebédre. De még csak sózott hal sem. El is megyünk kihallgatásra a komiszszárhoz, és kérjük, hogy senkit se engedjenek ezentúl a Bajszos lovasai közül a szakácsnő közelébe, mert irgalmatlanul elsózza a levest. A Bajszos meg? Csak jön azzal a nagy bajszával, pödri, pödörgeti, kerülgeti a szakácsnőt, mint macska a kását, mi meg szenvedhetünk. Nem lehet megenni a káposztalevest, olyan sós.

— Cseréljétek ki a szakácsnőtöket öregebbre, mindjárt nem lesz sós a leves — tanácsolja nekik Tyimka Arbuzov, az egészségügyiek szolgálatvezetője. — A mienk bezzeg jól dolgozik: még barátfülét is csinál és krumplit is süt. De miért? Mert hagyunk neki rá időt. Persze a lovas századból senkit sem engedünk a közelébe. Mert tudjuk mi azt, hogy mitől döglik a

légy... Nincs az az isten, aki közelébe settenkedhetne a mi konyhánknak.

— Befejeztétek? Megyünk, vagy fecsegünk? — kérdezi Anton Zemljanka.

— Csak a kulacsot töltjük még meg. Anélkül meghalunk szomjan ilyen sós ebéd után.

— No, elég a tereferéből. Indulás.

Már harmadik napja vagyunk Moszurban. De igaza volt Vászjának: senki sem ül tétlenül. A kovel-vlagyimiri, a vlagyimir-lucki és a vlagyimir-zamosztyei vasútvonalra rendszeresen jártak ki robbantó csoportjaink.

Ünnepet is ültünk: két örvendetes rádiogramot kaptunk Kijevből. Az egyikben tudatták, hogy Robert Klein századosnak a Szovjetunió Legfelső Tanácsa a Szovjetunió Hőse címet adományozta. A másikat maga Nyikita Szergejevics Hruscsov küldte: gratulált Kleinnek, és további sikereket kívánt neki a fasizmus elleni harchoz.

A kitüntetett pedig ezalatt valahol Kovel környékén kockáztatta az életét...

Küldönceim még a nap folyamán jelentették, hogy Cimbal valóságos előadást tartott ez alkalomból Robert Klein hadipályájáról és hőstetteiről, arról is, amelyikért a Szovjetunió hőse lett. Mikor bealkonyult, elhatároztam, hogy meghallgatom ezt a nagy mesélőt.

Lóháton indultam el. Fagyott. Eloszlott a köd. Lovam megmegbotlott a beszakadozó jégen.

A templom előtti téren Mikolával találkoztam.

— Azt mesélik a küldöncök, hogy nagyon érdekesen mesél Cimbal a mi hősünkről.

— De mennyire. Most is őt hallgatják.

— Gyere, hallgassuk meg mi is. Hol vannak?

— Az iskolában. Ott van a zászlóaljtörzsük. Meg egy század...

Csöndesen bementünk a tanterembe, ahol a félhomályban már ott feküdtek a harcosok. Csak a szomszéd szobában volt világos, annak nyitva hagyták az ajtaját. Az volt a tanári szoba. Ott is emberek szorongtak. Szoldatenko szótlanul mutatott a fal mentén fölhalmozott iskolapadokra. De én a kályha

mellé mentem. A földre szalmát hintettek. Húsz ember feküdt a szalmán. Ki horkolt, ki meg dohányzott.

— Kezdje már, Andrej Kalinovics — kérlelték a hírvivők.

— Mindjárt — bizonytalankodott Cimbal. Ugyanis észrevette Szoldatenkót.

— Csak kezdd el nyugodtan — szólt neki oda Szoldatenko. — Ne légy rám tekintettel. Ha hazudsz, hát legalább a szemembe hazudol.

— Dehogy hazudok, Szoldatenko elvtárs. Komoly dolog ez.

— Már miért hazudna. Csak az igazat szokta mondani — kelt a védelmére Skurat hírvivő. — Nagyon is akkurátusan adja elő.

— Nos, akkor halljuk — helyezkedett el Szoldatenko.

— Hát szóval — fohászkodott neki Cimbal — folyik a kijevi csata. Akkor én még Rogyincev dandárjában harcoltam. Keményen tartjuk magunkat. Foggal-körömmel verekedtünk. De hiába szorongattuk Kleistet, a fasiszta generálist, jobbról átkarolt bennünket. Híre jött, hogy már Nyikolajevnél járnak páncélosékei. Szeptember 17-én vagy 19-én, már nem emlékszem pontosan, parancs jött: Kijevet feladni. Szörnyűség! A fasiszták már a bal parton vannak; úgy összeszorítottak bennünket, mint a nyüveket. Nem maradt más hátra, visszavonultunk Boriszpoljébe. Egy páncélos dandár fedezte a visszavonulásunkat. Nem emlékszem már a hadrendi számára, a parancsnok nevét is elfelejtettem. De ebben a dandárban szolgált akkor Robert Klein is. Szóval, egymás mellett harcoltunk. Csakhogy amíg én karcolás nélkül megúsztam, ő megsebesült a jobb lábán.

Szoldatenko nem állta meg, hogy meg ne kérdezze:

— Hogy került oda, Boriszpolje alá?

— Klein a Volga mentén született, Engels nevű városban. Páncélos lett. Hadnagy, tagjelölt. Bizony ám! És ott maradt sebesülten a város szélén, mikor a fasiszták Kijevből Boriszpolje felé indultak. A sebesülteket ezek agyonlövik, a többieket meg elhajtják a lágerbe. Klein pedig ott feküdt sebesülten az érett napraforgók alatt. A lábát se mozdítani, se hajlítani nem tudta. Fogta magát, elrágta a napraforgó szárát, úgy ette ki egyenként a magokat a napraforgóból. Jóllakott. De most meg szomjas lett s nem volt mit innia. Értitek, ugye: délben erősen süt

ám a nap. Süt, süt a mi Kleinünkre. Bele kell őrülni! Vagy bele kell halni. Úgy múlt el a nap, az éjszaka s jött az új hőség. Másnap reggel arra jött egy falusi kislány. Meglátta a sebesültet. „Csitt, katonácska — suttogta a kislány —, németek vannak nálunk a házban." A sebesült meg csak ennyit tudott sóhajtani: „Vizet." A kislány ránézett a sebre, megijedt és elszaladt. Ez a vég — gondolta Klein. A kislány ijedten beszalad és nyakamra küldi a fasisztákat. Elfeketült előtte az ég: elvesztette az eszméletét. Vagy félóra múlva magához tért, s érzi ám, hogy nedves az inge nyaka. Hát a kislány hozott neki vizet, szétfeszítette a száját, úgy töltötte belé. Nyelte, kortyolta: megkönnyebbült.

— De kegyetlen is ez a katonaélet — sóhajtott fel valaki a hallgatóságból.

Cimbal elhallgatott, elmélázott, mintha valamin gondolkozott volna. A többiek is hallgattak. Csak az „ejtőernyőben" sercegett a parázs.

— Na és hogy van tovább, Andrej Kalinovics — törte meg a hallgatást Mikola Szoldatenko.

— Hát úgy, hogy a kislány kerített egy sarlót és kukoricát vágott. Azzal szépen betakarta a sebesültet. Szabályos kupacot rakott. Zörögtek a száraz levelek. Mintha szél fújna, úgy kérdezi a kislány: „Élsz katonácska?" „Élek" — felelte Klein. — „Amint csak tudok, újra kijövök" — ígérte és a kupac alá dugta a vizet. Két teljes napig rejtőzött Klein a kukoricahalom alatt. Többször mentek el mellette németek. Hallotta, mit beszélgettek és azt latolgatták, megerőszakolják-e a kislányt vagy ne. Volt közöttük egy tizedes, valami baptista vagy ilyesféle evangéliumhivő, szóval olyan európaiban, mint nálunk az óhitű. Ez nem engedte, hogy bántsák a kislányt.

Három cigarettázó partizán felállt és átment a másik szobába, nehogy a szalma meggyulladjon. Cimbál így folytatta:

— Amikor aztán a németek tovább mentek kelet felé, Katyerina — mert így hívták a kislányt — fölvitte Kleint a padlásra. Kerített valahonnan egy felcsert is. De a sebesült így is csak két hónap múlva tudott lábra állni. Ezeknél a derék ukránoknál töltötte a telet, és csak tavasszal vett búcsút tőlük. Azóta egy gondolatnyival rövidebb a bal lába, mint a jobb.

Sokan voltak ebben a tanteremben, akiknek Kleinhez hasonló sors jutott osztályrészül. Sokan vészelték át az első időket ilyen padlásokon, csűrökben, istállókban, különböző jó szívű kislányok segítségével. Talán azért is hallgatják Cimbalt ilyen figyelmesen — gondoltam.

— Ne cifrázd úgy, Andrej Kalinovics, ne nyújtsd, mint a rétestésztát — türelmetlenkedett megint Mikola. — Látod, hogy mennyire érdekel mindenkit. Mesélj hát megállás nélkül.

— Nem nyújtom én... Szóval, útnak eredt Klein és azt mondta Katyerinának: „Mennem kell az enyéimhez." Mire Katyerina, aki megszerette őt, így kérlelte: „Ne menj el Romenye — mert ő már csak így nevezte — maradj velünk. Mi lesz velem, ha magamra hagysz? Elvisznek Németországba. Ha meg összeházasodunk, talán sikerül ittmaradni. Ne hagyj itt..." Nem felelt erre semmit sem a páncélos, de azért maradt még egy hétig. Közben tudakozódott a partizánok felől. Húzta nagyon a szíve a pusztába. Meg is erősödött. De hol keresse a partizánokat? Mindenesetre nekivágott az útnak. „Köszönöm a jóságodat — mondta Katyerinának — mást, mint a köszönetemet, nem adhatok." Várta a szemrehányásokat, de a lány csak ennyit mondott: „Hiába, háború van. Megértelek... Az én szívemen is végigsöpört ez a háború..." Nehéz volt a búcsú. Hogy pontosan mi volt abban a női szívben, én azt bizony nem tudom. Alighanem hazafiasság is, szerelem is.

Megint elgondolkoztak a partizánok. Ilyesmit is átéltek már mindvalahányan.

— És elment ez a Klein?

— El. Szerzett egy jó Ausweist, vagyis igazolványt és elindult dél felé. Napokon át barangolt erdőn-mezőn, partizánokat keres, de nem talál. A németek nem zaklatták ugyan, de a rendőrség már igen. Nézik, forgatják a feketevarjas Ausweist azokkal a birka szemeikkel, faggatják Kleint erősen. Csakhogy ő kitalált ám egy nagyszerű módszert, amivel megszabadulhat tőlük! Elkezdett folyékonyan németül káromkodni. Csak úgy hadonászott az orruk alatt az igazolvánnyal: „Achtung, achtung, russisches Schwein, Donnerwetter!" A rendőrök ilyenkor ijedten szalutáltak... Így bóklászott vagy három hétig, amíg Bogdanovig eljutott. Van ott egy erdő meg egy tölgyes. Azt

mondja magában a Klein: Itt kell, hogy legyenek partizánok. Még három napig csatangolt ezen a környéken. A horhosokban aludt. Faluba nem ment be. Így találtak rá.

— A Gestapó? — kérdezte valaki ijedten.

— Nem. A partizánok. Két napig követték a nyomát, fürkészték: ki fia-borja? Amikor elaludt, tíz ember körülvette és már faggatták is: „Ki vagy?" „Senki. Partizánokat keresek." — „Sokan keresnek partizánokat: Erich Koch, a rendőrség, de még Sztyepan Bandera is." — Meg kell itt mondjam, fiúk, hogy a pusztai partizán egészen másfajta, mint teszem azt mi. Náluk, künn a sztyeppén, az óvatosság, az állandó éberség a legfontosabb. Együtt voltam ezekkel kórházban. Ha hiszitek, ha nem: ezek még ott is éberen fürkésztek az ágyukról egész éjszaka. Tíz percenként felriadtak, jól körülnézegettek mindenfelé és újra elaludtak. Mocsarakban, nádasokban rejtőznek. Egy-egy osztaguk mindössze tíz-tizenöt főből áll. Legföljebb ha ötvenből. Több nincs egy osztagban.

— Egyszóval szemfülesek, mindenre figyelnek — összegezte Mikola. — És mikor harcolnak?

— Találnak ők arra is időt. De óvatosság nélkül semmire sem mennek, hiszen csak egy árva erdő van körülöttük, különben pedig minden sík pusztaság száz meg száz kilométerekre. Horhosok vannak azért ott is, az igaz. De milyenek? Egy követ át lehet hajítani rajtuk. Ezért aztán minden éjszaka másikba hurcolkodnak.

— No jól van, elég volt a pusztai partizánokból. És hogy volt tovább ezzel a Kleinnel?

— Semmi különös. Ott áll a mi Román-Róbertunk megkötözött kézzel. Jött a parancsnok, Konyko, egy tanító. Értett valamicskét az emberekhez. Rögtön látta, hogy nem holmi Gestapo-ügynök áll előtte. Csakhogy amikor Klein feltárta származását, elgondolkozott.*

* Robert Klein az oroszországi, Volga vidéki német kisebbség szülötte volt, tehát hazája Oroszország, állampolgársága szovjet. Azért is harcolt a vörös hadseregben. De anyanyelve mégis német volt — az orosz mellett — éppúgy, mint a magyarországi németeké (sváboké). A Volga partján, a mai Engels és Marx városokban és azok környékén, Szaratov közelében elég jelentős tömbben évszázadok óta él egy oda bevándorolt német kisebbség. Az orosz, később a szovjet nép mindkét háborúban — bizonyos fokig érthető — gyanakvással és bizalmatlansággal viseltetett irántuk. — *A fordító.*

Félrevonult a komisszárral és a bokrok mögött tanakodni kezdtek. Aztán előjöttek és közölték Kleinnel a döntésüket: „Nem vehetünk fel az osztagunkba." Elsápadt erre a Klein. Kiszaladt a vér az arcából, mint akit most vágtak le a kötélről. Megsajnálta őt Konyko elvtárs, és azt mondta neki: „De azért adhatunk neked egy feladatot. Vállalj szolgálatot a fasisztáknál, hiszen jól tudsz németül. Jelentkezz a járási központban. Vagy mondjuk a gépállomáson. Ha páncélos vagy, értened kell a motorokhoz." Megbeszélték a jelszót egymás között. Kicserélték a papírjait, s kitaláltak neki egy új életrajzot. Eszerint Klein a besszarábiai német kisebbséghez tartozó Volksdeutscher.*

Be is állt Róbert a németek szolgálatába. Szerelőnek tették meg.

Nem volt valami nagy járás, de a földje termékeny. Kikből áll egy ilyen járás vezetősége? Hát a járási parancsnokból, húsz főnyi csendőrségből, az úgynevezett Sonderkommandóból, ami különleges parancsnokságot jelent és huszonötharminc főnyi megszálló katonaságból a forma kedvéért, ahogy mondani szokás. Van aztán egy pár titkos ügynökük ... A mi Kleinünk orruknál fogva vezette őket és egy rókáról két bőrt húzott le: becsapta a rendőröket és fedezte a földalatti mozgalmat. Ember volt ám ő a talpán! Még a német parancsnokság bizalmába is beférkőzött. Magával a járási parancsnokkal kártyázott. Az meg tanítani kezdte a göbbelsi tudományra. Iszonyodott Klein ettől a tudománytól. De hát mit tegyen: benne van a nyaka a hurokban. Mert háborog ám a szovjet ember lelke ettől a fasiszta zagyvaságtól.

Kis idő múlva megjött Konykótól a hírvivő a partizánparancsnokság határozatával: „A feladatot teljesítetted; beveszünk a földalatti mozgalom tagjai közé és hírszerző leszel."

— Vagyis kém? — kérdezte Szokol.

— Hát úgy is lehet nevezni. Meg is kapta a parancsot: eriggy vadászni. Legyintett egyet Klein: a parancs az parancs, teljesíteni kell. Vadászni kezdett. Nyulakra, fogolymadarakra

* Besszarábiának nevezték régen azt a Fekete-tengerparti vidéket, ahol szintén jelentős német kisebbség élt és egy ideig Romániához tartozott. — *A fordító.*

lövöldözött, a végén egész ügyesen. Volt neki egy kiszuperált másféltonnás, ócska tragacsa, dehát ha fújt-zakatolt is, a kerekei azért forogtak. Kijárt éjszakánként a mezőre a kétcsövű puskájával, odaállt a megbeszélt helyre az autójával, ott föladogattak neki a partizánok húsz darab nyulat meg egyéb vadat és azt mondták neki: „Vidd el ezt barátom magának a járási parancsnoknak!" Örült persze a nyúlnak a fasiszta: „Gut, gut" — mondogatta. Másnap már ő maga nógatta Kleint: „Na, mikor mész megint vadászni, te volksdeutscher?" Így aztán majd minden éjszaka elengedték Kleint a mezőre vadászni.

Aztán egy este azt mondja neki a Konyko: „A harmadik feladatod az lesz, hogy elviszed tíz emberünket száz kilométerre. Ott ők egy órácskát dolgoznak, aztán hazahozod őket." — „Rendben van" — mondta Klein. Föl is vette a partizánokat, akik aknákat cipeltek a vállukon (így a legalkalmatosabb, mert nemkívánt találkozás esetén könnyen el lehet őket dugni) és kidöcögött velük a sztyeppére Jagotyin vasútállomáshoz. Kisiklatták szépen a vonatot és már mentek is vissza.

— Ezt nevezem igazi nyulászatnak — nevette el magát jó hangosan Mikola.

— Egy két hét alatt öt vasúti szerelvény szenderült jobblétre a nyúlvadászat eredményeképpen — folytatta Cimbal. — Nyomoztak persze mindenfelé, átfésülték a terepet a vasútvonal körül, de sehol se találtak semmit. Bottal ütötték a nyomukat.

— Szeretem az ilyen vadászatokat — dörzsölte a kezét elégedetten Vászja Korobko.

— Ezt úgy nevezik, hogy farkas taktika — magyarázta nagykomolyan Cimbal. — A farkas sohase dugja el a birkát vagy a disznót a vacka közelében.

— Ez igaz — bólogatott Mikola Szoldatenko.

— Szóval, sorra siklatták ki a vonatokat. Hol Jagotyinnál, a kijev-poltavai vasúton, hol meg Krasznográdnál. Orruknál fogva vezették a Gestapót. Felgyújtották a vasútvonal melletti falvakat. Ötven rendőr is összegyűlt egy-egy faluban. De sehol semmi. Semmit se tudtak kiszimatolni.

— Úgy kellett nekik — szólt közbe komolyan Szokol.

— Szóval, a rendőrség fürkészni kezdett mindenfelé.

— Hiába, no, nem szeretik, ha a seggükre vernek . . .

— Mit izgat az téged, hogy mi tetszik a rendőrségnek, mi nem. Más itt a lényeg: lehet-e sikeres partizántevékenységet folytatni délen vagy nem?

— Már miért ne lehetne? Csakhogy másféle taktikát kell alkalmazni. Ott nem boldogulnának olyan menetoszloppal, mint a mienk . . . No de térjünk csak vissza Kleinre. Egy álló esztendőn át vadászgatott, amíg rá nem jöttek. A német kormányzó egy tapasztalt nyomozót küldött ki a járási parancsnokhoz, aki valamilyen kereskedelmi utazóként mutatkozott be. Ez odajárt kártyázni a parancsnokhoz. Észrevette, hogy mindig akkor történnek a robbanások, amikor Klein vadászik. Három hónapig kártyázott a nyomozó. De várt még, mert azt akarta, hogy Klein az egész osztag nyomára vezesse. De Klein is megszimatolta a veszélyt, mert őt sem a gólya költötte ám — és a másféltonnással együtt átment a partizánokhoz. Most persze már hitt neki a Konyko. Ha német is, de rendes ember.

— Tehát a farkas taktika is csődöt mondott — szögezte le Szokol.

— Nem mondott az csődöt, csak éppen másfajta taktikára kellett áttérni. Akkor már 1943-at írtunk. Nyár volt. Kurszki kanyar. Az 1. és 2. Ukrán Front támadásba lendült. A vörös hadsereg elérte a Dnyepert. Klein ekkor egy német vezérkari ezredesnél dolgozott. Tőrbe csalták a fickót. Az ezredest a szakadékba hajították, ruháit meg Klein vette magára: csizmát, zubbonyt, köpenyt, tiszti sapkát, kitüntetéseket, térképet, látcsövet, magának Guderiánnak a monogramjával ellátott pisztolytáskát, benne pisztolyt, meg térképtáskát. Ez eztán az ezredes! A gépkocsi is remek volt, Opel-Admirálnak hívták. Így utazgattak a sztyeppén: hátul ült az ezredes, a volánnál meg Konyko, az osztag parancsnoka. Nem mintha nem hitt volna Konyko a német Kleinnek, hanem mert a válságos pillanatokban ő maga akart dönteni. A másféltonnás gépállomási autó után szereztek még két másik tehergépkocsit is. Ezzel a gépkocsioszloppal közlekedtek éjszakánként az egész poltavai

területen, elöl a mi Kleinünk az Opel-Admirálban, ezredesi egyenruhában; nappal meg különböző horhosokban bújtak meg.

— Egyszóval ők is áttértek a portyázásra.

— Hát arra éppen nem, de mindenesetre taktikát változtattak: mint a szunyogok, úgy csípdesték a fasisztákat, nem hagyták őket aludni.

— Hányan voltak a csoportban?

— Nem tudom pontosan. De körülbelül olyan századnyi lehetett az egész.

— Nyughass már. Most nem ez az érdekes — dörrent közbe Murasko, aki maga is jeles felderítő volt.

— Megszokás dolga az egész. Van, aki a csatazajt, a harci lármát kedveli, hogy zeng belé a környék. De ezek a pusztaiak már mondtam — ezek olyanok, mint a szúnyog. Csak amit az ellenségtől megszereznek, az az övék, raktáruk, készletük nincsen. Gondolhatod, hogy két-három autón mit lehet szállítani.

— Hagyjátok már a fenébe azt a taktikát. Kleinről meg Konykóról akarok hallani.

— Hol is hagytam abba? Ja igen. Szóval, támad a hadseregünk: Rokosszovszkij a Gyeszna folyóig nyomul előre, Vatutyin meg Hruscsov az 1. Ukrán Fronttal támad, tőlük délre meg a 2. Ukrán Front. Páncélosaink már a poltavai térségben harcolnak. A fasiszták a Dnyeper jobb partján rendezkednek be védelemre; azt remélik, hogy ott fel tudják tartóztatni csapatainkat. Benn a zűrzavarban cikáz ide-oda a mi Opel-Admirálunk. A kormánynál Konyko ül törzsőrmesteri egyenruhában, mögötte meg egy vezérkari ezredes pöffeszkedik nagy monoklisan. Ekkor már rádiójuk is volt. Szóval, úgy mozogtak, mint a felderítők, és maga az osztagparancsnok vezette őket.

— Hát az azért nem szükséges, hogy maga a parancsnok vezesse a felderítőket — vélekedett Skurat.

— Az igaz — helyeselt Cimbal —, de mondom, hogy itt különleges helyzet volt. Három front támadt. A Dnyeperért folyt a harc. A csapatoknak felolvasták a legfelső parancsnokság parancsát: aki elsőnek lépi át a Dnyepert, az a Szovjetunió Hőse lesz. Ilyesmit nem hirdetnek ki akármikor. Ahogy mondani szokás: rendkívüli helyzet. Ilyen körülmények között még egy partizánparancsnok is vezethet felderítőket. A mi pusztai par-

tizánjaink is megkapták a maguk parancsát rádión: Vaszilevszkij a vezérkar főnöke vagy talán Hruscsov, esetleg maga Vatutyin küldte. A felsőbb parancs így hangzott: „Felderíteni a Dnyeper átkelőhelyeit, előrenyomulni közvetlenül a partra." El is indultak a partizánok az átkelőhely felé, hajnalban bevették magukat a nádasba. Az Opel-Admirál csak úgy süvített az országúton. Akadálytalanul keltek át a Dnyeperen. Reggel nyolckor megszólalt a rádió a nádasban. „A híd elég erős, nehéz harckocsikat is elbír, de alá van aknázva. Özönlenek át rajta a csapatok. Az átkelőhely parancsnoka a híd melletti fedezékben ül a robbantó készülék mellett, s egy mozdulat, hogy az egész a levegőbe repüljön." Átkapcsolnak. Várnak. Pár perc múlva újabb parancs: „Ne engedjétek fölrobbantani a hidat. Próbáljátok pár órára a kezetekbe kaparintani. Harckocsikat küldünk segítségül. Végrehajtani." Kifarol erre az Opel-Admirál a hídra. Jobbra-balra szalutál a mi ezredesünk. Aprókat tülköl az autó: utat! utat szabaddá tenni! Átvergődtek a német oszlopon és már ott is voltak a hídon.

— És a többiek? — kérdezte valaki a hallgatóságból.

— Gubbasztanak a nádasban, mint a libákat leső rókák.

— Na és hogy volt tovább?

— Úgy ment minden, mint a karikacsapás. Szép komótosan előkecmergett az Opel-Admirálból az ezredes, végigmérte az őrszemet a monoklis szemével és intett neki egy ujjal. Az őrszem meg odalépegetett hozzá azonnal a gúnár-lépteivel. „Hol a híd parancsnoka?" — kérdezte az ezredes. — „Azonnal kerítse elő!" — Szaladt az őrszem a fedezékbe. Előkerült a főhadnagyi rangot viselő parancsnok. Borostás volt nagyon az álla. — „Ön miért nem borotválkozik? Miért ilyen piszkos a csizmája? A légvédelmi lövegek miért a jobb parton vannak? Már rég a bal parton kéne lenniük!" — oktatta, fedte a főhadnagyot az ezredes.

— Azonnal intézkedem!

— Induljon máris! — rendelkezett a vezérkari ezredes. Ez is tíz perc időnyerés. A főhadnagy szaladt, hogy a parancsot teljesítse. Az „ezredes" meg szépen kiterítette a térképét a híd karfájára. Konyko meg járatta a motort és oldalról figyelte a dolgokat. Félóra múlva szalad a híd főparancsnoka

és jelenti: a légvédelmi ágyúkat tüzelőállásba helyezték. Erre megint ordibálni kezd a mi Kleinünk, letolta rettenetesen a főhadnagyot. Eloldalgott erre a főhadnagy, mint akit leforráztak. Látván ezt a többi német tiszt, akik a híd előtt várakozó oszlop állományába tartoztak, odamentek a főhadnagyhoz. Valami nem tetszett nekik. Nagyon nézegettek az Opel-Admirál mellett álló ezredesre. Aztán mind odatömörültek a gépkocsihoz. A főhadnagy is összeszedte a bátorságát és az ezredes papírjait kérte.

— Tyhűha! — szisszent fel Skurát. — Jól belekerültek a pácba.

Cimbal elengedte a füle mellett ezt a megjegyzést és folytatta a történetet:

— Figyelte ám nagyon Konyko is a tiszteket és látta, hogy már ki van kapcsolva a pisztolytáskájuk. Nem nézett rá Kleinre, hanem csak úgy maga elé dünnyögte, miközben beült a volán mögé: „Húzd még az időt amennyire csak lehet." Klein meg nagy hangon: „Kikérem magamnak! Hátra arc!" De a főhadnagy csak erősködött: „A papírjait kérem!" — és a pisztolya körül kaparászott. A mi ezredesünk erre teljes lelki nyugalommal odalép hozzájuk, egészen közel és azt mondja: „A papírjaimat?" Azzal belenyúlt az oldalzsebébe, ahol két pisztolyt tartott, azonkívül, ami a derékszíján lógott és amin Guderián monogrammja díszelgett. Kirántotta az egyik revolvert és nyugodtan azt mondta: „A Führer nevében!" — és homlokon lőtte a főhadnagyot. Az elvágódott. Klein nyugodtan visszatette a revolvert az oldalzsebébe és a többi tiszthez fordult: „Pisztolytáskákat begombolni!" És a sajátjára mutat. Ránéznek: látják, hogy magának Guderiánnak az ezüst monogrammja és aláírása van rajta. „Oszolj! Parancsot végrehajtani!" — parancsolt az „ezredes". Egyiküknek sem volt kedve ahhoz, hogy tíz gramm ólmot kapjon a fejébe, még a Führer nevében sem. Szétoszlottak. Az ezredes pedig nyugodtan a gépkocsijához ment, féllábbal a lépcsőre lépett és halkan azt mondta a sofőrjének: „Hát ez eddig rendben volna, parancsnok elvtárs. Most maga tűnjön el innen, én majd elintézem a többit. Összenézett a két elvtárs. Aztán tisztelgésre emelte Konyko a két ujját, a motor felbőgött — és már el is porzott. Az „ezre-

des" pedig nyugodtan cigarettára gyújtott, levágott magának egy fűzfavesszőt, hogy legyen mivel a térdét csapkodni és javában rendelkezett. Aztán leballagott a töltésről, és bement a fedezékbe.

— Ott is intézkedni akart?

— De az ám. Gyorsan körülkémlelt. A német katonák tisztelegnek, de ő ügyet sem vet rájuk. A gyújtózsinórt kereste, azt, amelyik innen a hídhoz vezet a töltetekhez. Most megtalálta. Éppen repülőgépek húztak el a folyó fölött. Az „ezredes" cigarettájával felmutatott az égre: „Achtung, figyeljék őket!"

— Hallod-e te Kalinics, hiszen te kész német lettél, úgy megtanultál a nyelvükön vartyogni — szakította félbe Skurat.

Lepisszegték, mire Cimbal legyintett és már folytatta is:

— Míg a német katonák az eget fürkészték, Klein zsebollóval kivágott egy kétméteres darabot a drótból, belerúgta a folyóba, majd csizmájával elegyengette a földet, és megint fölment a hídra. Ily módon több mint egy óra hosszat tartóztatta fel a németeket. Konyko meg közben jó huszonöt kilométernyire jutott előre kelet felé. Szembetalálkozott a szovjet harckocsikkal. Nosza, azokkal mindjárt vissza is fordult a híd irányába. Föl a hídra: lövöldözés. Az „ezredes" meg fogta a telefonkagylót és elrendelte, hogy az összes jobb parton levő alakulat adja meg magát: "A Führer nevében! Mindenki tegye le a fegyvert. Az ellenállás céltalan, az oroszok bekerítettek bennünket." A németek, hisz tudjátok, engedelmes nép, egy szempillantás alatt „Hände hoch!" — és már el is volt intézve az ügy. Estére már Konyko partizánjai és a szovjet páncélos ékek a Dnyeper jobb partján rendezkedtek be védelemre. Éjszaka egy lövészhadosztály kelt át a hídfőbe, reggelre pedig egy egész hadtest.

— Nahát, ez a Klein! Pedig olyan magának valónak látszott — élénkültek meg a fiúk.

— Tényleg, olyan jámbor emberkének tűnik, mint valami tartalékos.

— Pedig sokat tanulhatunk ettől a jámbor embertől.

— Honnan tudod te mindezt, amit itt most elmeséltél nekünk?

— Legyetek egész nyugodtak, nem én találtam ki. Maga

Sztrokacs tábornok beszélte el nekünk ezt a hőstettet a kórházban. Persze, mások hőstetteivel együtt. Bátorította a sebesülteket a tábornok, lelket öntött belénk; ahogy mondani szokás, erkölcsileg erősített bennünket.

— Nahát, testvér, nem is gondoltam volna, hogy egy ilyen német harcol a sorainkban . . . — filozofált Murasko.

— Ha jól körülnézel, találsz te még törököket is.

— Hát ha törököt nem is, de az igaz, hogy az a magyar fiú politikai helyettes lett Bakradze zászlóaljában.

Amikor Mikolával visszatértünk a törzshöz ezután az iskolai előadás után, végleg elhatároztuk, hogy Cimbalt kinevezzük Brajko politikai helyettesévé.

22.

Partizánjaink két-három nap múlva visszaszállingóztak leshelyeikről. Eredményesen harcoltak az ellenséges közlekedési vonalakon.

David Bakradze és új komisszárja, a magyar Tóth József két századnyi erővel indult a koveli országúton Blazsenyiki faluba. Ott aláaknázták a Tura folyón átívelő közúti hidat és várták a „zsákmányt". Nem sokáig kellett várniuk. Kisebb gépkocsioszlop közeledett Kovel felől, Vlagyimir-Volinszkij irányába. Elöl személygépkocsik haladtak, tisztekkel. Bakradze emlékezett, mit parancsoltam neki még a Szinyicska hegyen: „csak akkor nyiss tüzet a lesállásból, amikor már a fasiszták szeme színét is meg tudod különböztetni".

Csakhogy itt nem hegyen voltak, hanem síkságon, itt nem gyopárral díszített sapkájú hegyivadászok közeledtek, hanem sebesen száguldó gépkocsik. Még szerencse, hogy az agyafúrt Bogoljubov, a szolgálatvezető őrmester idejekorán leszedte a hídról a pallókat. Így aztán az elölhaladó gépkocsi megrekedt, mert a kereke beleakadt a gerendák közti résbe. A többiek is megálltak miatta. Aztán visszafordultak és a jégen próbáltak átevickélni. A partizánok hagyták, hogy elérjék azt a partot, amelyen ők helyezkedtek el, és csak akkor nyitottak tüzet. A harc nem tartott tovább öt percnél. További tíz

percbe tellett a zsákmány összeszedése és Bakradze századai már fordultak is vissza Moszurba térképekkel és foglyokkal, valamint egyéb zsákmánnyal rakottan.

— A hitleristák két könnyű és tíz tehergépkocsit, továbbá két szakasz gyalogságot veszítettek — jelentette David.

Szása Tyutyerev a lucki országútra ment ki híres negyedik századával, akár a vadász a tajgára. Ez a szibériai mestere volt a cselvetésnek. Tényleges őrmesterként szolgált Ivan Ivanovics Berezsnójjal együtt Birjuzov tábornok hadosztályában. Gyakran mesélgették pihenőkben, hogyan törtek ki a gyűrűből, Brjanszk alatt tábornokukkal együtt. Különösen az 1941. október 12-én Ivanovka község mellett vívott csatát emlegették. Ezen a napon gyűjtötte össze Birjuzov tábornok hadosztálya maradványait, és kitört velük. Pergőtűz fogadta őket. A tábornok megsebesült. Sebtében bekötöztette magát és tovább vezette a harcot.

— Félórán belül másodszor is megsebesült a tábornok, majd harmadízben is — mesélte Tyutyerev. — Hordágyra tettük eszméletlen parancsnokunkat és magunkkal vittük. Később kerítettünk egy igáslovat. Olyan almásderes-féle volt, ha jól emlékszem, a harmadik ütegből . . .

Tyutyerev a Kárpátokban is halálmegvető bátorsággal harcolt. Az ő százada mentette meg Kovpak életét.

Mindenki szerette Tyutyerevet.

— Csak aztán vigyázz, ott ne hagyd a fogadat! Messze van még a háború vége — kiáltottam utána, mikor elindult a negyedik századdal a lucki országútra.

— Egyet se féljen, parancsnok elvtárs — felelt helyette vidáman Lenkin. — Ez a Tyutyerev vadászgyerek. Szibériai! Halkan jár, keményet üt. Persze a Bajszos is szibériai volt; ő is elkérezkedett portyázni. De őt nem engedtem, mert az „ördögfiókák" ellen tartogattam a lovasságot.

Tyutyerev ezúttal is keményen ütött. Eleresztett maga mellett néhány személygépkocsit és egy őrjáratát végző páncélgépkocsit, aztán kivárt egy nagyobb oszlopot. Jött is tíz háromtonnás Opel-Blitz és ugyanennyi nyolctonnás Büssing-Mannow. Zihálva kapaszkodtak fel a dombra a Diesel-motorok.

— Veszekedettül nagyok, hogy a fene esne beléjük. Mi lesz,

ha katonákat szállít? Ilyen ördögökhöz egy zászlóalj sem elég — nyugtalankodott a szolgálatvezető őrmester.

— Az emberek könnyebbek lennének. Ezeken a teherautókon rakomány van. Nem látod, hogy zihálnak a motorok? — nyugtatta meg Tyutyerev és már adta is a parancsot: „A géppuskák és géppisztolyok tüzét a vezetőfülkék üvegablakára összpontosítani. A páncéltörőkkel az első és utolsó gépkocsit kell kilőni. Gránátvetőt csak akkor kell működésbe hozni, ha katonaság ugrál le az autókról. Felkészülni . . . Tűz!"

A lesből indított roham olyan, mint a száraz asztagba dobott parázs. Hirtelen vet lángot. Hirtelen: „Hurrááá!" — Roham. Aztán nagy csend.

Tyutyerev legényei már a rakományt veszik számba.

— Cipőtalp! Cipőkrém! Álcázó köpenyek! — számolgatta elégedetten az őrmester.

A gépkocsivezetőket már nem értek rá kihallgatni, mert robbanások visszhangoztak végig az erdőn.

— Nehézlövegekkel lőnek bennünket, parancsnok elvtárs. El kell innen mennünk.

— Hány üzemképes gépkocsi maradt!?

— Hat.

— Be kell ültetni a gépkocsivezetőket. Indítani és utánam! — adta ki a parancsot Tyutyerev és már be is ült az egyik német sofőr mellé.

Öt vagy hat gépkocsival sikerült rátérniük nagy nehezen az erdei útra. De pár kilométernyi út után elakadtak egy tőzeggödörben.

Egy óra múlva már feketéllett az országút a fasiszta páncélgépkocsiktól. Két könnyű harckocsi is előkerült. Újabb félóra múlva már az erdei utakon is feldübörögtek a motorok. Óvatosan mentek a partizánok csapásán a zsákmányolt gépkocsik nyomában. Tyutyerev ekkor parancsot adott az átrakodásra és a gépkocsik felgyújtására.

Így tért vissza a negyedik század Moszurba.

Larionov ötödik százada is ugyanezen az országúton indult útjára, és egészen Grubesovig jutott el. Ez a fiatal hadnagy is jól harcolt, bár kissé türelmetlen természetű volt. Lovas partizán szeretett volna lenni. Olyannyira, hogy már az is meg-

fordult a fejünkben, az ötödik századból egy másik lovas századot szervezünk.

— Azután megülj ám a nyeregben! — biztatta Larionovot Vojcehovics, mielőtt a portyára indult volna.

Közöltük vele a Mazurnak adandó jelszót is, mivel úgy tervezte, hogy találkoznak. De elárultuk gyanunkat is Mazurral kapcsolatban.

Larionov megsemmisített néhány teherautót, de mindet üresen. Luckból Grubesov felé tartottak. Valószínűleg köpenyekért és fehér álcázó ruháért mentek. A Grubesovtól nyugatra elterülő isten háta mögötti tanyákon Larionov felvette a kapcsolatot a hatodik ulánusezred parancsnokával, Vlagyekkel. Mazur hozta őket össze. A lengyel parancsnok folyton azt kérdezgette, mikor s hol fog a vörös hadsereg a Bugon átkelni. Ezt azonban nemcsak Larionov nem tudta, hanem mi magunk sem.

A kiadós zsákmánnyal együtt beérkező hírekből és adatokból kiviláglott, hogy az ellenséges főközlekedési útvonalakon a forgalom napról napra élénkebb.

Engem pedig egyre inkább foglalkoztatott az a gondolat, hogy vajon csak az ilyen apró-cseprő csetepaték miatt jöttünk-e el ide, hazánk nyugati határára? Állandóan a térképet nézem: északra tőlünk Kovel és Helm, a vasútvonal köti őket össze; délre: Vlagyimir, délkeletre Luck; keletre a kovel-rovnói vasút és országút, nyugatra pedig a Bug kék szalagja kanyarog. Hová mérjünk csapást, hol törjünk ki ebből a négyszögből, ha komolyan akarunk harcolni és nem elégszünk meg lesállásokkal, meg napi három-négy teherautó felrobbantásával? Mind a négy oldalról arcvonal vesz körül bennünket. Igaz ugyan, hogy ez az arcvonal hézagos, különösebb nehézség nélkül, tetszés szerint át is lehet törni, mint ahogy mi tettük, amikor Podgornij falu mellett a vasúti átjárón átkeltünk; de mégiscsak be vagyunk kerítve.

Vajon mit szólnának ehhez a bekerítéshez a magasabb parancsnokok?

— A hadseregparancsnokokat már az is nyugtalanítja — játszott tovább a gondolattal Vojcehovics —, hogy szárnyaikon az ellenség gyors csoportjai működnek.

De hát mi nem tábori viszonyok között harcolunk; bennünket, kik már ezerkilométeres utat is megtettünk a Brjanszki erdőtől a Kárpátokig, a körülzártság tudata már rég nem ijeszt. Mi már régen szárnyak nélkül harcolunk.

— Ha majd befejezzük a háborút és beülünk a katonai akadémia padjába, diplomamunkánk témája magától adódik — mondogatta gyakran Rudnyev, aki pedig már jóval a fasisztákkal vívott háború előtt elvégezte az akadémiát.

— Szárnyak nélküli háború: van-e ennél jobb diplomatéma? — lelkendeztem.

— Ilyen szentségtörő gondolatokkal nem engedik ám, hogy átlépd a haditudományok felszentelt csarnokának küszöbét.

— És ha úgy fogalmazom meg a címet, hogy az kevesebb vitára ad alkalmat? Például: „Arcvonal és szárnyak nélküli háború!" — kérdeztem naivan.

— A hadtudomány, barátom, nem az ellenség hátában való csatangolás művészete — hütötte le lelkesedésemet, ahogy rámnézett a barna szemével, miközben pödört egyet fekete bajszán.

Sehogy se sikerült kiderítenem, tréfál-e vagy komolyan gondolja, amit mond.

— Tudós ködbe kell burkolnod ezt az istenkáromló elméletedet. Például így: „Portyázó csoportok — (önálló ezredek, dandárok, könnyű hadosztályok) — működésének lehetősége az ellenség hadműveleti hadtápterületén, olyan körülmények között, amikor nincs pontosan meghatározott arcvonal és szárnyak..." stb. Minél hosszabb a cím, annál tudományosabbnak látszik a munka. Nem árt, ha ezt megjegyzed magadnak.

Gyakran folyt közöttünk ilyen beszélgetés. És minduntalan ezt a témát vitattuk: „Arcvonal és szárnyak nélküli háború." Jól emlékszem, milyen riadtan, szinte ellenségesen nézett rám, mikor kísérletképpen ilyen címeket vetettem föl, kicsit az ugratás kedvéért is:

— És mi lenne, ha így mondanánk: „Hátország nélküli háború?"

— Eszedbe ne jusson! — suhintott egyet a lovaglóostorával Rudnyev. — Mi az, hogy hátország nélkül? Ilyen nincs. S ha mégis így akarnál harcolni, az a biztos pusztulást jelentené.

Ingerülten járt fel s alá a tisztáson, aztán felém fordult és azt mondta:

— Mihail Vasziljevics Frunzet kell olvasnod, barátocskám. Az koponya a javából!

Szeretett komisszárunkra emlékezve, gondolatban ismét visszatértem arra a konkrét helyzetre, amelyben Koveltól délre magasabbegységünk volt.

Mert mi most tényleg „az ellenség hátában, pontosan meghatározott arcvonal és szárnyak nélkül harcoltunk". Robbantó részlegeink és portyázó csoportjaink minden irányban végzik tevékenységüket. De vajon hol a mi hátországunk? Nem nagyon dicsekedhetünk vele. Banderisták és Goncsarenko hívei sündörögnek ebben a négyszögben. Bármelyik alegységünkre bármikor lecsaphatnak ezek a sakálok. Előbb vagy utóbb le fognak ránk csapni. Végül is három teljes kurenyük van meg egy „ördögfióka"-iskolájuk. Tehát nem szabad megvárnunk, amig ők ütnek; nekünk kell a leszámolást elkezdeni. Ez a következő feladatunk.

De hová mérjük a főcsapást? Nyilvánvaló, hogy az „ördögfiókákra".

— Kerítsd elő Brajko századost meg az örmények parancsnokát — adtam ki a parancsot Seleszt hírvivőnek.

A következő két nap folyamán mind a törzs beosztottjai, mind pedig a felderítők azt a nehéz feladatot igyekeztek megoldani, hogy a legnagyobb titokban, anélkül, hogy erre az ellenség figyelmét felhívnánk, megtudjuk az „ördögfiókák" pontos tartózkodási helyét, létszámát és fegyverzetét.

Vojcehovics és beosztottjai éjt nappallá téve dolgoztak a térképek, jelentések és adatok fölé hajolva. De náluk is többet dolgoztak a politikai munkások. Mikola Szoldatenko, Cimbal, Tóth, Solin zászlóaljkomisszárok, a századok és a szakaszok pártszervezői és agitátorai, Misa Androszov és Nágya Ciganko, az egykori járási Komszomol-titkárnő, s velük az összes kommunisták és komszomolisták a környéket járták; a legeldugottabb tanyára is eljutottak. Összekolompolták a lakosságot, röpcédulákat osztogattak: el kellett szigetelni a banditákat a néptől, ki kellett húzni a lábuk alól a hátország talaját, meg kellett fosztani őket a nép erkölcsi támogatásától és a tar-

talékoktól. Természetesen e felvilágosító munka irányítói közül néhányan ismerték a következő feladatot, de a többiek előtt, még a kommunisták előtt is titkolnunk kellett azt. A főcsapás irányát a legteljesebb titokban tartottuk.

Vállalkozásunk katonai részét mindenképpen meg tudtuk oldani. Ehhez nem fért kétség. De mi lesz a feladat politikai részével? Túlságosan is megkeverte már ott a kását a Gestapo és segítőtársa, Bandera. Vajon zöld ágra tudunk-e vergődni a lakossággal? Nem vétünk-e valamit e téren? Erősen foglalkoztatott ez a kérdés. De foglalkoztatta a komisszárokat is.

— Minél inkább halogatjuk a dolgot, minél jobban húzzuk az időt, annál kevesebb a remény, hogy kifüstöljük őket — mondottam a parancsot fogalmazó Vojcehovicsnak. — A háború logikája azt követeli, hogy a legnagyobb óvatossággal kerítsük be és egy szálig semmisítsük meg ezeket a viperákat.

Jelentkezett Brajko s vele Arutyunyanc és Pogoszov.

— Miképpen tudhatnánk meg az „ördögfiókák" új jelszavait? — kérdezte Vojcehovics Arutyunyanctól.

— Van ott egy emberünk — felelte Pogoszov.

— Kicsoda?

— Szemenyuk főhadnagy. Ő az „ördögfiókák" katonai szakértője.

— Miféle főhadnagyról beszélsz? Talán inkább óberlejtnánt?

— Dehogy. Szemenyuk a mi emberünk. Velünk együtt szökött a fogságból. Nagyon érti a haditudományt. Ő az „ördögfiókák" egyik tanára.

— Kapcsolatba tudna lépni vele? S ha igen, nem árul el bennünket?

— Szó sincs róla, parancsnok elvtárs. Felelek érte, akár a karomért. Vágassa le, ha csalódik. Akarja, hogy idejöjjön?

— Nem, jobb ha nem háborgatjuk. Elég, ha a jelszót megtudjuk tőle, meg az őrök felállítási helyét. Támadásunk pillanatában pedig faképnél hagyja őket.

— Ez nehéz lesz. Ha már folyik a harc, vagy hátulról kap egy golyót tőlük, vagy elölről a mieinktől.

— Akkor is teljesítse a parancsomat. Gyilkosok közt cinkos, aki néma. Ha pedig nem az, hát vezesse a katonaszerencse.

Úgy látszik, hogy az ellenség légi országútja éppen fölöttünk vezetett. Tíz-tizenöt perces időközökben követték egymást a különféle nehéz szállítógépek, amelyek északnyugatról délkelet felé repültek: néha párosával, néha hármasával, néha pedig egyenként. Voltak közöttük számunkra már ismerős, három motoros Ju 52-esek is. A borús égboltozaton komor teketének látszott sötétszürke testük. A tompa orrú, nehézkes, tuskó szárnyú szállítógépek olyanok voltak, mint holmi égi muraközi lovak.

Estefelé vidámabban tértek vissza, mintha szemmel láthatólag megkönnyebbültek volna. Tavaly óta, mikor Rovno alatt magunkeszkábálta légvédelmi fegyverünkkel lelőttünk egy ilyen gépet, tudtuk, hogy visszafelé szabadságos tiszteket szállítanak.

Most azonban a teherszállító Junkerseken kívül egy újfajta légi csodabogarat is láthattunk. Szőrös-borzas dongóra emlékeztető otromba alkotmány, öt-hat pár kereket cipelt a potroha alatt. Az embernek az volt a benyomása, hogy harckocsikat cipel a testében. Hat motorjának erőteljes búgása megrezegtette az ablaküveget.

A legtöbb repülőgép olyan tekintélyes magasságban szállt, hogy gyalogsági fegyverekkel vagy páncéltörő puskákkal aligha lehetett volna kárt tenni bennük. Légvédelmi ágyúnk pedig nem volt. Ezért szigorú parancsot adtam, hogy nem szabad rájuk lőszert pocsékolni.

Előfordult azonban, hogy némelyik gép kétszáz méternél alacsonyabban repült. Ezekre érdemes volt tüzet nyitni. Ezért aztán a törzs főnöke elrendelte, hogy minden század készítsen kerekek segítségével forgatható légvédelmi géppuskaállványt.

Megérte. Éppen az „ördögfiókák" megsemmisítésének tervén dolgoztunk, mikor az őrszem bekiáltott:

— Ég, ég!

Kiszaladtunk a házból, s láttuk, hogy fekete füstcsík húzódik végig az égen. Odábbsiettünk és akkor láttuk, hogy egy Ju—52-es kényszerleszállást hajt végre, miközben éktelen füst-

felleget bocsát ki magából. A törzse alól pedig sárga lángok csaptak ki.

A falu határában, az erdő szélén, a friss porhóval borított tőzeges réten fekete barázdát szántott a repülőgép törzse. Négy, kezeslábast viselő ember szállt ki belőle. Egy magányos magtárépületbe futottak, de ott már várták őket lovasaink.

Pár perc múlva már a törzs irodájában állt a négy fogoly. Közben a repülőgép egyre nagyobb lángot fogott, egyre jobban foszlott semmivé s temetkezett a földbe. Időnként tompa durranások hallatszottak, majd egy hatalmas robbanás.

Visszamentem a törzsépületbe, de csak fél óra múlva jutott eszembe a négy pilóta. A hírszerző különítmény épületében folyt a kihallgatásuk. Olyan volt a kihallgatás, mint valami ünnepi ülés. A pilóták vigyázzban álltak a falnál, a hímzett terítővel borított asztalnál pedig a hírszerzők ültek: Zsmurkin őrnagy, Sztrelcsukov őrnagy, Koleszny ik főhadnagy és a két német: Walter és Klein. Ha még ehhez a két jegyzőkönyvvezetőt is hozzászámítjuk — akik már meglehetősen sokat írtak össze egy nagy füzetbe — megérthetjük a német pilóták megilletődöttségét.

Mikor beléptem, valamennyien felugrottak. Ez még mélyebb hatást gyakorolt a németekre.

Zsmurkin jelentkezett, és megmutatta az eddig lejegyzett szöveget. Kiderült belőle, hogy a németek nem adtak kérdéseinkre érdemleges választ. Azonkívül, hogy eldicsekedtek az önéletrajzukkal, semmi egyebet nem közöltek. De Zsmurkin azért ebből a fecsegésből is ki tudta hámozni a lényeget. Ismertette velem is:

A repülőgép parancsnoka a „Stahlhelm"-egyesület tagja, nemzetiszocialista. A navigációs tiszt is párttag 1930 óta. A rádiós a Hitlerjugend tagja. A magát megfigyelő tisztnek nevező negyedik német volt a legbőbeszédűbb. Nemcsak azt közölte velünk, hogy ő is tagja a nemzetiszocialista pártnak, hanem még a kitüntetéseit is elsorolta. Kitüntették a vaskereszt első és második fokozatával, egy román katonai kitüntetéssel, az 1941/42-es Szovjetunió-ellenes hadjárat emlékérmével, a szudétaföldi bevonulás és a krími hadjárat keresztjével a hadiszalagon a kardokkal. Azelőtt harci repülő volt.

Hírszerzőink a szokásos kérdéseket tették fel. A fordítók sorra lefordították a válaszaikat; mindegyik így végződött: „Nem tudom... Semmi tudomásom nincs a hadihelyzetről... A tiszti becsület nem engedi meg, hogy erről nyilatkozzam."

— Zsákutcába jutottatok a kihallgatástokkal — mondtam Zsmurkinnal. — Dehát azért fejezzétek be azt a jegyzőkönyvet. Papírral ezeket hiába fenyegetitek.

Mikor átmentünk a másik szobába, a pilóták kihúzták magukat és összecsapták a bokájukat. Úgy látszik, rájöttek, hogy a parancsnok volt jelen az imént a kihallgatáson — gondoltam magamban.

— Küldd be hozzám azt, akinek az a román kitüntetése van, hadd beszélgessek el vele egy kicsit — mondtam Koleszny ik főhadnagynak, aki, mint besszarábiai, jól tudott románul. — Gyere be te is. Ugye értesz valamit a repüléshez?

— Értek, mert a román királyi repülőakadémiát végeztem.

Azzal megnyitottuk a pilóták kihallgatásának román „leányvállalatát". Felhangzott a dallamos román nyelv.

— Adjál neki egy pohár kisüsti pálinkát, de jókora adagot...

A pálinka megtette a hatását. Nemsokára már dalra is gyújtott a foglyunk:

Frunze verdi di oves,
Unde je drumul la Odes?

Így már mindjárt más.

Ijedten nézett össze a három másik pilóta a szomszéd szobában.

Átmentem és rákacsintottam Zsmurkinra, hogy hagyja a fenébe az iratait. Meg is értette a kacsintásomat és bámulatos gyorsasággal elővarázsolt egy pálinkásbutykost az íróasztalából.

Ezekkel is ki kell próbálni a bevált fogást. Asztalhoz ültették a foglyokat.

Leültek. Ittak. Rövidesen maguktól megnyilatkoztak.

A parancsnok rúgott be legjobban és azonnal kijelentette, hogy egyetlen szóval sem hajlandó elárulni, mi lesz az a titkos fegyver, ami rövidesen megmenti Németországot.

— Nem is a titkos fegyver érdekel engem — válaszoltam. —

Csak azt szeretném tudni, miféle alakulathoz tartozott ez a lelőtt repülőgép. Különben még csak azt kérem, adjon hálát annak a fasiszta istenének, hogy eddig ép bőrrel megúszta.

— Hát az mindjárt más — vált készségessé a repülőgép parancsnoka és rákezdett a mondókájára:

— A 809869-M-9-1 számú Ju 52-es repülőgép az 1. légi szállító hadosztályhoz tartozott. A hadosztály törzse Németországban, Zella—Mehlis városában állomásozik. A hadosztály egyik csoportja pedig Brescttől húsz kilométerre nyugatra, Lengyelországban, Biala Podlaskában van elhelyezve. Parancsnoka Schmidt őrnagy. A csoport állományába négy Ju—52-es század (századonként 12 repülőgép) és huszonöt Me—323-as hatmotoros szállítógép tartozik.

Akkor hát így nevezik ezeket az ormótlan légi darazsakat a fejünk fölött!

De a pilóta ekkor már begyulladt. Riadtan nézett Sztrelcsukov őrnagyra, aki közben jegyezgetett:

— Remélem, semmit se mondtam önöknek a titkos fegyverünkről?

Már megint ez a titkos fegyver! Hogy nyugtalanítja ezt a fickót!

— Nyugtassátok meg, hogy semmit se mondott. Akár írásban is igazoljuk, hogy egy árva szót nem mondott erről a csodafegyverről — fordultam Walterhez és Kleinhez.

Közben a hirtelen teljesen kijózanodott román kitüntetéses, Koleszny ik kliense, mitsem törődve az előállott helyzettel, ismét énekelni kezdte azt a dalt, amelyet az Ogyessza ellen támadó német és román csapatok fújtak:

Unde je drumul la Odes?

— De jó kedve kerekedett! — nevetett Vojcehovics. — Na, akkor most énekelj neki te valami partizánnótát.

— Azt nem érti — válaszolta Koleszny ik. — Hanem majd mindjárt elénekelem neki ugyanazt a nótát románul, csak éppen a mi szavainkkal:

Frunze verdi de perlin
Unde je drumul la Berlin?

Ami annyit tesz, hogy hej, te zöld ürömlevél, mely az út Berlin városába? Ugyanerre a dallamra ugyanis azt dalolta a német, hogy hej te zöld zabkalász, mely az út Ogyessza városába?

Mire dermedt csönd, majd nagy szipogásba kezdett a német.

— Mi az, nem tetszik a dalunk? — kérdezte Kolesznyik a kliensétől, de most már oroszul.

Azzal odacipelte a kisebbik szobából a többiek közé.

— Olyan a német, mint a cigány — mondta Szoldatenko a légifelderítő könnyes arcát nézve.

— Tirol? — kérdeztem találomra.

— O ja, o ja! — dünnyögte könnyeit törülgetve a német.

Most már nem volt nehéz kiszedni belőlük, hogy Biala Podlaska-i repülőterük a helység déli szélén terül el, négycsövű könnyű légvédelmi gépágyú ütegek védik, hogy Schmidt őrnagy csoportja naponta repül Tarnopol, Minszk, Bobrujszk, Lvov, Ogyessza és Riga irányába. Többnyire lőszert, géppuskaalkatrészeket, repülőmotorokat, visszafelé pedig sebesülteket és szabadságosokat szállítanak.

— Föl kell rajzolni ezeket az útvonalakat a térképre — mondta Vojcehovics. — Ezek alapján jelöljük ki a további menet alatt pihenőhelyeinket. Még több gépet is lelőhetünk, ha alacsonyan repülnek.

Kiterítettük a térképet az asztalra. Erre a foglyok megint megszeppentek és elhallgattak.

Rákacsintottam Kolesznyikre:

— Énekelj!

— O. donna Clara . . . — zendített rá teli torokból Kolesznyik.

A pilóták először zavartan hallgattak, de aztán csakhamar ők is fújták teli tüdőből:

Ich hab dich tanzen gesehen,
O donna Clara. . .

— Énekelj te is! — kiáltottam rá Walterra, aki a rádiót átölelve ült a sarokban.

Mi meg azalatt Zsmurkinnal a navigációs tisztet és a megfigyelőt faggattuk. Újfent biztosítottuk őket, hogy nem fogunk

a titkos fegyver iránt érdeklődni és kérdezgetni kezdtük őket a repülési útvonalakról. Vojcehovics már rajzolta is a térképre a vonalakat. Ezúttal kivételesen tőle egészen szokatlan tapintattal járt el: ugyanis sem azt nem kívánta, hogy a pilóták maguk fogjanak ceruzát és ők rajzolják bele az útvonalat, se pedig nem kotyogott közbe. Csak rajzolt.

A kihallgatásnak ez a formája nem zavarta a foglyokat, fesztelenebbül beszéltek. Lelkiismeretük Schmidt őrnaggyal és magával a Führerrel szemben tökéletesen tiszta volt. Az persze már más kérdés, hogy a kihallgatásukat követő tizenöt-húsz nap során az általuk megadott vonalakat figyelve további négy gépet lőttünk le, köztük egy hatmotoros Me—323-as Gigantot is. Talán többet is lelőhettünk volna, ha Fedcsuk nem kezd zúgolódni:

— Rettentően sok lőszert emészt fel ez a kaland. A fenébe azokkal a repülőgépekkel!

Igaza volt. Így aztán beszüntettem a repülőgépekre való vadászatot.

24.

Alig vártuk, hogy elérkezzék január huszonötödike, valamennyi lesállásba kiküldött alegységünk visszaérkezésének végső határideje. Közben Arutyunyancnak is sikerült összeköttetésbe lépnie Szemenyukkal, aki további két nap jelszavait közölte velünk. Ígérte, hogy másik kérésünknek is eleget tesz: pánikot kelt majd az iskolában.

— Mondtam, hogy a mi emberünk. Mindent megtesz nekünk — dicsérte Arutyunyanc Szemenyukot elégedetten.

Január 26-án 16 órakor elhagytuk Moszur községet, és a vasútvonal felé indultunk. A Turopina falutól délre eső vasúti átjárónál két faföld erőd zárta el utunkat. Harccal kellett bevennünk őket. A gyalogság bekerítette az erődöket, majd tüzérségi tűzzel megsemmisítettük őket. Sajnos ez az akció meglehetősen bonyolulttá tette vállalkozásunkat. A harci zaj nyilvánvalóan meg kellett hogy zavarja az „ördögfiókákat". A tökéletes meglepésről tehát le kell mondanunk. Most már aligha sikerül titokban bekeríteni az iskolát.

— A további parancsok? — hajolt be a kocsimba Vojcehovics.

— Tágítani kell a hálót.

— De akkor több alegységet is kell bevetni.

— Nem. A tartalékhoz ne nyúljunk. Indítsd a lovasságot, Vaszilj. Az „ördögfiókák" alighanem készülődnek már . . .

A vasútvonalon való átkelés után Kulbaka második zászlóalja az Osza és a Buda folyónak vette az irányt, a Brajko vezette harmadik zászlóalj pedig balra, a Tura folyó felé tartott, s azon át is kelt. Az első zászlóaljnak és a lovas századnak kellett támadnia az iskolára.

A siker lovasságunkon múlott. Lenkin beleütközött az „ördögfiókák" felderítőibe. A mieink ugyan odakiáltották neki a jelszót, s át is engedték őket, de amikor észrevették a vörös csillagokat a sapkájukon, tüzet nyitottak rájuk. Ezért lovasaink a legtöbbjüket lelőtték, kettőt pedig foglyul ejtettek. A foglyok megerősítették azt a feltevésünket, hogy az ágyúdörgés megriasztotta az „ördögfiókákat". De helyüket még nem hagyták el. Szemenyuknak sikerült rábeszélnie a parancsnokot, hogy várják meg, míg a felderítők visszatérnek.

— Villámgyorsan kell cselekedni — sürgette a Bajszost hűséges segítőtársa, Szemjon Tutucsenko. — Pár percnyi habozás is kudarcot okozhat. Minden a gyorsaságon múlik.

Maga a Bajszos is jól tudta ezt. Miután röviden közölte velünk a helyzetet és átadta a foglyokat, rohamra vezette századát. Mögötte a lövészszázadok nyomultak előre, szánon, a nagyobb gyorsaság kedvéért.

Az „ördögfiókáknak" mégis sikerült kicsúszniuk a gyűrűből. Híven Bandera módszereihez, az áruláshoz, a kegyetlenkedéshez és a megfélemlítéshez folyamodtak: a környező tanyákra menekültek, ott összeszedték az asszonyokat, a gyerekeket és az öregeket és velük fedezték visszavonulásukat. Ez roppantul megnehezítette vállalkozásunkat, így nem nyithattunk tüzet rájuk.

Lenkin szakaszokra osztotta századát és kiadta a parancsot: vágtában a tömeg után! Az öregeket, az asszonyokat és a gyerekeket ne bántsátok! Minden fegyverest kardélre hányni!

Így semmisítette meg a 85 főből álló lovasszázad Bandera

„válogatott egységének" a felét. Az „ördögfiókák" semmilyen ellenállást nem fejtettek ki, eldobálták fegyverüket és fejveszetten menekültek a szélrózsa minden irányába. De nem jutottak messzire. A második és harmadik zászlóalj időben szorosabbra vonta a hálót körülöttük.

Vojcenovics elégedetten dörzsölte a kezét:

— Halljátok? Gyalogságunk az Oszától és a Budától egész Dominipoljéig körülzárta őket.

A puskák apró, száraz pattogásai, a géppuskák elégedetlen ugatása és a géppisztolysorozatok éles süvítése éreztették, hogy partizánjaink a mocsárba szorították az „erdei ördögök" maradványait.

Délben azonban, amikor már a zászlóaljparancsnokok és a hírvivők jelentéseit összegeztem, s az alegységek harcrendből kezdtek oszlopba fejlődni, valahonnan, a gyűrű kellős közepe tájáról újabb sorozatok hallatszottak, rakéták kúsztak az égre, aknavetők dohogtak és a tanyák felől kesernyés füstszagot hozott a szél.

— Van itt még másvalami is az „ördögfiókák" iskoláján kívül? — fordultam a törzsfőnökhöz. — Azonnal tisztázd a helyzetet.

— Hírvivők, vágta előre! — parancsolta Vojcehovics. — És azonnal jelentést kérek. Harcálláspontunk félórán belül a Volcsek nevű tanyán lesz. Később a helyzet alakulása szerint.

Csak úgy porzott a hó a lovas küldöncök alatt. Egy félperc se telt belé, s máris szétrajzottak: tudták, hogy egyetlen percet se szabad veszíteni.

Mire a törzs a Volcsek tanyához ért, tisztázódott a helyzet. Kiderült, hogy az „ördögfiókákon" kívül még itt tanyázott Szoszenko atamán (más néven Antonyuk) egész kurenye is.

— A kureny állományába hét gyalogszázad, egy lovasszázad és egy csoport német fogságból szökött üzbég tartozik. Az utóbbiakat erőszakkal tartották vissza. Szoszenko különleges osztagot akart alakítani — közölte Szemenyuk, akinek sikerült átvergődnie hozzánk.

Mozgékony, kisportolt alakú, alacsony ember ez a Szemenyuk, nyugodtan, fesztelenül áll előttünk, csupán az arccsontján feszülő bőr árulja el felindulását. Szeme fürkésző, ravasz.

— Miért nem közölte ezt hamarabb? — kérdeztem szigorúan.

— Szoszenko kurenye csak tegnap este érkezett meg. Délnek tart.

— Merre?

— A poricki erdőbe. Onnan meg a Kárpátokba. Klim Szavur, akit legfőbb parancsnoknak neveztek ki, a Kárpátokban akarja erőit összpontosítani. Nem tudják feltartóztatni őket, mert csak három oldalról vannak bekerítve.

— Sikerül kijutniuk dél felé?

— Sikerül. Jó lovaik vannak.

— Kár. Utánuk kéne küldeni a Bajszost, de nem lehet, mert hajnal óta lóháton vannak, a lovaik is fáradtak.

— Adjon egy pár embert meg aknát. Kicsipkézem egy kicsit az útjukat — ajánlkozott Szemenyuk.

Kaptam az ajánlaton. Hivattam Kalnyickij századost. Ő volt az újonnan létesített második lovasszázad parancsnoka. Larinov ötödik századából vált ki nemrégiben. Őt küldtem az ellenség üldözésére.

Szükíteni kellett a hálót, pedig már esteledett. Éjszaka nem lehet átfésülni az erdőt. Így hát két kilométerrel összébb húzódtak zászlóaljaink, s ily módon leszűkítve az arcvonalat, megszilárdítottuk helyzetünket.

A felderítés egész éjszaka folyt. Hajnalban pedig Bakradze vetette rá magát a banditákra egész erejével. Az ellenség igyekezett kitérni a harc elől. Csak messziről lövöldöztek és közben igyekeztek kisurranni dél felé az egyetlen ismert ösvényen. Legelöl menekült a kureny lovassága, vagy száz ember, jól felnyergelt lovakon. A többieket, főleg mozgósított parasztokat Szoszenko utóvédként hagyta hátra. Találomra lövöldöztek a levegőbe, de embereink első megjelenésekor mind égnek emelték a kezüket. Most is meg kellett ragadni a kínálkozó pillanatot. A legtöbb partizánt elvakította az elesett vagy megsebesült társaik elvesztése miatt érzett keserűség.

— Csak most meg ne szédüljenek — mondtam gondterhelten Szoldatenkónak.

— Egész biztos, hogy megszédülnek — felelte Mikola. — Nekem is csak úgy csikorognak a fogaim. Ha most valamelyiket elkaphatnám, széttépném. Akár Bandera, akár Antonyuk.

— Sztyepán Bandera messze van. Valahol Berlin körül. Antonyukot kell most szétmarcangolni. Vagy kötélre juttatni.

— Meg fog szökni a gazember. Ismerem a taktikáját. A tanyákon öregekkel meg gyerekekkel fedezte magát, itt meg a parasztokat vinné a vágóhídra. Prédául dobja őket, csakhogy a maga farkasbundáját épen megmenekítse.

Valóban elakadt a támadásunk. A sápadt, fölemelt kezű foglyok tömege nemcsak a harcosokat, de még a parancsnokokat is feltartóztatta. Akik még előrenyomultak, elszakadtak a többiektől, nem lehetett irányítani őket, de még ezek is meglassították az iramot. Hol egy ismerős banderistát fedezett fel valaki és a saját szakállára utánaeredt, hol pedig valami jobbfajta csizma hívta fel magára a figyelmet s ilyenkor géppisztollyal beszélték rá a csizma tulajdonosát, hogy „önként" cserélje el a lábbelijét a kitaposott, rongyos bakanccsal. Fenyegetőzések, csúfolódások — elkerülhetetlenül bekövetkezett a megtorpanás. De előfordult az is, hogy a partizánok hirtelen indulatukban agyonlőtték a foglyot. Különösen azoknál a szakaszoknál, ahol sok volt a halott és a sebesült.

— Már látom, hogy nekem kell bevetnem magamat — legyintett Mikola Szoldatenko. — Ez most a legfontosabb politikai munka.

— Éppen jókor! — kiáltottam utána.

— Komszomolisták, utánam! — vezényelte Mikola Szoldatenko, teljes magasságában kiegyenesedve a kengyelben, egy hozzá hasonló ösztövér harci ménen.

Egypáran utánarugtattak és eltűntek az erdőben, amit Bakradze első zászlóalja fésült éppen át. Pár perc múlva még egy lovas tűnt fel mögöttük. Süvege alól hosszú haj buggyant elő és úgy lobogott, mint valami Bulba Tárász idejéből való lengyel huszáré.

— Nágyka Ciganko — ismerte fel a törzs főnöke.

Tényleg ő volt: a lovas felderítők politikai helyettese és az első lovasszázad Komszomol-titkára.

Félóra múlva újult erőre kapott az üldözés, méghozzá egyre fokozódó iramban. Mindez a politikai helyettesnek és munkatársainak köszönhető. Mikola Szoldatenko, mikor utólérték a zászlóaljat, a jobbszárnyra Misa Androszovot, a balszárnyra

pedig Nágya Cigankót küldte. Ő maga a középen maradt. Nem volt idő a fecsegésre. Csak néhány szót mondott:

— Kommunisták és komszomolisták! Ne a foglyokat zaklassátok! Azalatt kereket oldanak a banditák. Előre! Ezekkel a sötét fickókkal ráérünk a csata után foglalkozni.

Azok, akiknek még nem sikerült átcserélni a bakancsukat, először morogtak, de aztán ők is a kommunisták példáját követve a banditák után vetették magukat és már menet közben tüzelni kezdtek. Akiknek a lábán pedig már jó csizma volt, vidáman tréfálkozva indultak tovább:

— Eridj szépen ebben a kis sapkában utadra, Bandera komám, én meg majd csak elboldogulok valahogy ebben a prémsipkában. Legalább nem csípi meg a fagy a fülemet. És ez a fő. Te meg majd csak megszokod valahogy.

A foglyok zavartan néztek a partizánok után. Nem akartak hinni a szemüknek. Az, hogy elvették a kucsmájukat vagy akár a vattakabátjukat, mit sem számított azokhoz a rémségekhez képest, amelyekkel a kulák propaganda ijesztette őket, ha szóba kerültek a partizánok.

Az értelmesebbje mindjárt vezetőnkül szegődött. Megmutatták a legrövidebb és legjárhatóbb ösvényeket, amelyeken leghamarabb lehet az ellenséget utólérni.

Antonyuk-Szosenko hanyatt-homlok menekült. Mikor pedig a Szemenyuk útmutatása alapján Kalnyickij által lerakott aknamezőre ért, végképp megtört az ellenállása. Harcrendje teljesen felbomlott. A harc második napján felderítőink jelentései alapján megállapítottuk, hogy mindössze vagy ötven lovasa és hetven gyalogosa maradt. Valamennyiük körözött bűnöző volt.

Másnapra gyalogosai is lovasokká változtak: nyereg nélkül ülték meg a vezetéklovakat.

A végén már egészen jól belejöttek az üldözésbe partizánjaink: erdőkön, mocsarakon, országúton kergették őket, le egészen a volhiniai sztyeppe buckáiig. Az erdővidék csipkés széle egyre távolabbra maradt tőlük.

A szétvert kureny maradványainak üldözése harmadnap is folytatódott. Az ellenség egyáltalán nem viszonozta a tüzet.

Egész egyszerűen csak menekült, egészen a lvovi terület északi határáig, ahol Gorick városa mögött újabb erdők kéklettek a látóhatáron. Ott pedig alighanem Klim Szavur seregének egy újabb kurenye rejtőzködik.

— Szerencsés csillag alatt született ez az Antonyuk. Sikerült meglógnia — vakarta az állát a harmadik napon a törzs főnöke, miközben a kocsim mögött ügető hírvivők csoportjához csatlakozott.

— Úgy nekiiramodtak, mint akit a tatár kerget — nevette el magát Seleszt hírvivő.

— Fő, hogy egy kicsit kiszellőztettük a paraszt bátyuskák fejét — bölcselkedett Dudka, Tyutyerev negyedik századának küldönce. Legényesen félre csapta a fején a szürke prémsapkát, amit az „ördögfiókák" szétkergetésekor zsákmányolt.

— Azt hiszem, ezek is megfogadták itt Volhiniában, hogy banderistákkal meg tetvekkel lehetőleg nem közösködnek — bólogattak a többiek is. — Elvettük a kedvüket a nacionalizmustól.

Közben megbeszéltük Mikolával, hogy felhagyunk a további üldözéssel.

— Értékelni kell a helyzetet és újabb, fontosabb célokat kell kitűznünk — mondtam Vojcehovicsnak.

Egyszeriben elcsöndesedtek körülöttem az emberek.

— Nézd, Seleszt! — jutott a fülembe Dudka megrökönyödött felhorkanása. — A parancsnok nem szőrmentén simogatta meg a szakállát. Vajon mit jelenthet?

A babonák, hiedelmek, előítéletek jól megfértek katonáink éles megfigyelőkészségével. Ezt én már rég észrevettem és vigyáztam, nehogy valami meggondolatlan mozdulattal zavart keltsek. De mire észbekaptam, már késő volt: „E, ott egye meg a fene az összes babonát, ahol van."

Ez a banditákkal vívott harc jó szolgálatot tett nekünk. Először is jelentős hadizsákmányra tettünk szert: fegyverekre és élelmiszerre. Ez utóbbiból már csak egy hónapi készletünk volt — ha egy helyben folytattuk volna tevékenységünket.

De jelentős volt a lélektani hatás is: könnyen arattunk győ-

zelmet. Ez a parancsnokság tekintélyét is növelte, meg a harcosok önbizalmát is. Még a gyávaságuk miatt Moszurban feloszlatott ötödik zászlóaljbeliek is fenn hordták az orrukat. Ki kellett használni és meg kellett erősíteni ezt a kedvező hangulatot.

Hát a törzs? A parancsnokság? Utóvégre mi is csak katonák voltunk. Nekünk is jólesett a siker. De azért nem feledkeztünk meg arról, hogy elgondolkozzunk a történteken.

Ez az üldözés hasznos volt. Százötven kilométert mentünk déli irányban. És még Kulbaka sem vette észre, hogy megint közelebb rukkoltunk a Kárpátokhoz. Még egy-két ilyen banda és máris megint a Kárpátokban vagyunk.

Pedig oda nem akarunk menni a világért sem.

Vajon nem volt-e hiba, addig-addig bibelődtünk Goncsarenkoval meg az „ördögfiókákkal," míg szép télidőben, jó tíz napot vesztegettünk el a portyából? — kérdeztem magamtól.

De hagyjuk ezt a töprengést. Hiszen úgyse látunk a jövőbe! Pedig mennyi hibát elkerülhetne, mennyi hibát kijavíthatna még idejében az ember! Hát igen, az előrelátás talán a természet legnagyobb ajándéka.

Ahogy az később kiderült, abban valóban hibáztunk, hogy Antonyuk bandájának és az „ördögfiókák" iskolájának szétverését csakis katonai feladatnak tekintettük. Csak sokkal később tudtuk meg, hogy ennek a szabályszerűen végrehajtott katonai akciónak milyen nagy politikai jelentősége volt. Szerencsére ösztönösen jól dolgoztunk és ezért a politikai hatás még így is felülmúlta a katonait. Ukrajna legfelső tanácsának hatodik ülésszaka megállapította, hogy 1943 decemberében az Antonyuk-féle UPA szervezetek és a vlagyimir-volinszkiji helyettes német körzeti parancsnok között megegyezés jött létre: a németek fegyvereket ígértek a nacionalista bandának, azok meg ennek fejében kifosztották a parasztokat.

Amikor tehát mi szétzúztuk ezt a bandát, nemcsak a bitorlók szövetségét zavartuk meg, hanem az ukrán népnek is segítettünk, hogy felismerhesse: ki a barátja s ki az ellensége; segítettünk a pártnak, hogy pellengérre állíthassa igaz ügyünk ellenségeit. Joggal nevezte ezt a bandát „ukrán—német nacionalistáknak" a bolsevik párt.

Közeledett január vége. Akkor mi még nem tudtuk, hogy az 1. Ukrán Front jobbszárnyán Vatutyin hadműveletet készített elő, ami közvetett módon bennünket is érintett. A front két lovas hadtest és a 30. hadsereg erőivel csapást mért az ellenség szárnyára.

— Most már olyannyira délen vagyunk, hogy ideje itt is elkezdeni a partizánmunkát. Hiába, sikerült a lóugrás! — állapította meg másnap Vojcehovics.

— Csak nehogy aztán nekem akkorát ugorjon a lovad, hogy egyenest valami kelepcében találja magát — figyelmeztettem kedvenc sakk-példázatának hátrányaira. — Nem kellene megint lépni egyet? Mi?

— Akármivel lépjen is az ember, parancsnok elvtárs, előbb mindig a gyaloggal kell előkészíteni a húzást — bölcselkedett Vojcehovics.

— Ez igaz. Tehát akkor megint állapodjunk meg egy kis robbantó munkára?

Ebben maradtunk.

Az arcvonal helyzete gyorsan változott, főleg errefelé, ahol mi portyáztunk. Hamarabb értesültünk erről, semmint azt a Tájékoztató Iroda közölte volna. Az ellenség menekülésének méreteiből tudtunk következtetnj. Egész oszlopok és szekérkaravánok lepték el az országutakat. Dél felé csak kisebb egységek vonultak.

Ezeket a mi partizánjainknak kell elintézniük. A szekereket, a törzseket, az egészségügyi részlegeket. Csak hadd vegyenek egy kis lélegzetet, de addig is rájuk küldünk néhány századot.

Ebben a lesvető harcban különösen a harmadik zászlóalj egyik szakaszparancsnoka, Usztyenko tüntette ki magát.

Pedig először sehogy se akart sikerülni neki a dolog. Szakasza naphosszat hasztalan állt lesben valamelyik erdőszélen, Lucktól délnyugatra. Csak nem akart jönni egyetlen menetoszlop sem. Egy álló éjszaka meg egy álló nappal szemerkélt rájuk hol az eső, hol a hó, hol a dara. De hasztalan. Pedig már esteledett. Vissza kellett térniük a zászlóaljhoz.

Usztyenko parancsot adott a sorakozóra és helyettesével a leshelytől két kilométernyire levő faluba vezettette a szakaszt. Ő maga pedig visszamaradt, hogy ellenőrizze, nem hagyta-e el valaki a fegyverét.

Persze ez csak ürügy volt arra, hogy visszamaradhasson: a legmaflább partizán se hagyta el soha a fegyverét. Csakhát nagyon bosszantotta a sikertelenség és egy kicsit egyedül akart maradni.

„Hogy a fene enné meg. Kiröhögnek a zászlóaljnál — morfondirozott. — Egy álló napon át áztak-fáztak az emberek és sehol semmi."

Mint minden tehetséges embernek, neki is sok irigye volt. A kevésbé ügyes szakasz-, sőt századparancsnokok kinevették egyszerű öltözködéséért és egyáltalán nem katonás, kicsit pajtáskodó beszédmodoráért. „Nem tud parancsolni. Se hangja, se tekintete, se magaviselete nem parancsnokias" — mondogatták róla.

Usztyenko cingár, harminc év körüli paraszt volt. Katonai jellegű feladatokat mindig kiválóan teljesített. S most íme mégis kudarcot kell vallania.

Ahogy így a zászlóaljbeli kedvezőtlen fogadtatáson töprengett és csöndesen fütyörészgetve, ide-oda tekingetve járt fel-alá a leshely körül, kiért az útra és ekkor hirtelen, vagy háromszáz méternyire, rakétát látott felkúszni az égre. Ösztönösen azonnal fedezéket keresett és beugrott egy kavicsrakás mögé. A dombhajlat mögül kisebb szekéroszlop bukkant elő s egyenesen felé tartott.

— Lehet vagy tizenkét-tizenöt szekér — gondolta.

A szekerek dugig voltak rakva bőröndökkel, csomagokkal. A kocsisok a lovak mellett baktattak, a sok gödröt és kátyut kerülgetve. A harckocsik erősen felszántották az utat, csak lépésben lehetett rajta haladni.

Két-három SS-legény is jött a kocsisokkal együtt.

— Összesen talán ha harminc-negyvenen vannak — végzett gyors számvetést Usztyenko. — A meghaláshoz még sokan is.

Ahogy a távolságot felbecsülte, megállapította, hogy az első szekér ötven méternyire van tőle. Ott kellett volna lesállást foglalni, nem pedig itt, az erdő szélén. Az erdő közelében

ugyanis az ellenség mindig óvatosabbá válik, talán felderítőket is kiküld. Esetleg át is fésülik a terepet. De amint kiérnek a bozótosból, máris visszarakják a fegyvert a szekérre.

Amíg mindezt Usztyenko átgondolta, az első szekér már el is nyikorgott mellette. Merész gondolat villant át az agyán: „Az oszlop felét el kell engednie maga mellett s aztán hirtelen, mintha a szélrózsa minden irányából jönne, tüzelni: az elejét és a végét gránátokkal, a közepét pedig géppisztollyal."

Még a lesállásba való elindulás előtt telerakta zubbony- és köpenyzsebeit kézigránátokkal; hat darab tojásgránát és négy gyújtópalack volt nála. Ezeket szépen sorban kirakta maga elé, hogy a keze ügyében legyenek.

Csak nehogy valamelyik SS-legénynek eszébe jusson, hogy idejöjjön a bucka mögé a szükségét végezni. Akkor végem van. De az SS-ek nem mozdultak a szekerek mellől; fáradtan fogták a kocsik oldalát, úgy ballagtak. A lovak nagy kínlódva, zihálva húzták a túlterhelt szekereket.

„Három szekér már elment. Amint az ötödik jön — rajta!"

De ekkor észrevette, hogy a hetedik szekéren se börönd, se láda nem volt, hanem csupa fegyver: géppisztolyok, puskák, két golyószóró. Két tiszt is ült a szekéren, háttal a partizánnak.

„Még kettőt elengedek" — gondolta. Azzal fogott három gránátot: egyet a bal, kettőt meg a jobb kezébe: Fogával biztosította ki őket; csaknem egy időben követte egymást a három robbanás.

Az oszlop megbolydult. A lovak, megugrottak, s néhány összerogyott. Mindjárt tizenkét SS-legény vetette magát a fegyveres kocsira. Ez olyan közel volt Usztyenkóhoz, hogy úgy gurította alá a kézigránátot, mint a kugligolyót. Hatalmas robbanás, Usztyenko vállát fehér kavicspor lepte be. A szekér az árokba fordult. A felérohanó SS-eket Usztyenko egy géppisztolysorozattal fogadta. Huszonöt lövedék előre. Hosszú sorozat. Pár lépést arrébb futott s most hátrafelé adott le egy sorozatot: húsz lövedék. Jobbra egy rövid sorozat: tíz lövedék. Balra is tíz. Még hat-hét lövedék és a tár kiürült. Tehát nem tud többet lőni. Tárat cserélni már nincs idő. Még van két gránátja. Ismét jobbra egy, balra egy. Repülnek a gránátok.

És ekkor Usztyenko elordította magát: Első század jobbra! Második század balra! Zászlóalj . . . Előreeee! . . .

Ezt követte egy minden nyelven félreérthetetlenül felfogható remekbe munkált orosz káromkodás, ami ezzel a német felszólítással végződött: „Hände hoch!"

Mintegy húsz SS maradt életben. Mind megadták magukat. De vagy felük derékszíján még mindig a legkülönbözőbb pisztolyok lógtak. Még egy másodperc — és a németek tisztába jönnek a helyzettel.

Ekkor ötlött eszébe a felborult fegyvert szállító szekér; odaugrott, felragadta az egyik golyószórót és az SS-katonákra fogta. Így feküdt ott vagy egy percig; nem vette le róluk a szemét és közben érezte, hogy hideg veríték gyöngyözik a hátán, jobb szemhéja pedig rángatózni kezdett. Ha oldalt két-három, akár sebesült német is lett volna, akiknek pisztoly lett volna a kezében — Usztyenko elesik.

„Ha meg is kell halnom, nem adom olcsón az életemet" — gondolta ünnepélyesen, miközben készen állott arra, hogy bármelyik pillanatban egy sorozatot eresszen az ácsorgó németekbe. De addigra a faluból megérkezett a szakasza. Usztyenko hallotta, mint kiáltoznak:

— Előre! Szabadítsuk ki a parancsnokot! Talán még él!

Később sokszor kérdezgettük a hőst: hogyan tudta mindezt ilyen gyorsan és higgadtan megoldani?

— Nem is tudom — válaszolta szerényen Usztyenko. — Azt tudtam, hogy gyorsan kell cselekednem, hogy végül is hogy csináltam — nem emlékszem.

E hőstett anyagi eredménye huszonhét fogoly SS és gazdag hadizsákmány volt: kilenc jármű, tizenkét géppisztoly, két géppuska, tizenhat puska, továbbá ötvennégy börönd. Ezt se sikerült átvinniük a Bugon.

Pár nap múlva a rádiósok azt a hírt vették, hogy Luck felszabadult. A politikai helyettesek valamennyi alegység előtt felolvasták a Tájékoztató Iroda közleményét. Erre már Usztyenko is megtalálta a hangját:

— No látjátok? Ezeket is a lovasság intézte el. A vörös hadsereg lovassága. De azért maradt még belőlük nekünk is. Mert olyanok ezek, mint a fogolymadár vedléskor: se futni, se re-

pülni nem tud, hanem csak a szárnya alá dugja a fejét. Úgy kell elkapni.

Usztyenko hadizsákmányát az egész zászlóalj között osztották szét. Pedig nem ez volt a szokás, mert a harc közben szerzett zsákmányt csak azok a harcosok kapták, akik részt vettek a harcban. Szigorúan betartottuk ezt a szabályt. De ez alkalommal Usztyenko kötötte az ebet a karóhoz, hogy márpedig neki nem kell az egész. Hosszan sétálgatott le-fel a sorba rakott zsákmány között, föl-fölbillentette a kofferek fedelét a csizmája orrával, beléjük nézett, aztán kiköpött és félreállt. Csak a zászlóaljparancsnok személyes bùzdítására választott ki magának valamit: egy ócska zsebórát, amit Pavel Bure órásmester készített. Hatalmas, nyolcnaponkénti felhúzású óra volt, de a számlapja igen kicsi és kilátszott mögüle a lengőkerék. Az óra hátlapján a következő felírás volt olvasható: „Kirill Trublajevics testőrtiszthelyettesnek kiváló lőeredményéért."

— Ami a lőeredményt illeti, azt hiszem, az enyém se marad el tőle — mondta mogorván Usztyenko. — Így hát igazán joggal megillet.

Semmi más nem kellett neki. De két hónap múlva még ezt az órát is nekem ajándékozta. Valósággal rámerőltette, valahol a belovezsi rengetegben. Másnap elesett. Úgy halt meg, ahogyan élt. Több ezer békés lakos életét védelmezte, akiket a fasiszták Németországba akartak hajtani, kényszermunkára.

De ekkor, ott Luck alatt, a katonaszerencse még két hónapot adott Usztyenkónak. Ahányszor előveszem az órát, amelyet azóta is kegyelettel őrzök, mindig visszaemlékezem erre a volhíniai hőstettére, amelyet akkor hajtott végre, amikor az 1. Ukrán Front Hruscsov és Vatutyin elgondolása alapján a jobbszárnyon súlyos csapást mért a hitleristákra.

Másfelé is eredményesen dolgoztak partizánjaink. A Luckból Grubesovba és a Rovnóból Lvovba vezető fő közlekedési utakat, valamint az ezeket összekötő harántutat állandó ellenőrzés alatt tartottuk.

E környék központja Gorohov városka volt, különben járási székhely. Február elsejétől kezdve e várostól tizenöt kilométerre volt főhadiszállásunk.

— Itt két-három napra megpihenünk, amíg a századok

visszatérnek lesállásaikból — mondta Vojcehovics, és nagyot sóhajtott: — de átkozottul nyirkos a tél errefelé!

Ez a harmadik háborús tél valóban nem volt a legkellemesebb: csöpörgős, olvadós volt az idő. Ilyen időben a szekerek csak akadályt jelentettek. Se szánon, se kocsin nem tudtunk jól közlekedni. Hiába húzzák a lovak teljes erejükből a szekeret, beleragad a sárba és nem és nem megy...

— De azért mégis le kellene csapni a főbb közlekedési vonalakra.

— Lvovra?

Elhatároztuk, hogy egy könnyű, szállító részleg nélküli zászlóaljat küldünk a lvovi helyőrség ellen.

A felderítés adatai szerint Rovno és Lvov között a félúton, Brodi városában erős német törzs tartózkodott. A két város közti vasútvonalon pedig olyan sűrű volt a forgalom, hogy tíz-tizenöt percenként követték egymást a szerelvények.

— Bármilyen akna megteszi — tette hozzá Kalnyickíj.

Február harmadikán reggel, alighogy befejeztük a mocsáron való átkelésünket, hivattuk Petya Brajkót. A törzs főnöke az asztalnál ült és már a zászlóalj menetparancsát fogalmazta. Brajko, mint mindig, enyhén összecsapta a bokáját.

— Erőt, egészséget, Fedor Danyilovics — köszönt neki Vojcehovics Matyusenko nevén.

— Miért szólítod így? — csodálkoztam.

— Mert ő is olyan agyafurt fickó, mint Matyusenko — felelte Vojcehovics.

— Ulj le, Brajko — kínáltam székkel, s magam is mellé ültem. Egyenesen a szemébe néztem, s megkérdeztem a mindig harcrakész, fürge zászlóaljparancsnokot:

— Mi újság? Fáradtak az emberek?

— Kicsit.

— Hát a lovak?

— Azok már inkább.

— A szánokat felcseréltétek szekérre?

Erre Vojcehovics is fölnézett valami jelentésből és Brajko helyett válaszolt:

— A mi Petrónk minden parancsot azonnal teljesít. Persze hogy kicserélték.

Elgondolkozva néztem hol a térképre, hol Brajkóra. A zászlóaljparancsok nyugtalanul feszengett a széken, s egész arckifejezésével mintha ezt mondta volna: „Na bökd ki már! Mi van a bögyödben?"

Térdére tettem a kezemet, és azt mondtam neki:

— A helyzet a következő. Nehéz feladatot kell végrehajtani. Úgy döntöttünk, hogy téged küldünk ki. Mit szólsz hozzá?

— Vállalom — állt fel Brajko.

— Ülj csak le. Ha vállalod, hát rendben van. Adjátok csak ide azt a térképet.

Három fej hajolt egyszerre a térkép fölé. Még egyszer keményen a szemébe néztem: nem rettent-e vissza.

— Nézd. Ez itt a Dubno és Lvov körzete. A németek ezt a területet rövidesen feladják, mert a vörös hadsereg csapásai igen erősek. Egyszersmind nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy Koveltől északra feltartóztassák sikeres előrenyomulásunkat. Tehát ezt a területet meg kell erősíteniük nyugatról. Egyszersmind a zsákmányolt javakat is Németországba akarják szállítani. Ezért te ma, tizenöt órakor, hadtáp és szállító részleg nélkül, csupán a harci állománnyal elindulsz a Buda folyó körzetébe. Február ötödikén kell odaérned. Hatodikára virradó éjjel három robbantócsoporttal legalább három szerelvényt kisiklatsz a rudnya-dubnói vonalon. Ezenkívül hét-nyolc késleltető gyújtóval ellátott szóróaknát helyezel el az országúton, és a vasútvonalon. A késleltetés legfeljebb ötnapos legyen. Arra kell törekedni, hogy ez az egész útszakasz használhatatlanná váljék. Hetedikén éjszaka településetek át Szityenka tanyára, és ismételjétek meg ugyanezt a radzivilovrudnyai vonalon is. Világos?

— Világos, parancsnok elvtárs.

— A visszafelé vezető útvonalat majd a törzs főnöke fogja neked megmutatni. Február tizedike előtt kell visszaérkezned. Ne késs. Tovább megyünk nyugatra. A feladat végrehajtása érdekében a zászlóaljat Kalnyickij százados vezetésével egy robbantó csoporttal erősítem meg. Fél tonna robbanó anyagot visznek magukkal.

Még egyszer áttanulmányoztuk a térképet, megnéztük a piros és fekete közlekedési vonalakat, és szinte láttuk, amint

kelet felé csak úgy suhannak a harckocsikat szállító vonatok, elképzeltük, hogy ez a vonal pár nap múlva már használhatatlanná válik és a levegőbe fog röpülni.

— Van valami kérdezni valód? — fordultam Brajkóhoz, mielőtt útnak indítottam volna.

— Van. Hol húzódik az arcvonal?

„Ha én azt tudnám!" — gondoltam magamban. — Hangosan pedig azt mondtam:

— Pontos adatokkal nem rendelkezem. Körülbelül száz-százötven kilométerre vagyunk a hadsereg előtt. Küldj ki felderítőket kelet felé is. Te már nem vagy újsütetű partizán. Tudod jól, hogy a partizánharcban lehetetlen mindent előre kiszámítani. Ezért is küldelek téged. Bízom kezdeményező erődben, elhatározó képességedben és gyorsaságodban. Legfőképpen pedig ravaszságodban, tisztelt Fedor Danyilovics — zártam le tréfásan az eligazítást. — Járj szerencsével.

Két óra múlva már el is indult dél felé zászlóaljával, hogy megzavarja a németek lvovi közlekedését.

26.

Éjszaka magasabbegységünk teljes hadtápjával együtt tíz kilométerrel délebbre vonult.

Itt értesültünk arról, hogy a megszállók fejvesztetten menekülnek Luckból.

Este Misa Androszov valósággal beszáguldott a törzshöz a Tájékoztató Iroda jelentésével, amit egy papirfecnire írt föl, ceruzával. Az izgatottságtól dadogva kezdett olvasni. Mikor ahhoz a mondathoz ért, hogy „csapataink felszabadították Luck és Rovno városokat", diadalmasan körülnézett, és már éppen folytatni akarta, mikor Mikola Szoldatenko megállította:

— Lassabban, lassabban, te komszomolista. Ne siess... Na most még egyszer, elölről, de jó hangosan. És ne dadogj.

Erre elölről nekikezdett, szinte szótagolva. Most már sokkal jobban sikerült. Hangja hallatára megjelentek az ajtóban Dudnyik törzskommandáns hírvivői. Szoldatenko szótlanul, nehogy megzavarja az olvasást, széles gesztussal intett, hogy

mindenki jöjjön be egész nyugodtan. A legkülönbözőbb lábbelik lépték át a küszöböt: patkós német csizmák, rézszögekkel kivert duplatalpú bakancsok, ukrán bagariacipők és cserzett katonacsizmák. Lábujjhegyen jöttek be, nehogy a nyikorgással zajt csapjanak, előreengedve a nyersbőrrel cifrázott nemezcsizmásokat. Még az őrszem is bedugta nyakát a szobába, megszegve ezzel a parancsot s ott, a pitvarban toporogva hallgatta a híreket, amelyek nemcsak a szívünket örvendeztették meg, hanem magasabbegységünk hadműveletei-harcászati erejét is fokozták. Sőt, kihatottak egész életünkre!

Harmadszor is fel kellett olvasnia Androszovnak a hírt.

Csöndesen hallgattuk a szavait, mindenki némán maga elé nézett, merengett. Még mi is újra végighallgattuk, pedig már kívülről tudtuk egyes részeit. Kirajzolódott szemem előtt az arcvonal, gondolatban megrajzoltam a világospiros nyilakat, amelyek északról, az erdőrengeteg felől, ahonnan két héttel ezelőtt mi is elindultunk, délnek szegeződnek. Ezek a nyilak mind egy városra mutattak az én képzeletemben: Lvovra. No lám, hiszen akkor mi vagyunk ennek a nyílnak a hegyén! Elöl tehát a hegyes, szúrós partizánhegy, utána egy lovas hadtest, mögötte pedig a gyalogság. Előttünk pedig, mint egy tű, úgy fúródik az ellenség testébe a nyíl folytatásaként Petya Brajko zászlóalja.

A törzs főnöke már ki is terítette az asztalra a térképet.

— Valóban, Lvov ellen kell támadnunk.

— És Gorohov éppen a félútra esik.

— Jól harcol ez a Vatutyin. Egyenest neki a sűrűjének — lelkendezett lovasságunk parancsnoka, Szása Lenkin. — És még arról fecsegnek, hogy Hitler ellen már nem elég a lovasság! De még mennyire, hogy elég!

— Nyughass már, Bajszos! Te meg, komszomolista, olvasd újra, negyedszer.

És megint felhangzott a megerőltetéstől kicsit rekedt, dadogó hang. Hallom is, nem is. Más kép bukkan fel előttem emlékezetem ködéből, és már nem is komszomolistánknak, Androszovnak a hangját hallom, hanem egy másikat, a front parancsnokának töprengő szavait: „... Többet kellene tanulmányoznia a hadtörténelmet..."

Nagy kacagás szakítja félbe gondolataimat. Talán valami jól sikerült tréfán nevetnek a fiúk. Igen, zökkenek egy pillanatra vissza a valóságba, ezek a mi fiaink, de mégsem, mert már ismét Vatutyinnál vagyok, ő nevet és most azt mondja: „A Pripjaty mindig két részre osztotta az arcvonalat: déli és északi részre." Mire válaszul felbukkan emlékezetemben Hruscsov hangja: „1920-ban is ez volt a helyzet. De akkor ezt nem vették tekintetbe és visszatartották az 1. lovashadsereget." — S most megint Vatutyin hangja: „Igen, igen, a lovasság, hát persze, hogy a lovasság."

— Köszönet a vörös hadseregnek! — mondja valaki a partizánok közül.

— Köszönet, köszönet — dohogott a törzs főnöke. — De megint mi lesz velünk? Újra nyomunkba ért a vörös hadsereg. Azt hittük, jó néhány száz kilométert előre rúgtattunk s most íme, megint itt van.

Vojcehovics érdes hangja végleg visszazökkentett a valóságba. Az a lovas hadtest, amelyik egy nappal ezelőtt foglalta el Luckot és Rovnót, egy-két nap múlva már Gorohovban lehet, öt nap múlva pedig Lvovban. Hiába, megint nyúgatnak kell kanyarodni.

— Akkor hát ne is támadjuk meg Gorohovot? — kérdezte a politikai helyettes.

— Ezt még meggonduljuk. De előbb fejezd be ezt a röpgyűlést — mondtam Szoldatenkónak. — Elvtársak, térjenek vissza szolgálati helyükre. Azonnal le kell gépeltetni a közleményt, és minden zászlóaljnak adjanak egy példányt. Egyszersmind fordítsák le a szöveget ukrán nyelvre is és kétszáz példányt sokszorosítsanak belőle a helyi lakosság részére.

A törzs épülete hangtalanul kiürült.

„Lóugrással... lóugrással... És mi még azt hittük, hogy ezt nagy ravaszul csak mi találtuk ki... Ugrottak egyet Kovelnél, aztán Lucknál és Rovnónál. Két lovas hadtesttel... Ez aztán a lóugrás..."

Egy pillanatra elfogott az irigység. De egészséges irigység. Hát igen. Nagy hajó — nagy vitorla. De azért mi is teszünk még valamit. Nemhiába ugratott előre a mi partizánlovacskánk a volhíniai erdők felé.

— Akkor hát lecsapnak Gorohovra?

— Gorohov tőlünk keletre van. Felénk pedig az 1. Ukrán Front jobbszárnya támad, a front gyorscsoportja. Előle már nem szökünk meg ökrösfogattal, mint Korosztyeny és Szárni alatt, amikor lövészhadosztályok támadtak.

— És ha csak egy zászlóaljjal csapnánk rá Gorohovra? De melyikkel? Csak Bakradze jöhet számításba.

— Grúz természete már rég vágyik valami önálló feladatra — erősített meg gondolataimban a törzs főnöke. — Különösen most, hogy Brajko önállóságot kapott, Bakradze valósággal ég a vágytól.

„Igen, a Brajko. Petya Brajko. Vele is kapcsolatot kell teremtenünk."

Már harmadik napja, hogy elindult délnek, oda, ahol a lvovi és tarnopoli országúton nagy német erők vonulnak fel; a Nyugat-Ukrajnában levő összes erőket itt összpontosítják.

Vajon mekkora erejű lehet ez a csoportosítás? Milyen létszámú? Annyit mindenesetre tudunk, hogy Hitler negyedik páncélos hadserege is itt van. Főerőik most valahol Brodi és Dubno körül lehetnek.

— Nagy gondot okozhat Petyának ez a sok harckocsi — aggodalmaskodott Vojcehovics. — Mi a véleménye? Mekkora ereje lehet ennek a negyedik páncélos hadseregnek?

— Nehéz megmondani. Több mint ezer harckocsi a teljes állománya. De mivel Zsitomirnál és Vinnyica körül nagy veréségeket szenvedtek, talán a fele lehet még meg.

— Petyának még a negyede is elég — füttyentett egyet Vojcehovics, és megvakarta a füle tövét. — Úgy kinyirják, hogy arról koldul . . .

— De azért most már nincsenek olyan nagy tömegben. Csak támadáskor törnek előre hadosztályonként és ezredenként, visszavonuláskor alegységekre oszlanak — nyugtattam meg, de azért bennem maradt a szorongás.

— Brajkónak mindössze négy 45 milliméteres páncéltörő ágyúja van — folytatta a törzs főnöke. Még egy páncélos zászlóalj is elbánik vele.

— Hát a partizánbátorság? A leleményesség?

— Az se varázsszer.

„Ez bizony igaz. Erdő nincsen arrafelé. A törzs főnöke kezdettől fogva ellenezte Brajko külön portyáját. Vojcehovics a régi harcászat híve volt: valamennyi osztagot együtt tartani, minden erőt egyszerre bevetni, nagyobb távolságokra csak kisebb robbantó és vállalkozó csoportokat, felderítőket szabad kiküldeni."

„És te? Te nem inogtál meg?" — kérdeztem szigorúan önmagamat. És becsületesen meg is feleltem: „Hát igen, bizony meginogtam. Végül is a Brajko egyenest az ellenség kellős közepébe vezeti zászlóalját. A negyedik páncélos hadsereg közepébe! Igaz, hogy tapasztalt fickó, aki már a Kárpátokból is sikerrel kivezette az osztagát. Dehát akkor is . . ."

— Ráadásul Tokár zászlóalja sem vonult még be — kuvikolt Vojcehovics.

— De ő Lvovtól nyugatabbra működik. És erdőben! Ha tovább indulunk, akkor egyenesen feléje tartunk. És egyesülünk. Hiába, mindenképpen csapást kell mérnünk Gorohovra.

— Az utolsó alegységünkkel? Bakradze zászlóaljával?

— Természetesen.

Kimentem az utcára. Egyedül akartam lenni. Szélrohamok söprik végig az utcát. Szakadozott felhők lógnak alacsonyan az égen. Mintha erdők, mocsarak bujkálnának mögöttük, akárcsak ha repülőgépről néz le az ember a földre. Fagyni fog. A szél erdei illatokat kergetett az orromba: pusztuló avar fanyar szagát és az örökzöld fenyők friss illatát. Néha pedig égésszag csapódott felém: a háború.

Az egészségügyi részleg mellett mentem el. Szkripnyicsenko doktor már fel is állította a hordozható műtőt. Mindig rögtön felállítja, akárhol is állunk meg.

Leültem a ház előtti padkára. Nyerítést hoz a szél. A kamrában, ahol nyáron a gazda alszik, kocsisok és egészségügyi katonák üldögélnek. Lassan, el-elakadva beszélgetnek. Egy fiatal hang kajánul kérdezi:

— Már megint firkálsz? Hagyd már abba. Mi érdekeset találsz benne? Jól vagyok, megvagyok, melyhez hasonló jókat kívánok nektek is és kész. Aláírás. Pont.

— Nem érted te ezt . . . Én nem ezért írok . . . hanem az egész itteni életünket írom le. Otthon pedig majd felolvassák.

— Alighanem nagy szégyenlősen saját magadnak fogod te olvasni ezt a levelet s nem a kolhozban, mindenki füle hallatára.

— Ugyan hagyd már el. — Most a közismerten szószátyár bajszos Vászka vette át a szót, tovább viccelődve a terjedelmes csomaggá nőtt levélen. — Az én feleségem is tud minden hírt! Hallgasd csak: „... Újból felolvastam legutóbbi leveledet, amit a Kárpátokból küldtél, a kislányoknak meg a menyecskéknek. Nagy megelégedésükre szolgált, hogy ekkora hőstetteket hajtottatok végre, ti partizánok! Még a rádió is bemondta. Hanem furcsa egy masina az a rádió! Minden partizánnak a nevét egy betű helyettesíti. Az egyiket Kö, a másikat Bö betűvel mondják. Ki találta ki ezeket a fránya betüket? Nem lehet közöttük eligazodni. Ezért írj meg mindent pontosan."

— Nem ért ehhez az asszony. Mit tudja ő, mi az a konspiráció? Lelkiismeret kérdése a levélírás — szólt közbe egy harmadik hang. — Maga Mikola komisszár is megmondta, hogy a levélírás háborúban igen fontos dolog.

— Mikor mondta ezt?

— Ja, aki nem figyelt, annak nem mondják még egyszer. Hát akkor, amikor az egészségügyi osztagot vizitálta. Azt mondta az egyik sebesültnek: „Csak írj meg mindent nyugodtan, testvér, semmit el ne hallgass. Hadd olvassák otthon."

— Tényleg ezt mondta egy sebesültnek? Akkor te minek irogatsz? Hiszen makkegészséges vagy.

Csönd.

— Mi okosat tudsz te összefirkálni azzal a buta fejeddel. Mi vagy te? Századparancsnok, vagy mi? Csak egy közönséges kocsis vagy te. Tekergeted a ló farkát, és az egész háborút innen nézed.

— Te éppen olyan buta vagy... Nekem még fiatal a feleségem, legutóbb is, mikor a Nagy Földön megpihentünk, hat levelet kaptam tőle. Bár azelőtt többet írt. De miért? Nincs ideje? És azelőtt volt? Régebben több gyűlt össze, ha visszatértünk. Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy most már támadunk, előremegyünk, sok a sebesült. Elcsavarhatják ezek a fejét? De mennyire. Ő ugyan komoly asszony, de mégis... Hát szóval

ezért írok én neki... Te pedig ezt nem bírod felfogni, te nyavalyás agglegény.

Megint elhallgatnak. Aztán ismét Vászja szólal meg:

— Hát igen, ha valamelyik helyi partizáncsoport átmegy a mieinkhez, esetleg odaadhatjuk nekik. Az ilyen óvóintézkedés sohasem árt egy fiatalasszony esetében.

— De lassan jár az eszed, Vászka! Egyetlen asszonyi levéltől hogy nekividámodsz. Holott inkább neked kéne az asszonyt kézben tartanod a saját leveleiddel.

Elégedett nevetés. Aztán megint csönd...

Mindenki a maga dolgával kezd foglalatoskodni, fegyvert tisztogatnak, levelet írnak, sebet kötnek át, kártyáznak.

Ezek az emberek mind úgy cselekednek, ahogy a lelkiismeretük diktálja. És neked mit diktál a lelkiismereted, parancsnok? Azt diktálja, hogy az ellenségnek se éjjel, se nappal nem szabad nyugtot hagyni. Fölkelek a padkáról és bemegyek a parancsnokságra:

— Határoztam. Bakradzét bevetjük Gorohov ellen! A várost nem kell elfoglalnia, de pánikot kell keltenie a gorohovi útvonalon, ahol a visszavonuló ellenség legnagyobb oszlopai kell, hogy meneteljenek. Zajt csapunk és odébbállunk. Hogy is mondta Gyenyisz Davidov? „Lecsapni és eltűnni — ez a partizántaktika lényege." Írd meg a parancsot és ismertesd a grúzzal a feladatot. Hadd versengjen a Brajkóval.

27.

Néhány esős, ködös, borús nap után, mikor az egész hó elolvadt és az utak járhatatlan lucsokká váltak, ismét fagyott és reggelre finom fehér porhó borította az utakat, mint a dunna.

— Megint át kell cserélnünk a kerekeket szántalpakra — közölte Fedcsuk, odasietve kocsimhoz.

— Hányadszor?

— Szekérrel indultunk, Sztohod előtt szán lett belőle, Vlagyimir-Volinszk alatt újból szekéren kergettük a banditákat: ez hát már a negyedik csere. Micsoda tél!

— Estefelé kiderült; a kék ég alatt fenyőerdők fekete sze-

gélye rajzolódott ki. Az egész délnyugati horizontra kiterjesztette szárnyait és ezek a szárnyak élesen elválasztották a hólepte, fehér földet az aranyló alkonyat sárga színétől. A nap már lement, de fényei még ott játszanak az erdő fölött. De keleten már komor sötétkék az égbolt színe. Elült a szél. A fehér hódunna egyre nőtt: havazott. A levegőben furcsa szagok szálltak. A lovak verítéke, a kocsikenőcs és a szerszámok illata azonban elnyomta ezeket a furcsa szagokat. A háború szagát! Csak ha előre rúgtat az ember az oszlop legelejére és kiér a friss hóra, letérve az útról, akkor csapja meg igazán a friss pusztai levegő, a fagyos csendben szinte érezhetővé válik az emberi lakótelepek közelségét jelző békés füst jelenléte. A béke hangulata ömlik el ilyenkor a tájon, örömmel tölti el a lelket, a szív szabadabban ver . . .

Pecsihvoszti falu lett kicsiny, de bátran előrenyomuló csapatunknak — a törzsnek és a közvetleneknek — a szálláshelye. Petya Brodi alatt harcol, Bakradze Gorohov ellen vonul. Tokár Porick és Kamenka-Sztrumilovszka körül csatázik. Larionov pedig ismét átkelt a Bugon: talán kerít valahonnan valódi nyerget.

Beesteledett. Pihenőre tértünk. Reggelre bevonult Tokár zászlóalja. Sikerült elvágnia Antonyuk bandájának útját és tűz alá vennie. A partizánok megsemmisítették a banditák erdei fészkeit és meglehetősen nagy raktárakat sikerült felkutatniuk. A banditák szemmel láthatóan hosszabb időre rendezkedtek be.

Tokár egyike azoknak a veteránoknak, akik még Szumi térségében kezdték partizánpályafutásukat. Középkorú, középtermetű, széles vállú ukrán, nyugodt, kevésbeszédű; szép bariton hangja van, és ezért szívesen énekelt a kórusban. Manzsosz századparancsnokkal együtt olyan futamokat vágtak ki, hogy csak hallgatta az ember.

Most persze nem a kórusban volt énekelni. Meghallgattam a zászlóaljparancsnok részletes beszámolóját, aki Moszurtól a Poricki Erdőkig vágtatott a banditák nyomában, és elgondolkoztam. Baj, baj! Túl sok időnket elrabolnak ezek az átkozott banderisták.

Itt ült Sumejko is, Tokár jelenlegi helyettese, aki szemmel

láthatólag még nem tudott beletörődni az ötödik — olevszki — zászlóalj felosztásába.

— Hát szóval, ez a helyzet, Tokár elvtárs. És milyen következtetéseket von le mindebből?

— Következtetéseket? Nos igen. A banderisták lázasan készülődnek. Megállapodtak a németekkel, hogy éppoly partizántevékenységet fognak folytatni a vörös hadsereg hátában, mint ahogy mi tettük a németek hátában. Teljes erővel folynak az előkészületek. Még aktivistáik is vannak. Sumejko például régi ismerőssel találkozott éppen tegnap.

Kérdően néztem Sumejkóra.

— Emlékszik arra a nőre, akit a nyáron Tarnopol környékén fogtunk el? Natálkának hívták — elnevette magát. — Ha jól emlékszem, meg is mosta a fejét magának akkor az öreg emiatt a madár miatt.

Úgy elcsodálkoztam, hogy nem is figyeltem fel Sumejko gonoszkodó célzására. Hogy is felejthettem volna el ezt a különös mérges virágot, akit a Kárpátok gerincén találtunk portyánk közben!

Tokár zászlóalja a Pecsihvosztitól öt kilométerre elterülő tanyán talált szállást. Elfáradtak az emberek.

— Megszemléltem a zászlóaljadat — mondtam Tokárnak. — Ön pedig, Sumejko elvtárs, útközben részletesen számoljon be a kalandjáról.

Magunkkal vittük a lovasfelderítők egyik raját is, így kanyarodtunk a faluból délnyugat felé. A nap a szemünkbe sütött. A szán vidáman siklott a friss havon, a szántalpak időnként zökkentek egyet a gödrök fölött. Ahogy belemerültem a szán ringatásába, miközben Sumejkót hallgattam, kirajzolódott előttem 1943 nyarának emléke.

Ismerik Morozova bojárnő képét Szurikov festményéről? Alacsony parasztszánon, fekete bundában, égő szemekkel és magasra emelt kereszttel?

Hát én találkoztam vele.

Beszéltem, vitatkoztam vele, meghökkentem vad gyűlöletet és lángoló fanatizmust sugárzó tekintetétől. Ha nem is télen, de nyáron, ha nem is Moszkva haván, hanem a tarnopoli pusztán, s ha nem is szánon, de az én kocsimon ült. Ugyanolyan

égő tekintettel, fekete szemöldökkel, felvont ajakkal, csak éppen bilincsek nélkül.

Valahol Szkalat környékén szedték fel a negyedik zászlóalj felderítői 1943 júliusában. A vörös hajú Berszenyov, akire rálőtt kis zsebpisztolyából, utálattal és nagyokat köpve lovagolt mögötte. A bestia alaposan összekarmolta az arcát.

Szemenyisztij addigra már tájékoztatott a nő kiléte felől:

— Fontos madárka! — állapította meg Mihail Kuzmics Szemenyisztij. — Méghozzá revolverrel a kezében! Célozni, hálaistennek, nem tud — fejezte be jelentését és átadta a nőnél talált iratokat.

Cigarettasodráshoz való finom papírdarabok voltak ezek az iratok: az ukrán nacionalista földalatti mozgalom titkos írásával teleírva. Annyit rögtön meg lehetett állapítani belőlük, hogy a fogoly a körzeti vezetőség tagja.

— Üljön le! — szóltam rá, föl se nézve az iratokból, s ki se szállva a kocsiból.

Erre büszkén fölvágta a fejét.

— Nem ül le rögtön! — kiáltott rá Berszenyov és felé suhintott a korbácsával.

Fölpillantottam és belenéztem égő gyűlöletet és gúnyos megvetést sugárzó arcába. A fenét! Szinte kívánta, hogy megüssék. Micsoda csudabogár!

— Nem ülsz le rögtön, te boszorkány! — förmedtem rá.

— Le is ülhetek éppen, ha annyira kérlelnek — felelte és beült a kocsimba. Még rá is dőlt egy kicsit a kezemre.

Egy drabig hallgattam, mert nem tudtam, hogyan kezdjem. Ezúttal nyilván nem vált volna be szokásos ki vagy, honnan jössz kérdés. De más nem jutott eszembe. Így hát mégis ezt kérdeztem, mire ő a legnagyobb csodálkozásomra kertelés nélkül beszélni kezdett:

— Ki vagy?

— A szabadság harcosa.

— Neved?

— Natália.

— Családneved?

— Amilyen a szüleimé.

— Szüleidet hogy hívják?

— Ahogy a személyi igazolványukban áll.

Mindenáron ki akart hozni a béketűrésből. De én erre rájöttem, s ezért szépen megfogtam a kezét és nyugodt, barátságos hangon faggatni kezdtem.

Óriási szamárságokat fecsegett össze, de milyen mély meggyőződéssel! Önkénytelenül is arra gondoltam: mi mozgatja ezt az embert? Csupán az irántunk érzett gyűlölet, semmi más? És ki támogatja? Kezdtem rájönni, hogy miféle az a szabad Ukrajna, amit ők ígérgettek a népnek. Lassanként kibújt a szög a zsákból. A homokra épült ház: az „adózás nélküli Ukrajna" — összeomlott. Roppant primitív program volt ez, de mélyen hatott Galícia elmaradott lakosságára.*

Nos jó. Tegyük fel, hogy megkapják ezt az önálló Ukrajnájukat. És akkor mi van? Hogyan tovább? — kérdeztem a fogolytól.

— Mindenki úgy él, ahogy akar.

— Szabadon?

— Szabadon.

— Iskolázás?

— Ingyen.

— Ki fizeti a tanítókat?

— A szülők.

— Jó. Hát az országot ki védelmezi? A hadsereget etetni, ruházni kell. Erre honnan veszik a pénzt?

Erre már végképp kizökkent a kerékvágásból ez a különös, kicsit butácska agitátornő.

Hogy így megzavartam, kis időt hagytam neki a gondolkozásra. Aztán újra folytattam a vitát. Érdekes volt az önmagát feltáró ellenség, aki nem titkolja gondolatait.

Nyugodtan megkérdeztem, miért viselkedik ilyen kihívóan?

— Mert úgyis agyonlőnek.

— Ugyan miért?

— Miért? Mert a szemükbe mondom az igazat!

— No, ebben ugyan kevés az igazság, amit maga mondott.

* Ez a vidék a legkülönbözőbb megszállásokat nyögte: 1918-ig Ausztria—Magyarországhoz tartozott, attól kezdve pedig, 1939-ig Lenyelországhoz. Ezek az országok súlyos és sokféle adófajtákkal sújtották különösen a nemzetiségi területeket, így Ukrajnának ezt a nyugati részét is. — *A fordító.*

Üres fecsegés, porhintés az egész. Hogy megzavarodjanak az emberek. Különben: az igazság kimondásáért mi senkit se lövünk agyon.

Nem folytathattam a kihallgatást, mert dolgom akadt. Átadtam a parancsnoki szakasz őrségének és csak másnap folytattam vele a beszélgetést.

Közben átkeltünk egy vasútvonalon és saját szemével látta a harc lefolyását.

A félbeszakadt kihallgatás nem a szokásos módon folytatódott:

— Nos, megszokott már nálunk? Milyenek a partizánok?

Hosszan nézett rám a fekete szemével:

— Életemben először látok eleven kommunistát.

— Pártonkívüli vagyok — válaszoltam, mert felvételi kérelmemre akkor még nem érkezett válasz.

Érdeklődve, de egyszersmind hitetlenkedve nézett rám.

— Az lehetetlen.

— Nézze, nem esküszöm meg magának. Ha hiszi — hát hiszi, ha nem hiszi, úgy is jó.

— Különben is mindegy. Nemcsak magáról, hanem a többiekről is beszélek.

— Az már más.

— Csak egyet nem értek: miért kötnek le annyi embert harc idején csak azért, hogy engem őrizzenek.

— Csak nem sajnálja?

— Nem. De úgyse szököm el.

— No . . .

— Becsületszavamat adhatom magának.

— Miért nem adta eddig?

— Most adom.

— Hogy?

— Hogy nem szököm meg.

— Az már más — nevettem el magam.

Pár nap múlva úgy alakult a helyzet, hogy élni kellett az ajánlatával. Átvittük az egészségügyi részleghez, ahol sok volt a sebesült. Persze azért rajtatartották a szemüket az ápolónők.

Rudnyev is értesült erről a furcsa esetről és magyarázatot kért. Kicsit akadozva válaszoltam:

— Nagyon hatott rám a nyíltsága.

A komisszár erre csak legyintett.

— Ismételje meg még egyszer.

Szerettem volna megvédeni az igazamat a komisszár előtt, s ezért bár kicsit bátortalanabbul, azt feleltem:

— Becsülöm azokat az embereket, akik a szemünkbe mondják, amit gondolnak felőlünk.

— No és aztán? — faggatott tovább hidegen a komisszár.

— Hát szóval nem akartam, hogy ezért az életével fizessen. Értik?

— Értem! — dörrent közbe Kovpak. — Értelmiségi maflaskodás az egész. Az ilyesmivel szaladjanak a jó édesanyjukhoz. Hé! Kémeket hoz a nyakunkra! Mindent elkövetünk, hogy ilyen elő ne forduljon és akkor ez itt becsületszóról fecseg. És ki adta neki ezt a becsületszót? Egy banderista! Személyesen!

— No, eridj csak. Még visszatérünk a dologra — szólt utánam halkan Rudnyev.

Igyekeztem kitérni az öreg haragja elől. De ő nem tudott megnyugodni:

— Értelmiség! Finom érzelmek! Hogy miért is vettelek a szárnyaim alá! Hogy szépen életbenmaradjon, az a fontos neki...

De ettől már Rudnyev is megsértődött. Rákiáltott Kovpakra:

— Hallgass! Mit akarsz? Hol lennél te már, ha nem lennének ezek az értelmiségiek körülötted! Bazima, Vojcehovics, Tutucsenko, Matyusenko, Pjatiskin, Lenkin — ezek mind művelt emberek. A szovjethatalom művelte ki őket. És én magam is... Én is egész életemben a hadtudományt műveltem. No és te vajon ki vagy? Talán valami jöttment? Jó, Petrovics hibát követett el. Megérdemli a szidást, de ennek semmi köze az értelmiséghez. Ne légy ennyire balos, parancsnok. Majd kiköszörüljük a csorbát. Ha nem is mindjárt a legsimábbra — tette hozzá mosolyogva.

Hogy így kissé lecsillapodtam és megnyugodtam, beláttam, hogy egységünk valóban sajátságos körülmények közé került.

Mélyen bent Ukrajna szívében egyszerű volt a dolog: voltak a németek, ezeket ütni kellett; volt ellenséget gyűlölő nép, erre támaszkodni kellett; és voltunk mi, partizánok, a nép

védelmezői és a vörös hadsereg segítőtársai az ellenség hátában.

De most, hogy 1943 nyarán először kerültünk Galíciába, egészen megzavart „értelmiségi okoskodásom", ahogy azt Kovpak kifejezte. Igaza volt, amikor kifakadt. Természetes, hogy haragra gyúlt hibám miatt az öreg, a tapasztalt kommunista, aki csak nemrég javasolt a pártba. Most már hajlandó lettem volna agyonlövetni a banderista nőt, de ez meghaladta a hatáskörömet. Várni kellett az elöljárók parancsára. Ők azonban más, fontosabb kérdésekkel voltak elfoglalva.

Ahogy így visszagondoltam Rudnyev és Kovpak szóváltására, átvillant rajtam, hogy ezt megrendezték. Neveltek.

Persze nem szívesen ismeri be az ember, hogy még nevelésre van szüksége, ha már elvégzett két főiskolát és már negyven felé jár. De hát hiába, főiskola ide, főiskola oda — az élet az, ami számít.

Másnap újra láttam Natalkát.

— Mit is akartam kérdezni magától, ezredes uram — mosolygott rám. — Nem mehetnék át én végleg az egészségügyiekhez?

Harcosok voltak körülöttünk, ő meg egyre csak rángatott, szinte húzott magával és mindenfélét fecsegett összevissza. Megértettem: egyedül akar beszélni velem. Nos, tessék.

— Adja vissza a szavamat.

— Miért?

— Ma éjszaka megszököm.

— De ha visszaadom a szavát, akkor parancsot kell adnom az őrségnek, hogy vegyék őrizetbe.

— Csak tessék. De vegye vissza.

— Nem vonom vissza. Majd én megmondom magának, hogy mikor kell szaladnia.

— Jó — súgta felém, mint valami összeesküvő.

Bementem a törzsépületbe. „Lám csak. Már szövetségesének tart. És ez a játék a becsületszóval, hogy bizalmat keltsen maga iránt..."

A parancsnokságon még egyszer áttanulmányoztam első kihallgatásakor tett vallomásait.

Bizony, felderítőim meg én is megfeledkeztünk a legfontosabbról. Rudnyev volt az, aki szarván fogta a bikát:

— Az életrajzát ismered?

Elmondtam neki.

— Világos. Ez a nő a megsemmisített osztály tagja! A fasizmust és a háborút szítják gyűlöletük lángjával.

Visszaraktam jegyzeteimet és Rudnyevhez fordultam:

— Szemjon Vasziljevics! Natalka ma éjszaka megszökik!

— És én még meg se nézhettem magamnak — nevetett Rudnyev. — Micsoda madár ez a nő?

— Karmos, komisszár elvtárs. Engedje meg, hogy ...

Elballagtam és rettentően szidtam magamat. Borzasztóan bosszantott hamis, érzelgős férfiasságom ezzel a nővel szemben. Miért is nem jöttem rá hamarabb, hogy az ellenség is lehet szép, vagy férfias, de attól még nem lesz jobb? Sőt: annál veszedelmesebb!

Rudnyev gyakran mondogatta:

— Ne úgy képzeld el az ellenséget, ahogyan a plakátok festik. Az életben olyan banditákkal is meggyűlhet a bajod, akik egyáltalán nem hasonlítanak az ilyen plakátrajzokra. Borzas haj és hegyes fogak nélkül.

Hogy is kerülhettem horogra!

Békében persze megkímélhető az ilyen Natalkák élete. Sőt talán még át is lehet őket nevelni.

De a háborúban?

Pusztuljon az ilyen fertőző, mérges gomba a maga selyempapirosba csavart szép eszméivel. Ki tudja, hány ingatag jellemű embert vezet tévútra a fanatizmusával!

Este minden ingadozás és vonakodás nélkül adtam ki a parancsot az őrségnek:

— Tartsátok a szemeteket ezen a fekete szeműn. A legelső szökési kísérletre azonnal lőni!

De sajnos, a fontos madárka, ahogyan Mihail Kuzmics nevezte őt, nem vesztegette az időt. Hajnalban nehéz harcok kezdődtek, amelyek már napok óta várhatók voltak. A zűrzavarban Natalka megszökött.

Megmaradt emlékezetünkben ez a kihívó viselkedésű, feltűnő jelenség. Nemcsak az enyémben. Másokéban is.

Úgy visszhangzott bennünk a története, mint a hegyi visszhang. Jól tudtuk, milyen megtévesztően hangzik a hegyek közt

a lövöldözés, ami még a legtapasztaltabb partizánfület is megcsalja. Még ez a visszhang is Natalkára emlékeztetett.

Ezért kérettem tehát most, útban a tanyák felé, a kocsimba Sumejkót:

— Ülj ide hozzánk, politikai helyettes elvtárs.

— Jó lesz nekem lóháton is — felelte Sumejko, és beletisztelgett a levegőbe.

— Hol találkoztál azzal a tarnopoli madárkával?

— Betegen fekszik egy tanyán, de még él.

— Különös élmény volt — csóválta a fejét Tokár zászlóaljparancsnok.

— Az Eszbé nyírta ki — fűzte hozzá Sumejko és elhallgatott.

Az Eszbé a banderisták gestapója volt. A szokásos típusok irányították ezt az intézményt: kulákok, nemesek, többnyire jezsuita iskolák neveltjei. Szöges szíjjal verték az embereket, sodrófával meg kalapáccsal verték a koponyájukat, ujjukkal nyomták ki áldozataik szemét, konyhakéssel gyilkolták a gyerekeket.

Megérkeztünk a tanyára. Tokár arra kért, hogy ne riadóztassuk a zászlóaljat, mert az emberek nagyon fáradtak a megerőltető harcoktól és meneteléstől.

— Ne nézzük meg a Natalkát? — javasolta Sumejko. — Nyiktyin doktor azt mondta, hogy már nem él sokáig. Szétverték a belső szerveit.

Beléptünk egy házba. Sumejko vezetett. Egy öreg néni nyitott ajtót az ukrán öregasszonyok szokásos viseletében: fejkendő, kötény. Megismerte Sumejkót és fekete szemének néma kérdésére már válaszolt is fogatlan szájával:

— Már haldoklik.

Natalka a padlásszobában feküdt egy priccsen, állig betakarva egy bundával. Kék karikás szemét behunyta. Halálos sápadtsága és ziháló lélegzete mutatta, milyen súlyos az állapota. Az öregasszony megtörülte a homlokát egy nedves törülközővel.

— Vizet — suttogta Natalka. És amikor a néni aludttejjel kínálta, kinyitotta a szemét.

A végső haláltusát vívó tekintet egy pillanatra felragyogott, talán az örömtől, talán az ijedtségtől.

— Megismerte — súgta oda Sumejko.

Fölé hajoltam. Megnyugtató szavakat mondtam. A keményfejű kis banderista lány már nem tudott válaszolni, talán az én szavaimat sem értette meg. A bomló test szaga olyan átható volt, hogy pár pillanat múlva kénytelen voltam felegyenesedni, hogy lélegzethez jussak. Az öregasszony is fogta az aludttejet és kinyitotta az ajtót.

Sokáig álltunk kinn szótlanul.

— Menjenek már, no. Segítséget is kell hívnom, hogy felkészítsem szegényt az utolsó útra. Itt még egy lepedőm sincs, amibe becsavarjam...

— Mondott magának valamit, mama? — kérdeztem.

— Sokat is. Mondd meg az embereknek, azt mondja, hogy ne járjanak görbe utakon. És hogy sose szegjék meg a szavukat. Úgy látszik, a sors is ezért büntette meg... De most már menjenek, hagyjanak dolgozni...

Visszatértem Pecsihvosztiba, és nem derítettem ki, miért bánt el ilyen kegyetlenül Natalkával a banderista titkosszolgálat. Ez a furcsa história csak jóval később tisztázódott.

28.

Másnap Bakradze már jelentette is: bevette Gorohovot!

Hogy valóban ő vette-e be, arról máig is vita folyik. A helyzet ugyanis az volt, hogy pontosan akkor ért oda Zsitomir felől, Rovnon keresztül, erőltetett menetben a legendás hírű partizántábornoknak, Mihail Ivanovics Naumovnak, a Szovjetunió Hősének lovas alakulata is. Menetközben lecsapott Osztrog, Targovica és Vorotne helyőrségeire.

Ha az ember a Nagy Honvédő Háború partizánmozgalmának történetét tanulmányozza, gyakran felvetődik a kérdés: miért volt olyan kevés lovas partizánosztag? Ennyire elavult volna a lovasság még a partizántevékenység keretén belül is?

Ukrajnában tudomásom szerint csak Naumov lovas magasabbegysége működött. Belorusszijában pedig Flegontov és Tyihomirov osztaga. Lehet, hogy voltak ott mások is, nem tudom. Mindenesetre tény, hogy igen kevés volt a lovas parti-

zán. Ezért akarok most néhány szót szólni Naumov lovasairól, de főleg magáról Naumovról és komisszárjáról, Mihail Mihailovics Taraszovról, a Kreml kórházának orvosáról, aki önként jelentkezett sebésznek a partizánokhoz és akiből komisszár lett. Tudom, hogy most eltereltem az olvasó figyelmét a tarnopoli és lucki eseményekről, de hát én nem hadtörténetet írok, és nem is harcászati tanulmányt. Én csak egész egyszerűen emlékezem. Emlékezem mindarra, ami történt. És elsősorban a nekem kedves emberekről írok.

Szóval a partizán lovasság... Hát az bizony nem úgy keletkezett, hogy valamilyen lovat s nyerget kedvelő hadvezér kitalálta.

Nem! Erre az ukrán sztyeppe kényszerített bennünket — mondta még valahol a Pripjaty mentén a fiatal Naumov tábornok Gyemjan Vasziljevicsnek. — A sztyeppe, ahol lehetetlenség gyalog járni. Még ha maga Kovpak merészkedne is ki a sztyeppére gyalogosan, őt is szétvernék. A partizánok nem tudnak a sztyeppén gyalog harcolni.

Akkor kicsit csodálkoztunk ezen a kategorikus kijelentésén.

— Fennhordja az orrát ez a fiatal tábornok — legyintett egykedvűen Bazima.

De aztán, mikor leereszkedtünk a Kárpátokból, gyakran eszembe jutott ez a beszélgetés. A Podóliai Hátságon Tarnopol körül gyakran kellett lovasítanunk magunkat...

Mikor híre jött, hogy Naumov lovasai megjelentek Gorohovban, mindannyian megörültünk. Hiszen olyan pusztai portya volt mögöttük, amilyennel egyikünk sem dicsekedhetett. Nem volt tréfadolog, amit végrehajtottak: 1943 telén mint a vihar, úgy száguldottak át Mannstein háta mögött Dnyepropetrovszkig, sőt, Kremencsugig, onnan két hét alatt Kirovográdnál termettek, majd pedig Ogyessza alá merészkedtek, ahol pedig egy fia erdő nem sok, de annyi sincs, és ahol nemcsak holmi policáj helyőrségek, hanem Hitler legfontosabb raktárai és tartalékai voltak! Innen szélvészként megint fölcsaptak északnak, vágtában suhintgatva kardjukkal. Ugyan kire? Holmi járási parancsnokra? Nem, följebb. Akkor hát valami SS-generálisra vagy megyei kormányzóra? Arra sem. Följebb! Csak nem Erich Kockot, Ukrajna gauleiterjét, birodalmi biztost tá-

madták meg? Azt sem. Följebb, még följebb! Nohát akkor Alfréd Rosenbergről lehet csak szó, valamennyi németek megszállta szovjet terület főbiztosáról. Arról sem. Magára Hitler főhadiszállására csapott le az egykori szovjet határtiszt kardja. Bizony, menteniük kellett a bőrüket a hitleristáknak, csak úgy reszkettek ijedtükben.

Türelmetlenül vártuk Naumovot, aki estére ígérte, hogy ellátogat hozzánk Pecsivosztiba. Mint mindig, pedánsan pontos volt. Bár már éppen esteledett és csak a puha fehér hó próbálta visszatartani a közelítő éjszakát, a falu hirtelen megélénkült. A főutcán könnyű volhínai csézába fogott trojka közeledett. Mögötte két magas lovon két magas lovas, utána pedig egész lovas század.

1943 tavasza óta nem láttam Naumovot, de mindjárt megismertem. Mindig kedveltem ezt az egykori határőrszázadost, becsültem és, mi tűrés-tagadás, kicsit féltékeny is voltam rá.

Naumov mellett egy számomra ismeretlen, széles vállú férfi ült, félbundában.

— Ő a Kreml orvosa, most pedig komisszárunk — mutatta be Naumov. — Fogadják szívesen — fejezte be a régies udvariasságú bemutatást.

Irigykedve néztem az ismeretlent. Az barátságosan nézett rám és szívélyesen rázta meg a kezemet:

— Mihail Mihailovics Taraszov.

A tábornok könnyedén ledobta a válláról fekete lovasköpönyegét és sorra bemutatta kísérőit:

— Kolka Grizov, moszkvai s ezzel mindent megmondtam. Az pedig Gogol földije, Vladlen Goncsarovszkij. — Ez itt: Andrejka Ljah. Ez a kettő meg a két Asztahov testvér: Ilja és Román. Mitya Szamojédov Lomonoszov földije, archangelszki paraszt. Lenin-rendet kapott, mert megmentette parancsnoka életét harcban. Az a mosolygós ott Szergej Buzanov szmolenszki sólyom, Kolja Korsak a jég alá búvt, s onnan halászta elő egyik géppuskánkat. Toszja Drozdova: konotopi kislány. Anatolij Kihtyenko: donyeci bányász. Sasok mindahányan!

Leplezetlen tisztelettel néztem mindegyikükre. Pusztai szél cserzette, lőporfüst-marta hősök álltak velem szemben, a lovasportyák lovagjai.

Sasok ezek a javából. Piros az arcuk, és csak úgy ragyog a szemük.

Én is bemutatom az enyéimet: Mikola Szoldatenko, Vászja Vojcehovics, Kulbaka, Robert Klein.

— Az osztagom magyar legényei Gorohovban találkoztak a ti magyar kapitányotokkal. Úgy összeölelkeztek, összecsókolóztak, hogy egészen meghatódtam — mondta Naumov.

— Tóth Józseffel? Ő Bakradze zászlóaljának komisszárja.

— Nem emlékszem a családnevére. Csak azt tudom, hogy a magyarok Komszomol-szervezete központi bizottságának tagja.

— Kik voltak azok a földijei, akikkel önnél találkozott? — kérdezte Mikola.

— Dékán István, Rákosi Éva és mások — felelte a tábornok helyett Taraszov.

— Egyszóval, kész internacionálé — nevetett Naumov. — Gondoltuk volna-e egy héttel ezelőtt, a brjanszki erdőben, mikor a nyolcadik magyar hadtesttel harcoltunk, hogy magyarok lesznek a komisszárjaink és felderítőink? Mi, Petro?

— De ez még semmi — fűzte tovább a szót Mikola. — Nálunk van egy német, Robert Klein, akiből a Szovjetunió Hőse lett.

— Igaz ez, Pjotr Petrovics?

— Meg is nézheti.

— Ejha! — csóválta a fejét az egykori határőrtiszt. — És mi a feladata ennek a Kleinnek?

— Épp most tért vissza az országútról. Lvov, Zolocsevo, és Brodi között rótta az országutakat a gépkocsiján, most pedig a jelentését írja.

— Hát akkor ez igazán valódi internacionálé!

A vendégek elfáradtak az úttól, és bementek a házakba megpihenni. Intézkedtem, hogy Fedcsuk gondoskodjék a lovakról. Úgy határoztunk, hogy vacsoránál találkozunk.

— Ahogy tetszik — mondta Naumov. — Mikor van vacsora?

Órámra néztem és közöltem, hogy negyven perc múlva.

— Hohó! Akkor eszünk egy jót — mondta az orvos-komisszár elégedetten.

— Itt éjszakáznak, ugy-e?

— Szeretnénk. De lesz időnk a hivatalos ügyekről is elbeszélgetni, ugy-e?

— Természetesen. A törzs ebédlőjében várom önt. Második ház jobbról.

— Csak arra kérem, hogy legyen módunk komolyan beszélgetni. Gyűlés, ilyesmi nélkül — súgta még külön oda Naumov, áthajolva a bakon.

— Értem. Úgy lesz.

Mialatt a volhiniai kocsi begördült a jelzett kapun és a kísérő osztag is szétoszlott, én végigsétáltam az utcán és átgondoltam, amit Naumovról és dicsőséges portyáiról tudtam.

Naumov százados 1942 végén kapott parancsot, hogy induljon el déli irányban portyázni, Szumi felé.

— Csakis a brjanszki erdő meg a hinyeli fenyves jöhet számításba — tréfálkoztak maguk a partizánok.

Parancsnokuknak, a határőrszázadosnak, aki 1941 óta a Kárpátokból verekedte magát idáig, ez nem volt újság.

— Majd megpiszkáljuk mi a németeket. Aztán a többit meglátjuk.

Ukrajna kommunista pártjának és a partizánmozgalom ukrajnai törzsének parancsa a szokásostól eltérő útvonalat jelölte meg, tehát nem azt, amit már Kovpak és Szaburov kipróbáltak, hanem egy másikat: délnek! Le kell vágtatniuk a Dnyeper bal partján egész Zaporozsjéig s onnan pedig át a folyón, még messzebb! Ott majd aztán elválik, hogy mi legyen tovább.

A konotopi partizánok parancsnoka, Kocsemazov százados is elkísérte erre a portyára. A konotopi partizánok korábban Kovpak magasabbegységében harcoltak. Sokszor láttam Naumovot a brjanszki erdőben, mielőtt még útnak indult volna. Igaz, deli legény volt: becsületes, bátor, szókimondó. Kocsemazovhoz csupa konotopi partizánt osztottak be.

Szuhodol faluból indult ki a portya, ahol Ivan Bunyin is született.

Naumovnak és Kocsemazovnak nehezebb volt, mint Kovpaknak. De azért nem értek el kevesebb sikert. Tíz vasúti hidat robbantottak fel a szumi-harkovi és a szumi-kurszki vonalon Mannstein hátában, sok szerelvényt kisiklattak. Vorozsbában kétezer hadifoglyot szabadítottak ki a haláltáborból, ezek javarésze beállt Naumov csapatába. Szumi, Kotyelva, Zinkov és Novimirgorod környékén lesből számos ellenséges autóoszlo-

pot semmisítettek meg. Horolban pedig egy büntetőexpedicíót kergettek szét.

1943 elején Naumov egysége Kremencsugtól délre a Dnyeper mentén tevékenykedett. Jó szánúton még Dnyepropetrovszkig is eljutott. Innen Ogyessza, Znamjonka és Krijov Rog felé nyomult előre, elérte a Déli Bugot, majd ennek folyása mentén a Szinyuha folyóig tört előre.

Erre az időre esett Mannstein támadása a Balparti Ukrajna ellen. Harkov ismét elesett, Belgorodtól északra pedig már lassan kezdett kialakulni a híres kurszki kiszögellés. Ebben a helyzetben Naumovék elhatározták, hogy észak felé nyomulnak előre.

— Vinnyica és Kijev között vágjunk át a belorusszokhoz? — kérdezte a térképe fölé hajolva Naumov.

— Jobb felé nem nagyon van mit kezdenünk — mondta Kocsemazov. — Igaz, hogy Kijev mégiscsak főváros, de nincs elég erőnk arra. De talán Vinnyica felé ...

Ebben a feltevésben nem volt semmi különös. Hogy kevés volt arra a megyei város? Hát igen, de hogy mi is volt az a Vinnyica, azt most már nagyon jól tudjuk.

— Hát akkor egyenest nekivágunk — határozta el magát Naumov.

Így mentek pár éjszakán át toronyiránt. Umany alá értek.

— Amíg észre nem vesz bennünket az ellenséges légifelderítés, bevesszük magunkat a golovanyevi erdőbe. Ott pihenünk egyet, míg újra ki nem csapunk a pusztába — javasolta Kocsemazov.

— Helyes — mondta Naumov. — Nincs is erre más erdő.

Partizánrepülőteret is berendeztek az erdőben. Várták a repülőgépeket, hogy elszállítsák a sebesülteket és új térképeket hozzanak, mert már mindből kifogytak.

Gyermekkorom óta ismerem ezt az erdőt. A helyi lakosok galocsinszki erdőnek, vagy röviden Galócsénak nevezik. Emlékszem a Golovanyevszkából Sztanyiszlavcsik községen keresztül vezető útra is.

Naumov partizánjai is ebben a faluban telepedtek meg. Hajnalban értek oda. Szétszéledtek a házakban és holdfáradtan aludni dőltek.

Csak Kocsemazov nem aludt. A hadtápot is el kell helyezni az erdőben — gondolta. Kiment a hidegbe. Köd, füst. Felkeltette Naumovot. A parancsnok igazat adott neki és rendelkezett.

Egy óra múlva kezdődött a tragédia. A rendőrök és csendőrök már figyelték őket. Értesítették a parancsnokságot. És ekkor kiderült, hogy Naumovék a hitleri főhadiszállás közelében tértek nyugovóra.

Pervomajszk, Umany, Novo-Ukrainka, Gajvoron városában riasztották a főhadiszállás tartalékait. Az első lépcsőben egy gépkocsizó hadosztály, két tüzérezred és a Déli Bug mellett állomásozó román alakulat érkezett meg.

Még az első álmukat sem alhatták végig a Naumov-fiúk, mikor kétszáz harckocsi támadt rájuk. Trojána falu felől ötven gépkocsin gyalogság támadott. Nem volt mit tenni. Ez volt a vég.

Hétórás harc után Sztanyiszlavcsik füstölgő romhalmazzá változott. A sebesült Naumovot küldönce vitte át az erdőn a hadtáphoz. De annak már híre-hamva sem volt. Kocsemazov századosnak sem. Azóta se tudjuk, elesett-e, vagy sikerült lehúzódnia a Déli Bughoz. Talán a Bersadi erdők felé vágta át magát.

Szörnyű volt az az éjszaka a sztanyiszlavcsiki vereség után. Sebesültekkel, kocsisokkal, nőkkel együtt összesen harmincan maradtak meg. De már addigra egy újabb német hadosztály volt menetben feléjük. Az egyik hadosztály nyugat felől hatolt be az erdőbe, a másik pedig körbefogta azt. Éjszaka megpróbáltak kitörni. Naumov elhatározta: lóra, a horhosokon át ki a pusztába; ott valamelyik tanyán vagy szakadékban meghúzódnak, onnan tovább északnak. Helyes döntés! Ez volt az egyedül lehetséges út. Naumov kapitány azok közül való, akik a legnehezebb helyzetben sem veszítik el a lélekjelenlétüket.

Erről a különös, tragikus éjszakáról a háború után beszélgettem két tanítónővel. Annak idején ők is partizánok voltak, ők is Naumov portyájában vettek részt, ők is ott voltak a pusztulásnál.

— Harcolt volna csak velünk a fiatal Fagyejev — mondta elgondolkozva egyikük. — Bezzeg megírta volna! — elsírta magát.

— Rettenetes éjszaka volt — emlékezett a másik. — Tizenhatéves lányok voltunk mindketten. A sebesültekkel foglalkoztunk, naphosszat egyebet sem láttunk, mint a halált. Hát még az éjszaka! Egy bokorba bújtunk. Ott ültünk és sírtunk. Halkan szipogtunk. — Ki van ott? — hallottuk hirtelen a parancsnok hangját. Előbújtunk. Megállt, megismert. Aztán rövid parancsot adott a körülötte levőknek, szeméhez emelte a karóráját, megnézte az időt a világító számlapon és azt mondta: „Órákat összeigazítani. Nálam huszonhárom óra tizenegy perc van. Pontosan félóra múlva kitörünk." Bámulatba ejtett bennünket ez a higgadt hang. No és az óra... Még sírni is elfelejtettünk. Hát nem mindegy — gondoltuk —, hogy éjfélkor vagy hajnalban halunk-e meg? Mit számítanak itt a percek? Ő meg odafordult az egyik emberéhez: „Vezessetek elő két tartaléklovat." Azok eltűntek. Csikorgott léptük alatt a hó. Neumov is leült közénk, nekitámasztotta hátát egy tölgyfának. Azt hittük, elaludt. Csöndesen ültünk, mint az egerek. Éhesen, kimerülten. Ő is hallgatott. Aztán öt perc múlva újra megnézte az óráját, és anélkül, hogy megfordult volna, megkérdezte: „No, kislányok, féltek?" Felzokogott erre a barátnőm: „Méghogy félünk-e?" — „Ne sírj — mondta a parancsnok. — Most szépen lóra ülünk és elillanunk. De te jól jegyezd meg magadnak ezt az éjszakát. Férjhez mész majd, gyereked, unokáid lesznek, de erre az éjszakára emlékezni fogsz. Mindjárt hozzák a fiúk a lovakat." — Azzal fölállt és arrább lépett. Mi meg ott kuporogtunk és egymást sajnáltuk. Vajon kinevet bennünket? Dehogy nevet. Hallod? Azt mondta, hogy lóra-ültet. — De hiszen én még soha életemben nem ültem lovon — mondta a barátnőm. — Hát most fogsz. És tényleg, ellovagoltunk. Igaza volt a parancsnoknak. Találkoztam vele Krescsatikban. Szembe jött velem a járdán. Megálltam. „Bocsánat, tábornok elvtárs!" — Csodálkozva nézett rám. — „Tessék elvtársnő?" — vonta fel a szemöldökét. — „Csak azt akarom mondani, hogy sohasem felejtem el azt az éjszakát, ami nemcsak a legborzalmasabb, de a legboldogabb pillanata is életemnek, mert akkor szület-

tem újra." — Ekkor már eszébe jutott, hogy ki vagyok, mert elnevette magát: „Hát az bizony még az én életemben is rendkívüli éjszaka volt."

Ezt mesélte nekem egy tanítónő, aki partizán volt Naumov osztagában.

Azon az éjszakán harminc lovas tört ki a golovanyevszki erdőből a pusztába. Negyven kilométert tettek meg hajnalig. Alig szürkült, az égen máris előkívánciskodtak a Heinkel 126-os felderítő repülőgépek. A pusztán meg se egy levél, se egy tanya; semmi. Pusztaság körös-körül.

Naumov egy mély vízmosásba vezette osztagát. A lovakat is lefektették a hóba, és beszórták őket hóval. Fehér álcázó köpenyeggel takaróztak az emberek. Öt-hat jól álcázott harcos figyelt.

Az erdő fölött pedig repülőgépek több hullámban, ágyúdörgés.

Így telt el az egész nap. Alighogy beesteledett, Naumov osztaga máris lóra kapott, és tovább vágtatott észak felé. Térkép nélkül, ösztöne után. Két napon át mentek így észak felé, kicsit nyugatra kanyarodva. De a harmadik napon már nem bírták tovább. A lovaknak is enni kell adni, meg az embereknek is. Elhatározták, hogy keresnek egy tanyát. Felderítőket küldtek ki. Kiderült, hogy tábori csendőrök vannak a tanyán. Nem lett volna szabad lármát ütniük, dehát nem lehetett mit tenni. Kénytelenek voltak rajtuk ütni. Pontosan éjfélkor fölugattak a géppisztolyok és a csendőröknek pár perc múlva már végük volt. Ottvesztek mind egy szálig.

Ez is Hitler főhadiszállásának körzetébe tartozott. Egyik tartalék hírközpont őrségét semmisítették meg. Maga a főhadiszállás tíz kilométernyire volt. Ha ezt Naumov tudta volna, rögvest odébbáll, mert maradni: biztos halál.

De ez az egész csak jóval később derült ki.

Úgy emlékszem, mintha ma történt volna: mikor a bátor lovasok fölértek hozzánk, a Pripjatyhoz és a törzs főnökével együtt megpróbáltuk utólag rögzíteni menetirányukat, azt hittem, nem hiszek a szememnek.

— Tudod azt, te fiú — mondtam akkor neki —, hogy tán tíz kilométerre jártál Hitlertől?

— Hogyan? Az lehetetlenség! Honnan tudjátok? Ott volt a főhadiszállása?

Megmagyaráztuk.

Rudnyev meg én még a késő ősszel kiküldtünk Vinnyicába egy hírszerzőnket, egy tanítónőt. A szeme szép volt, de az arca olyan öreges, mint a fonnyadt alma. Gáljának hívták. Negyvenkettő decemberében tért vissza. Éppen arról kérdezgettem, hogy milyen a forgalom a zsmerinka—kazatyin—kijevi vasútvonalon, mikor azt jelentette, hogy valami titkos építményt őriznek Vinnyicától tizenkét kilométerre északra.

— Mi lehet az? — kérdeztem. — Olajkút? Hadianyagraktár?

— Senki sem tudja. A falvak kihaltak, a lakosságot elkergették. Még negyvenegyben hordatták oda az épületanyagot orosz hadifoglyokkal. Tizenkétezer ember. Ők is építették; aztán mind a tizenkétezer embert lemészárolták, mind egy szálig.

Jelentettem Rudnyevnek ezt a dolgot.

— Mindenáron ki kell deríteni, mi lehet ott. Kérdezd meg Gáljét, nem lenne-e kedve még egyszer visszamenni oda? — parancsolta Rudnyev.

Gálja hajlandó volt visszamenni. Részletesen kioktattuk, és elbúcsúztunk tőle.

— Hány éves vagy te, Gálja? — kérdeztem, mikor útnak indult.

— Tizenkilenc.

Csodálkoztam. Később a partizánlányok elmesélték, hogy a hitleristák csaknem fél évig tartották Gáljét egy nyilvános házban; először a tiszti, majd később a legénységi kuplerájban.

Gálja három hónapra eltűnt. A Knyaz-tótól küldtem ki és a Pripjatynál ért minket utól. Még több ránc az arcán, még kerekebbre nyílt a szeme. Csak úgy lángolt.

— Megtudtad?

Szótlanul bólintott.

— Berajzoltad?

Csönd.

— Mi van ott? Repülőtér? Benzin? Robbanóanyag? Vagy talán valami titkos üzem?

— Hitler főhadiszállása van ott. — És sírva fakadt. — Miért is nem adott nekem aknát, vagy valami robbantó anyagot? Miért?

Elképedtem. Szaladtam jelentést tenni Kovpaknak és Rudnyevnek. Ment a hír a Nagy Földre, rádión. Onnan jött a parancs: felderíteni. Két osztagot is küldtünk, egyik se jutott el Hitler főhadiszállásáig.

Naumov százados mindössze három napig maradt nálunk a Pripjaty partján. Jóformán magához se tért, már hívták is Moszkvába. Igen nagy volt az érdeklődés portyája iránt. S érthető: azon a jelentésen kívül, amit Gálja révén mi küldtünk, befutottak a vinnyicai földalatti mozgalom jelentései is, s általában azoké, akik a Déli Bug mentén tevékenykedtek. Mindezekből kiderült, hogy azon az éjszakán, mikor Naumov és lovasai megöltek tizenöt tábori csendőrt, kitört a pánik a főhadiszálláson.

Ezek után érthető, hogy a mi főhadiszállásunkon is feltűnést keltett a dolog. Naumov mesélte, hogy a főparancsnok, mikor végighallgatta a jelentést, föl-alá járkált az irodájában, pipára gyújtott és azt mondta:

— Valahogy nem tetszik nekem ez a dolog. Nem. Itt valami nem stimmel. Mert micsoda dolog az, hogy Hitler főhadiszállását egy százados támadja meg? Annak legalábbis tábornoknak kell lennie.

Így lett Naumovból tábornok, így tért vissza hozzánk Orevicsibe egy fiatal generális . . .

Miközben Pecsihvoszti volhíniai falu utcáján sétálgatva ezeken az emlékeken gondolkoztam, elmentem a törzsünk ablaka alatt is. A szoba tele volt hírvivőkkel. Csoportba verődve állnak; engem nem vettek észre. Megálltam egy nagy hársfa alatt és hallgatóztam.

— Nekem még azt is írják, hogy köszönik, jól vannak. Figyeld csak: „Munkaegységenként elég gabonát kaptunk. Az egész család több mint ezer munkaegységet szerzett." Pedig

csak hárman vannak ám: a feleségem, a kamasz fiam, aki iskolás, meg a kilencéves lányom.

— Nem is kíméli magát akkor az asszony — szólt közbe egy basszus hang.

— Azt írják, hogy semmit sem sajnálnak a győzelem érdekében.

— Nem is sajnálhatnak, hiszen nem kímélik magukat: meglátszik ez az ezer munkaegységből: egy menyecske meg két gyerek kereste meg!

— Mit károgtok annyit — mordult közbe az előbbi basszus — úgy tesztek, mintha nekünk itt könnyebb lenne. — De aztán meggondolta magát: — Bár azért mi is megkapjuk, ami kell . . .

— Szóval akkor mennyi gabonát kaptak?

— Hát éppen ez az, hogy arról semmit sem írnak. Ha annyit kaptak volna, amennyi jár, megírták volna. De így csak találgatni lehet. Meg aztán háztájim sincs nekem. Legalább a krumplit vetették volna el időben, akkor nem lenne semmi baj.

Ha nem is valami vidám témáról beszélgetnek a fiúk, hangjuk azért kiegyensúlyozott.

— Tyű, most jut eszembe: hamar összeszedni a postát, hamar megíratni a leveleket! Naumovnak állandó kapcsolata van a front lovas hadtestével. Vele küldhetjük el a hazaírt leveleket! — kiáltottam fel és már szaladtam is az ebédlőbe.

— Vacsorázzunk szeszes ital nélkül — javasolta a tábornok.

— Mi ugyanis nem élünk alkohollal, mint minden igazi portyázó partizán — nevetett Taraszov doktor.

— Bizony, portyán nem jó berúgni. Hamar a fejébe kerülhet az embernek. Méghozzá nemcsak a saját fejébe — jegyezte meg Naumov. Majd hirtelen, minden átmenet nélkül témát változtatott: — Mondd csak, nincs véletlenül egy pár példányod a Russzkoje Szlovoból?

Hirtelen azt se tudtam, újság-e ez, vagy talán valami folyóiratról, könyvről beszél. Hírét se hallottam.

— Újság — közölte Naumov. — Ungvárott jelenik meg. Mikor a magyar határon szolgáltam, a Kárpátokban, rendszeresen olvastam.

— Sajnos ezzel nem szolgálhatok. Én inkább a Das Reichet kultiválom.

— Olyan jól tudsz németül?

— Hát ha olyan jól nem is, de... meg aztán van itt nálunk egy orvos. Prágában járt egyetemre. Meg szoktam kérni, hogy segítsen nekem.

— Érdekes — mosolyodott el Taraszov.

Vacsora közben csupa ilyen semmitmondó témákról társalogtunk. De utána komolyra fordult a szó. Mégpedig, természetesen, az ellenségre.

— A legveszedelmesebb ellenség a negyedik német páncélos hadsereg. Azt hiszem, ez vitathatatlan — jegyezte meg Naumov.

— Valóban. És nekem éppen ezekkel harcol egy zászlóaljam Brodinál.

A tábornok úgy tett, mintha eleresztené a füle mellett ezt a megjegyzést. De láttam rajta, hogy érdekli a közlésem.

— És ez a német? Hogy válik be? Valóban eljárogat a németekhez? Szabadon?

— Már a lvovi városházát is megjárta, tiszti egyenruhában. — Dicsekedett Vojcehovics.

— Ő az, aki a Dnyepernél kitüntette magát?

— Ő.

— Klein ez, vagy Klájn? Miféle?

— Mi Klájnnak ejtjük. Medvegyevvel mi van?

— Menetben van errefelé. De hogy pontosan merre... Különben is, mostanában minden osztagom Lvov felé igyekszik.

— Ki harcol önöktől Brodinál? — kérdezte a komisszár. — Pavlenko ezredes osztaga ott tegnap éjjel három vonatot siklatott ki. Egyik teli volt tankokkal.

— A mi alakulatunktól Brajkot küldtük ki Brodiba.

— Nem ismerem.

— Majd megismeri.

— Ki ez az ember? Miért bízol meg benne ennyire?

— Nem mindennapi fickó. A harmadik zászlóalj parancsnoka. Különben ő is határőr...

— No, ha határőr, akkor egy szót se szóltam — nevette el magát Naumov.

— Sok ilyen emberetek van?

— Hát akad. Tizet is elő tudnék számlálni. Itt van például Bakradze, az, aki bevette Gorohovot.

Naumov elkomorult.

Mi úgy tudtuk, hogy Gorohovot Bakradze legényei vették be. Másfelől viszont az a helyzet, hogy Naumov is kétségtelenül ott volt Gorohovban, hiszen onnan jött ide látogatóba. Nem akartam vitatkozni. Igyekeztem eltussolni a dolgot. De hasztalan: Bakradze és Naumov mind a mai napig a magukét hajtogatják.

Megpróbáltam másra terelni a beszélgetést, és elkezdtem mesélni a portyára való indulásukat. S ha már itt tartottunk, nem állhattam meg, hogy ki ne térjek a mi „házi bolondunkra", Szokolenko-Martincsukra. E név hallatára Naumov is mindjárt nekividámodott; irattáskájába nyúlt és megmutatta azt a táviratot, amit ő maga, Naumov küldött nemrégiben.

— Egyenest a főparancsnokságra küldted? — kérdeztem sokatmondóan.

Szó szerint így hangzott a távirat: „Szokolenko-Martincsuk csak ártani tud a partizánmozgalomnak. Kérem ezért, hogy szabadítsanak meg a hozzá hasonló tompa agyú vezetőktől..."

Akkor még nem tudtuk, hogy amint befutottak a jelzések a különböző parancsnokoktól, Szokolenko-Martincsukot Ukrajna Kommunista Pártja központi bizottságának intézkedésére leváltották.

Hogy ilyen szépen egyetértettünk Szokolenko-Martincsukot illetőleg, Gorohovval kapcsolatos nézeteltéréseinkre is fátylat borítottunk. Fél éjszakán át beszélgettünk Naumovval arról, hogy mi a teendő ebben a bonyolult helyzetben, és kicseréltük értesüléseinket. De azért szándékainkat valahogy takargattuk egymás elől. Elsőnek a hadműveleti szempontból tapasztaltabb Naumov tábornok törte meg a jeget:

— Nos, hát akkor... tulajdonképpen két teljes értékű partizán magasabbegység van itt mélyen a német negyedik hadsereg hátában...

— Miért? Csak mi ketten vagyunk itt? — szóltam közbe.

— Nem, mert még itt van Medvegyev is, Kuznyecovval együtt. Szerintem Kuznyecov nevezte el magát Pavlenko ezredesnek. Konspirációs okokból — sóhajtott egy nagyot.

— Kuznyecovot Brodinál látták felderítőink. Most meg, ha igaz, a lvovi utcákon sétafikál — közölte Vojcehovics.

— Mint a ti Kleinetek?

— Azt már nem. Ő mindig bevonul hozzánk. Szükségem van rá Németországban.

A Németország szóra Naumov felfigyelt, és éles tekintettel végigmért.

— Még milyen partizáncsoportok vannak velünk? — tettem föl gyorsan a kérdést, nehogy vissza kelljen térni az előbbi témára.

— Scsukajev is itt van, valahol Tarnopol környékén. Kovel közelében pedig Fjodorov. Ivanov meg az én nyomomban jött, de úgy látszik, lemaradt. Kiváló harcosok mindannyian, de az ő harcmodoruk eltér a mienkétől. Ők csak robbantásokkal foglalkoznak.

— Akkor mégse tér el annyira — szólalt meg váratlanul a hallgatag Mikola —, mert ők is az ellenséget pusztítják, meg mi is.

— Ez igaz — helyeselt Taraszov.

Rudnyev is szóba került, meg az ő hősi halála. Ezen eltöprengtünk. Aztán megint a térképet vettük vallatóra. Kitárult előttünk Galícia sok kék folyója, amelyek mind a Prutba meg a Dnyeszterbe sietnek, és feltornyosultak a Kárpátok barna bércei. Számunkra a térkép nem csak topográfiai ábra volt, hanem eleven valóság, vérrel áztatott föld.

Hogy kiugrassam a nyulat a bokorból, a Kárpátok hegykoszorújára mutatva megkérdeztem:

— Nos, nekivágunk?

Nem felelt. Némi hallgatás után megcsóválta a fejét:

— Mi keresnivalónk volna nekünk ott, ahol maga Kovpak is vereséget szenvedett.

— Hát akkor válasszuk a pusztát — tüzesedtem neki.

— A pusztát.

— Most?

— Talán. Még meggondoljuk.

— Értem. Más feladatot kaptál?

Megint megcsóválta a fejét. Ezúttal egészen határozottan.

Úgy látszik, arra készül, hogy északnyugat felől megkerüli

Lvovot és onnan igyekszik csapást mérni a drogobicsi és boriszlavi olajkutakra. Ennek kétségkívül volna értelme. Kovpak a nyáron arcból, kelet felől csapott rá Drogobicsre; úgy látszik Naumov jobb megoldást választott, ami érthető, hiszen ő az átkaroló hadmozdulatok mestere.

— Nem sok van már hátra a mi hazánk földjéből. Pár kemény éjszakai menet nyugat felé — és már ki is értünk a határra — morfondírozott Naumov.

— Most már csak a lvovi főkormányzóság vaň hátra — igazított ki minket a pontosság kedvéért Vojcehovics.

— Milyen híreik vannak a lvovi főkormányzóról, Kalmanról? — kérdezte a tábornok.

— Semmilyenek. Ez inkább a Medvegyev ügye. Őt kell, hogy érdekelje.

— Hanem mit szólnának hozzá, ha a Szan és a Visztula felé indulnánk? — tettem föl a kérdést vendégeimnek.

— Az már Lengyelország. Külföld... — vélekedett Taraszov.

Naumovnál volt egy térkép Galíciáról és Lengyelországról; nemrégen nyomtatták Lipcsében.

Tekintetünk akaratlanul is a szovjet határra irányult. Naumovot azonban inkább a déli végek, a Kárpátok lejtői érdekelték.

— Előttünk, a Szan folyó mögött a krakkói főkormányzóság terül el, Frank a főkormányzó. Erich Koch mellett Ukrajnában is ő volt a főkolompos. Jobbra a lublini főkormányzóság — ismertette a helyzetet Naumov. Szemmel láthatólag gyakran nézegette már ezt a térképet. Aztán vallatólag nézett rám: — Jártak már a felderítőid Lengyelországban?

— De mennyire. Január végétől Grubesov körletében többször átkeltek a Bugon.

— Nincs kedved egy páros portyára? — fordult hozzám váratlanul, kicsit hetykén Naumov.

Hát ami igaz, az igaz: párosával, két dandárral portyára menni könnyebb. Nem véletlen, hogy Kliment Jefremovics Vorosilóv a partizánok legfőbb parancsnoka már 1942-ben úgy rendelkezett, hogy Kovpak és Szaburov együtt induljanak portyára. Nehéz portyákra mindig két magasabbegységet küld-

tek. Ketten könnyebben elterelhetjük az ellenség figyelmét, jobban megzavarhatjuk a kártyáikat.

— No, te kárpáti hős! Fölcsapsz? — kérdezte a tábornok.

Láttam, hogy ez nem tréfadolog, hanem nagyonis komoly ajánlat. S méghozzá az én elképzeléseimmel is megegyezik. Csakhát mi lesz Petya Brajkóval? Ő még valahol Brodi alatt harcol. Megbeszéltük, hogy itt, Lvovtól északkeletre fogjuk megvárni. Öt-hat nap ez még . . .

— S mikor indulnánk?

— Csak bele a sűrűjébe! — ez a portyázók jelszava — suhintott egyet lovagló pálcájával Naumov. — Mit toporgunk itt egy helyben? Holnap éjszaka indulunk.

— Nem indulhatok. Brodinál egy zászlóaljam harcol.

— Mit nyavalyogsz azzal a zászlóaljjal? Miféle borjú az, amelyik nem leli meg az anyját? Rádióösszeköttetéstek van?

— Van, de csak olyan alkalmi.

— Szóval „Szeverok" típus, mi?

— Az.

— A fenébe ezekkel a „Szeverokokkal." Moszkvát fogják, de húsz-huszonöt kilométerre képtelenek adni.

— Nos, ahogy gondolod. Te vagy a parancsnok.

— És hogy mennénk?

— Ha fronton lennénk, akkor az ellenséges csapatok csatlakozásait kellene keresnünk.

— No de hol találunk ilyent? — kérdezte Vojcehovics.

Azzal már ő is a térkép fölé hajolt, hiszen ez a mozdulat a törzs beosztottjainál már egészen beidegződött. Persze, a sajátját terítette ki, s azt időnként összehasonlítja a lipcseivel. Folyók, hegyek, erdők, utak. Tisztázatlan helyzet. Vannak-e hadosztályai az ellenségnek a Bugon túl? És ha igen, milyenek? Vannak-e ott őrezredek? Hány? Hol vannak a helyőrségeik? Milyen létszámúak?

A Bug mögött — tökéletes homály uralkodik.

Mi is újra nézzük a térképet a tábornokkal. Egy másikat is előhúzott, amit szintén zsákmányolt valahonnan. Azon a közigazgatási körzetek határai is fel vannak tüntetve.

— Ez is német?

— Nem. Ez lengyel. Hetvenötezres.

Ezt is összehasonlítjuk a magunkéval, ismerkedünk az ismeretlennel, amelyen át pár nap múlva majd harcolva haladunk. Most, ahogy nézem, hirtelen átvillan rajtam egy gondolat. Csak nem? Megtaláltam volna a csatlakozást?

— Valami eszedbe jutott. Látom a szemedről — kérdezte kicsit pártfogó hangon a tábornok.

— Semmi. Csak úgy tűnt, mintha . . .

És megint ránéztem a lengyel hetvenötezres térképre.

— No, bökd már ki, mi jutott eszedbe?

— Azt hiszem, megtaláltam a csatlakozást.

— No csak — elevenedett meg a tábornok.

— Miféle csapatokkal kerülhetünk szembe az ellenséges hátországban?

— Nyilván őralakulatokkal.

— Nos, ezek az őralakulatok a járások, körzetek és általában a közigazgatási határok szerint vannak elhelyezve. Itt van például a lvovi főkormányzóság, a krakkói, a lublini. Messzebb, nyugatabbra a varsói. Délre tőlünk Magyarország terül el. Minden egyes ilyen terület élén valamilyen parancsnok: birodalmi biztos, vagy főkormányzó áll. Mindegyiknek csak a maga csapatai állnak rendelkezésére: két-három ezred. Ha mi csak az egyikük körzetébe működünk, akkor csak annak a csapataival kell számolnunk. Eljátszadozunk vele, amennyit akarunk s aztán zsupsz! átugrunk a másik körzetbe. Mármost az egyik csapatai üldöznek minket, de csak a közigazgatási határig. Amíg viszont a másik csapatai felvonulnak, addig eltelik néhány nap, és lélegzethez jutunk.

— Ez bizony igaz — örvendezett Taraszov.

— Nemcsak néhány napi, hanem néhány heti lélegzetvételt is jut nekünk — töprengett a tábornok, lassan méricskélve a körzőjével. Aztán fölnézett, és nagykomolyan megkérdezte:

— Nem értem, hogy lehet ez. Nézd, én hivatásos katona vagyok. Igaz, hogy katonai akadémiára nem jártam, de a szokásos kiképzést megkaptam, így a határőrtiszti iskolát végeztem. És nagy gyakorlatom van. És ez mégse jutott volna az eszembe. Mondd meg kérlek, hogy támadt neked, filmrendezőnek ilyen gondolatod? Hogy jöttél rá erre?

— Hát ezt jobb, ha a törzsfőnökömtől kérdezed meg — próbáltam tréfával elütni a dolgot.

De ő megsértődött:

— Titkolózol?

— Dehogy titkolózom. Csak éppen semmi olyan gondolatmenetről nem beszélhetek, ami benneteket érdekelne. Nem értek én a harcászathoz. Egész egyszerűen eszembe jutott egy film és kész.

Egy régi némafilm. Ma már nem is játsszák. *Charlie, a csempész* volt a címe, ha jól emlékszem. Burleszk. Egy fehér színű sáv jelképezte a filmben a határt. Ennek a sávnak a baloldalán szaladt Charlie, mögötte pedig az őt üldöző mexikói rendőrség. Már majdnem utólérik, el is kapják a frakkja végit, mikor átillan a fehér sávon. Ez már egy másik állam. A mexikói rendőrség oda nem mehet utána. Egyetlen lépés elég volt ahhoz, hogy megmeneküljön. Igen ám, de itt meg a másik, az amerikai rendőrség kergeti. Nosza, megint átugrik a határon. Így jött rá, hogy hogyan kell két ellenség között ellenőrizetlen területet találni.

Hatalmas kacagás volt erre a válasz. Naumov mégis komolyan szólt hozzám, miután kinevette magát:

— Azért mégis csak titkolózol. De mindegy. Ez a tudomány elsajátításának első lépcsője.

— És a második? — kérdeztem kíváncsian.

— A második az, amikor valaki szívesen átadja a tapasztalatait másoknak.

Éreztem, hogy elpirulok.

Ezek után megvitattuk az indulás időpontját. Úgy döntöttem, hogy csak egy nappal indulok később, mint ő, talán azért, mert úgy megdicsért és feltüzelt. Ezt megbeszéltem Vászjával is. Ő azt felelte:

— Megpróbálhatjuk.

Meg is beszéltük a Bugon való átkelés részleteit.

— Nem lesz ez túl közel Lvovhoz? — kérdezte Naumov.

— Miért, mennyire van tőle az átkelőhely?

— Harmincöt kilométerre — felelte Vászja.

— Semmiség. Mire felocsudnak, mi már köd előttem, köd utánam, eltűnünk. Remélhetőleg, jó szánút lesz.

Behívattam a rádiósokat.

— Készüljenek fel adásra is, vételre is. Állandó rádióösszeköttetést kell létrehoznunk.

— No, mit tanácsol most a csempész Chaplined? — ütött a vállamra Naumov tábornok búcsúzóul. — Két dandárral fogunk előnyomulni?

— Kettővel, tábornok elvtárs.

— Föl, egészen a Szan folyóig?

— Föl, egészen a Szan folyóig.

— Onnan pedig balra át! És máris ugrunk egyet — hogy is mondjátok ti? — lóugrással és fönn termünk a Kárpátokban.

— Majd a Szan folyónál döntünk erről. Aki baloldalt lesz, az a Kárpátokba megy, aki pedig jobboldalt, az a Visztulához — mondtam határozottan.

Pár perc múlva elbúcsúztunk egymástól.

29.

Február kilencedikén este megindult a partizánoszlop Pecsihvoszti községből Korcsina falu felé.

— Már a lvovi területen vagyunk — figyelmeztetett éjféltájt Vojcehovics!

— Hat menetnap alatt szeltük át Volhíniát. Méghozzá harcolva! Ez most már lvovi terület.

— Milyen a járás?

— Kamenka.

— Kamenka?

— De az ám. Kamenka-Sztrumilovszkaja — nézte meg biztonság kedvéért zseblámpájával a zsákmányolt térképét Vojcehovics.

Lassan haladtunk. Fékeztük a menetsebességet, hogy a felderítőknek alkalmat adhassunk a menetlehetőségek kipuhatolására. Két-három óránként elhangzott a parancs: „Pihenő!" — és az oszlop megállt valamelyik tanyánál. A parancsnokok és a harcosok bementek a házakba. A harcosok, hogy egy kicsit megmelegedjenek, a parancsnokok, hogy tanulmányozzák az útvonalat és meghallgassák a hírvivők és felderítők jelentéseit.

A lakossággal is elbeszélgettünk.

Az egyik ilyen tanyai megálláskor szokásom szerint a kemence mellé telepedtem, Vojcehovics pedig, aki percenként szedte elő a térképét, éppen Berezsnoj századossal foglalkozott, aki most jött meg Bug menti felderítő útjáról.

— Hol van a lovasszázad? — kérdezte Vojcehovics Berezsnojtól.

— Átkelt a folyón.

— Milyen az összeköttetés Naumov tábornokkal?

— A törzsnek rádióösszeköttetése van vele...

— Nem arra gondoltam, hanem a közvetlen kapcsolatra.

— A nyomukban megyünk. Láttuk az oszlopuk végét. A Bajszos talán utol is éri őket. Nincs az a tábornok, aki meg tudna lépni a Szása lovasai elől.

— Ellenség?

— Előttünk egy fia ellenség sincs. De délre tőlünk, a lvovi országút mentén egymást érik a helyőrségek.

Vojcehovics fölírt magának valamit a jegyzetfüzetébe, behúzta kinyújtott lábait, felállt és megkérdezte:

— Még mi van?

— Sár, hó, erdő, mocsár. Semmi más érdekes nincsen.

— Ez lenne minden, százados?

A házban elcsöndesült minden. A törzs főnöke a térdére ejtette a térképet. Berezsnoj járt egyet a szobában, aztán vállat vont, és a szokásos viccet sütötte el:

— Csak készárut adunk el. Reklámmal nem foglalkozunk. Zsákbamacskát nem árulunk. Sár és sár. Tessék. Ennyi az egész.

De még csak el sem mosolyodtunk. Vojcehovics mellém húzódott, s akkor arra gondoltam, hogy hiszen mi egy szabályos folyosón surranunk végig: északra tőlünk a banderisták mocsárvilága, délre pedig a német páncéloshadsereg acélfogai fenyegetnek. Ez a hadsereg most valahol Tarnopol körül viaskodik Vatutyin csapataival.

— A tábornok semmivel se törődve, egyenest nyugatnak fordult — mondta Vojcehovics.

— Tudom.

Világosan láttam, hogy Naumov nem fog elmenni a Szanig, hanem balra fordul és fölhúzódik a Kárpátokba. De nem is ez

izgatott. Hanem az, hogy végighallgattam, amint a katonáim a háziakkal beszélgettek. Azaz csak szerettek volna, mert alig értették meg egymást: „Prose pana" ... Nagy kínnal, gesztikulálva, beszélgetnek, s ezen jól mulatnak.

— Hallod, milyen furcsán beszélnek az itteni lakosok? A mieink szinte csak mutogatva értetik meg magukat.

Vojcehovics csodálkozva nézett rám:

— Hát persze, ez a dialektus már tele van polonizmusokkal, lengyel szavakkal. — Azzal vállat vont, mint aki azt akarja mondani: „Mit akarsz te a nyelvészettel ebben a helyzetben!" De azért ő is kezdett odafigyelni.

— Én még Hitler előtt jöttem Lengyelországba. Akkor Ridz Smigly volt itt az úr — magyarázza a gazda a felderítőknek, akiket különösen érdekel az itteni élet.

— Közel van Lengyelország, Vászja.

— Hát igen.

Ez az idegen beszéd nagyon foglalkoztatott. A beszéd lejtése, muzsikája, fordulatai egyáltalán nem olyanok, mint a Tarnopol környéki podoliaiaké, vagy a kárpáti huculoké. Volt ebben valami ismerős. Honnan ismerem én ezt a beszédet? Igen, gyermekkoromból. Talán tizenkilencből, amikor otthon, a Dnyeszter menti Kamenkából két ottrekedt hadifogoly beszélgetett. Mi akkor osztrákoknak hívtuk őket. Pedig nem is osztrákok voltak, hanem galíciai ukránok.*

Az idősebbiket Pikának hívták, vörös hajú, csontos ember volt. A fiatalabbik, Grinyka, egészséges, nagy darab legény. Együtt dolgoztunk a malomban, meg a kulákoknál. Okszána néménél, egy egyszerű, műveletlen parasztasszonynál laktak. Esténként elüldögéltünk egymás mellett. Galíciai dalokat énekeltek. Szép, szomorú dalokat. A két különböző termetű férfi, akiket a háború sodort hozzánk Moldovába, lelkesen fújta a nótát, a vörös Pika volt a tenor, rettentően kinyújtotta a nyakát éneklés közben:

Széles szárnyukon
szállnak a darvak ...

* Galícia 1919-ig az Osztrák—Magyar Monarchiához tartozott. — *A fordító.*

S a messzeségben, a Dnyeszter mögött titokzatos ködben a rejtélyes világ, a bojárok által elszakított Besszarábia. Ez is olyan messziség, mint amiről a holicsi katonák énekeltek.

„Hova jutunk ezen a folyosón keresztül? Nyugatra? Száz kilométerre ott a Szan. Balra tőlünk Naumov a Kárpátok felé tart, jobbra pedig a Visztula. Lengyelország is olyan messziség, az is úgy ködlik messziről. Hogy összeszűkültél, te Kis Föld..."*

— Hej, elvtárs urak — mondja a szomszéd szobában egy kamenka-sztrumilovszkajai paraszt. — Már nem félek a háborútól. Ha meghalok, a hazai földben nyugszom.

Eszembe jutott a Kárpátokból való visszatéréskor Karpenko mondása, amit Kulbaka olyan szívesen idézgetett:

— Ha már meg kell halni, hát akkor a síkságon.

Jó harminc évvel ezelőtt éreztem meg először, mi is az a honvágy, mikor a két holicsi énekelgetett. Olyan erős volt bennük a honvágy, hogy az én gyermeki lelkem is mintha szárnyakat kapott volna és elrepítette volna őket az ő kis Kamenkájukba, Kamenka-Sztrumilovszkajába.

Ez a Sztrumilovszkaja a nyugati Bug partján terül el. Lehet, hogy pontosan ide vágyott vissza Pika meg Grinyka, mikor nagy szívfájdalommal így daloltak:

Csak krugassatok,
Úgyis meghalok,
Pedig átrepülném a tengert is,
Kiterjesztett szárnnyal,
Kiterjesztett szárnnyal...

Rég átkeltek már ők a Dnyeszteren, ha nem is a tengeren, rég követte a darvak útját a két derék halicsi. És most én is itt vagyok. Azóta negyed század telt el.

Vojcehovics megint felkelt, odament a térképhez és fejvakarva bámulta. Ez visszazökkentett a valóságba és megkérdeztem:

— Mi következik Kamenka után?

— A Bug. Azután meg Zsovkva.

Erről eszembe jutott Nagy Péter cár. Alighanem ott ková-

* Így nevezték a partizánok a németek megszállta területet. — *A fordító.*

csolta híres 1708-as hadjáratának tervét, amit aztán Poltavánál hajtott végre: „Saját földjén kell megbirkózni az ellenséggel."

Nyeszterov repülő is arra valamerre zuhant le vakmerő kísérlete közben.

Kotovszkij 1920 július-augusztusában ugyancsak Kamenka-Sztrumilovszkaja körül harcolt. Maga Hruscsov is erről tett említést Vatutyin hadseregtábornoknak.

— Mi lesz Zsovkva után? Naumovékkal nem lesz kapcsolatunk — zúgolódott Vojcehovics.

— Hát ez baj.

— És Brajko? Ma vagy holnap találkozunk vele?

— Ma megállunk. Nem megyünk tovább — közlöm Vojcehoviccsal.

Vojcehovics csodálkozva nézett rám: „Közvetlen a folyó előtt torpanunk meg? Mikor az átkelőhely a kezünkben van?" — Nem mondta ki, de ezt kellett gondolnia, mert döntésem tényleg ellentétben állt taktikánkkal, amely szerint fő a gyorsaság és a rámenősség.

— Egyáltalán: átkelünk a határon vagy nem?

— Várunk még egy napot — közöltem vele.

— Csak aztán rajtunk ne üssön valami erre kószáló SS-ezred.

— Ha ettől tartasz, szervezd meg a védelmet, Vaszilj. És őrizd meg a hidegvéredet.

— Miféle védelmet szervezzek én meg? Felderítők és járőrök biztosítanak bennünket. Rosszabb a helyzet, mintha menetben lennénk. Lovasszázadunk sincs sehol. — A kijárat felé indult, aztán megfordult és szinte könyörögve mondta: — Mi lenne, ha mi is a tábornok után mennénk? A Szan folyóig. Aztán balra. Ott még jó darabig Lvov térségben maradhatunk és aztán onnan . . .

— Onnan? Talán a Kárpátokba menjünk?

Erre ijedten behúzta a fejét és szó nélkül kiment, hogy intézkedjen a védelem megszervezésére.

Én is kimentem az utcára. Éjszaka volt, mikor megérkeztünk, nem néztem még körül, hol is vagyunk tulajdonképpen.

Hát bizony, ez az éjjeli menetelés a harc számára lehető legkedvezőtlenebb helyzetbe sodort bennünket. Tanyák, dombok, erdőcskék, utak és ösvények kusza szövevénye vett

körül bennünket. Hogyan lehetne itt megszervezni a védelmet? Darabokra szabdalt, mindenféle szempont szerint felosztott föld terült el előttem. Ezt az egész vidéket és ennek a vidéknek az egész életmódját az individualizmus szabta meg. Sövény, palánk, kerítés védte a magántulajdont. Ezek az emberek hittek a banderisták prédikációjában. Pár holdas kis kóterükbe zárták önmagukat.

Kihalt csönd. A tanyán partizánok alszanak. Ahogy így nézgelődök, megakad a szemem egy dombvonulaton. Lovasok. Ugyan kik lehetnek? Bajszos tért volna vissza? Vagy talán Naumov tábornok osztagától jöttek?

A lovascsapat ügetésben leereszkedett egy völgybe és eltűnt a mélyedésben. Aztán újra előbukkant a tanyai dűlőúton. „Mi az ördög ez? Miért nem álltak meg? Találkozniuk kellett volna előőrseinkkel. Mi ezt nem így szoktuk ...

Most egy ember megy a lovasok felé. Beszaladtam a házba, fogtam a géppisztolyomat és a látcsövemet. Szememhez emeltem a látcsövet, és akkor világosan felismertem az embert. Ez Száska Kozsenkov!

Még egyet csavarok a kis rovátkált kereken és élesebbre állítom a képet. Olyan látvány bontakozik ki előttem, mint valami némafilmen. Kozsenkov lassan, megfontoltan halad. A lovasok lándzsáján kétszínű zászlócska leng. Első pillantásra meghűlt bennem a vér: ezek banditák! Dehát hol vannak a mi századaink? Hogy szervezte meg a törzs főnöke a védelmet, ha egyszer ide, a parancsnoki harcálláspont kellős közepébe besétál egy ellenséges lovascsapat, egyetlen puskalövés nélkül? És most sehol sincs a lovasszázadunk. Nesze neked pihenő. Könnyelműen kitettük magunkat az ellenség cselvetésének.

Feltámadt bennem az önvédelem érzése. De az elvtársamat is meg kell védenem! Öt lépést teszek balra a bokrok közé. Ismét a szememhez emelem a látcsövet. Kozsenkov még mindig nyugodtan ballag. Mit csinál? Gyorsan kilövök egy géppisztolysorozatot. Aztán három világítólövés: riadó!

Kozsenkov megtorpant. Körülnéz. Nincs hova bújnia, nyílt terepen áll, ötszáz méternyi körzetben se ház, se bokor. De azért a géppisztolysorozat meg a három lövés megtette a ma-

gáét: a szomszédos házból kirohant Jaszon Zsorzsoliani. Valami edényt cipelt. Eltűnt a csűrben és egy golyószóróval került elő.

Közben Száska ott áll és semmit sem ért az egészből. Tíz lovas vágtat feléje. Kiáltoznak. Csapkodnak az ostorukkal. Néhány penge villan. Most hirtelen felemelte a karját, mintha meg akarná magát adni.

Kikaptam a golyószórót Jászon kezéből, aki egészen elvesztette a fejét. A látcső után nehéz szabad szemmel messzire látni. Csak egy kis dombocskát sikerült a célgömb végére tűznöm. De különben sem tudnék az előrerúgtató lovasokra lőni, mert ott áll kettőnk között Száska és eltakarja a kilátást. Bár feküdne le. De nem, ott áll, égnek csapott kézzel.

Most balra viszem a célgömböt, a lovasokra és az utolsó pillanatban látom csak, hogy Száska lendít egyet a karján; aztán még egyet. Felhemperednek a lovak. Két kézigránát tompa döreje hasít át a levegőn. Sorozat a géppisztolyból: kesernyés füst csap ki a csőből. Pattognak a hóra a kilőtt, forró töltényhüvelyek. Jaszon még mindig tétlenül téblábol.

Előre! Száskához!

Most már két újabb golyószóró is megszólalt valamelyik házból. Utána a törzsépületből egy állványos géppuska is fölkelepelt. A banda rémült vágtában elpárolgott.

— Menekülnek! Menekülnek! — ordította Zsorzsoliani.

Felugrott egy nyergeletlen lóra. Mikor aztán pár perc múlva visszatért, könnyeket láttam az arcán.

— Lekaszabolták Száska Kozsenkovot... Lekaszabolták az átkozottak!

Félrerúgja a széttört tejescsupor cserepeit, és hangosan, gyermekien felzokog...

Mindez alig öt perc alatt zajlott le.

Mikor kihallgattuk azt a két foglyul esett bandität, akiket Szása kézigránátjai sebesítettek meg, kiderült, hogy Szoszoszenko bandájának egy része pontosan a mi szálláskörletünk kellős közepének tartott. Könnyen átcsúsztak előőrseink között, mivel dűlőutakon jöttek. Harcosaink pedig a Bajszos visszatérő lovasosztagának vélték őket.

De a banditák is eltévedtek. Mitsem tudtak rólunk és az így

rájuk leselkedő veszélyről. A zsiványok nyugodtan ügettek Vlagyimir felől, azt azonban tudták, hogy mi is mozgásban vagyunk errefelé.

— És pont Száskának kellett az útjukba esnie — kesergett Vojcehovics, elfeledve, hogy ellenkező esetben negyedóra múlva már közvetlenül a törzs épületénél lettek volna.

Mindezt a háború gonosz szelleme, a vakvéletlen, a balszerencse hozta így.

Aki ravaszabb, aki előbb veszi észre a veszélyt, akinek nem remeg a keze, ha lőni kell — az kerekedik felül. De ez még csak szabályos harcnak sem volt nevezhető, hanem egyszerűen csak egy csetepaté, egyetlen rövid összecsapás.

És mégis... Kozsenkov életébe került.

Ezek a banditák meg kereket oldanak. Nincs lovasságunk, aki üldözhetné őket. Micsoda bosszúság!

Két óra múlva már el is temettük Kozsenkovot.

— Derék partizán volt ez a doni kozák — szólalt meg Mikola Szoldatenko. — Kozákmódra élt, dalos kedvvel, vidáman. Kard oltotta ki az életét.

Hallgatagon állták körül a harcosok a sírt, és Száska táncos kedvére, vidám csínytevéseire, nótázására emlékeztek.

Hárman lőttük a dísztüzet a sírnál: a politikai helyettes, Vojcehovics, meg én. Az alacsony termetű Jászon Zsorzsoliani meg egy egész tárat kilőtt a sztyeppébe, a bitangok után, fogát csikorgatva...

30.

A riadóztatott zászlóaljak a visszatérő Lenkint is banderistának nézték, ki éppen a Bug túlpartjáról hozott híreket.

— A második zászlóalj tűz alá fogta a Bajszos osztagát — jelentette Zsorzsoliani.

Lenkin leugrott a lováról. Gémberedett lábaival huszárosan bepeckeskedett a törzsépületbe. Közbe-közbe suhintgatott az ostorával. Úgy tett, mintha mi sem történt volna.

Nyilván föltette magában, hogy hallgatni fog az esetről. Én is elhatároztam, hogy nem teszem szóvá a dolgot.

A szokott modorában jelentett:

— Átmentem a határon, teljesítettem a parancsot, visszatértem.

— Zsovkva alatt is voltál?

— Voltam.

— Milyen vidék az? A holnapi szállásról gondoskodtál?

— Ahogy szokás. Különben sehol senki. Kihalt a vidék.

— Nem keveredünk valami kellemetlen históriába, mint itt? Hallottad?

— Hallottam. A golyók a fejünk fölött fütyültek el. Még szerencse, hogy a Kulbaka géppuskásai rosszul céloztak . . .

— Hagyjuk ezt most. Naumovval találkoztál?

— Csak a nyomával. Tovább ment a Szan felé. Nem úgy, mint mi. Német foglyok mondták, hogy egy egész lovas hadosztály mozgott a Szan irányába.

— Nem elért máris a Szanig ez az ördögadta generális! — gondoltam magamban irigykedve.

— Lehet, hogy valóban nyugat felé fordult, de a Szanig még nem érhetett ki — vigasztaltam magamat.

— Ki tudja — mondott ellent Vojcehovics. — A lovasság az lovasság. Mindenesetre tegnap elhagyta Ráva—Russzakját. Akkor pedig nekünk is meg kell köpnünk a markunkat, parancsnok elvtárs.

— Nem is értem, miért toporgunk itt egy helyben? — dörmögött Larionov.

Ő sem rég érkezett vissza a Bug mellől, a második lovasszázaddal.

— Nos? Sikerült nyergeket kerítened? — fogtam vallatóra.

— Hát . . . Úgy, ahogy . . . — és legyintett.

Tudtam, mennyit álmodozott a grubesovi raktárakról, ahol Mazur szerint ezernyi huszárnyereg volt. Mert mostanáig csak magukfabrikálta nyergeken lovagoltak a második század lovasai. És emiatt Lenkin nem volt hajlandó huszárnak elismerni Larionovot. De ezekhez a grubesovi nyergekhez meg Larionovnak nem fűlött a foga.

— Mikor kelünk át végre mindannyian a Bugon? — érdeklődött Larionov.

— Hát nem értitek, hogy meg kell várnunk Brajkót?

— Meg kell várnunk, meg kell várnunk... S aztán az a következménye, hogy az embernek a sajátjai eresztenek golyót a fenekébe, hogy a rosseb egye meg. Mit teketóriázunk annyit ezekkel a volhíniai bandákkal?

„Hogy értessem meg veletek, fiúk? Már csak egy egészen kis darabka ukrán föld van előttünk. Tehát vagy idegen földre megyünk innen, vagy a Kárpátokba. Miért türelmetlenkedtek?" — gondoltam, és fennhangon azt mondtam:

— Ne forduljunk talán egyenest Lvov irányába?

— Hova gondol? — horkant fel a Bajszos, miközben valósággal ördögit villant a szeme. — Ott már a mi gyerekeink vannak. Tegnapelőtt két német tábornokot nyírtak ki a partizánjaink Lvov utcáin.

Kérdően néztem a törzs főnökére. Az bólintott egyet.

— Gyalogos felderítőink nemrégiben tértek vissza Lvov alól. Valóban elintéztek ott valakit, a nyílt utcán.

— Nyílván Kuznyecov volt. Ráismerek a stílusáról.

Ülünk, töprengünk, tépelődünk.

— Hát eljutottunk ide is, ebbe a sarokba — vakarta meg a fejét Vojcehovics. — Olyan ez, mint a kelepce.

— Ott a fasiszták zavartak bele bennünket, itt meg mi magunk mentünk be a csőbe — szólalt meg szemrehányóan Mikola Szoldatenko.

Ismét előttünk van a Bug. Most már meg kell ismerkednünk vele. Nincs más választás.

Bajszos ott áll az ajtóban, suhintgat s látom, nem érti, mi a fenét kell ezen ennyit töprengeni. Nagyokat hunyorítva mondja:

— Megint egy folyó. Hányat hagytunk már magunk mögött: Gyeszna, Dnyeper, Pripjaty, Dnyeszter, Goriny, Sztir, Zbrucs. Ja, még az az átkozott kárpáti folyó, a Bisztrica.

A Bajszos morfondírozása egy pillanatra elterelte figyelmünket a gondoktól. De csak egy pillanatra. Utána ismét visszatértek gondolataink a bonyolult valósághoz, és határozottan rá is szóltam a Bajszosra:

— Nem a folyóval van itt a baj, testvér, hanem a határral.

De a Bajszos csak fújta a magáét nagy türelmetlenül kapálva a lábával, mint valami tüzes paripa:

— Előre, nyugatra! Sötét az éjszaka, fekete a boszorka. Át a határon! — Akkorát kanyarított az ostorával, mintha egy svadron kanyarodott volna be. — Larionov még csak két hete lett lovasítva és már kétszer járt odaát. Már lengyelül is megtanult: „Prose pana" — „Csókolom a kacsóit, drága kisasszony!" — Mint egy ulánus. Azt mondják, harminckét párt működött náluk a háború előtt. Vagy harminchat. Kész komédia.

Aha. Most már a Bajszos is a pártokat emlegeti, tehát neki is eszébe jutott, hogy bonyolult a helyzet. Szóval neki sem csak egyszerű szólam az, hogy szovjet határ...

Persze, az igaz, hogy a Naumovval megbeszélt átkelőhely még lvovi terület. A Bug ott még szovjet területen folyik. Hiába, óvatos ez a generális.

— És hogy érezték magukat Zsovkvában az embereid? — kötöttem bele a Bajszosba.

— Jól. Körülnéztek — minden a legnagyobb rendben. De azért vannak ott is...

— Partizánok?

— Tudja az ördög. Azok is, meg nem is. Szinte fegyver nélkül. Inkább olyan földalatti mozgalom.

— Kommunisták?

— Azt nem mondhatnám. De van ott néhány szovjet partizán is: például a grúz Vászka, aztán Andrej, meg a Kazik...

— Láttad őket? Beszéltél velük?

— Nem tudtam. Rejtőzködnek. De vannak Zsovkva környékén is ellenállók.

— Mifélék?

— Mindenfélék. Tisztek is. Meg legénységi zászlóaljak.

— Zászlóaljak?

— Hát azt csak úgy mondják. Egy szakaszra való se telik ki belőlük. Mégis így hívják. Talán hivalkodásból, vagy a fene tudja...

— Vannak ott olyan partizánok is, akik akciókat hajtanak végre?

— Mondják, hogy vannak. Én magam nem láttam ilyent, de a Janovszki erdő tele van velük. Pártjuk is van: a partizánok munkáspártja. Egyszóval, Lengyelországban is mozgolódik a nép.

Eszembe jutott a Zima doktorral folytatott beszélgetésem meg a „tanórái".

Ő is említette, hogy harminckét párt működött azelőtt Lengyelországban. Micsoda kásahegy? Mi lesz ebből...

— Keljünk át a Bugon, parancsnok elvtárs, aztán majd meglátjuk, hogy mi lesz — sürgetett Vojcehovics.

— Majd én tisztába jövök ezzel a néppel — ígérte Lenkin.

— Ti csak készüljetek. Különben sem értek én az ilyen finomságokhoz. Én csak egy egyszerű lovasember vagyok — meg aztán, civilben könyvelő. Ja igaz, van is az én osztagomban öt lengyel: Jan Stupinsky, Lenka Prutkovsky, akit Jegenyének is csúfolunk... satöbbi. Ők mind a mieink, szovjet emberek. Egyébként a Jan meg a Lenyka már össze is barátkoztak a földijeikkel.

— Erdők vannak arrafelé?

— Kicsi erdők. Mint nálunk Szumiban. Amolyan ligetecskék.

— És nagy erdők?

— Csak egy van. A belgorai erdő.

Larionovhoz fordultam:

— Mazurral beszéltél?

— Beszéltem. De őt tisztek irányítják. Fényes csizma, magasabb diplomácia, de a fasisztákat nem nagyon ütik. Londonból kapják a parancsokat. Hanem ott, a janovai erdőben; ott azt mondják, egyszerű parasztok működnek és pártot is alapítottak.

Nos, akkor dönteni kell. Odafordulok Vojcehovicshoz:

— Átkelünk a Bugon, törzsfőnök elvtárs.

És máris a rádióshoz fordultam.

S míg megindult a szokásos munka a törzsnél, a menetirány meghatározása, az éjszakai menetek tervének kidolgozása, én ott ülök a fehér papír előtt és elgondolom: holnap már a Bug túlpartján leszünk, és onnan csak két út vezet tovább. Jobbra, a Visztula felé és balra, a Kárpátokba. Melyiket válaszszam? Hej, ha most itt lenne Rudnyev, vagy Gyemján Vasziljevics, aki azt az ajándékot adta búcsúzásul... Azzal már nyúlok is a táskámba és előveszem a könyvet, amibe egyszer az elolvasott oldal jelzésére zöld fenyőágacskát tettem.

Mit tegyünk? Lenin azt tanítja, hogy a partizánharc katonai tevékenység, de összefüggésben kell lennie a szocialista fel-

világosító munkával. A marxizmusnak nem szabad doktrínákat kényszeríteni a népre, de igenis, meg kell világítania az utat, amelyen haladni kell.

A Bajszos azt mondta, és ebben Larionov is megerősíti, hogy Lengyelország nem szunnyad tétlenül. A tömegek mozgolódnak. De megvan-e náluk az a szervezkedés, amiről Lenin beszélt?

Bármekkora zűrzavar uralkodjék is Lengyelországban, egy a szabály: a néptömegekre és a népi, proletárpártra kell támaszkodni. Nép és párt! Párt és nép!

„Minek törjem tovább a fejemet? Nekiülsz és megírod a táviratot." És a tiszta papírra már róttam is a szavakat: „Kijev, központi bizottság titkársága. Lengyelországban a helyzet kedvező. A lengyel nép az ukránnal együttműködve nagy erőkifejtésre képes. Várom a parancsokat."

Egy óra múlva már mozgásban voltunk. Újabb két óra múlva átkeltünk a Bugon és hajnalban elszállásoltuk magunkat a Zsovkvától délre eső falvakban.

— No végre: helyben vagyunk! — könnyebbült meg a törzs főnöke. — Minden irányban küldtem ki felderítőket. Legfőképpen Lvov felé. Már majdnem túlhaladtunk rajta, északnyugati irányban.

— Helyes, törzsfőnök elvtárs. Nincs itt semmi hiba.

— De nincs ám — mosolyodott el Vojcehovics.

— Valahogy itt is meg kell találnunk a módját, hogy csapást mérjünk az ellenségre — hajoltam a térkép fölé.

— Nehéz lesz a harcunk a német elitcsapatok ellen.

— Nem is a csapatokra gondoltam, hanem a közlekedésre. Ez itt az érzékeny pont, Vászja.

— Újabb szárni kereszteződés?

— Majdnem. Ott, akkor azonban ezer kilométerre volt a front, Sztálingrádnál, most meg csak pár százra.

— Ráadásul itt görögkatolikus keresztek vannak. És hogy fénylenek! — magyarázta Mikola, mint akit semmi más nem érdekel, csak a vallás. Nos, igen, errefelé ilyesmire is kellett ügyelni. De mennyire!

— Kulbakát egyenésen a Szan folyó felé küldjük — döntöttem el a kérdést. — Nála mindenki tart a Kárpátoktól. Men-

jen előre nyugat felé, akár a Visztuláig is. A Bajszos lovasai a szárnyon, Lvov felé. Griska Dorofejev társasága a lvovi vasútvonalra csapjon le. De ki menjen Rava-Russzkajára? És Przemysl felé?

Ekkor került elő Robert Klein. Végszóra!

— Sikerült kiszedni valamit a foglyokból?

— A lvovi főkormányzó összes erejét a lvov—przemysli vonalon összpontosítja.

— Két-három nap múlva ránk is le fog csapni — szólalt meg egykedvűen Vojcehovics. — Védelmi harcokra kell felkészülnünk.

— Akkor hát át kell kelnünk a határon is. De hová? Lublin felé, természetesen. Hiába, a sors mindenképpen arra kerget bennünket.

Most már tehát mögöttünk van a Nyugati Bug. Sőt, most már Zsovkvát is elhagytuk. Hát akkor előre, a vasútvonalon át, Rava-Russzkajába.

Dombos vidéken át vezet az utunk. Az erdők, a ligetek, a Kárpátok lejtőire emlékeztetnek. Előttünk Lenkin lovasai vonulnak. Mögöttünk Tokár zászlóalja.

Egy óra múlva a vasúti átjárónál lövöldözés.

— Az él tűzharcba bonyolódott az őrséggel — jelenti a hírvivő.

— Lovasaink máris odaértek — vágja rá nyomban Vojcehovics.

Javában folyik a lövöldözés jobbról is, balról is. Mintha két szerelvény rohanna egymásba. Az oszlop ügetésben megy át az átjárón. A térképre nézek, és látom, hogy ettől a vasúttól tíz-tizenöt kilométerre van a határ. A híres 1939-es határ, vagy ahogy mondani szokás, a Curzon-vonal. Sokat olvastam, sok előadást hallottam már róla, de mindig mint valami elvont fogalom rögződött belém. És most íme, két-három óra múlva átlépjük ezt a Curzon-vonalat.

Közben a tűzharc elcsendesedett. Oldalbiztosítókat küldünk ki: lerakják az aknákat és várnak. Az oszlop halad előre. A törzs, az üteg és az egészségügyi részleg fölhajt a pályatestre, átdübörögnek a síneken és mennek tovább, nyugatnak.

Jobbra tőlünk egy völgyecskében kis falu fekszik. Ugatnak

a kutyák. Egyes lövések. A helyi rendőrséget úgy látszik felriasztotta a lövöldözés.

Csupán az oszlop vége keveredett harcba az időközben arra robogó szerelvénnyel.

— Tokár kisiklatta — jelentette izgatottan a kocsimra hajló Vojcehovics.

A lövöldözés senkit sem zavar. Sőt, valósággal örömmel tölti el az embereket, vagy ahogy Mikola kifejezte, parazsat dug a fülükbe. A lovak hegyezik a fülüket a távoli lövöldözés zajára, a partizánok egymást szólítgatják. Néha felhangzik egy-egy parancsnoki rikkantás:

— Tolmács!

Még egy órányi menet, s aztán — pihenő. Az első faluban.

— Fényes nappal nem lehet ilyen egyszerű dolog átkelni a határon — helyeselte intézkedésemet Mikola. Azzal nézte a Curzon-vonal elnevezést; nem volt ínyére.

— Mit akar ez itt mondani, hogy Curzon-vonal? — kérdezi óvatosan Mikola.

— Hát ez itt, amit magad előtt látsz.

Füttyentett egyet. Megpróbáltam magyarázgatni neki valamit a dologról, de nem sokra mentem. Egy szó nem sok, annyit se lehetett kihúzni belőle. Nyílván azt gondolta magában: „A határ, testvér, az a határőrökből, sorompóból, jelzésekből áll. Egy óra múlva nyakunkon a repülők vagy a tankok — kell ez nekünk?"

A falu alatt csobogó patak sziklás partja megint az otthoni, Dnyeszter-parti Kamenkára emlékeztetett. A magas bal parton őrtornyok sora. Igen, ez a határ. Határsáv. De elhagyott. Senki se őrzi, amint azt jelentették. Rozsdás hüvelyek hevernek szanaszét az őrtornyok és géppuskafészkek körül. Puskatöltények, gyalogsági ágyú lövedékeinek hüvelyei. Itt indult meg ellenünk a hitleri támadás 1941. június 22-én reggel. De most mi állunk itt, 1944. február 10-én.

A harcosok szétoszlottak a házaknál. Őrséget állítottunk mindenhova. Néhány őrtoronyba is felmentek a fiúk.

Aránylag nyugodtan telt el a nap. Az ellenség vagy szem elől tévesztett minket, vagy nem volt annyi ereje, hogy ránktámadjon. A mi felderítőink nem akadtak az ő embereikre.

Mint mindig és mindenütt, ha új faluba értünk, ahol mások a szokások, más az élet, néha a hatalom is, most is elbeszélgettünk a helyi lakossággal.

Abban a házban, ahol a parancsnokság rendezkedett be, a háziasszony bemutatta nekünk egy barátnőjét. Ahogy feloldódott első elfogultsága, pár perces beszélgetés után elmondotta, hogy ő egy határőr hadnagynak a felesége, aki ezen a vidéken szolgált és aki a háború első napján elesett, lelőtték a németek az egyik ilyen toronyból.

— Azt beszélik, hogy valósággal kiperzselték őket a németek a védőállásaikból — mondta az asszony.

— Miért nem mondta mindjárt, hogy egy szovjet tiszt özvegye?

— Megijedtem. Nem mertem mindjárt szólni. Gondoltam, hátha álruhás németek, vagy banderisták.

— Nem jártak erre szovjet partizánok?

— Soha.

— Hogy hívják magát?

— Natasának — felelte halkan.

Miután egy kicsit beszélgetett embereimmel, a jókedvű, hetyke hírvivőkkel meg az ápolónőinkkel, Natasa kijelentette, hogy ő is velünk szeretne jönni.

Nos, legyen, nincs ezen semmi csodálkozni való.

Déltájban valóságos lovasfelvonulás kezdődött.

— Megjöttek a lengyel küldöttek — jelentette a hírvivő.

A küldöttek jó lovakon, vadonatúj nyergekkel érkeztek; furcsa sapkájuk ellenzője négyszögletes volt. Egy fürge, magas, vörös hajú legény jött legelöl. Odadobta a kantárt a küldöncének, bejött a szobába és könnyedén tisztelgésre emelte két ujját:

— Blyskavica, a talpasok parancsnoka.

Csodálkozva húztam föl a szemöldökömet:

— Talpasok?

— Nos, parasztzászlóaljak. Mi már csak így neveztetjük magukat. Mindegy. Mi is partizánok vagyunk.

Mint kiderült, azért jött, hogy felvegye velünk a kapcsola-

tot. Megbeszéltük, hogy közösen fogunk harcolni a fasiszták ellen. Ebben egyet is értettünk, mire Blyskavica elégedetten távozott. Félóra múlva újabb küldöttség érkezett, bizonyos Vaclav kapitány. Ez sokkal úribb modorban tárgyalt, jóval tartózkodóbb volt, és nem invitált bennünket olyan szívélyesen Lengyelországba, mint Blyskavica, hanem csak inkább tudomásul vette jelenlétünket: Mindenesetre vele is fölvettük a kapcsolatot.

Estére aztán megjöttek azok is, akiket legjobban vártunk: paraszti ruhás egyszerű emberek, a földalatti mozgalom tagjai, lengyel kommunisták.

— Czeslaw — mutatkozott be az egyik, egy bányász külsejű férfi. Szénpor nyomai látszottak a nyakán és a szeme alatt. Erélyesen rázott velünk kezet, érződött, hogy munkásember szorítja meg jobbunkat.

— Négyszemközt szeretnék beszélni a parancsnok elvtárssal — mondta ugyanúgy, mint a feledhetetlen Mikola Sztruk a Kárpátokban.

Egy óra hosszat beszélgettünk.

Larionov, aki hosszan figyelte Czeslawot, egy alkalmas pillanatban a fülembe súgta:

— Látja, parancsnok elvtárs, ez a nép, nem pedig az olyanok, mint amilyen Mazur. Tele béresekkel az udvara, ő meg adja a hibbantat. Még foglyokat is dolgoztatott. De ez itt — ez a mi dolgozó népünk.

— Mondd csak, Larionov, miféle párt híve ez a Mazur?

— Tudja az ördög! Valami katonai izé . . . szóval olyan háborús . . .

— Na látod! De ezek itt a kommunista párt küldöttei.

Minél tovább kérdezgettem Czeslawot a határmenti ügyekről, annál bölcsebben mosolygott bele a bajuszába, s végül azt mondta:

— Menjünk föl oda a dombra és nézzük meg a saját szemünkkel.

Kimentünk és fölkapaszkodtunk az ösvényre, amit az őrségünk taposott az őrtoronyhoz.

Nagy tüzérségi erődben kötöttünk ki, lőrései északnyugat felé néztek. A lőréseket még most is fekete korom borította.

Bent tűz égett. Az őrség rakta. Félóránként váltották egymást az őrszemek, egyben a parancsnoki látcsövet is cserélve.

Belenéztem a látcsőbe. A tejfehér köd miatt alig láttam. Még a horizontot is köd borította. De Czeslaw csak mutogatott a ködbe, és váltig mondogatta:

— Az ott már Lengyelország.

Udvariasságból úgy tettem, mintha látnám, amit kísérőm mutat. Intettem Zsorzsolianinak. Utánunk jött a szánnal. Beültünk és leereszkedtünk.

A rádióállomásunknál kiszálltam, a szánt pedig vendégünkkel együtt a törzshöz irányítottam.

A rádióstiszt szemem láttára vette a választ kérdésemre. „Bontsa fel az induláskor átadott borítékot. Ez a válasz kérdésére. Tyimofej."

Sztrokacs üzent. Még induláskor átadott nekem egy borítékot e szavakkal: „Csak akkor bontsa fel, ha erre utasítjuk." Azóta is nálam volt ez a boríték. Bevarrattam a bundabélésembe.

Amint visszatértem a törzshöz, azonnal felbontottam a szövetbe burkolt kis csomagocskát. Ebben volt az útmutatás további utunkhoz:

„Ha átkelnek a szovjet határon, sohase feledkezzenek meg a Szovjetunió felszabadító hivatásáról. Cselekedjék belátása szerint, de vegye mindig figyelembe a helyzetet és a szovjet polgár lelkiismeretét."

És így tovább... Nem mindegyik tanács felelt meg az élet gyakorlatának. De a legfontosabb útmutatást megkaptuk: „Cselekedjünk belátásunk szerint, de a szovjet polgár lelkiismeretességével."

Aláírás nem volt, minthogy a címzett tudta, ki a feladó, hiszen személyesen vettem át.

— Kész a menetterv? — kérdeztem Vojcehovicsot.

Előrelátó módon kétféle változatot is készített.

— Jobbra vagy balra? — kérdezte.

Egy kézmozdulat elég volt ahhoz, hogy ezt közöljem. Most már tudtuk, hogy várnak bennünket. Ezt minden egyes felderítőnk egybehangzóan állította.

— Jobbra, Vászja, jobbra!

Minden vita nélkül elfogadtuk a kidolgozott tervet, mely szerint a belgorai erdőbe vesszük be magunkat.

Havazott és a szánokon gyorsan, jó iramban haladtunk előre.

Oszlopunk az alkonyi szürkületben kígyózott fel a sziklás völgyből a síkságra. Kitárult előttünk a síkság. Fehérlett, ragyogott. Messzire látszott az északnyugat felé vezető út. A térképen edzett szem már a belgorai erdő fekete szélét is látni vélte.

A didergő lovak ügetésbe csaptak. Én se tudtam türtőztetni magam: nyeregbe pattantam és előrelovagoltam a felderítőkhöz.

Minden jól ment. A szokásos menetütemben haladtunk. Gyorsan, de nem volt megerőltető. Telihold sütött ránk nyájas mosollyal.

Az útelágazásnál megálltam egy pillanatra Kulbaka zászlóaljának tüze mellett. Egy gémeskútnál, két jegenye között, Mária-szobor állt. Mellette pedig egy oszlop: a határ.

Új ismerősünk, Czeslaw oldalt állt és a felderítőkkel beszélgetett. Még néhány harcos is körülállta őket: három gyalogos meg egy lovas. Hallgattam a lengyel beszédet és eszembe jutott: az egyikük biztos Prutkovsky, az a lovas ott meg Stupinsky. Mikor odamentem, éppen azt hallottam, amint ezek ketten lelkesen bizonygatják, hogy ők ugyan igazi lengyelek, mégis szovjet embereknek tartják magukat. Czeslaw tréfálkozva mondta nekem:

— Majd mindjárt elválik, kik vagytok, ha a parancsnok elvtárs úr megengedi.

És azzal ünnepélyes hangon rákezdte az ősi kérdezősködést:

— Ki vagy?

— Becsületes lengyel — felelték kórusban a lengyelek, lengyelül.

— Hová igyekszel?

— Lengyelbe igyekszem.

— Mi az ismertetőjeled?

— Fehér rózsaszál — felelték halkan.

— Meg a vörös csillag, meg egy géppisztoly — törte meg az áhítatos hangulatot Stupinsky.

Erre mindenki elnevette magát. Leghangosabban Czeslaw.

— Nos? — kérdeztem Czeslawot. — Vérbeli lengyelek?

— Vérbeli lengyelek és amint látom, vérbeli partizánok is. Régóta várjuk mi már az ilyen legényeket.

— Akkor hát rajta, előre, Czeslaw uram — mondtam lóra kapva.

— Czeslaw elvtárs — szólt utánam az.

Itt van tehát előttünk felszabadító küldetésünk. Itt, emögött a határoszlop mögött egy testvéri szláv nép szíve dobog. Vérzik ez a szív. Harminckét párt útja vezette a háború és a pusztulás felé. De ezek közül, a lengyel munkáspárt, velünk együtt vezette Lengyelországot a nemzeti függetlenség felé.

Ideértek a törzs szekerei meg az üteg is. Odalovagoltam ahhoz a szánhoz, amelyről Mikola komisszár hosszú lábai nyúltak ki, mint két hosszú pózna. Hátán feküdt, kezét a feje alá rakta, úgy, ahogy Rudnyev is szokott. Ráhajoltam a lovam nyakára és belenéztem a csillagokra nyitott szemébe. Nem szólt semmit. Én is hallgattam. De most már egészen másra gondoltam, mint két nappal ezelőtt. Már nem éreztem azt a határozatlanságot, mint akkor. Minden egyszerű, világos, azóta, hogy az a Mária-szobor ott a határkőnél, az útelágazásnál mögöttünk maradt. Megsarkantyúztam a lovamat, és erős ügetésben előrelovagoltam. Utolértem a Bajszos lovait, elvegyültem közéjük.

Egy óra múlva utánam vágtatott Mikola Szoldatenko. Hozzám rúgtatott, megfogta a lovam zabláját és rekedtes hangon megkérdezte:

— Messze van még?

— Micsoda?

— Hát a Curzon-vonal.

— Már rég elhagytuk, Mikola barátom.

Erre megint füttyentett egyet a Mikola. De ebben a füttyben sem volt már a tegnapi gyanakvás. Ellenkezőleg, ugyanaz a hetyke bátorság csapott ki belőle, ami miatt ő maga annyira megfedett minket két héttel ezelőtt Volhíniában. A lovak magukra vették a füttyentést, mert újra ügetésbe csaptak át, majd vágtatni kezdtek. Ligetek, csalitok tünedeztek el mellettünk, és lassanként kirajzolódtak egy nagy erdő körvonalai.

Lehagytuk a felderítőket és felkaptattunk egy dombra. Meg-

állítottuk a zihálló lovakat és visszanéztünk. A völgyben ott kanyargott a partizánoszlopunk; már jó tíz kilométernyire volt az útmenti Mária-szobortól.

A határ mögöttünk maradt.

1950—1960.

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Tóth Lajos
A védőburkoló és a kötésterv Görög Júlia munkája
Műszaki vezető: Olajos Tibor
Terjedelme 17 A 5 ív. Példányszáma: 9500
Készült az MSZ 5601—59 szabvány szerint
616631/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Ára: 19,50 Ft